

DOMOKOS ANDREA: A gazdasági, társadalmi és egészségügyi válságok hatása a családon belüli erőszak áldozataira

IBOLYA TIBOR: Detektív arcképvázlatok egy tabló ürügyén

TIHANYI MIKLÓS: Adalékok az abortusz büntetőjogi megítélésének történetéhez

TÓTH J. ZOLTÁN: Az állami és nemzeti jelképek büntetőjogi védelme Európában

GARAI RENÁTA: Mi történik az igazságszolgáltatásban?
Hatóságok és bántalmazottak a kapcsolati erőszak színterén

CZINE ÁGNES: A büntetés-végrehajtási döntések alkotmányossági értékelése, megítélése, figyelemmel a büntetés-végrehajtási kreditrendszer bevezetésére

DOBROCSI SZILVIA: Az anyanyelv használatának joga és annak érvényesülése a magyar büntetőeljárásokban

TÓTH MIHÁLY: Megjegyzések a nyomozás körüli „időutazás” régi és újabb állomásaihoz

ANDREA DOMOKOS: The impact of economic, social and health crises on victims of domestic violence

ÁGNES CZINE: Evaluation and assessment of the constitutionality of penitentiary decisions, in the light of the introduction of the penitentiary credit system

BELÜGYI SZEMLE

A BELÜGYMINISZTERIUM SZAKMAI, TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

72. ÉVFOLYAM

2024/10. SZÁM

BELÜGYI SZEMLE

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

ELNÖK TITKÁR TAGOK

Dr. Felkai László, közigazgatási államtitkár, Belügyminisztérium
Prof. dr. Dános Valér ny. r. vezérőrnagy, egyetemi magántanár
Prof. dr. Finszter Géza, a Magyar Tudományos Akadémia doktora
Prof. dr. Gál István László, tanszékvezető egyetemi tanár
Prof. dr. Haller József, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, tanszékvezető egyetemi tanár
Prof. Dr. Hamza Gábor, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja, egyetemi tanár
Prof. dr. Herke Csongor, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, tanszékvezető egyetemi tanár
Prof. dr. Kecskés László, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja
Prof. dr. Kerezi Klára, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, egyetemi tanár
Prof. dr. Koltay András, a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság és a Médiatechnikai Intézet elnöke, egyetemi tanár
Prof. dr. Korinek László, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja
Prof. dr. Maróth Miklós, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja
Prof. dr. Mezey Barna, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, tanszékvezető egyetemi tanár
Prof. dr. Patyi András, alkotmánybíró, egyetemi tanár
Prof. dr. Polt Péter, legfőbb ügyész, egyetemi tanár
Prof. dr. Sándor István, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, tanszékvezető egyetemi tanár
Prof. dr. Tóth Mihály, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, tanszékvezető egyetemi tanár

NEMZETKÖZI SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Dr. h.c. Detlef Schröder, az Európai Unió Rendészeti Képzési Ügynökségének korábbi ügyvezető igazgatója (Németország)
Prof. Dr. Lam Kwok Yan, Nanyang Műszaki Egyetem (Szingapúr)
Dr. Ludek Michalek, a Cseh Rendőrákadémia tagja, egyetemi tanár (Csehország)
Prof. Dr. Mathieu Deflem, Dél-Karolinai Egyetem, egyetemi tanár (Amerikai Egyesült Államok)
Dr. habil. Philipp Fluri ügyvezető, Genfi Biztonságpolitikai Központ (Svájc)
Prof. Dr. Wei Changdong, Kelet-Kínai Állam- és Jogtudományi Egyetem, Shanghai, egyetemi tanár (Kína)

SZAKMAI TANÁCSADÓ TESTÜLET

Dr. Bakai Kristóf Péter PhD, püör. dandártábornok, Nemzeti Adó- és Vámhivatal Vámszakmai és Nemzetközi elnökhelyettese
Dr. Balogh János r. altábornagy, az Országos Rendőr-főkapitányság vezetője
Dr. Bolcsik Zoltán r. altábornagy, a Belügyminisztérium rendészeti államtitkára
Scott Donovan, a budapesti Nemzetközi Rendészeti Akadémia (ILEA) igazgatója

Dr. Góra Zoltán t. altábornagy, az Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság vezetője
Dr. Gömbös Sándor r. dandártábornok, az Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság főigazgatója
Hajdu János r. altábornagy, a Terrorelhárítási Központ főigazgatója
Dr. Hatala József ny. r. altábornagy, a Nemzeti Bűnmegelőzési Tanács elnöke
Dr. Hegyaljai Máttyás, a Belügyminisztérium európai uniós és nemzetközi helyettes államtitkára
Dr. Thomas Herko, az Osztrák Szövetségi Belügyminisztérium belügyi attaséja
Prof. dr. Janza Frigyes ny. r. vezérőrnagy, c. egyetemi tanár, a Belügyminisztérium oktatási főszemlézője
Prof. dr. Kovács Gábor r. vezérőrnagy, a Nemzeti Közszerológiai Egyetem, Rendészettudományi Kar dékánja, tanszékvezető egyetemi tanár
Láng István, az Országos Vízügyi Főigazgatóság vezetője
Prof. dr. Sallai János r. ezredes, Nemzeti Közszerológiai Egyetem, tanszékvezető egyetemi tanár
Dr. Szabó Marcel alkotmánybíró, nemzetközi jogász
Dr. Tomin Szilvia r. vezérőrnagy, a Nemzeti Védelmi Szolgálat főigazgatója
Dr. Tóth Tamás bv. altábornagy, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság vezetője
Dr. Túrós András ny. r. altábornagy, az Országos Polgárőr Szövetség elnöke

SZERKESZTŐSÉG

FŐSZERKESZTŐ
FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES
MB. FELELŐS SZERKESZTŐ
OLVASÓSZERKESZTŐ
IDEGENNYELVISZAKLEKTOR

FŐMUNKATÁRS
MUNKATÁRS
SZERKESZTŐSÉG

ISSN

FELELŐS KIADÓ

NYOMDA
FELELŐS VEZETŐ

Prof. dr. Dános Valér ny. r. vezérőrnagy, egyetemi magántanár
Dr. Szabó Csaba PhD r. alezredes, egyetemi docens
Fazekas-Pátyodi Szandra
Végh Zsuzsanna
Prof. dr. Boda József ny. nb. vezérőrnagy, c. egyetemi tanár
Dr. Németh Viktor PhD
Luda Henrietta
2090 Remeteszőlős, Nagykovácsi út 3.
Telefonszám: +36 (26) 795-922; BM: 24-626
<https://belugyiszemlejournal.org>
ISSN 2062-9494 (Nyomtatott)
ISSN 2677-1632 (Online)
LXXII. évfolyam
Belügyminisztérium
www.kormany.hu/hu/belugyminiszterium
1051 Budapest, József Attila utca 2-4.
Duna-Mix Kft.
Szabó Bálint bv. alezredes, ügyvezető
Megjelenik havonta

TARTALOM

	Előszó	1769
	TANULMÁNYOK	
DOMOKOS ANDREA	A gazdasági, társadalmi és egészségügyi válságok hatása a családon belüli erőszak áldozataira	1771
IBOLYA TIBOR	Detektív arcképvázlatok egy tabló ürügyén	1785
TIHANYI MIKLÓS	Adalékok az abortusz büntetőjogi megítélésének történetéhez	1799
TÓTH J. ZOLTÁN	Az állami és nemzeti jelképek büntetőjogi védelme Európában	1819
GARAI RENÁTA	Mi történik az igazságszolgáltatásban? Hatóságok és bántalmazottak a kapcsolati erőszak színterén	1839
CZINE ÁGNES	A büntetés-végrehajtási döntések alkotmányossági értékelése, megítélése, figyelemmel a büntetés-végrehajtási kreditrendszer bevezetésére	1857
DOBROCSI SZILVIA	Az anyanyelv használatának joga és annak érvényesülése a magyar büntetőeljárásokban	1879
TÓTH MIHÁLY	Megjegyzések a nyomozás körüli „időutazás” régi és újabb állomásaihoz	1897
	STUDIES	
ANDREA DOMOKOS	The impact of economic, social and health crises on victims of domestic violence	1915
CZINE ÁGNES	Evaluation and assessment of the constitutionality of penitentiary decisions, in the light of the introduction of the penitentiary credit system	1927

ELŐSZÓ

Kedves Olvasó!

A Károli Gáspár Református Egyetem oktatói örömmel vállalták, hogy a Belügyi Szemle tematikus számának szerzői legyenek. A tartalomjegyzékben foglalt tanulmányok címei Jeffrey D. Sach világhírű amerikai közgazdász professzor könyvének (A civilizáció ára: Az amerikai értékek és a visszatérés a prosperitáshoz. Budapest, Gondolat, 2016) fő üzenetét közvetítik az olvasók felé, azt, hogy a modern társadalmaknak szükségük van egy új gazdasági és társadalmi modellre, amely jobban tükrözi a fenntarthatóság, az egyenlőség és a közösségi jólét értékeit. A politikai és gazdasági reformok mellett a társadalmi egyenlőség, a felelősségvállalás, az etikai értékek tiszteletben tartásának fontosságát hangsúlyozza.

Sachs gondolatait természetesen sokan vitatják, de abban valószínűleg igaza van, hogy a társadalom fejlődésének nem csak gazdasági oldala van, és az értékekhez való szilárd ragaszkodás nélkül a fejlődés nem lehetséges. A kérdés persze az, hogy mik ezek az értékek? Legyenek egyénorientáltak, az egyén jogainak maximális védelmét támogatva, mint a nyugati világ számos országában? Vagy legyenek családorientáltak, mint számos keleti országban? Vagy a társadalom egészének érdekei álljanak a fókuszban, mint ahogy a kevés sikerrel járó szocializmus gondolta?

Azt gondolom, hogy az értékek rendszerének három pilléren kell alapulnia: a mikroközösségekkel, a makroközösséggel és egyénnel kapcsolatos értékeken. És mi ebben a jog szerepe? A jog feladata, hogy ezt a három pillért úgy védje, hogy az értékek ne legyenek egymás ellen kijátszhatók, és a társadalom lássa, hogy ez a védelem szilárd alapokon nyugszik.

A mikroközösségek védelme elsősorban a családokat érinti. A család az alapvető társadalmi egység, amely kulcsfontosságú a társadalom stabilitásáért és jóléért. A jog és így a büntetőjog feladata, hogy biztosítsa a gyermekek jólétét és védelmét, a családi erőszak elleni védelmet, támogassa a családok anyagi biztonságát, és minden lehetséges támogatást megadjon ahhoz, hogy akik gyermeket szeretnének vállalni, azok azt megtehessek.

A makroközösségek védelméhez tartozik, hogy minden polgár békében és nyugalomban élhessen hazájában. Legyen hatékony, polgárbarát rendőrség, a társadalomba való reintegrálódást segítő büntetés-végrehajtási rendszer. Védelmet kell a nemzeti identitás, a társadalmi összetartozás és a kulturális örökség nemzeti szimbólumait. Ápolni kell a történelmi és kulturális örökséget, a nemzeti

összetartozást. A jogi és intézményi stabilitáshoz hozzátartozik a korrupció elleni küzdelem, hogy a polgárok bízhatnak az állam intézményeiben.

Végül, de nem utolsó sorban az egyén jogait és értékeit is maximálisan tiszteletben kell tartani. Ide tartozik a szabad anyanyelv használatának joga az igazságszolgáltatásban és a kulturális identitás megőrzésében. Járjunk elől jó példával a nemzeti kisebbségeink értékmegőrzésének támogatásában, bízva abban, hogy ez a szomszédos országokban élő magyarság számára is előnyös lesz.

A három pillér egyaránt fontos, és jogrendszerünk mindhármát támogatja. A hármas kötél nem szakad el. Abban bízom, hogy a Belügyi Szemle e tematikus számának tanulmányai fontos részletekkel járulnak hozzá ahhoz, hogy a jog és igazságszolgáltatás miként erősítheti a hármas pillért, és így segíti a társadalom felemelkedését erkölcsi-lelki alapon.

Dr. Trócsányi László

Károli Gáspár Református Egyetem rektora

A gazdasági, társadalmi és egészségügyi válságok hatása a családon belüli erőszak áldozataira

The impact of economic, social and health crises on victims of domestic violence

Domokos Andrea

Prof. Dr., PhD, dékánhelyettes, intézetvezető, tanszékvezető
Károli Gáspár Református Egyetem,
Állam- és Jogtudományi Kar
domokos.andrea@kre.hu

Absztrakt

Cél: A családon belüli erőszak, a partnerbántalmazás áldozatainak helyzete még súlyosabbá válik válsághelyzetekben. A világon számos konfliktus zajlott, zajlik, amelyeket közgazdászok, szociológusok, kriminológusok, egészségügyi szakemberek és jogászok egyaránt górcső alá vettek az elmúlt években. Az ezzel kapcsolatos legfrissebb kutatások világszerte sok fontos új információval szolgálnak, amelyek segíthetnek a problémára való felkészülésben, a szakmailag kompetens válaszok megadásában.

Módszertan: A világ különböző pontjain lezajlott kutatásokból készült válogatás. A hasonlóságok és különbözőségek megvilágítása, összegzése.

Megállapítások: A feldolgozott szakirodalomból kitéjük, hogy az egyes erőszakformák válsághelyzetekben összekapcsolódnak és még nagyobb veszélyt jelentenek. A makroszinten zajló erőszak, például a háború, mikroszinten is növeli az erőszakos konfliktusokat. A COVID-19 rettegés, a lockdown, a háborús konfliktusok, az éhezés, a klímakatasztrófa okozta válságok továbbgyűrűznek a családi otthonokba és még kiszolgáltatottabbá teszik a családon belüli erőszak és partnerbántalmazás áldozatait. A feldolgozott anyagok többsége a COVID után született kutatásokat elemzi. A COVID-19-járvány a jövőbeli természeti katasztrófák gazdasági hatásainak kezelése és az ezzel összefüggő megnövekedett családon belüli erőszak megelőzése, kezelése kapcsán is sok tanulsággal szolgált.

A szerző a kéziratot magyar nyelven nyújtotta be. Benyújtás: 2024. 03. 29. Átdolgozás: 2024. 08. 14.
Elfogadás: 2024. 09. 02.

Érték: Az elemzések olyan összefüggésekre mutatnak rá, amelyeket tovább kell kutatni és értékelni. A jövőben folytatni kell a makro- és mikroszintű erőszak kutatásokat, a globális szintű közös eredményeket összesíteni kell, és komplex, globális megoldásokat kell kidolgozni. A nemzetközi szervezeteknek tovább kell folytatniuk az adatok gyűjtését, és érthető iránymutatásokat kell adniuk az állami szerveknek és társadalmi szervezeteknek a makro- és mikroszintű problémák együttes kezelésére.

Kulcsszavak: válsághelyzetek, családon belüli erőszak, áldozatok, makro- és mikroszintű erőszak

Abstract

Aim: The situation of victims of domestic violence and partner abuse becomes even more serious in crisis situations. There have been and are ongoing conflicts in the world, which have been scrutinized by economists, sociologists, criminologists, health professionals and lawyers alike in recent years. The latest related research worldwide provides a lot of important new information that can help prepare for the problem and provide professionally competent answers.

Methodology: A selection of research conducted in different parts of the world. Summary reports were prepared to shed light on similarities and differences.

Findings: It is clear from the processed literature that the individual forms of violence are connected in crisis situations and pose an even greater danger. Violence at the macro level, such as war, also increases violent conflict at the micro level. The crises caused by the fear of COVID, the lockdown, war conflicts, hunger, and the climate disaster spill over into family homes and make the victims of domestic violence and partner abuse even more vulnerable. Most of the processed materials analyse research born after COVID. The COVID-19 epidemic also provided many lessons regarding the management and prevention of the economic effects of future natural disasters and the associated increased domestic violence.

Value: Analyses point to relationships that need further research and evaluation. In the future, macro- and micro-level violence research must be continued, common global results must be aggregated, and complex, global solutions must be developed. International organizations must continue to collect data and provide clear guidelines to public bodies and social organizations for the joint management of macro- and micro-level problems.

Keywords: crisis situations, domestic violence, victims, macro- and micro-level violence

Bevezetés

Európa a szovjetrendszer összeomlása után a béke szigete volt, iskolapéldája a „történelem végének”. Mindazok az erőszakos konfliktusok, amelyek a világ más részein (néha akár a mi határainknál) zajlottak, mind távolinak tűntek, úgy éreztük, hogy ezek számunkra veszélytelenek, ránk nem vonatkozhatnak. Ezt az idilli állapotot először a COVID–19 rettegés kérdőjelezte meg, amit azonnal a II. világháborús emlékeket felébresztő orosz agresszió követett. Ebben a környezetben felelőtlenség lenne a kutatók részéről a bezárkózás fenntartása. Meg kell vizsgálnunk az Európán kívüli konfliktusövezeteket, és fel kell készülnünk az életünket drasztikusan megváltoztató konfliktusokkal való együttélésre. Már korábban is megfogalmazódtak olyan gondolatok, hogy megoldási javaslatokat kell keresni a válsághelyzetekben megjelenő kriminális veszélyekre (Deres, 2022). A COVID–19-járvány, a háborús konfliktusok egyaránt azzal a tanulsággal járnak, hogy a nemzetközi szintű felkészülés, fellépés elengedhetetlen az országhatárokat átlépő válságokban (Deres, 2023). A környezeti szűkösség lehetséges következményeire is nemzetközi szinten kell felkészülni. A migráció problémája is állandó feszültségeket generál, erős etnikai ellentétek, társadalmi és kulturális konfliktusok okozója. A globális környezeti problémák országokon belüli bandaháborúkat és államok közötti, akár háborúvá eszkalálódó feszültséget eredményezhetnek (Domokos, 2012).

Egészségügyi válsághelyzet, gazdasági kiszolgáltatottság és a családon belüli erőszak

Mind a családon belüli erőszak, mind a nők elleni erőszak az alapvető jogok határokön átnyúló, rendszerszintű megsértése és súlyos bűncselekmény, amelyet meg kell előzni és büntetőeljárás alá kell vonni (URL1). A COVID–19 súlyosbította a családon belüli erőszak problémáját. Az erőszak intenzívebbé és/vagy súlyosabbá vált ebben a válsághelyzetben (URL2).

Nagyszámú kutatás, publikáció született a mentális és gazdasági stressz okozta konfliktusokról. Az Európai Parlament is foglalkozott azzal a kérdéssel, hogy a COVID–19-járvány milyen mértékben érintette a társadalom különböző tagjait, mennyiben váltak többszörösen is áldozatokká. A világjárvány súlyosbította a nemek között meglévő strukturális egyenlőtlenségeket, különösen a nehéz sorsú csoportokhoz tartozó lányok és nők esetében. Sem az EU, sem a tagállamok nem voltak felkészülve a globális válságra és az azt követő gazdasági, társadalmi ellehetetlenülésre. Az állásfoglalásban rögzítik, hogy a tagállamok nem

voltak képesek kezelni a nők és lányok elleni erőszakot. Sem a veszélyhelyzeti reagálási tervekben, sem a jövőbeli globális válsághelyzetekre készülve nem szerepeltettek a nők elleni erőszakot megelőző intézkedési terveket. Ezért kéri a tagállamokat, hogy hozzanak létre biztonságos és rugalmas veszélyhelyzeti riasztórendszereket, segítsék a támogató szolgálatok összehangolt munkáját. Az állásfoglalásban egyúttal arra is felkéri a tagállamokat, hogy osszák meg egymással a kapcsolati erőszak kezelésére irányuló nemzeti szabályozást és a bevált gyakorlatokat. A *Next Generation EU* keretében olyan intézkedésekre szólítják fel a tagállamokat, amelyek a COVID–19-járvány alatt rosszabb helyzetbe került nők társadalmi, gazdasági és nemi egyenlőségét állítják helyre. Ezek az intézkedések különösen fontosak a foglalkoztatásban és a nemi alapú erőszak területén ([URL3](#)).

Írások születettek a közgazdaságtudomány, szociológia területén, amelyek kutatták a COVID–19-járvány és az azt követő konfliktushelyzetek kapcsolatát. A tanulmányok arra törekedtek, hogy a jövőre nézve megoldást találjanak a hasonló kockázatok kezelése érdekében. 2019 decemberétől 2023 júliusáig a vírus világszerte 692 millió embert fertőzött meg, 6,9 millió ember halálát eredményezve. A tanulmányok nyilvánvalóvá tették, hogy a járvány alatt az embereknek egyre növekvő mentális problémákkal, gazdasági nehézségekkel kellett megküzdeniük. A járvány alatt az egyenlőtlenség megnőtt, az egészségügyi és szociális rendszerek megrogytak. A tanulmányok rámutattak arra, hogy ezek a kihívások több konfliktust eredményeztek mind egyéni, mind társadalmi szinten ([Subhasish & Senjuti, 2023](#)).

A COVID–19-járvány után egyre gyakoribbá vált a nők elleni és a partnerkapcsolati online erőszak is ([URL4](#)). Az Egészségügyi Világszervezet (World Health Organisation, WHO) 2021-es adatai szerint a világ női közül minden harmadik legalább egyszer életében áldozata volt fizikai vagy szexuális erőszaknak a partnere vagy más által ([URL5](#)).

A WHO gyorsan reagált a COVID–19 okozta erőszakos jelenségekre, globális stratégiát dolgozott ki a nők és gyermekek elleni erőszak megelőzésére. A WHO szerint még inkább figyelni kell a nők sérülékenyebb csoportjaira, így a fogyatékosággal élő nőkre is, akik fokozottan ki vannak téve a családon belüli erőszak kockázatának. Számukra még nehezebb volt a szolgáltatások elérése, az otthoni gondozás biztosítása a világjárvány alatt. Hasonlóan kiemelt figyelmet kell fordítani a lakóhelyüket elhagyni kényszerült, menekült nőkre, illetve a konfliktusok által sújtott területeken élő nőkre. Ők a rossz szociális és egészségügyi helyzetük miatt még kiszolgáltatottabbak. A WHO javaslata az egészségügyi intézmények számára, hogy tegyék széles körben hozzáférhetővé a helyben elérhető szolgáltatásokkal kapcsolatos információkat (például lelki segítségadási

és azonnali segítségkérési lehetőségek, menhelyek). A humanitárius szervezeteknek a COVID–19-járványra való felkészülés során az erőszakot elszenvedő nők és gyermekek segítségét is meg kell szervezniük, valamint össze kell gyűjteniük a nőkkel szemben elkövetett erőszakra vonatkozó adatokat (URL6).

A WHO szerint a COVID–19-világjárvány számos negatív jelenséget erősített fel. A szorongás, a depresszió, a túlzott alkoholfogyasztás és a családon belüli erőszak megnövekedését eredményezte (URL7).

Az ENSZ Női Tagozata (United Nations, UN Women) felhívta a figyelmet arra, hogy az Ebola-járvány alatt is súlyosbodott a nők és gyermekek elleni erőszak: nőtt az emberkereskedelem, a szexuális kizsákmányolás és a gyermekházasságok és szexuális abúzusok száma (URL8).

Az úgynevezett „árnyék pandémia”, azaz a COVID–19 árnyékában megjelenő családon belüli erőszak járvány nemcsak a gazdaságilag fejletlen államokban jelent meg, hanem a gazdag országokban is. A kutatások a családon belüli erőszak növekedése mellett az öngyilkosságra való hajlam és a depresszió növekedését is igazolták. Nők és férfiak esetében egyaránt jellemző volt a személyes biztonságuk miatti szorongás (URL9).

Fontos áttekinteni az egyes országok sokszor eltérő megállapításait, tapasztalatait.

Portugáliában a pandémia alatti a családon belüli erőszak mindkét nemet és valamennyi korosztályt érintette. Az online kérdőívre adott válaszok alapján a bántalmazó 47,3%-ban a partner, illetve expartner, 17,8%-ban a szülő, nevelőszülő, 8,9%-ban a gyermek, nevelt gyermek, 1,4%-ban a testvér, mostohatestvér, 2,7%-ban az áldozattal aktuálisan együtt lakó személy volt. Az áldozatok 21,9%-a nem árulta el, hogy ki bántalmazta. A bántalmazás 13,0%-a verbális, 1,0%-a szexuális, 0,9%-a fizikai volt. A tanulmány kiemeli, hogy a verbális erőszak elszenvedői nagy arányban férfiak voltak. A szerzők további kutatást sürgetnek a férfi áldozatok sebezhetőségének vizsgálata tárgyában. Arra is felhívták a figyelmet, hogy az idős áldozatok közül sokan jeleztek szexuális abúzust (Gama, Pedro, De Carvalho, Guerreior, Duarte, Quintas, Matias, Keygnart & Dias, 2021).

Egy ausztrál tanulmány szerint kimutatható volt, hogy a COVID–19-járvány alatt a családon belüli erőszak áldozatainak gazdasági bizonytalansága nagyobb volt, mint a partnerüké. Az áldozatok pénzügyi bizonytalansága is gyakran nagyobb volt, mint a bántalmazó partneré. Azok, akiknek gazdasági nehézségeik voltak a COVID–19-járvány alatt, nagyobb valószínűséggel tapasztalták meg a fizikai, szexuális és gazdasági abúzust. A COVID–19-járvány akut gazdasági stresszt okozott a társadalomban, és olyanok is családon belüli erőszakot követtek el, akik korábban nem viselkedtek erőszakosan a családjuk körében (URL10).

Az ENSZ Menekültügyi Ügynöksége szerint a menekült nők helyzete a COVID–19-járvány alatt még rosszabbra fordult. Nemcsak anyagi helyzetük romlott, hanem fokozottan ki voltak téve a nemi alapú erőszaknak. Példaként Szíriát és Venezuelát említette az ügynökség ([URL11](#)).

Srí Lankán is hangsúlyozták a kutatók, hogy a családon belüli erőszak bárkit érinthet, függetlenül az életkorától, nemétől, társadalmi rangjától, szexuális orientációjától, vallásától, iskolázottságától vagy gazdasági háttérétől. A családon belüli erőszak különböző kapcsolatokban fordulhat elő, beleértve az együtt élő párokat, házasokat vagy éppen a külön élő partnereket. Srí Lankán a nők és lányok ellen elkövetett erőszakra vonatkozó adatokat 2019-ben a Statisztikai Hivatal gyűjtötte össze. Eszerint a Srí Lanka-i nők kétszer annyi erőszakot szenvedtek el partnerüktől (17,4%), mint idegenektől (7,2%). Hasonlóképpen a partnerektől elszenvedett szexuális erőszak (6,2%) is több, mint a mások által elkövetett (4,1%) ([URL12](#)).

Argentínában is a családon belüli erőszak növekedését észlelték, amikor a nők és partnereik is karanténban voltak. A pandémia miatti lezárások előtti időszakhoz képest 2020-ban a verbális erőszak 12%-kal, a szexuális erőszak 35%-kal, a fizikai erőszak pedig 23%-kal nőtt. Három fő jelenséget jelöltek meg ennek okaként. Az első a bántalmazótól való menekülés lehetősége. A második a társadalmi elszigeteltség, amely a mentális egészségi zavarokhoz és a fokozott alkoholfogyasztáshoz is hozzájárult. A harmadik pedig az elszegényedés ([URL13](#)).

Háborús konfliktusok és a nők elleni erőszak. A nemi erőszak olcsóbb, mint a golyó

A háborúban elkövetett szexuális erőszakot először az 1949. évi Genfi Egyezmény nyilvánította háborús bűncselekménynek. A Nemzetközi Büntetőbíróság 1998. július 17-i Római Statútuma a szexuális erőszak számos formáját emberiség elleni és háborús bűncselekménynek minősíti. Az isztambuli egyezmény egyaránt vonatkozik a béke idején és a fegyveres konfliktusok idején a nők ellen elkövetett valamennyi erőszakos bűncselekményre ([URL4](#)).

Hárs András precíz áttekintést ad arról, hogy a háború alatti szexuális bűncselekmények mikor minősülnek népiirtásnak, háborús bűncselekménynek vagy emberiség elleni bűncselekménynek. Nemcsak a szexuális bűncselekmények, mint nemzetközi bűncselekmények szabályozásának alakulását, hanem a nemzetközi büntetőbíróságok gyakorlatát is bemutatja. Ő idézi Navathenem Pillay nyilatkozatát is, amelyben Pillay leszögezi, hogy a nemi erőszak nem hadizsákmány ([Hárs, 2022](#)).

A fegyveres konfliktusokkal kapcsolatos szexuális erőszak (conflict-related sexual violence, CRSV) fogalmát 2000 óta használja az ENSZ azokra az esetekre, amikor a nemi erőszakot valamely fegyveres konfliktus során követik el (URL14). A nyolc évvel később született határozat kimondja, hogy a fegyveres konfliktusokhoz kapcsolódó szexuális erőszak a hadviselés egy taktikája, ami önmagában fenyegeti a nemzetközi béke és biztonság fenntartását (URL15). 2009-ben is született ENSZ biztonsági tanácsi határozat a konfliktusok idején elkövetett szexuális erőszakról (URL16). A *Stop Rape Now* kezdeményezés (URL17) egy az ENSZ ügynökségeit összefogó hálózat. Célja annak megakadályozása, hogy a nemi erőszakot háborús stratégiaként használják fel. Az UNDP (United Nations Development Programme) Globális Program a Jogrend Erősítésére Konfliktusokban és Konfliktus Utáni Helyzetekben elnevezésű kezdeményezése révén hús, konfliktus által sújtott, vagy konfliktus után álló országban segített a nemi alapú erőszak büntetlenségének megszüntetését célzó nemzeti kapacitás erősítésében (URL16).

Az ENSZ Biztonsági Tanács arra is kereste a választ, hogy miként lehetne a fegyveres konfliktusok során elkövetett szexuális erőszak elkövetőit nemzetközi szinten felelősségre vonni (URL18).

Az első elkövető, akit konfliktusokkal kapcsolatos szexuális erőszak miatt ítélt el a Nemzetközi Büntetőbíróság 2016-ban, egy kongói hadúr volt (URL19).

Női civil szervezetek is gyűjtöttek adatokat arra vonatkozóan, hogy a háború alatt és közvetlenül a háború után hogyan alakul a nemi alapú erőszak. Kutatásuk első fontos megállapítása az volt, hogy még kevés információ áll a társadalomtudósok rendelkezésére a globális válságok alatti erőszakjelenségről, a bűnözés változásairól. A kutatási módszer kidolgozásánál az okok mélyebb megértésére irányuló precíz vizsgálatra ösztönöznek. A globális vizsgálat során természetesen figyelembe kell venni a világ különböző pontjaira jellemző eltérő jellegzetességeket is. A közös jellemző mindenképpen az, hogy a globális válságok során növekvő erőszak elsősorban az eleve sebezhető csoportokat sújtja, ideértve a kisebbségeket és a nőket. Tekintve, hogy a válságok egyre inkább globálissá válnak, az ezek alatt megváltozó deviáns és kriminális magatartások vizsgálata is nemzetközi összehasonlító és multidiszciplináris kutatások tárgya kell legyen (URL20).

Sok országban a béke idején sem volt elégséges a családon belüli erőszak, a nemi alapú erőszak szabályozása, megelőzése. Konfliktusveszély esetén növekszik ezen esetek száma, mivel az erőszak különböző formái összefüggenek és erősítik egymást. A szabályozást már a béke idején is erősíteni kell, fel kell készülni a válságidőszakok még súlyosabb problémáira.

Az erőszakos konfliktusok új viselkedési formákat eredményeznek, miáltal még durvább lesz a nemi erőszak. Ennek oka a stressz, a trauma, a bizonytalanság,

illetve a nemi erőszaknak mint általános viselkedési formának a széles körű elfogadottsága a katonák körében.

Van egy másik esetkör is, amikor konfliktus- vagy veszélyhelyzetekben a nők nemi szabadsága csorbát szenved és erről a jelenségről szinte nem is esik szó. Ilyenkor nem fizikai erőszakkal kényszerítik a nőket szexre, hanem például békefenntartók, segélyszervezetek alkalmazottai élnek vissza hatalmukkal az élelmiszerek, gyógyszerek kiosztása során (URL21).

2021-ben a NATO útmutatásban fogalmazta meg, hogy a fegyveres konfliktusokkal kapcsolatos szexuális erőszak esetén mi a teendője a NATO személyi állományának. Az adatgyűjtés, kötelező jelentéstétel is ezek közé a feladatok közé tartozik (URL22).

Az ENSZ főtitkár 2023-ban megjelent jelentésében a konfliktushoz kapcsolódó szexuális erőszak helyzetét vizsgálta. A kifejezés magában foglalja a szexuális erőszak minden formáját, így például a szexuális rabszolgaságot, a kényszerprostitúciót, a kényszerterhességet, a kényszerabortuszt, a kényszersterilizációt, a kényszerházasságot is. A 2022-es évre vonatkozó jelentés megemlíti többek között a Kongói Demokratikus Köztársaság, Etiópia, Haiti és Dél-Szudán helyzetét. Foglalkozik az Ukrajnában a háború idején történt szexuális erőszakkal is, megállapítva, hogy az a civilekkel és hadifoglyokkal szembeni kínzás és embertelen bánásmód egyik formája volt (URL23).

Itt is fontos áttekinteni az egyes országokra vonatkozó megállapításokat, tapasztalatokat.

A volt Jugoszlávia területén zajlott háború számos szomorú tanulsággal szolgált a nők kiszolgáltatott helyzetével és többszörös áldozati szerepével kapcsolatban. Itt is ki kell emelni azonban, hogy a szexuális erőszak elszenvedői nem kizárólag nők voltak, hanem férfiak is. Az ENSZ-jelentések a háború kezdete óta adatokat rögzítettek a nemi alapú erőszakról, kb. 25 000 nőt, lányt és férfit zaklattak szexuálisan. A szexuális erőszak jellemzője a magas látencia, így ez a szám is csak a regisztrált eseteket jelzi.

A volt Jugoszlávia Nemzetközi Büntetőtörvényszéki (ICTY) ítéletei és Bosznia-Hercegovina Bíróságának ítéletei nyilvánvalóvá tették, hogy a szexuális erőszak rendszerszerű és intézményesített volt, háborús eszközként és etnikai tisztogatásként használták. Így próbálták elérni, hogy az adott területen kisebbségben élők saját szülőföldjükéről elmeneküljenek és soha ne térjenek vissza otthonaikba. Ezek az ítéletek a szexuális erőszakot emberiesség elleni bűncselekménynek, háborús bűncselekménynek és népiirtásnak nyilvánították. Korábban elterjedt volt a háború „mellékhatásának” tekinteni a győztesek általi nemi erőszakot, s a társadalmak belenyugodtak abba, hogy a győztes ily módon is kifejezi, hogy maga alá gyűrte a vesztest (URL19).

Nagyon fontos megállapítást tesznek a kutatók a kolumbiai fegyveres konfliktusok kapcsán, amikor kiemelik, hogy a mikro- és a makroszintű erőszak nem választható el egymástól. Amikor háborúk zajlanak, akkor a társadalom amúgy is elnyomott státuszú tagjai, például a nők, nagyobb arányban vannak kitéve az erőszaknak. Tényként kezelik, hogy a háborúk, fegyveres konfliktusok magukban hordják a nők elleni nemi alapú erőszakot, amely így tükrözi a nők társadalomban betöltött általános státuszát. Amennyiben a családon belüli erőszak, a partnerbántalmazás nagyobb társadalmi figyelmet kapna, háború idején sem lennének annyira kiszolgáltatottak a nők a nemi alapú erőszakkal szemben. A kutatók sürgetik a családon belüli erőszakra adott megfelelő választ, amely megváltoztatja a társadalmi közvélekedést és így a fegyveres konfliktusok alatt is szélesebb eszközrendszerrel tudnának védekezni a nők a nemi alapú erőszak ellen (Svallfors, 2023).

Ukrajnában 2023 első felében 160 000-rel több családon belüli erőszak esetet regisztráltak, mint 2021 azonos időszakában. Ez 54%-os növekedést jelent. A nem regisztrált, látenciában maradt esetek pedig akár elérhetik ugyanezt a számot is. A folyamatos harcok, az elszegényedés, a lakhatási problémák megnövelik az általános stressz-szintet, így az ukrán családokon belül is növekszik az erőszak. Az ukrán civil társadalom azonnal megtette a szükséges lépéseket az áldozatok támogatására, azonban szűkös lehetőségeik révén nem tudtak komolyabb eredményeket elérni.

Az orosz hadsereg által megszállt területekről hasonló beszámolók érkeztek, mint amiket a volt Jugoszlávia területén zajló háborúban már megtapasztalhattunk. A háború része az ellenség szexuális „legyőzése” is. A háború kitérése után Pramila Patten, ENSZ különmegbízott azt állapította meg, hogy ezekben a helyzetekben a szexuális erőszakot elszenvedett nők áldozati szerepét másodlagosnak kezelik. Ismét fontosnak tartom megjegyezni, hogy annak ellenére, hogy ezekben az esetekben jóval nagyobb arányban nők a nemi erőszak áldozatai, ez nem jelenti azt, hogy ne lennének férfi áldozatok is. Ezt az ENSZ-jelentés is tartalmazza (URL24).

Összegző gondolatok

Az egyes erőszakformák válsághelyzetekben összekapcsolódnak és még nagyobb veszélyt jelentenek. A makroszinten zajló erőszak, például a háború, pandémia továbbgyűrűzik a családi otthonokba, és még kiszolgáltatottabbá teszik a családon belüli erőszak és partnerbántalmazás női, férfi és gyermekáldozatait. A COVID–19-járvány a jövőbeli természeti katasztrófák gazdasági

hatásainak és az ezzel összefüggő megnövekedett családon belüli erőszak kezelése, megelőzése kapcsán is sok tanulsággal szolgált. A háborús konfliktusok korábbi és jelenlegi tapasztalatait is tovább kell kutatni és értékelni. A jövőben folytatni kell a makro- és mikroszintű erőszak kutatásokat, a globális szintű közös eredményeket összesíteni kell, és komplex, globális megoldásokat kell kidolgozni. A nemzetközi szervezeteknek tovább kell folytatniuk az adatok gyűjtését, és érthető iránymutatásokat kell adni az állami szervezeteknek és társadalmi szervezeteknek. Az államoknak és a nemzetközi szervezeteknek a régi-új válsághelyzetekre adott aktuális válaszok megadása mellett egy másik, folyamatosan jelenlevő feladatot is meg kell oldaniuk. Biztosítani kell a családon belüli kapcsolatokban és a partnerkapcsolatokban az egyenlő jogokat. Ehhez a széles körű nevelés, tanítás is nélkülözhetetlen, a jogi és intézményi garanciák mellet. Az Európai Unióban kívánalom, hogy az összes nemi alapú erőszakos cselekmény áldozataival foglalkozó szakember és a bűnüldöző szervek tagjai megfelelő képzésben részesüljenek és így biztosítva legyen a megfelelő igazságszolgáltatás (URL4).

Felhasznált irodalom

- Domokos A. (2012). Kriminológia és büntetőpolitika Magyarországon a globális kihívások korában. *Jog-Állam-Politika*, 4(2), 3–12. <https://dx.doi.org/10.6084/m9.figshare.25285147>
- Deres P. (2022). Kiberbiztonság, kiberbűnözés – Helyzetkép a Covid-19-pandémia időszakából. *Kriminológiai Tanulmányok*, 59, 29–46.
- Deres P. (2023). Bűnüldözési prioritások az Európai Unióban. *Kriminológiai Tanulmányok*, 60, 62–82. <https://doi.org/10.58655/KT.60.2023-4>
- Gama, A., Pedro, A. R., De Carvalho, M. J. L., Guerreior, A. E., Duarte, V., Quintas, J., Matias, A., Keygnaert, I. & Dias, S. (2021). Domestic Violence during the COVID-19 Pandemic in Portugal. *Portuguese Journal of Public Health*, 38(Suppl. 1), 32–40. <https://doi.org/10.1159/000514341>
- Hárs A. (2022). Szexuális bűncselekmények mint nemzetközi bűncselekmények az egyes nemzetközi büntetőtörvényszékek gyakorlatában – különös tekintettel a Nemzetközi Büntetőbírórság ítéleteire. *Állam- és Jogtudomány*, 63(4), 47–63. <https://doi.org/10.51783/ajt.2022.4.04>
- Subhasish, M. C. & Senjuti, K. (2023). The interrelationship between the COVID-19 pandemic and conflict behavior: A survey. *Journal of Economic Surveys*, 38(4) 1473–1489. <https://doi.org/10.1111/joes.12587>
- Svallfors, S. (2023). Hidden Casualties: The Links between Armed Conflict and Intimate Partner Violence in Colombia. *Politics & Gender*, 19(1), 133–165. <https://doi.org/10.1017/S1743923X2100043X>

A cikkben található online hivatkozások

- URL1: *Az Európa Tanács egyezménye a nőkkel szembeni erőszak és a kapcsolati erőszak elleni küzdeletről és azok megelőzéséről: az EU csatlakozása.* https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2023-0047_HU.html
- URL2: *The Impact of COVID-19 on Crime: a Systematic Review.* <https://link.springer.com/article/10.1007/s12103-023-09746-4>
- URL3: *P9_TA(2021)0024. A Covid19 okozta válság és a válságot követő időszak nemi dimenziója. Az Európai Parlament 2021. január 21-i állásfoglalása a Covid19 okozta válság és a válságot követő időszak nemi dimenziójáról (2020/2121(INI)) (2021/C 456/18).* <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021IP0024>
- URL4: *Az Európa Tanács egyezménye a nőkkel szembeni erőszak és a kapcsolati erőszak elleni küzdeletről és azok megelőzéséről: az EU csatlakozása.* https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2023-0047_HU.html
- URL5: *The Impact of COVID-19 Pandemic on Intimate Partner Violence (IPV) Against Women.* <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/27551938231185968>
- URL6: *Levels of domestic violence increase as COVID-19 pandemic escalates.* <http://www.emro.who.int/violence-injuries-disabilities/violence-news/levels-of-domestic-violence-increase-as-covid-19-pandemic-escalates.html>
- URL7: *The rise and rise of interpersonal violence – an unintended impact of the COVID-19 response on families. (WHO 2020).* <https://reliefweb.int/report/world/rise-and-rise-interpersonal-violence-unintended-impact-covid-19-response-families>
- URL8: *COVID-19 and ending violence against women.* <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2020/04/issue-brief-covid-19-and-ending-violence-against-women-and-girls>
- URL9: *Domestic Violence During the COVID-19 Pandemic: A Systematic Review.* <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/15248380211038690>
- URL10: *Economic insecurity and intimate partner violence in Australia during the COVID-19 pandemic.* https://www.aic.gov.au/sites/default/files/2022-05/economic-insecurity-and-ipv_in_australia-during-the-covid-19-pandemic.pdf
- URL11: *The COVID-19 Pandemic Impact on Refugees.* <https://www.womensrefugeecommission.org/crisis-response/covid-19/>
- URL12: *Escalation of Domestic violence against Girls and Women in SL.* https://www.defence.lk/Article/view_article/27532
- URL13: *Domestic violence against women during the Covid-19 pandemic: A scoping review.* <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2665910722000226>
- URL14: *Az ENSZ Biztonsági Tanácsának 1325. sz. határozata (2000).* <https://www.un.org/shestandsforpeace/content/united-nations-security-council-resolution-1325-2000-sres1325-2000>
- URL15: *Az ENSZ Biztonsági Tanácsának 1820. sz. határozata (2008).* <https://www.un.org/shestandsforpeace/content/united-nations-security-council-resolution-1820-2008-sres18202008>

- URL16: *Mit tesz az Egyesült Nemzetek a nőkkel és lányokkal szemben elkövetett erőszak ellen?* https://unis.unvienna.org/pdf/factsheets/UNiTE_WhatWeDo_hu.pdf
- URL17: *UN Action Against Sexual Violence in Conflict (UN Action): Stop Rape Now.* <https://www.stoprapenow.org/>
- URL18: *Az ENSZ Biztonsági Tanácsának 2106. sz. határozata (2013).* <https://www.un.org/shestandsforpeace/content/united-nations-security-council-resolution-2106-2013-sres21062013>
- URL19: *They came together not to be silenced. Gender-based violence in conflict & the role of women's rights organisations.* <https://kvinnatillkvinna.org/wp-content/uploads/2023/08/The-Kvinna-till-Kvinna-Foundation-they-came-together-not-to-be-silenced-gender-based-violence-in-conflict-the-role-of-womens-rights-organisations.pdf>
- URL20: *Az ENSZ Biztonsági Tanácsának 2467. sz. határozata (2019).* <https://www.un.org/shestandsforpeace/content/united-nations-security-council-resolution-2467-2019-sres24672019>
- URL21: *Preventing and responding to gender-based violence during the war and in post-war settings. Experiences and recommendations of women's NGOs.* <https://www.osce.org/files/f/documents/d/2/530695.pdf>
- URL22: *NATO Policy on Preventing and Responding to Conflict-Related Sexual Violence.* https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_184570.htm
- URL23: *Conflict-related sexual violence - Report of the Secretary-General (S/2023/413).* <https://www.un.org/sexualviolenceinconflict/wp-content/uploads/2023/07/factsheet2022-2.pdf>
- URL24: *Ukraine's Battle Against Domestic Violence.* <https://cepa.org/article/ukraines-battle-against-domestic-violence/>

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Domokos A. (2024). A gazdasági, társadalmi és egészségügyi válságok hatása a családon belüli erőszak áldozataira. *Belügyi Szemle*, 72(10), 1771–1783. <https://doi.org/10.38146/BSZ-AJIA.2024.v72.i10.pp1771-1783>

Nyilatkozatok

Összeférhetetlenség

A szerző nem jelentett összeférhetetlenséget.

Finanszírozás

A szerző nem kapott pénzügyi támogatást a kutatáshoz, a szerzőséghez és/vagy a cikk publikálásához.

Etikai nyilatkozat

Jelen cikkhez nem kapcsolódik adatkészlet.

Nyílt hozzáférésről szóló tájékoztatás

Jelen cikk a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY NC-ND 2.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.0/>) feltételei szerint publikált Open Access

közlemény, melynek szellemében a cikk bármilyen médiumban szabadon felhasználható, megosztható és újraközölhető, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje feltüntetésre kerülnek.

Levelező szerző

A cikk levelező szerzője Domokos Andrea, aki a domokos.andrea@kre.hu e-mail címen érhető el.

Detektív arcképvázlatok egy tabló ürügén

Detective portraits on the pretext of a tableau

Ibolya Tibor

Prof. Dr., PhD, LL.M, büntetőjogi legfőbb ügyész helyettes, címzetes egyetemi tanár
Károli Gáspár Református Egyetem,
Állam- és Jogtudományi Kar
bluh@mku.hu

Absztrakt

Cél: A tanulmány bemutatja három, az Osztrák-Magyar Monarchiában, elsősorban Budapesten dolgozó detektív életútját.

Módszertan: Jelen tanulmány a témával kapcsolatos szakirodalom, korabeli híradások, családtörténeti feljegyzések elemzése alapján, elsődlegesen a jogtörténeti kutatások módszertani eszközeivel készült.

Megállapítások: A magyar detektívek teljesen eltérő társadalmi környezetből, eltérő előképzettséggel érkeztek a detektívtestületbe. Ennek ellenére a detektívek magas színvonalon és eredményesen dolgoztak a korabeli bűnügyek felderítésén.

Érték: A detektívtestülettel kapcsolatos kutatások és megállapítások száma elenyésző, ezért minden, a témával kapcsolatos információ gazdagítja az Osztrák-Magyar Monarchia jogtörténetével kapcsolatos ismereteket.

Kulcsszavak: Osztrák-Magyar Monarchia, magyar detektívek, nyomozás, büntetőjog

Abstract

Aim: The study presents the careers of three detectives who worked in the Austro-Hungarian Monarchy, mainly in Budapest.

Methodology: The present study was based on the analysis of the literature, contemporary news reports and family history records, primarily using the methodological tools of legal history research.

A szerző a kéziratot magyar nyelven nyújtotta be. Benyújtás: 2024. 06. 14. Átdolgozás: 2024. 08. 14.
Elfogadás: 2024. 09. 12.

Findings: The Hungarian detectives came to the detective corps from completely different social backgrounds and with different qualifications. Despite this, the detectives worked to a high standard and successfully solved contemporary crimes.

Value: Research and findings on the detective corps are few and far between, so any information on the subject will enrich the knowledge of the legal history of the Austro-Hungarian Monarchy.

Keywords: Austro-Hungarian Monarchy, Hungarian detectives, investigation, criminal law

A gyakorlati tevékenységét 1886. január 01. napján megkezdő budapesti detektívtestülettel, vezetőivel és tagjaival – annak ellenére, hogy a két világháború között több nyomtatásban megjelent mű (például Baksa, 1923; Borbély, 1942; Vécsey, 1927) és számtalan újságcikk foglalkozott a tevékenységükkel – mostohan bánt a történelmi emlékezet. Bár a magyar detektívek az első világháború előtt és a két világháború között is Európa élvonalába tartoztak, legjobbjaik gyakorlati tevékenységük mellett sokszor könyveket és szakcikkeket is írtak, s az 1945 után berendezkedő új államhatalom, nyilvánvalóan politikai okokból, felejtésre ítélte őket.¹ Érdekes módon ez az általuk sokszor bravúrosan ki nyomozott ügyekre nem, csak a személyükre vonatkozott, hisz ekkoriban több olyan „pitaval” is megjelent, amely az ő pályafutásuk idején megtörtént bűnügyeket dolgozott fel, igaz néha azokat is ideológiai mázzal öntve le (tipikus példája ennek Pintér & Szabó, 1964). A rendszerváltozás utáni, a korszakkal foglalkozó rendészeti szakirodalom a vitathatatlan törekvések ellenére – talán a levéltári források elégtelen volta miatt – szintén elhanyagolta ezt a területet. A kevés kivételek egyike a detektívtestület megalakításának százhuszonötödik évfordulójára, 2011-ben kiadott, egyébként kereskedelmi forgalomban nem kapható emlékalbum (Szomor, 2011) is nyomasztó adathiányban szenved, melyet megpróbáltak szépirodalmi zsenyékkal és színészekkel(!) készített interjúkkal pótolni.²

A kutató valóban nehéz helyzetben van, akár személyekről, akár ügyekről kutatna. A korszak témában fennmaradt levéltári forrásai minimálisak, az 1945 előtti országos bűnügyi nyilvántartás (rendkívül gazdag fényképgyűjteményével együtt)

1 A politikai vonalon dolgozó detektívek ennél többnyire rosszabbul jártak, vezetőik közül többet – Hain Pétert, Wayand Tibort – halálra ítélték és kivégeztek.

2 A kötet hiányosságai ellenére Szomor Sándor kutatásainak úttörő jellegét elismerés illeti.

a háborúban megsemmisült, akárcsak a még a 20. század elején létrehozott első bűnügyi múzeumunk néhány 19. századi ügyet is tartalmazó eredeti anyaga. Éppen ezért minden eredeti forrás, tárgyi emlék előkerülése valódi értékkel bír, mert többletinformációkkal gazdagítja a korszakra vonatkozó rendészettörténeti ismereteinket. Ilyen eredeti forrásnak tekinthető *A Székesfővárosi M. Kir. Államrendőrségi Detektív Testület Nyugdíjpótló és Segélyző Egyesületének tagjai 1902–1907* feliratú, 48x58 cm nagyságú fényképtabló is.³ A detektívek nyugdíjpótló egyesülete 1902. május 1-jén kezdte meg – január 1. napjára visszamenően – működését, és megalakulásakor 101 tagot számlált. Létrehozásának eredeti indoka az volt, hogy akkoriban, ha egy detektív nyugalomba vonult, elesett az addig folyósított lakbérétől, ami így számára komolyan érezhető életszínvonal-csökkenést okozott, amelyet a nyugdíjpótlótól származó összeggel tudott kompenzálni (Sz. n., 1928), így az egyesület a ma is népszerű nyugdíjcélú előtakarékosági megoldásoknak a korabeli változata volt. A tabló az egyesület ötéves jubileuma alkalmából készült, eredetileg a sokkal nagyobb méretű tabló kicsinyített másolata, amely nagy valószínűséggel valamelyik tag saját példánya lehetett. Az akkori budapesti rendőrfőkapitány Boda Dezsőn, valamint a detektívfőnök Krecsányi Kálmánon kívül további 109, aktív fővárosi detektív fényképpel és névvel látható rajta, így Ábrán Domokos, Aczél Pál, András István, Angyal László, Bakos Ferenc, Balásy Béla, Bartók Endre, Bátori János, Beck István, Bessenyei János, Bialoskursky Géza, Bittó György, Boday István, Bogdán Zoltán, Bus János, Christián István, Császár Károly, Csekey Lajos, Detrich Károly, Dombay Gyula, Emesz György, Enyédi László, Farkas Antal, Farkas Imre, Fekete Gyula, Filláry Endre, Fodor Géza, Friedrich András, Futó Imre, Gondé Antal, Gubáth Károly, Gráczer György, Haasz István, Haluska Lajos, Hegedüs Aladár, Heumann Lajos, Horváth József, Horváth Lajos, Hovinszky Alajos, Hutschenreiter Sándor, Huszár Sándor, Hüvös Imre, Illyés János, Inrák János, Jáger Tamás, Jeney Lajos, Kacsó István, Kádár János, Kádár Péter, Kalmár Hugó, Kárpáti Antal, Kossoványi Pál, Kaszab István, Kern Ferenc, Kiss Balázs, Kondor Árpád, Kőszegi Lajos, Kövecsy Ákos, Kubinyi Barnabás, Lauró Ferenc, Máдай József, Magyary Kossa Gyula, Makkai Lajos, Markó András, Marschalkó Kálmán, Mészáros Dávid, Móker József, Molnár Gyula, Nagy Ferenc, Némegy László, Nemesy Dezső, Ösztreicher Lipót, Pataky Ignác, Pauer György, Pillárik Antal, Pintér József, Pintér Károly, Pohl Imre, Primusz Gábor, Prix Hugó, Rózsa István, Rózsa Károly, Rudnyánszky L., Sachs Gusztáv, Sárközy Sándor, Steicher Antal, Szabó Gábor, Szabó József, Szauder Gusztáv, Szele Sándor, Szentmiklósi György, Szentpéteri György, Szilágyi József, Szmoliga Lajos, Szóts Aladár, Szűcs Pál, Tallián Károly, Táros József, Thurzó István, Tost Lajos,

3 A szerző gyűjteményéből.

Turóczy Lajos, Tusnovits József, Volarits Gyula, Varga Sándor, Vashegyi Géza, Végh János, Veisz József, Vincze Ferenc és Wagner Ede.

Mivel Budapesten 1907-ben összesen 122 detektív dolgozott (Sz. n., 1908), így a Weiland István rendőrségi fényképész által készített tablón az akkori állomány csaknem minden tagja szerepel, ami önmagában is különlegessé teszi ezt az érdekes kordokumentumot. Különleges, de nem páratlan, tudunk két hasonló, kicsit későbbi, nem tabló, hanem album típusú fényképgyűjteményről is. Egyik Boda Dezső budapesti főkapitány negyedszázados emlékalbuma 1909-ből, benne 293 rendőrtiszt nevével és fényképével, ami ma a Rendőrmúzeum gyűjteményét gazdagítja (Androvicz & Virágh, 2023). A másik, Palágyi Kálmánnak, a detektív testület helyettes vezetője 1913. február 1. napján történt nyugállományba vonulásának alkalmából készült, és 213 fényképet tartalmaz detektívekről és rendőrségi vezetőkről. Az album az Országos Széchényi Könyvtárol került át a Munkásmozgalmi Múzeum gyűjteményébe, amelynek az anyagai 1990-ben a Magyar Nemzeti Múzeumhoz kerültek.

A tablóról ki kell emeljük Östreicher Lipót, Gondé Antal, Sachs Gusztáv és Haluska Lajos nevét, hisz 1907-ben ők még az akkor már azon megfogyatkozott számú budapesti detektívek közé tartoztak, akik az 1886-os megalakulástól teljesítettek szolgálatot. Korábban, még a Thaisz-érában, az úgynevezett „polgári biztosok” látták el a detektívek feladatát, de többségük közismert korrumpálhatósága miatt kifejezetten rossz hírük volt, ami nagy mértékben hozzájárult Thaisz Elek főkapitány leváltásához, ezért a legelőször kinevezett 36 detektív közé csak a legmegbízhatóbbakat vették át az újonnan felálló, majd 1886. április 17-én önállóvá vált detektív osztályra (Sz. n., 1882.).⁴

Ilyen volt az 1850-ben Miskolcon született Haluska Lajos is, aki előbb lakatossegéd volt, majd feleségével vándorszínésznek állt. 1871 és 1880 között tíz éven keresztül négy különböző társulattal járták az országot, Haluska „Borsodi” név alatt szerepelt (Schöpflin, 1929). Felesége betegsége miatt felhagytak a színésszettel, Budapestre költöztek, ahol Haluska 1881-ben beállt közrendőrnek, övszáma a 327-es volt.⁵ Rövid utcai szolgálat után polgári biztosnak nevezték ki, majd az elsők között került át az újonnan létrejött detektív osztályra. Egy 1926-ban vele készült interjú szerint detektívvé történő kinevezését a vándorszínész korából ismert Blaha Lujza protekciója is segítette, akinek harmadik férje az első detektívfőnök, báró Splényi Ödön volt (Sz. n., 1926).⁶ Hogy így történt-e nem

4 Az osztályt 1890. június 1-től, második szolgálati szabályzatának hatályba lépésétől nevezték „detektívtestület”-nek.

5 Az utcán szolgálatot teljesítő rendőri állomány egyenruha övén jól láthatóan egy szám volt, amely alapján könnyedén lehetett őket azonosítani.

6 Érdekesség, hogy az öt követő detektívfőnök – Szombatfalvy Albert – pedig fiatal korában szintén jó nevű színész volt.

tudhatjuk, de az biztos, hogy színészi képességeit a munkájában is hasznosíthatta, hisz ebben az időben a társadalmi osztályokat csupán a ruházatuk alapján könnyedén fel lehetett ismerni, a detektívek ezért rendszeresen változtatták el külsejüket, öltöttek álruhát (Krecsányi, 1912).⁷ Akkoriban igen erősnek számító testalkata (90 kg-os volt), jó fellépése, színészi memóriája miatt a legváltozatosabb feladatokat bízták rá, rendszeresen dolgozott Budapesten kívül is, kiemeltnek számító bűncselekmények nyomozása során. Több mint húsz éven át látott el „bizalmi” (személyi védelmi) feladatokat a királyi pár és a Magyarországra látogató külföldi uralkodók és államfők szolgálatában. Az akkori diplomáciai szokásokra figyelemmel – más detektívekkel együtt – emiatt többször ki is tüntették, budapesti látogatása után 1897-ben II. Vilmos német császártól a porosz Vörös Sas rend érmét (Pesti Hírlap, 1897. szeptember 26.), 1900-ban a perzsa sahtól a Nap és Oroszlán rend aranyérmét nyerte el (Sz. n., 1900). Ott volt a király mellett 1894 szeptemberében a balassagyarmati hadgyakorlaton, 1896. szeptember 24-én a Vaskapu szoros megnyitásakor, de dolgozott Erzsébet királyné és Tisza István miniszterelnök védelmében is (Sz. n., 1936). Detektívként a legváltozatosabb ügyekben járt el, saját elmondása szerint mégis pályájának legelejéről, egy 1886-os ügyére volt a legbüszkébb; Szabadkán egy módos kereskedőhöz törtek be ismeretlen tettesek, akik az ott talált páncélszekrényt a helyszínről elszállítva, majd azt feltörve tulajdonítottak el akkoriban hatalmas összegnek számító készpénzt, azonban a Budapestről leutazott detektívek segítségével napokon belül elfogták őket. Mint akkoriban szinte minden lelkiismeretes detektív, ügyeiről, az általa ismert bűnözőkről és kétes elemekről egyébként saját nyilvántartást vezetett,⁸ melyet egy nem sokkal a halála előtt készült interjú során az újságírónak meg is mutatott. A nevek mellett például a következő megjegyzések szerepeltek: *mózerol is* (vagyis besúgó), *szent sír földet árul* (ő nagy valószínűséggel csaló lehetett), *gondolatolvasó öt forintért* (egy másik csaló) (Sz. n., 1936). 1908. március 1-én vonult nyugállományba, Boda Dezső budapesti főkapitány külön „dicsérő elismerésével.” Hosszú élete során kétszer is megözvegyült, Kispesten a Hunyadi János utca 29. szám alatt lakott, vénségére megvakult és csaknem teljesen megsüketült. A detektívtesztület negyven, majd ötvenéves jubileuma alkalmából is interjúk jelentek meg vele, amelyekben Ferenc Józsefről és Erzsébet királynéről is nagy szeretettel emlékezett meg. Pályáját szerényen így foglalta össze: „végeztem lelkiismeretesen kötelességemet, legtöbbször eredménnyel, legyen hála Istennek” (Sz. n., 1936). 1936. december 29-én hozzátartozók nélkül hunyt el, temetéséről

7 Krecsányi Kálmán tucatnyi, fényképekkel illusztrált esetet sorolt fel, amikor a detektívek a nyomozás érdekében álruhát öltöttek.

8 Szinte mindenhol a világon ezekben a személyes feljegyzésekből, „fekete könyvekből” jöttek létre az első bűnügyi nyilvántartások.

(a tablón még fiatal detektívként látható) Futó Imre detektív főfelügyelő kezdeményezésére a detektívtestület aktív és nyugdíjas tagjai gondoskodtak (Sz. n., 1937).

Haluskához hasonlóan az 1856-ban született Sachs Gusztáv is polgári biztosból vált detektívvé. Eredetileg tűzoltó volt, onnan került át 1882-ben polgári biztosnak, majd lett ő is egyike az első harminchat budapesti detektívnek. Már polgári biztos korában is írtak róla a lapok, például 1884. július 26-án éjszaka pusztá kezel fegyverezett le egy szobafestőt, akit vérig sértett egy rendreutasítás, amelyet egy asszony féltékeny férjétől szenvedett el, és töltött vadászpuskával kívánta azt megtorolni (Sz. n., 1884) Polgári biztos működése miatt vádlottá is vált, Mattersdorfer Ferencné nyilvánosház tulajdonos – akit Sachs és társa jelentett fel éjfél utáni nyitva tartás miatt – azt állította, hogy Sachs és társa feljelentése zsarolás volt, a polgári biztosok rendszeresen kértek tőle kisebb-nagyobb összegeket. Sachsék tagadtak, a Budapesti Törvényszék pedig végül felmentette az akkor már detektívként dolgozó vádlottakat a vesztegetés és hamis vád miatt indult eljárásban (Sz. n., 1889).

Sachs elsősorban lopási vonalon dolgozott, később a zsebtolvajok, hamiskártyások és a nemzetközi szélhámósok elleni detektívcsoporthoz vezetője lett, de képességeit igénybe vették az ébredező munkásmozgalom rendezvényeinek megfigyelése érdekében is. 1906. november 26-án ő fogta el Budapesten, a Cserhát utca 23. szám alatt Strasznof Ignácot, a hírhedt kalandort és csalót. Strasznof ezt megelőzően magát a bécsi külügyminisztérium magas rangú diplomatájának adta ki és ilyen minőségében jelentkezett be a zágrábi érsekhez, sőt gróf Pejácsevich Tivadar horvát bánhoz is, aki azonban gyanút fogott a „diplomata” viselkedése miatt és figyelteni kezdte. Ezt azonban Strasznof észlelhette, mert sürgősen távozott Zágrábból és vonattal Budapestre utazott – ahonnan egyébként a korábbi bűncselekményei miatt ki volt tiltva – nyomában két zágrábi detektívvel. A szélhámós egy egyszerű trüffel lerázta a titkosrendőröket, ugyanis csomagjai kiváltása nélkül, a Keleti pályaudvar étterméből kisétálva eltűnt a szemük elől. A két póru jár Zágrábi detektív csak ezek után értesítette a pesti kollégákat, akik a személyleírás alapján sejtették, hogy Strasznofról van szó, és azonnal elkezdtek figyelteni a csomagkiadót. Strasznof óvatos volt, mert nem ment vissza a csomagjáért, azonban az általa oda küldött cselédlányt Sachsék követték, és így tudták elfogni a szélhámóst (Sz. n., 1906). A történetet levéltári bizonyíték is alátámasztja, Strasznof fogolytörzskönyvének bejegyzése szerint az 52.806/906. számú ügyészégi utasítás 1906. november 30-án elrendelte átkísérését a zágrábi királyi törvényszékhez.⁹

9 Magyar Nemzeti Levéltár Budapest Főváros Levéltára (MNL-BFL) VII-102.a. Budapesti Királyi Bűntörvényszéki Fogház iratai. Fogolytörzskönyvek. 1906. évi 2344. számú fogolytörzskönyv.

Sachs Gusztáv egyike volt annak az öt detektívnek (Emesz György, Szentmiklóssy György, Sárközy Sándor és a tablón nem szereplő Nemes Sándor mellett), akiket a király 1911-ben, a detektívtestület fennállásának huszonötödik évfordulója alkalmából a koronás ezüst érdemkereszttel tüntetett ki (Sz. n., 1911). Két évvel később, 1913 nyarán vonult nyugállományba (Sz. n., 1913). Még a detektív testület fennállásának ötvenedik évfordulóját is megérte, sőt ennek ürügyén több interjú is adott a Budapest, Tisza Kálmán tér 15.¹⁰ szám alatti otthonában. 1936. július 16-án halt meg, az Új Köztemetőben temették el (Sz. n., 1936a).

Érdekes szereplője a tablónak az 1866. július 1-jén, Németboksányban¹¹ született lovag Bialskursky Géza, a detektívtestület történetének egyik legszínesebb egyénisége. A furcsa név lengyel származást takar, a családi legenda szerint Bialskursky apja állítólag Galíciából származott és Bem Józseffel együtt katonaként érkezett Magyarországra. Fiai közül Ödön katonatiszt lett,¹² Pál kereskedő,¹³ míg Géza szintén katonatisztnak készült, kadétiskolába járt, de már hadapródként akkora botrány aktív részesévé vált, amit még a Monarchia közös ügyeinek tárgyalására a magyar országgyűlés által kiküldött képviselők bizottságában is megtárgyaltak. Bialskursky hadapród tiszthelyettesként 1892 előtt Zágrábban szolgált a császári és királyi 101. gyalogezredben. Itt hallotta a társaitól, hogy egyik feljebbvalója, egy százados, őt könnyelműnek nevezvén megkérte őket, hogy lehetőleg ne tartózkodjanak a társaságában, mire két fiatal tiszttel azonnal provokáltatta és párbajra hívta ki a parancsnokát, aki ezt megtagadta és feljelentést tett ellenük. Az ügy katonai bíróság elé került, a másodfokon eljáró zágrábi katonai törvényszék Bialskurskyt rangvesztésre és nyolc havi börtönbüntetésre ítélte, párbajsegédei közül is csak az egyik maradhatott a hadseregben (Sz. n., 1892). A hivatalos indokolás szerint a feljebbvaló kihívása nem történhetett volna meg, mert mint kiderült, a parancsnok kihallgatáson – tehát hivatalosan – figyelmeztette az alantasait. Ez azt jelentette, hogy Bialskursky – valóban könnyelműnek látszó módon – tulajdonképpen magát a katonai fegyelmet és hierarchiát kérdőjelezte meg, amikor egy szolgálati ügy miatt elégtételt követelt a feljebbvalójától. Ezen az alapon Bialskursky megbüntetése és a hadseregből való eltávolítása teljesen jogszerű volt (Sz. n., 1893). A magyar közvélemény azonban a „magyar fiút” érintő döntést nem tudta elfogadni, már csak azért sem, mert még a Bécsben megjelenő katonai

10 1946-tól Köztársaság tér, ma II. János Pál pápa tér.

11 MNL-BFL XVI.3 Tanácsköztársaság. Budapesti Forradalmi Törvényszék Fogházának iratai. 1919. évi 1136. fogolytörzskönyv. A község Boksánybánya néven is ismert magyarul, ma Bocşa Montană, Románia.

12 1921-ben őrnagyként vonult nyugállományba.

13 1906-ban féltékeny felesége meggyilkolta. Ödön nevű fiának Bialskursky Géza lett a gyámja, katonatiszt lett, 1943-ban alezredesként hunyt el.

szaklap, a *Reichswehr* is az eset ismertetését követő véleményében azt hangoztatta, hogy Bialoskurskynak nem volt kötelessége tudni, hogy az őt becsületében sértő kifejezés kihallgatáson hangozott el, más tisztek ugyanígy cselekedtek volna, az esetet becsületbíróság és nem rendes katonai törvényszék elé kellett volna utalni (Sz. n., 1892). A történet azért is rendkívül érdekes, mert Barabás Miklós festőművész 1902-ben megjelent emlékiratai szerint ő 1832-ben Bukarestben találkozott és nagyon összebarátkozott egy Bécsben végzett lengyel származású orosz katonatiszttel, akit Bialoskurszkinak hívtak és azért hagyta el az osztrák hadsereget, mert párbajozott az ezredesével, ami után jobbnak látta Oroszországba távozni. Pár év múlva egy német fürdővárosban ismét találkoztak, Bialoskurszki akkor már ezredes és halicsi¹⁴ alkormányzó volt (Barabás, 1902).¹⁵ Az egyezés nem lehet véletlen, a Barabás Miklós által említett Bialoskurszki nagy valószínűséggel Bialoskursky Géza egyik felmenője lehetett, őt pedig a családjában bizonyára ismert párbajhítoriája is motiválhatta a katonai pályafutását ellehetetlenítő cselekedetére.

Nem tudni, hogy Bialoskursky valóban letöltötte-e a börtönbüntetését, de a botrány után Budapesten az adóhivatalnál helyezkedett el. Ottani tevékenysége is botrányba fulladt, több feljelentés is érkezett ellene, amely szerint önkényeskedett a józsefvárosi háziurakkal az adóösszeírási ívek hibás kitöltése miatt, sőt azzal is megvádolták a nyilvánosság előtt, hogy saját zsebre dolgozott (Sz. n., 1894). Az 1894 januárjában lefolytatott vizsgálat után az adóhivatal bűnvádi eljárást kezdeményezett ellene és elbocsátották (Sz. n., 1894a), de a büntető eljárást végül bizonyosan nem folytatták le. 1898-ban csatlakozott a fővárosi rendőrséghez, és az addig leginkább tipikus dzsentriként viselkedő Bialoskursky végre megtalálta a neki való hivatást. Vezetői hamarosan felfigyeltek a magyaron kívül németül, angolul, olaszul és románul is beszélő, a Gothai Almanachot¹⁶ állítólag betéve tudó, megjelenésében is kifejezetten megnyerő detektívre.¹⁷ Nyelvtudását elsősorban a Magyarországra érkező külföldi uralkodók, államfők és arisztokraták mellett végzett munkája során hasznosította, mint személyi biztosító. Ekkor még nem önállóan, de már működött az a detektívcsoporthoz, amely magát „politikai csoportnak” nevezte és alkalmoszerűen

14 Halics, város Ukrajnában, a történelmi Galícia egyik központja.

15 Barabás Miklós le is festette barátját, a kép lappang vagy megsemmisült, fotómásolatát a Magyar Nemzeti Galéria Fotóarchívumában őrzik.

16 Nemesi évkönyv, ami az uralkodó és a nemesi családok adatait tartalmazza.

17 Jellemző anekdota Bieloskursky sármjáról, hogy amikor egy sűrűn felszarvazott férj a segítségét kérte, hogy a felesége hűtlenségét bebizonyítsa, a detektív felszólította, hogy utazzon el Bécsbe, majd azonnal megkörnyékezte az asszonyt. Másnap táviratozott a férjnek, hogy jöjjön haza és tekintse meg a felesége hátát, ahol megtalálja a Budapesti Államrendőrség nehezen lemosható vegytintával elhelyezett körpecsétjét, ami csak egyféle módon kerülhetett oda... (Tábori, 1910).

a magas társadalmi státuszú személyek biztonságáért felelt. Wayand Tibor visszaemlékezése szerint tulajdonképpen ez a csoport volt a később már szervezetében is elkülönült, politikai ügyekkel foglalkozó detektív főcsoport őse (Varga, 2010). Vlagyimir orosz nagyherceg (Sz. n., 1907), a bolgár cár (Sz. n., 1908a), a holland anyakirálynő (Sz. n., 1910), a szerb király (Sz. n., 1911a), a török trónörökös (Sz. n., 1911b), egy indiai hercegnő (Sz. n., 1911c) vagy egy német herceg (Sz. n., 1917) melletti személyi biztosítói tevékenységénél Bialoskurskyt név szerint is megemlítették a lapok. A személyi biztosítás nem csak magas presztízsű, de jól jövedelmező munka is volt, mert az arisztokraták elutazásuk előtt általában megajándékozták – az államfők gyakran kitüntették – a biztonságukra vigyázó detektíveket. Bialoskurskynak volt bolgár, spanyol és perzsa kitüntetése is (Magyar Detektív, 1932), de az ilyenkor szokásos ajándéknak számító gyémántos nyakkendőtükből állítólag egész gyűjteménnyel rendelkezett. Munkájáért egyébként Ferenc József is kitüntette, 1916. január 9-én, más detektívekkel együtt, a koronás ezüst érdemkeresztet nyerte el (Sz. n., 1916). Bialoskursky tartósan személyi biztosítói tevékenységet végzett Tisza István miniszterelnök mellett is. A sajtónak köszönhetően neve, személye és foglalkozása ismert volt mindenki előtt, az ellenzéki képviselők gyakran gúnyt űztek a beosztásából a Parlamentben is, a kor legismertebb vicclapja, a *Borsszem Jankó* egyszer a „*legismertebb magyar politikusnak*” nevezte (Sz. n., 1913a). Valójában annak ellenére a kor legismertebb detektívje volt, hogy tevékenységét sohasem egyedül végezte, leggyakrabban a tablón látható Kalmár Hugóval,¹⁸ később – 1913-tól – (mások mellett) Nánássy Lászlóval látta el a Tisza személyes szokásai miatt is nehéz szolgálatot. Tisza korán kelő, hivatali napkezdése előtt még egy sétát is beiktató, Budapesten egyébként is inkább gyalogosan, mint kocsin járó ember volt, viszont nem szerette, ha a detektívek jól láthatóan kísérték, ráadásul gyors tempóban gyalogolt (Sz. n., 1941). Bialoskursky aznap is személyi biztosító volt, amikor a véderőtörvény megszüntetése ellen alkalmazott obstrukció letörése miatt házelnökké választott Tiszára revolverrel lőtt rá Kovács Gyula ellenzéki képviselő a képviselőteremben, ahova a detektívek természetesen nem léphettek be (Sz. n., 1912). Jellemző az akkori hangulatra, hogy a merényletet követő napon (!) az ellenzéki képviselők még azt is szóvá tették, hogy Bialoskursky és Kalmár a parlament folyosóján elvegyülve próbált Tisza biztonságára ügyelni (Sz. n., 1912a).

18 Kalmár Hugó (1859 – 1936. július 25.) Aradon született, 1892-től dolgozott detektívként Budapesten. Ő is sok udvari szolgálatot látott el, majd a szállodák ellenőrzésével foglalkozott. 1919-ben vonult nyugállományba, majd régi kollégájával, a tablón szintén látható Szentmiklósi Györggyel magánnyomozói irodát nyitott.

A történelem később tragikusan bebizonyította, hogy az elővigyázatosság indokolt volt, Tisza csak folyamatos őrzés mellett lehetett biztonságban. 1918. október 16-án Bialoskursky a folyosón tartóztatott fel egy gyanúsán viselkedő alakot, aki kicsit később már az utcán próbált közvetlen közletről – az egyébként már több mint egy évvel korábban lemondott – Tiszára löni, a fegyver azonban csütörtököt mondott (Sz. n., 1918).¹⁹ Másnap Tisza a Parlamentben elmondta híres beszédét, amelyben kijelentette, hogy „ezt a háborút elvesztettük.” Két héttel később, 1918. október 31-én, miután az őszirózsás forradalom miatti zűrzavarban a biztonságáért felelős csendőröket és detektíveket visszarendelték, az otthonában meggyilkolták.

Bialoskurskyt természetesen nemcsak személyi biztosítóként, hanem hagyományos detektívként is foglalkoztatták, a szállodai ellenőrző szolgálat és az „intellektuális bűnügyek” – ami többnyire nemzetközi szélhámosok és csalók leleplezését jelentette – egyaránt munkát adott neki. Meglepően sokszor fordul elő a neve a pornográfia terjesztése miatt indult bűnügyekről szóló tudósításokban is, az egyik ilyen ügyből az is kiderül, hogy a budapesti rendőrség már a múlt század legelején használt együttműködő személyeket a bűnelkövetők között. Váradi Adolf fényképésszel szemben először 1905 tavaszán indult eljárás pornográf képek terjesztése miatt (Sz. n., 1907a), egy újabb, 1910-ben indult eljárásban (Sz. n., 1910a) azonban a bíróság előtt kiderült, hogy Váradit a detektív bízta meg a pornografikus képek felvásárlásával, azért, hogy kiderítse számára azon kiadók és fényképészek adatait, akik nagyban foglalkoztak a pornográfia terjesztésével. A rendőrség számára is bizonyára kellemetlen ügyben a megismételt eljárásban a bíróság elrendelte Boda Dezső főkapitány, Krecsányi Kálmán detektívfőnök és Bialoskursky tanúkénti kihallgatását, ami tulajdonképpen beigazolta a vádlott védekezését. A bíróság enyhítő körülményként értékelte Váradi rendőrségnek tett felderítő szolgálatát és azt, hogy „négy-öt konkurensét a rendőrség kezére juttatta”, ez azonban nem mentette meg a pénzbüntetéstől (Sz. n., 1912b).

Bialoskursky az elsők között kezdett Budapesten – német mintára, a wiesbadeni rendőrség vezetőjének látogatása után, nagy valószínűséggel Krecsányi kérésére – bűnügyi célokra kutyákat kiképezni (Krecsányi, 1912). Nem tudni, hogy az ő hatására vagy tőle függetlenül, de Bach Károly eszéki rendőrtisztviselő 1912 júniusában már rendőrkutya tanfolyamot szervezett, amelynek

19 Másfél évvel korábban, 1917. február 8-án egy teljesen részeg huszár tizedes, Palafalvi György lövöldözött a képviselő terem karzatáról, amit *A Nap* című lap Tisza elleni merényletként tált, ez azonban nem felelt meg a valóságnak. A hamis és szenzációhajhász híresztelés miatt az újság három napig nem jelenhetett meg. A tények ellenére a mai napig előfordul, hogy az esetet a Tisza elleni négy merénylet egyikeként kezelik, lásd például a Wikipedia Tiszáról szóló szócikkét.

záróvizsgájára 1912. szeptember 15-én került sor eszéki, pécsi, esztergomi, zágrábi, gehreni és bécsi résztvevőkkel (Sz. n., 1912c). Bialoskursky kutya-
kat használt egyrészt bűnözők elfogásánál (Sz. n., 1912d), másrészt szagnyom
követésére (Sz. n., 1911d), sőt egy időben ilyen célokra tenyésztette is azokat
(Sz. n., 1914).

Még az első világháború kitörése előtt, 1913 májusában Bialoskursky jelen
volt Velősi Ödön elfogásánál, aki annak a Nyikolaj Bravura (Bravura Miklós,
ahogy akkoriban nevezték a lapok) cári orosz hírszerzőnek a magyar büntár-
sa volt, aki katonai titkokat adott át az oroszoknak. Az ügy azért érdekes, mert
Bravura és Velősi elfogására egy hónappal Alfred Redl – az áruló ezredes, aki
többek között a Monarchia Oroszország elleni felvonulási tervét is eladta az
oroszoknak – lebukása és öngyilkossága előtt került sor, és az ügyek lehetséges
kapcsolatát már a két világháború között is pedzegették a lapok, Velősi vallo-
mására hivatkozva (Sz. n., 1924).²⁰

A világháború alatt az egyszerűbb napi ügyek mellett Bialoskursky több, igazán
nagy ügy kinyomozásában is részt vett. Az egyik, a szegedi katonai ügyészség
és a budapesti detektívek által 1914 decemberében indított ügyben a hadsereg-
nek beszállító kereskedők és az árut átvevő katonai tisztviselők közös panamá-
jára derült fény, sok millió koronás elkövetési értékkel. Ez volt az úgynevezett
Meinx ügy (Meinx Walter élelmezési tiszt neve után), amely jogerősen csak
1918 novemberében fejeződött be, de a szegediek nagy öröme a város ismert
vállalkozóját, a több mint két évig vizsgálati fogságban tartott Pick Jenő szalá-
migyárost a bíróság felmentette (Sz. n., 1918a).

A Monarchia összeomlása után a Károlyi-kormány belügyminisztere 1918.
november 15-én Bialoskurskyt sokadmagával detektív főfelügyelővé nevezte
ki (Sz. n., 1918b). A kinevezést elfogadta és tette a dolgát, például 1919. feb-
ruár 1-jén ő utazott ki és fogta el Bécsben a Magyar Általános Takarékpénztár
elmenekült főpénztárosát, aki több százezer koronát csalt ki az ügyfeleitől (Sz.
n., 1919). A kommün hatalomra jutását követően más detektívekkel együtt –
mint ellenforradalmárt – 1919. április 23-án őrizetbe vették. és bár eljárás nem
indítottak ellene, túszként tartották fogva az Országos Gyűjtőfogházban. Fog-
va tartása alatt súlyosan bántalmazták, sőt állítólag a kivégzését is eljátszották
(Sz. n., 1932), a kegyetlenkedésekben bizonyára közrejátszott közismert sze-
repe Tisza István miniszterelnök mellett. Bár még a kommün bukása előtt –

20 Alfred Redl árulásának és lebukásának részleteiről valójában a mai napig keveset tudunk. A hivatalos
változat – mely szerint Redl árulására egy számára, de álnévre küldött, nagy összegű készpénzt tartal-
mazó át nem vett levél nyomozás irányította rá a figyelmet – nehezen hihető.

1919. július 18-án kiszabadult²¹ – a fogság testileg és lelkileg is meggyötörte az akkor már több mint ötvenéves főfelügyelőt.

A Horthy-korszakban az országosan újjászervezett rendőrségen a politikai főcsoporton belül működő idegenrendészettel és útlevel ügyekkel foglalkozott, de a kiemelt személyek és a nagy rendezvények rendőri biztosításában szerzett tapasztalatait továbbra is hasznosították, Budapesten ezeken általában személyesen is megjelent. 1925-ben több mint negyed évszázados működése alkalmából Horthy Miklós kormányzó kitüntette (Sz. n., 1925), majd 1929-ben az egységes állami rendőrség létrejöttének tizedik évfordulója alkalmából Scitovszky Béla belügyminiszter is elismerésben részesítette (Sz. n., 1929).

Budapesten a Rottenbiller utca 15. szám alatt lakott. „Kurszki” – ahogy a detektívársai, de az ügyvédek és az újságírók is szólították – életének hatvanhatodik évében és még aktív szolgálatban, 1932. január 21-én hunyt el.

Felhasznált irodalom

Androvicz G. & Virágh A. (2023). Egy ajándéktárgy mint rendőrségtörténeti forrás. Dr. Boda Dezső budapesti rendőrfőkapitány 1909. évi jubileumi fényképalbuma. *Magyar Rendészet*, 23(3), 101–118. <https://doi.org/10.32577/mr.2023.3.6>

Baksa J. (Szerk.) (1923). *Rendőrségi almanach 1923*. A Rend kiadása.

Gyulai P. (Szerk.) (1902). *Barabás Miklós emlékiratai*. Közli Kézdi Kovács László. Franklin-Társulat.

Borbély Z. & Kapy D. (Szerk.) (1942). *A 60 éves magyar rendőrség 1881-1941*. Halász Irodalmi és Könyvkiadó Vállalat.

Krecsányi K. (1911). Detektívek figyelésén. *Az Újság*, 9, december 24.

Krecsányi K. (1912). Detektívek figyelésén. *Tolnai Világlapja*, 12, január 14., 148 – 151.

Pintér I. & Szabó L. (1964). *A század nevezetes bűnügyei. A modern magyar Pitaval*. Minerva.

Schöplin A. (Szerk.) (1929). *Magyar Színművészeti Lexikon I*. Aágh Endre – Faust.

Sz. n. (1888). *Fővárosi Lapok*, 24, május 20.

Sz. n. (1884). *Budapesti Hírlap*, 2, július 27.

Sz. n. (1889). *Budapesti Hírlap*, 7, november 28.

Sz. n. (1892). *Budapesti Hírlap*, 10, április 5.

Sz. n. (1893). A közös ügyek tárgyalására a magyar országgyűlés által kiküldött s Ő Felsége által összehívott bizottság jegyzőkönyve, irományai, naplója, határozatai, 1893 – hiteles kiadás. Pesti Könyvnyomda-Részvény-Társaság.

21 MNL-BFL XVI.3 Tanácsköztársaság. Budapesti Forradalmi Törvényszék Fogházának iratai. 1919. évi 1136. fogolytörzskönyv.

- Sz. n. (1894). *Pesti Hírlap*, 53, január 13.
- Sz. n. (1894a). *Pesti Hírlap*, 54, január 16.
- Sz. n. (1897). *Pesti Hírlap*, 57, szeptember 26.
- Sz. n. (1900). *Budapesti Hírlap*, 17, szeptember 29.
- Sz. n. (1906). *Budapesti Hírlap*, 23, november 27.
- Sz. n. (1907). *Pesti Hírlap*, 67, szeptember 29.
- Sz. n. (1907a). *Magyarország*, 13, május 29.
- Sz. n. (1908). *Jelentés a Budapesti Állami Rendőrség 1907. évi működéséről*. Radó Izor Nyomdai Műintézete.
- Sz. n. (1908a). *Az Ujság*, 6, december 29.
- Sz. n. (1910). *Magyarország*, 16, október 30.
- Sz. n. (1910a). *Budapesti Hírlap*, 27, december 16.
- Sz. n. (1911). *Budapesti Közlöny*, 59, március 7.
- Sz. n. (1911a). *Magyarország*, 17, május 20.
- Sz. n. (1911b). *Budapesti Hírlap*, 28, augusztus 31.
- Sz. n. (1911c). *Pesti Napló*, 62, szeptember 20.
- Sz. n. (1911d). *Budapesti Hírlap*, 28, január 20.
- Sz. n. (1912). *Az Ujság*, 10, június 8.
- Sz. n. (1912a). *Friss Ujság*, 16, június 9.
- Sz. n. (1912b). *Az Ujság*, 10, november 13.
- Sz. n. (1912c). *Bűnügyi Szemle*, 1, október 15.
- Sz. n. (1912d). *Friss Újság*, 16, április 23.
- Sz. n. (1913). *Az Ujság*, 11, július 27.
- Sz. n. (1913a). *Borsszem Jankó*, 46, március 16.
- Sz. n. (1914). *Dunántúl*, 4, június 18.
- Sz. n. (1916). *Budapesti Közlöny*, 64, január 19.
- Sz. n. (1917). *Az Est*, 18, július 25.
- Sz. n. (1918). *Pesti Napló*, 68, október 17.
- Sz. n. (1918a). *Szeged és Vidéke*, 16, november 1.
- Sz. n. (1918b). *Budapesti Közlöny*, 66, november 15.
- Sz. n. (1919). *8 Órai Újság*, 2, február 2.
- Sz. n. (1924). *Az Ujság*, 22, július 27.
- Sz. n. (1925). *Budapesti Közlöny*, 70, december 25.
- Sz. n. (1926). *Magyarország*, 32, augusztus 1.
- Sz. n. (1928). *Magyar Detektív*, 2, február 15.
- Sz. n. (1929). *Magyar Detektív*, 3, november 1.
- Sz. n. (1932). *Magyar Detektív*, 6, február 1.
- Sz. n. (1936). *Az Est*, 37, április 19.
- Sz. n. (1936a). *Magyar Rendőr*, 1, augusztus 1.

- Sz. n. (1937). *Magyar Rendőr*, 2, január 15.
- Sz. n. (1941). *Ujság*, 39, november 1.
- Szakács M. (1984). A Magyar Munkásmozgalmi Múzeum fényképalbumainak katalógusa (1861-1945) I. rész. In Hollós A. (Szerk.), *A Magyar Munkásmozgalmi Múzeum Évkönyve 1984* (pp 5–94). Múzsák Közművelődési Kiadó.
- Szomor S. (Szerk.) (2011). *Jubileumi Emlékalbum a 125 éve alakult Budapesti Detektívtestület tiszteletére. Szemelvények az állami büntetőrendszer történetéből*. Országos Rendőr-főkapitányság.
- Tábori K. (1910). Törvény előtt. *Tolnai Világlapja*, 10, június 12., 1348.
- Varga K. (2010). Az 1945 előtti politikai rendőrség Wayand Tibor detektívfelügyelő önvallo-másában. *Betekintő*, 4(1).
- Vécsey L. (Szerk.) (1927). *A 40 éves Budapesti Detektívtestület jubiláris albuma*. M. kir. Államrendőrség Detektívtestülete Nyugdíjpótló és Segélyező Egyesülete.

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Ibolya T. (2024). Detektív arcképvázlatok egy tabló ürügyén. *Belügyi Szemle*, 72(10), 1785–1798. <https://doi.org/10.38146/BSZ-AJIA.2024.v72.i10.pp1785-1798>

Nyilatkozatok

Összeférhetetlenség

A szerző nem jelentett összeférhetetlenséget.

Finanszírozás

A szerző nem kapott pénzügyi támogatást a kutatáshoz, a szerzőséghez és/vagy a cikk publikálásához.

Etikai nyilatkozat

Jelen cikkhez nem kapcsolódik adatkészlet.

Nyílt hozzáférésről szóló tájékoztatás

Jelen cikk a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY NC-ND 2.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.0/>) feltételei szerint publikált Open Access közlemény, melynek szellemében a cikk bármilyen médiumban szabadon felhasználható, megosztható és újraközölhető, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje feltüntetésre kerülnek.

Levelező szerző

A cikk levelező szerzője Ibolya Tibor, aki a bluh@mku.hu e-mail címen érhető el.

Adalékok az abortusz büntetőjogi megítélésének történetéhez

Additions to the History of Abortion from Criminal Law perspective

Tihanyi Miklós

Dr. PhD, egyetemi docens, rendőr alezredes
Nemzeti Közszolgálati Egyetem,
Rendészettudományi Kar
Károli Gáspár Református Egyetem,
Állam- és Jogtudományi Kar
tihanyi.miklos@uni-nke.hu

Absztrakt

Cél: Annak vizsgálata, hogy a művi terhességmegszakítás társadalmi és ezzel együtt jogi megítélése milyen módon változott a középkortól eltelt időben. Ehhez jó indikátornak tűnik a büntetőjogi normák vizsgálata, mert ezek a normák hivatottak a társadalmi értékek védelmének zárókö szerepét betölteni.

Módszertan: Jogi normák és szakirodalmi adatok történeti szemléletű feldolgozása, elemzése. Ehhez társul az említett források értékközpontú elemzése.

Megállapítások: A középkor normarendszerét áthatotta a keresztény vallás és az ezen nyugvó erkölcs. Így e korban kétség sem fért hozzá, hogy a magzat elvétele bűn. Ez a kivételt nem tűrő szabály érvényesült a későbbi korokban, egészen 1945-ig. Az ezt követő kommunista hatalomátvétel után megmaradt abortusztilalom egészen más erkölcsi alapokon nyugodott. Arra épült, hogy a társadalmi fejlődéshez munkásokra van szükség, a magzati élet elvétele pedig ettől az erőforrástól fosztja meg a szocialista társadalmat. Az államszocializmus később jelentősen enyhített a szabályokon. Ezt a változást jelentős lemaradással követte a büntetőjog, míg végül 1962-től már csak az illegális magzatelhajtás minősül bűncselekménynek. A rendszerváltozás óta eltelt időszakban bekövetkező változások megszilárdították azt a jogalkotói attitűdöt, amely szerint a magzat nem tekinthető embernek. Ehhez igazodnak a büntetőjogi normák is.

A szerző a kéziratot magyar nyelven nyújtotta be. Benyújtás: 2024. 06. 02. Átdolgozás: 2024. 09. 17.
Elfogadás: 2024. 09. 18.

Érték: A magzati élet védelmének történeti vázlata, különös tekintettel annak büntetőjogi védelmére. Az európai kultúrkör változásai különböző emberképek kialakulásához vezettek. Ezek egyfajta lenyomata a magzati élet védelme.

Kulcsszavak: művi terhességmegszakítás, abortusz, magzatelhajtás, magzati élet védelme

Abstract

Aim: To examine how the social and, at the same time, legal perception of induced abortion has changed since the Middle Ages. Examining the criminal law norms seems to be a good indicator of this because these norms are meant to play the role of a capstone for the protection of social values.

Methodology: Processing and analysis of legal norms and literature data from a historical perspective. A value-oriented analysis of the mentioned sources accompanies this.

Findings: The normative system of the middle ages was permeated by the Christian religion and the morality based on it. Thus, at this age, there was no doubt that taking away the life of the fetus was a sin and a crime as well. This rule prevailed in later times until 1945. The abortion ban that remained after the communist takeover was based on entirely different moral foundations. It was based on the fact that workers are needed for social development, and taking away fetal life deprives socialist society of this resource. State socialism later relaxed the rules. This change was followed by the criminal law with a significant lag until finally, in 1962, only illegal abortion was punishable. The changes after the regime change consolidated the legislative attitude according to which the fetus is not a human being. The criminal law norms are also in line with this.

Value: Historical outline of the protection of fetal life, with particular regard to its protection under criminal law. Changes in European culture led to the development of different images of people. An imprint of these is the protection of fetal life.

Keywords: artificial termination of pregnancy, abortion, abortion as a crime, protection of fetal life

Problémafelvetés

Az abortusz kérdése történelmileg nem az orvos által végzett magzatelhajtást, hanem kizárólag az anya vagy más személy által illegálisan végzett magzatelhajtást jelentette. Mint ilyen, egészen a 20. század közepéig, a szocialista büntetőjog megjelenéséig büntetendő cselekmény volt. E történeti fejlődés jelentős részében a magzatelhajtás kifejezés helyett a magzatölés, vagy ennek megfelelő kifejezések voltak használatosak. A magzat megölésének tilalmát a jogtörténeti irodalom egyértelműen a kereszténység megjelenéséhez köti (Rakovszky, 1866). Valójában a keresztény vallás magzati életre vonatkozó tanításai egyértelműen zsidó gyökerekkel rendelkeznek. A terhesség erőszakos megszakításáról a Zohár, a Kabbala szent könyve ekképpen fogalmaz: „*lerombolja Isten építményét és művészetét.*” (URL1). Ezért valójában az, hogy a magzat megölésének tilalma a kereszténység révén került a jogi kultúrába, kissé pontatlan. Sokkal inkább az valószínűsíthető, hogy a kereszténység az élet értékét, védelmét és szentségét átvette a zsidó vallásból, és a kereszténység európai térhódításával vált általánosan elfogadottá. Azt ugyanakkor el kell ismerni, hogy a mózesi törvények külön nem nevesítik a magzat megölését, elhajtását. A terhes nőt ért bántalmazást azonban a mózesi törvények a férj által meghatározott bírsággal rendelték büntetni, feltéve, hogy a bántalmazás a magzat koraszülését idézi elő (2Móz. 21.22). E cselekmény – ma így mondanánk – védett jogi tárgya nem a magzati élet, hanem a bántalmazott nő testi épsége, egészsége. Hasonló helyzettel találkozunk hatályos büntetőjogunk gyakorlatában, amikor a terhes nőt ért bántalmazás következtében elveszített magzat miatt a bíróságok súlyos egészségromlást okozó testi sértést állapítanak meg.

Középkortól a Csemegi-kódexig

A 692. évi Trulli (Trullói) Zsinat rendelte első ízben ugyanazzal a büntetéssel rendelni a magzatelhajtást, mint a gyilkosságot (emberölést). Ebből levonható lenne az a következtetés, hogy a magzat megölése ekkor gyilkosságnak számított (Boehm, 1833). A hangsúly azonban az „ugyanazon büntetés” kifejezésen van. A magzat megölése tehát nem volt gyilkosság, de ugyanúgy kellett az elkövetőt felelősségre vonni, mintha gyilkosságot követett volna el. A kereszténységen belül évszázados vita folyt arról, hogy mikortól számít embernek a magzat. A későbbi katolikus irodalom szerint Aquinói Szent Tamás nyomán kialakult – ekkoriban általános – nézet alapján csak az animált, azaz lélekkel bíró magzat megölése volt gyilkosság. Ezt megelőző állapotban lévő magzat

életének elvétele is ölés ugyan, de nem gyilkosság. A nő fizikai bántalmazása, ha annak következtében a már lélekkel bíró magzat meghal, eszerint már gyilkosság, ha a lélekkel még nem bíró magzat veszíti el életét ugyanennek a cselekménynek a következtében, akkor a magzat megölése nem minősült gyilkosságnak (Haldane & Lee, 2003).

Európa-szerte eltérő utat járt be a szabályozás. Werbőczy *Tripartituma* 43 czim 5. § főbenjáró bűnök között említi a magzat megölését ekképpen: „*Mindazáltal tudnunk kell, hogy az asszonyok és nők ellen is abban az esetben, ha közülök valamelyik a férjét vagy szülőjét avagy saját magzatait gonoszul megöli vagy megöletti (mivelhogy ez hűtlenség vétkének számába esik) éppen mint a férfiak ellen, főbenjáró ítéletet kell hozni és kimondani.*” Magyarországot is érintő módon az e cselekményre kiszabható halálbüntetést a II. József által 1787-ben kibocsátott *Sanctio Criminalis Josephina* változtatta meg először azzal, hogy a statáriális bíraskodást leszámítva eltörölte a halálbüntetést (Barna, 2010). A cselekményre kiszabható 15–30 éves szabadságvesztés ma már elképzelhetetlenül súlyos, de éppen az tette indokolttá, hogy továbbra is úgy kellett büntetni, mint az emberölést. Itt találkozunk először azzal a megoldással, hogy a férjnél lévő nő esetében a büntetés még súlyosabb. Később, a Csemegi-kódex ugyanezt a különbségtételt megtartotta.

Harkányi Ede 1905-ben megjelent munkájában az abortusz emberölésként való elismerésének eredeti okát abban látta, hogy ezzel a cselekménnyel az elkövető megfosztja a magzatot a keresztségtől és a keresztény temetéstől, és ezzel a lelki üdvösségtől is (Harkányi, 1905). Harkányi hivatkozik az 1283–1302 közötti *Coutumier d’Artois*-ra, majd a jóval későbbi, 1791-ben napvilágot látott francia kódexre, amelyek szerint magzatelhajtásért csak a férfi volt büntethető, aki külső erőszakos beavatkozóként, általában ütést vagy rúgást használva idézte elő a magzat elhajtását. Érvelése szerint e szabályok abból indultak ki, hogy a nő önmagától képtelen saját magát megfosztani a magzattól, mert ezt nem engedi anyai természete. Ha mégis ezt tenné, akkor csak valamilyen erkölcsi vagy anyagi kényszerítő körülmény hatására teheti. A Harkányi által hivatkozott dokumentumokban a középkori keresztény álláspont tükröződik vissza.

A jogalkotók csak később terjesztették ki a büntethetőséget a nőkre, felismerve, hogy maguk is dönthetnek a magzati élet sorsáról (Harkányi, 1905). Az anyagi vagy erkölcsi kényszerítés felismerése mint a magzatelhajtás oka már előre vetíti azt a jogfejlődési irányt, amelynek eredményeként ma a legtöbb európai jogrendszer a művi terhességmegszakítás legitím indokaként fogadja el az e körbe eső körülményeket. Az indikációs körülmények kényszerítő hatásának elismerése vezetett el oda, hogy az államok ezek megléte esetén legitímálták az abortuszt. Harkányi 1905-ben még nem láthatta előre a jogfejlődésnek ezt az

irányát, de már ekkor kiemelte, hogy éppen e kényszerítő körülmények miatt nem elfogadható a nők magzatelhajtásért való büntetése. Másik indoka a nők büntetőjogi felelősségnek mellőzésére a szabályozás vallási eredete volt. Végül pedig a mellett érvelt, hogy a magzatelhajtás büntetése egyáltalán nem védi a társadalmat, mert valójában a társadalmi berendezkedés, annak az árvákkal és törvénytelen gyermekekkel szembeni hátrányos megkülönböztetése képezi e cselekmények legnagyobb felhajtó erejét. Olyat pedig a társadalom nem büntethet, amelynek saját maga az okozója. A 20. század elején szintén hasonló okok miatt foglal állást a magzatelhajtás büntetése ellen Szilárd Ödön, aki szerint a legtöbb esetben nemhogy nem övezi e cselekményt társadalmi felháborodás, hanem egyenesen az ilyen ügyeket a nő iránti részvét és sajnálat övezi (Szilárd, 1911). A 20. század elejére már oly annyira általánossá vált a magzatelhajtás társadalmi okainak elismerése, hogy Révai nagy lexikona 1915-ben is ezekre helyezi a hangsúlyt: „*A M. rendkívül elterjedt bűntény, aminek oka részben a társadalmi felfogásban, részben a gazdasági viszonyokban, sőt a tudatlanságban rejlik.*” (Sz. n., 1915).

Az első magyar büntetőkódexként ismert Csemegi-kódex meglepően modern módon rendelkezett a magzatelhajtás büntetéséről. Nem véletlen, hogy közel 90 évig hatályban maradt. Érdeemes szó szerint idézni:

„285. § *A teherben levő nő, a ki méhmagzatát szándékosan elhajtja, megöli, vagy azt más által eszközölteti, ha házasságon kívül esett teherbe: két évig terjedhető börtönnel, ellenkező esetben pedig három évig terjedhető börtönnel büntetendő.*

Ugyanazon büntetés éri azt, a ki a bűntettet, a teherben lévő nő beleegyezésével követi el, ha pedig azt nyereségyvágyból tette: öt évig terjedhető börtönnel büntetendő.

286. § *A ki a teherben levő nő méhmagzatát annak beleegyezése nélkül szándékosan elhajtja, vagy megöli: öt évig terjedhető fegyházzal büntetendő.*

Ha pedig ez által a teherben levő nő halálát okozta: tíz évtől tizenöt évig terjedhető fegyházzal büntetendő.”

Figyelemre méltó az eltérés aszerint, hogy a terhességre házasságon kívül, vagy azon belül került-e sor. A házasságon kívüli terhesség esetén enyhébb büntetést rendelt alkalmazni. A kettő közötti különbséget a jogalkotó a törvény indoklásában a teherbe esett leány rendkívüli helyzetével, azaz a házasságon kívüli gyermekből fakadó szégyenérzet következtében beálló tudatzavart állapottal indokolja. Erre az állapotra a roppant beszédes „lélekvihar” kifejezést használja. Figyelmet érdemel az elkövetési magatartás megfogalmazása: „*elhajtja, megöli.*” E szerint a jogalkotó különbséget tett a magzat elhajtása és annak megölése között. Minthogy ez utóbbi fogalmilag csak élő ember sérelmére követhető el, ezért az a következtetés vonható le, hogy a Csemegi-kódex a magzatra mint

élő emberre tekintett. E megállapítás alátámasztására a kódex 274. §-hoz fűzött indokolását érdemes szó szerint idézni. „*A sulypont – a »magzat« szón van, melynek – a szakférfiak általános tanítása szerint a fogantatás percétől élete van, mely habár nem önálló: de mégis élet. Azon cselekmények tehát, melyek a méhmagzat ellen irányoznak: annak életét támadják meg, mihez képest a magzatelhajtásnak tárgya első sorban az emberi élet.*” Adódik tehát egy ropant lényeges különbség a jelenlegi és a 19. századi magzati életfelfogás között. Korábban a magyar jogalkotás a magzati életet a fogantatás pillanatától kezdve emberi életnek fogadta el. A magzatelhajtás bűncselekmény védett jogi tárgya az emberi élet volt. Jóllehet enyhébben rendelte büntetni a magzat megölését, mint akár az újszülött megölését, mégis lényeges különbség, hogy a bűncselekmény tárgya nem a magzat élethez való meglehetősen absztrakt joga – amely mint láttuk nem foglalja magában a megszületéshez való jogot –, hanem maga az emberi élet. Ezt az állapotot a Csemegi-kódex első, második és harmadik novelláris kiegészítése sem érintette. Ebben az időszakban a magzat élete elleni cselekmények – tekintet nélkül a végrehajtás módjára és eszközére – bűncselekménynek számítottak. Ennek ellenére a szakirodalom egy része vitatta azt a megoldást, hogy a büntetőjog embernek tekinti a magzatot (Szilárd, 1911).

Az abortusz szabályozott formája a 20. század közepéig nem létezett. Ennek ellenére a terhességmegszakítás a társadalmi gyakorlat részét képezte (Fragó, 2011). Jellemző, hogy a 19. század végén, 20. század elején kialakult az a gyakorlat, amit mind a köznyelv, mind a szakirodalom az „egykézés” kifejezéssel jelöl. E mögött a jelenség mögött jelentős számú terhességmegszakítást vélelmezhető. Bár az „egykézés” kifejezést leginkább az alacsonyabb társadalmi státuszúak születésszabályozására használja a szakirodalom (Szabó, 1991), nem mutatkozik kétség afelől, hogy a terhességmegszakítás a felsőbb társadalmi csoportokban is jelen volt (Fragó, 2011). Korabeli források a paraszti társadalom lelkének megnyomorítóját látták az egykézésben, és még inkább annak durvaságában, illetve lelki terheiben (Kovács, 1937). Az abortusz tilalma, illetve a tilalom megszegőinek büntetőjogi üldözése közel sem vetette vissza e cselekmények terjedését. Ellenben az illegális abortuszok veszélyesek, a körülöttük lévő titkolózások és babonák sűrű homálya pedig ugyancsak lélekrombolók voltak.

Magzati élet a szocialista büntetőjogban

Noha a Csemegi-kódex különös részének némely rendelkezései 1962-ig hatályban maradtak, a kutatók dolga az 1945 utáni idők megismerésében igencsak nehezebbé vált. Ez időtől 1962-ig ugyanis a Btk. nem került egységes novellában

megfogalmazásra, hanem különböző forrásból fakadó, eltérő szintű jogszabályok fogalmazták meg a társadalmi élet különböző területeinek értékeit sértő vagy veszélyeztető bűncselekményeket. Kazuisztikus büntetőjogi rendszer alakult ki ebben az időszakban. A különböző jogalkotó szervek használták az 1946. évi XVI. és XXVIII. törvénycikk felhatalmazását, amely a kormányrendelet alkotóját törvényi körbe tartozó jogalkotásra, törvények módosítására, vagy törvényi szabályozástól való eltérésre is feljogosította. „*A kormányrendeletek szabályozta büntetőjogi tényállások sajátja volt a blanketta jelleg. Ezeket a kerettényállásokat a legkülönfélébb miniszteri rendeletek és utasítások vagy még alacsonyabb szintű hatósági utasítások töltötték meg tartalommal, félretéve a jogszabályi hierarchia valamennyi garanciális alapelvét.*” (Mezey, 2004).

Némely forrás szerint az is előfordulhatott, hogy egy soha ki nem hirdetett titkos jogszabály (1950. évi 26. tvr.) alapján ítétek halálra és szabadságvesztésre embereket (Balogh & Tóth, 2010). Ezért a magzatelhajtás e korszakban történő szabályainak megismeréséhez azt a megoldást választottam, hogy a Complex Jogtár segítségével a vizsgált időszak valamennyi évében kiadott összes jogszabály körében tárgyszavas keresést alkalmazva kutattam azokat a normákat, amelyek a magzati étellel, a magzatvédelemmel, a terhességmegszakítással, illetve a magzatelhajtással kapcsolatban bármilyen kérdéskört szabályoztak.

A különböző forrásokból táplálkozó büntetőjog alkalmazását segítette elő az Igazságügyi Minisztérium azzal, hogy először 1952-ben, majd 1958-ban kiadta a *Hatályos Büntetőjogi Szabályok Hivatalos Összeállítása* című törvénygyűjteményt, közismertebb nevén BHÖ-t. A BHÖ a magzatelhajtást az emberi élet elleni bűncselekmények körében szabályozta, ami azt sugallja, hogy a cselekmény védett jogi tárgya még ekkor is az emberi élet volt. Az 1952. évi BHÖ 358–359. pontja a Csemegi-kódex vonatkozó rendelkezéseinek hatályát fenntartva rendelte büntetni a magzatelhajtást.

Ha akár a terhes nő, akár a harmadik személy önállóan követte el a cselekményt, úgy ők önálló tettesként feleltek a cselekmény elkövetéséért. Ha a terhes nő más – harmadik személyt – rábírt a terhességmegszakítás végrehajtására, abban az esetben a nő nem felbújtóként, hanem önálló tettesként felelt. A cselekmény elkövetési tárgya az élő magzat, mégpedig a terhesség bármelyik szakában, a fogamzástól a szülés megkezdéséig elkövethető volt. Annak sem volt jelentősége, hogy a magzat az anyaméhén kívül életképes-e vagy sem. A BHÖ idézett rendelkezése a Csemegi-kódex nyomán különbséget tett a magzat megölése és elhajtása között. E két elkövetési magatartás közötti különbség nem volt kellően tisztázott. Egy korabeli, rendőröknek szánt kommentár szerint az elhajtás azt jelentette, hogy a méhmagzat az anya testéből mesterséges módon idő előtt eltávolításra kerül. Az elhajtásnak olyannak kellett lenni, amely a magzat

megsemmisítését, annak akár a szülés közbeni, akár ez utáni, de feltétlenül az anyaméhből való kikerülése miatt bekövetkezett halálát okozza. A korszak orvostudományának állása szerint hét hónapon, illetve 28 héten belül a méhmagzat méhen kívüli életre egyáltalán képtelen volt, és így annak az anyaméhből való mesterséges eltávolítása a magzat feltétlen elpusztítását vonta maga után. Megölésről viszont akkor volt szó, amikor a magzatot az anyaméhben fosztották meg az életétől, vagy amikor koraszülést (azaz a 7–9 hónap között bekövetkezett szülést) idézett elő a tettes és az élve született gyermek a koraszülés következtében elhalt. A hét hónagnál idősebb, életképes méhmagzat elhajtása tehát abban az esetben, ha az ilyen gyermek életben maradt, úgy az elkövető a magzatelhajtás kísérletét valósította meg (Kárpáti, 1953).

A tárgyalt időszak fordulópontnak tekinthető a magyarországi abortuszszabályozás, illetve ehhez kapcsolódóan a magzatelhajtás körében. Az *Arcanum* digitális adatbázis 1940–1959 közötti időszakra 1417 találatot hozott fel a „magzatelhajtás” keresőszóra. Az összes, ezidőben megjelent cikk közül az 1945 utáni szakirodalomból leválogatva a releváns szakmai folyóiratokban megjelent cikkeket megállapítható, hogy azok túlnyomórészt a szovjet minta elemzését tárják elénk (Révai, 1949). Ezek sommázata, hogy a szovjet társadalom fejlődése indokolatlanná teszi az abortuszok elvégzését, hiszen minden feltétel adott a gyermekneveléshez. E propagandisztikus megközelítést az ette igazán teljessé, hogy a szocializmus további fejlődéséhez további munkáskezrekre van szükség, ezért a magzati élet megölése valójában a szocializmus további fejlődése ellen való véték, azaz a szocializmus elleni bűn. E kétségtelenül abszurd megközelítés jól illusztrálja a szocializmus emberképét, amely szinte termelőeszközzé silányította az embert. Ugyanakkor két további gondolat érdemel kiemelést e korszak szakirodalmából. Egyik, hogy a magzati élet megölése és az emberölés közé látszólag továbbra is egyenlőségjel került. Ennek indoklásából azonban eltűnt a magzati élet, mint a fogantatástól kezdve meglévő emberi élet védelme. A szakirodalmi források megalégszenek azzal, hogy a „magzati élet, olyan, mint a már megszületett emberi élet”. Tehát a magzati élet és az emberélet közé látszólag került egyenlőségjel, csupán „olyanként” kerül elismerésre. A hivatkozott szakirodalmi források szerint az 1936-os szovjet szabályozás szerint az abortusz oly esetekben engedélyezhető, amikor a terhesség a nő életét vagy egészségét súlyosan veszélyezteti, valamint akkor, amikor a szülők súlyos betegségét örökölheti a születendő gyermek.

A Csemegi-kódex rendelkezéseinek végrehajtását egy alkalommal, 1945. február 14-én a Budapesti Nemzeti Bizottság felfüggesztette. E szerint a tényállás továbbra is hatályban maradt, de a moratórium ideje alatt nem lehetett eljárást kezdeményezni miatta. Erre az intézkedésre a szovjet katonák által tömegesen

elkövetett nemi erőszak miatt szánta el magát a kormányzat (Kocsis, 2016). „A felfüggesztés a tervek szerint csak négy hónapig maradt volna érvényben. Ezzel azonban precedenst teremtettek és az 1878-as törvény korábbi egyértelmű tiltása, valamint az annak kijátszására szolgáló születésszabályozás gyakorlata ezzel végleg felborult.” (Pető, 1999). Tehát a Csemegi-kódex továbbra is érvényben lévő normái ellenére jelentősen megváltozott a társadalmi gyakorlat. Ennek igazolására érdemes felidézni egy korabeli írást: „Az elmúlt évben (azaz 1945-ben – megjegyzés szerző) Budapesten 12.000, az országban körülbelül 100.000 művi vetélést hajtottak végre, ezek közül Budapesten 500, vidéken körülbelül 4000 haláleset történt. Betegség, esetleg örökös meddőség maradt hátra Budapesten mintegy 6000, vidéken 40.000 esetben. Az egyik fővárosi szülészeti intézetben 100 szülésre februárban 80 abortusz esett.” (Sz. n., 1946). Ugyanitt olvashatunk a magzat társadalmi megítéléséről: „Azzal sincsenek tisztában, hogy a fejlődő magzat elpusztításakor emberi életet oltanak ki. Asszonyok, akik egy galambot sem tudnának megölni, szemrebbenés nélkül vállalkoznak saját magzatuk meggyilkolására.” (Sz. n., 1946). Az idézett írás se nem jogi, se nem erkölcsi vagy teológiai okfejtés, egyszerűen csak a név nélküli szerzőn keresztül a társadalmi lelkiismeret szólalt meg.

Az abortuszok szabályozásának és büntetőjogi üldözésének következő eleme 1952-re datálható. Ekkor jelent meg a Ratkó Anna nevével fémjelzett 81/32/1952. EüM számú utasítás, amelyet tévesen a Ratkó-törvények első elemének szokás tartani. Valójában sem ez a norma, sem a későbbiek nem voltak törvények, hanem valójában a törvényeket felülíró miniszteri utasítások voltak. Ugyanis törvényi szinten továbbra is a Csemegi-kódex különös részi tényállása volt az érvényes norma, amely kivételt nem tűrően bűncselekménynek minősítette a magzatelhajtás minden formáját (Németh, 1992). Ezt követően az anya- és gyermekvédelem továbbfejlesztéséről szóló 1004/1953. (II. 8.) MT határozat indokolása még mindig a – főleg vidéken előforduló – nagyszámú abortusszal indokolja a szabályozás szükségességét. A határozat álláspontja szerint ennek a gyakorlatnak jelentős negatív egészségügyi, erkölcsi és családi következményei vannak. A határozat lényegében kétirányú fejlesztést tűzött ki célul. Az egyik a büntetőjogi szabályok szigorítása a magzatot elhajtó orvosok és kuruzslók ellen. Figyelemre méltó megoldás, mert nem a keresleti oldalt jelentő, magzatukat elhajtató nőkkel, hanem a kínálati oldalon álló orvosokkal, bábákkal szemben kívánta az állam megerősíteni a büntetőjogi fellépést. A másik fejlesztési irányt pedig a társadalmi felvilágosítás jelentette. Ez utóbbi magán viseli a korszak jellemző jegyeit, azaz egyfelől a felvilágosító tevékenységet a társadalmi harc részének tekinti, másfelől a meghatározott fókuszpontok között a nők büntetőjogi fenyegetettségének hangsúlyozása és a boldogabb jövőkép áll. Meglehetősen erős propaganda kezdődött

a magzatelhajtás ellen, melynek központi üzenete az volt, hogy aki ilyet tesz, az veszélyezteti a társadalmi fejlődést, azaz a nép ellensége, ezért méltán számolhat az állam büntetőjogi szigorával. Az MT határozat végrehajtásról ugyancsak az egészségügyi miniszter adott ki utasításokat. A 8100-1/1953. EüM utasítás a terhességek kötelező bejelentéséről, a 8100-2/1953 EüM utasítás pedig a méhüri beavatkozások és a vetélések bejelentéséről és nyilvántartásáról rendelkezik. Ezt követően került kibocsátásra a sok vitát kiváltó 8100-9/1953. EüM utasítás a terhesség megszakításáról. Ez valójában enyhíti a korábbi teljes abortusztilalmat, és állami egészségügyi intézményekben, a rendelet II. mellékletben felsorolt betegségek esetében lehetővé teszi a terhességmegszakítást. Mondhatni, hogy az állam szabályozott mederbe terelte a terhességmegszakításokat. Az egészségügyi indikáción kívül a terhesség megszakítható volt a nő életkorára vagy rendkívüli méltánylást igénylő személyi és családi körülményekre való tekintettel is. Általánosan elfogadott álláspont szerint a rendszer szigorúsága abból fakadt, hogy a jog által adott lehetőség ellenére igen kevés engedélyezett terhességmegszakítást hajtottak végre (Jobbágyi, 1987).

Az 1949–1953 között tartó Ratkó-korszak erős tiltásainak, és az azok megszegőivel szembeni határozott büntetőjogi fellépésnek két eredménye volt. Az egyik a jó ismert népességnövekedés, melyhez hozzájárult a szakirodalomban „gyermektelenségi adó” néven ismert költségvetési befizetési kötelezettség (Gyémánt & Katona, 2014), a másik pedig, hogy külön „iparág” alakult az illegális terhességmegszakításokra. Az Igazságügyi Minisztérium magzatelhajtás büntetőjogi üldözéséről szóló 1953. I. M. II. számú leirata utalt rá, hogy a nők számára abortuszt végrehajtó orvosokon, kuruzslókon kívül megjelentek a felhajtók, közvetítők, akik a páciens és az abortuszt végrehajtót összekapcsolták (Németh, 1992).

A szigorítások enyhítése érdekében került kiadásra a 1047/1956. (VI. 3.) MT határozat a terhesség megszakításával kapcsolatos kérdések szabályozásáról és a magzatelhajtás büntetéséről. Ugyan továbbra is engedélyhez kötött volt a terhességmegszakítás, de az enyhülés jeleként *expressis verbis* meghatározásra került az egészségügyi, illetve a szociális indikáció. Az engedélyező bizottság köteles volt felvilágosító tevékenységet folytatni, és ha ennek ellenére a nő a terhesség megszakításához ragaszkodott, a bizottságnak meg kellett adnia az engedélyt. Két további körülményt érdemes kiemelni az 1956. évi MT határozatból. Egyfelől előírta a fogamzásgátlók alacsony áron való forgalomba hozatalát, mert ettől az illegális abortuszok iránti kereslet visszaesését várták. A másik figyelemre méltó rendelkezés, hogy a nem egészségügyi ok miatt engedélyezett terhességmegszakítás esetén a kórházi ápolási költség a kérelmezőt, vagy fizetésre köteles hozzátartozóját terhelte. A pro-choise pártiak erre mondhatják, hogy indokolatlan korlátozás, amely különösen a társadalom

peremén élőket sújthatja. A pro-life pártiak pedig üdvözölhetik e megoldást, mondván megfontoltabbá teheti a terhességmegszakítás választását. A magzati élet védelméről szóló 1992. évi LXXIX tv. 16. § alapján e cikk megírásakor is ugyanez a megoldás érvényesül, ami üdvözölhető abból a szempontból, hogy az egészségügyi ellátórendszer célja nem a felelőtlen szexuális magatartás „nem kívánt” következményeinek elhárítása, hanem elsősorban az önhibájukon kívül egészségügyi ellátásra szoruló emberek ellátása. Ehhez azért további pontosítások szükségesek. A KSH adatai alapján ugyanis valószínűnek tűnik az összefüggés az abortusz gyakorisága és az iskolai végzettség között ([URL2](#)). Az is jól körvonalazható, hogy az ország fejlettebb régióiban alacsonyabb a művi terhességmegszakítás mint a hátrányosabb helyzetű területeken ([URL2](#)). Ebből a szempontból igaz, hogy a térítési kötelezettség pont azokat érinti hátrányosan, akik egyébként is hátrányos helyzetben vannak, és ugyanők azok, akiknél a legmagasabb a beavatkozás elvégzésének aránya. Ugyanakkor az már az állam felelőssége, hogy a kialakult helyzeten e társadalmi réteg számára milyen módon tud segíteni. Sajnálatos, hogy kevésbé látszik a helyzet megoldására irányuló állami akarat. Éppen e szociális jellegű adatok alapján nem tudok azonosulni azzal a gondolattal, hogy abortuszra csak „gondatlanság” miatt kerülhet sor (Jobbágyi, 1987). Úgy vélem, hogy a „gondatlanság” mellé kell tenni a tudatlanságot, az iskolázatlanságot, a rossz vagy éppenséggel nagy mértékben hiányos szocializációt és az ebből eredő társadalmi izolációt.

Az 1956. évi MT határozat végrehajtására került kiadásra a terhesség megszakításával kapcsolatos eljárás szabályozásáról szóló 2/1956. (VI. 24.) EüM rendelet. A 3. § (1) bekezdésben megjelenő indikációk között a nő életének és egészségének védelmét, a magzat súlyos károsodását, valamint a legtöbb vitára okot adó szociális indikációt említik, ami a „*méltánylást érdemlő személyi és családi körülmények*”-ben került megfogalmazásra. Még csak nem is különös méltánylást érdemlő körülmények, hanem bármiféle jelző nélküli körülmények elégséges indoknak bizonyultak a terhességmegszakítás elvégzéséhez. Az 1956. évi szabályozás egyik leglényegesebb konklúziója, hogy ezzel lezárult Magyarországon az abortusztilalom korszaka. Szinte korlátlan rendelkezést biztosított a magzati élet felett azáltal, hogy ha a bizottság minden ellenvetése ellenére ragaszkodott az anya a terhességmegszakításhoz, akkor azt végre kellett hajtani. E változások pedig közvetlen kihatással voltak a büntetőjogi üldöztetésre is. A terhesség jogszerű megszakítását lehetővé tevő EüM rendelet ellentétben volt a magzatelhajtással kapcsolatos büntető rendelkezésekkel, miután a büntető törvénykönyv általános részéről szóló 1952. évi II. törvény nem ismerte el a rendeletekben szabályozott engedélyt mint jogellenességet kizáró okot. A helyzet roppant fonák volt. Adott volt egy büntetőjogi norma, amely a magzat életét épp úgy védte,

mint az emberi életet, mi több az ekkor még hatályban lévő Csemegi-kódex eredeti indokolása kifejezetten arról szól, hogy a magzati élet valójában emberélet. Aki a magzatot megölte vagy elhajtotta – bármi módon a magzat halálát okozta – élet elleni bűncselekményért felelt, mégpedig igen rigorózan. Másfelől pedig az egészségügyi miniszter rendelete szinte korlátlan lehetőséget teremtett a magzati élet kioltására. A Btk. a háború előtti emberképet képviselte, a miniszteri utasítások pedig az akkor modernnek tekintett szocialista embertípust. Tehát az államnak egyáltalán nem volt következetes emberképe.

A jogi ellentmondás azonban gyakorlati nehézségeket nem okozott, a jogalkalmazó szervek egységesen elismerték a bizottsági engedélynek a magzatelhajtás jogellenességét kizáró jellegét (Horváth, 1964). Az ellentétet büntetőjogi szempontból csak az 1961-ben elfogadott, és a következő év július 1-jén hatályba lépett új büntető törvénykönyv (1961. évi V. törvény a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről) oldotta fel azzal, hogy a magzatelhajtás büntetvével kapcsolatban a 256. § (5) bekezdésben kimondta: „*nem büntethető magzatelhajtás miatt az, aki a terhesség megszakítását az arra hivatott szerv által jogszabály alapján kiadott engedélynek megfelelően hajtja végre.*”

Az 1961. évi Btk. leszámol a korábbi emberkép utolsó maradványaival is, és kialakítja a saját materialista emberképét, amelyben az ember ember, a magzat csak magzat. Idézve az 1961. évi Btk szövegét: „256. § (1) *Aki más magzatát elhajtja, három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. [...] (3) A bűntetés két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés, ha a büntett halált okozott. (4) Az a nő, aki magzatát elhajtja, vagy elhajatja, hat hónapig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. (5) Nem büntethető magzatelhajtás miatt, aki a terhesség megszakítását az arra hivatott szerv által jogszabály alapján kiadott engedélynek megfelelően hajtja, illetve hajatja végre.*” A védett jogi tárgy a magzat élethez való joga. De ekkor a magzati életet már nem mint az emberi életet védi a büntetőjog, hanem attól különvált társadalmi értéként. Az elkövetési magatartás az élő magzat elhajtása. Erre továbbra is irányadó a korábbi magyarázat. Ugyanakkor az így megfogalmazott elkövetési magatartás immár magában foglalta azokat a cselekményeket is, amelyek korábban a magzat megöléseként voltak értékelhetőek. A jogalkotó ekkori emberképe szerint a magzat nem ember, ezért megölni sem lehetett, legfeljebb elhajtani, melynek eredményeként megszűnik a magzati élet. A (3) bekezdésben minősítő körülményként megfogalmazott halál mint eredmény az anya halálát jelenti.

Az 1972. évi alkotmánymódosítás szől első ízben az emberi élet védelméről. Az 1972. évi I. törvény 17. § által módosított alkotmányszöveg szerint „*A Magyar Népköztársaság védi az állampolgárok életét, testi épségét, egészségét és betegség, munkaképtelenség, öregség esetén támogatja őket.*” Lakonikus

szabályozás. Valójában együtt kerül szabályozásra az élethez való jog – az emberi méltóság említése nélkül (sic!) –, az egészségre való jog és a szociális ellátásokhoz való jog. Semmi megkülönböztető szerep nem jut az emberi életnek. Másfelől a méltóság nélküli emberi élet a mai fogalmaink szerint igen kevésé értelmezhető. Végül pedig semmit nem lehet megtudni az állami védelem szintjéről, eszközeiről, csak annyit, hogy az egyént pusztán a mai fogalmaink szerinti objektív intézményvédelem illeti meg. Mindezen hiátusok ellenére is komoly előrelépésnek tekinthető az alapvető jogok elismerése. Az akkori szocialista tömbben ez is kivételes volt. Magyarország 1969-ben jelentette csatlakozási szándékát az ENSZ Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányához, valamint a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányához. Ratifikálásuk 1976-ban történt meg, ezért valószínűsíthető, hogy ebbe a folyamatba illeszkedett az alkotmányrevízió is. Az emberi jogok tiszteletben tartása, azok egyenlőségen alapuló elismerése mindenféleképpen hatalmas előrelépésnek volt tekinthető a korszak keretei között (Bihari, 1973; Petrik, 1972). Noha az alkotmányrevízió nem váltott ki forradalmi hatást, mégis előremutató volt a későbbi évek jogalkotása számára (Vastagh, 2017).

A terhességszabályozás és így az abortusz szabályozásának sorában következő elem az egészségügyről szóló 1972. évi II. tv. A 29. § (4) bekezdés szerint *„A terhesség megszakításának csak jogszabályban meghatározott esetekben és rendelkezések szerint van helye. Nem szabad a terhességet megszakítani, ha a terhesség megszakítása a nő életét veszélyezteti, vagy súlyos egészségkárosodást okozhat.”* A jogszabályi esetek meghatározásához a jogpolitikai célokat a népesedéspolitikai feladatokról szóló 1040/1973. (X. 18.) MT határozat állapította meg. Az állam célja, hogy felhagyjon a parttalan szabályozással, és bevezesse az egészségügyi és szociális okok széles során alapuló indikációs rendszert. A tényleges szabályozási feladatokat betöltő terhességmegszakítás iránti kérelem elbírálásáról szóló 4/1973. (XII. 1.) EüM rendelet felsorolt hat esetet, amikor a bizottságnak meg kellett adnia az engedélyt, és további négy esetet, amikor erről mérlegelési jogkörben dönthetett. Ezzel megszűnt az anya kizárólagos rendelkezési joga a magzati élet felett. Ezzel párhuzamosan az állam szociális juttatások széles tárházát kínálta a gyermeket vállalók számára. Alapvető jelentőséget kapott, hogy a nem kívánt terhességet megelőzni, nem pedig megszakítani kell.

A büntetőjog területén kevés változást hozott az 1978-ban elfogadott harmadik büntetőjogi novella. A kismértékű büntetési tétel emelkedése melletti érdemi változás, hogy kikerült a tényállásból a hozzá rendelt büntethetőségi akadály, azaz a jogszabály alapján kiadott engedéllyel végrehajtott terhességmegszakítás. Ehelyett az általános részben került megfogalmazásra a „törvényben meghatározott egyéb ok” mint büntethetőséget kizáró ok. Ennek megfelelően a törvényi

keretek között végrehajtott abortusz természetes módon továbbra sem volt büntethető. Lényegében a jogalkotó a jogsértő módon végrehajtott abortuszt rendelte büntetni. A nő, aki saját magának hajtja, vagy az egészségügyi rendszert kikerülve mással hajtja el a magzatot, minden esetben jogsértő módon járt el.

A rendszerváltozást közvetlenül megelőző évektől

A hazai születésszabályozás következő eleme a terhességmegszakításról szóló 76/1988. (XI. 3.) MT rendelet és az annak végrehajtására kiadott 15/1988. (XII. 15.) SZEM rendelet. Szakítva a korábbi szabályozással megszűntek a terhességmegszakítás iránti kérelem elfogadásának kötelező esetei, és valamennyi indok olyanná vált, amely esetében mérlegelhető volt az abortusz végrehajtása. Az MT rendeletben meghatározott indikációk között továbbra is egyaránt jelen voltak az egészségügyi, etikai (bűncselekmény következménye a fogantatás) és szociális indokok. Ez utóbbiak körének meghatározását nyitva hagyta a jogalkotó azzal, hogy végrehajtható volt a terhességmegszakítás, ha azt egyéb szociális ok nyomatékosan alátámasztja. Az nem került meghatározásra, hogy ennek a szociális oknak milyen jellegűnek és milyen súlyúnak kellett lennie. E szabályozásban még nem merült fel annak lehetősége, hogy lelkiismereti okokra hivatkozva megtagadják a beavatkozás elvégzését.

Az Alkotmány 1989. évi revíziója révén jelentősen átalakult az élethez való jog. Ekkor került az emberi méltósággal egységben olyan módon megfogalmazásra, amely az Alaptörvényig nem is változott. Tartalmát tekintve pedig az Alaptörvény sem változtatott rajta. Ennek alapján helyezte hatályon kívül az Alkotmánybíróság az 1988. évi rendeleteket és az egészségügyről szóló törvény felhatalmazó rendelkezéseit. Ennek eredményeként bocsátotta ki az Országgyűlés a magzati élet védelméről szóló 1992. évi LXXIX. törvényt. A törvény eredeti szövegének 5. §-a szerint a terhesség csak veszélyhelyzet esetén volt megszüntethető. Ez elmentmondást eredményezett a törvényen belül, mert a 6. § által felsorolt indikációk között volt a bűncselekmény miatt bekövetkező terhesség, valamint a nő súlyos válsághelyzete. Az előbbi esetben egy deliktum következménye a terhesség, amely cselekmény kellően tág kontextusban (tehát nem büntetőjogi fogalomként, hanem inkább kriminológiai) értelmezve felfogható veszélyhelyzetként, de a terhességmegszakítás idejére a bűncselekménnyel okozott veszély minden valószínűség szerint már megszűnt. A nő válsághelyzete pedig egyértelműen szociális indikáció. A belső ellentmondás feloldása érdekében került módosításra a magzatvédelmi törvény olyan módon, hogy az indikációk általános meghatározása a veszélyeztetettség mellett kiegészült a súlyos válsághelyzettel.

Ezzel együtt liberális fordulat következett be a művi terhességmegszakítás szabályozásában. A válsághelyzet mint szociális indikáció valójában meglehetősen széles körű lehetőséget biztosít a magzati életet megszakítani kívánó nő számára. Annak megítélése, hogy mi számít lelki megrendülésnek, vagy társadalmi ellehetetlenülésnek, szinte kizárólag a terhes nőre van bízva.

A 48/1998 (XI. 23.) AB határozat szerint a fent vázolt jogi megoldás nem alkotmányellenes, mert kellően érvényesül a magzati jogok védelme. A krízishelyzet (tegyük hozzá formális) megkövetelésének az a szerepe, hogy legalább elvileg kellő ellensúlyt állítson a magzat „jogával” vagy védelmével szembe. A súlyos, aránytalan, rendkívüli, elviselhetetlen stb. válsághelyzet jogi követelménye azt hivatott kifejezni, hogy az állam legalább elvileg és alkotmányos okból nem engedi teljesen szabadon, korlátlanul az abortusz elvégzését. E megoldás az Alkotmánybíróság szerint kifejezi, hogy azt a jog csak kivételes esetben tűri el. Némely kritika szerint azonban a válsághelyzet vizsgálatának módja és természete lényegében kiüresíti az indikációs elvet, és leginkább a határidős megoldás felé közelíti a hazai terhességmegszakítási szabályokat és gyakorlatot (Zakariás, 2019). Az Alkotmánybíróság implicit módon úgy foglalt állást, hogy a magzat nem ember, ennél fogva emberi jogoknak alanya nem lehet. Ezen a helyzeten a jogalkotó az Alaptörvény elfogadásakor tudott volna változtatni. Ezt a lehetőséget azonban elmulasztotta, így lényegi változást az Alaptörvény magzاتفelfogása sem eredményezett.

E cikk megírásakor hatályos büntető törvénykönyv a magzati élet védelmében nem jelentett semmiféle változást az 1978. évi büntetőkódexhez képest. Ezért a magzati élet védelméről szóló törvény fényében némiképp meglepő, hogy az új Btk. indokolása szerint a magzatelhajtás tárgya az anya életének és testi épségének sérthetetlenségéhez és a magzati élet sérthetetlenségéhez fűződő társadalmi érdek. A vonatkozó abortusz szabályok fényében nehezen értelmezhető a magzati élet sérthetetlensége mint jogi tárgy. A társadalmi ellehetetlenülés mint indikációs ok ezt a sérthetetlenséget teljesen értelmezhetetlenné teszi. A Btk. indokolásában a magzati élet mint jogi tárgy legfeljebb eufemizmusként értékelhető.

Összegzés

A középkori Európában az emberi élet a közös keresztény vallásnak és kultúrának köszönhetően országonként közel azonos védelemben részesült. Ugyanez elmondható a magzati életéről is. Ugyanakkor ez utóbbi a történelmi fejlődés eredményeként roppant mód eltérő fejlődési ívet járt be. Magyarországon

a kommunista hatalomátvétel nem csupán a közjogi fejlődés számára jelentett törést, hanem gyökeresen megváltoztatta az addig kialakult emberképet. Az ember többé már nem Isten képmására alkotott szuverén lény, hanem egyszerre termelőeszköz és a természetet leigázni akaró hatalom. Így egészen más indokok alapján, de a művi terhességmegszakítás továbbra is kriminális cselekmény volt. Először az 1953-ban bekövetkezett politikai enyhülés, majd a hetvenes évek gulyás kommunizmusa által fellazított szabályok szinte kontroll nélkülivé tették a terhességmegszakítást. Innen legfeljebb nagyon jelentős társadalmi támogatással lett volna lehetséges bármilyen konzervatív fordulatot elérni. Erre nyílt két közjogi alkalom. Az 1989. évi alkotmányrevízió és az Alaptörvény elfogadása. A jogalkotó azonban egyik alkalommal sem élt a lehetőséggel. Az rendszerváltozást jellemző liberális jogállami fordulat esetében ez jobban érthető. Feltételezésem szerint mindkét esetben a mulasztás oka a társadalmi támogatás hiányának felismerése volt. Vagyis a jogalkotás mögött lévő autoritások úgy ítélték meg, hogy a társadalomban nincs jelentős igény a magzati élet védelmének valós konzervatív fordulata iránt.

Felhasznált irodalom

- Balogh Á. & Tóth M. (Szerk.) (2010). *Magyar büntetőjog általános rész*. Osiris Kiadó.
- Barna A. (2010). Törekvések a politikai bűncselekmények rendezésére Magyarországon a 18. század végén, és az 1795. évi büntető törvénykönyv tervezete. *Jog-Állam-Politika*, 2(2), 73–97.
- Bihari O. (1973). Alkotmányreformunk jelentősége. *Jogtudományi Közöny*, 28(2), 57–64.
- Boehm K. (1833). A gyermekölésről orvostörvényi tekintetből. *Tudományos Gyűjtemény* 17(4), 57–84.
- Faragó T. (2011). *Bevezetés a történeti demográfiába*. Budapesti Corvinus Egyetem.
- Gyémánt R. & Katona T. (2014). *Demográfia*. Pólay Elemér Alapítvány.
- Haldane, J. & Lee, P. (2003). Aquinas on Human Ensoulment, Abortion and the Value of Life. *Philosophy*, 78(2), 255–278. <https://doi.org/10.1017/S0031819103000275>
- Harkányi E. (1905). *A holnap asszonyai. Tanulmány a társadalomtudomány köréből*. Politzer Zsigmond és Fia kiadása.
- Horváth T. (1964). A Nemzetközi Büntetőjogi Társaság IX. Kongresszusa a család és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények büntetőjogi szabályozásáról. *Jogtudományi Közöny*, 19(12), 660–668.
- Jobbágyi G. (1987). A terhesség művi megszakítása – polgári jogi kérdőjelek. *Jogtudományi Közöny*, 42(9), 487–493.
- Kárpáti L. (1953). A magzatelhajtás büntetőjogi kérdései. *Rendőrségi Szemle*, 1(4), 310–321.
- Kocsis P. (2016) „Aki ettől a naptól fogva abortuszt hajt végre, azt a legkeményebben büntetjük.”: Abortuszellenes propaganda az ötvenes évek elején. *Archivnet*, 16(3), 915–995.

- Kovács I. (1937). *A néma forradalom*. Cserépfalvi Kiadó.
- Mezey B. (Szerk.) (2004). *Magyar Jogtörténet*. Osiris Kiadó.
- Németh Gy. (1992). Volt-e Ratkó-törvény? *Társadalmi Szemle* 47(12), 81–92.
- Pető A. (1999). Átvonuló hadsereg, maradandó trauma. Az 1945-ös nemi erőszak esetek emlékezete. *Történelmi Szemle*, 41(1-2), 85–107.
- Petrik F. (1972). Az országgyűlés elfogadta az Alkotmány módosításáról szóló törvényt. *Magyar Jog*, 18(4), 193–195.
- Rakovszky I. (1866). Az őskor jogtörténelmi és nemzetközi viszonyai (Laurent F. után). *Jogtudományi Közlöny*, 1(36), 571–574.
- Révai T. (1949). A magzatelhajtás büntetése a szovjet jogban. *Jogtudományi Közlöny* 4(19), 419–422.
- Szabó A. F. (1991). Sorscsapás, vagy válságtünet? (A paraszttársadalom válsága és az egyke-kérdés Erdei Ferenc munkáiban). *Társadalomkutatás*, 9(4), 36–41.
- Sz. n. (1915). In *Révai Nagy Lexikona 13. kötet Lovas-Mons*. Révai Testvérek Irodalmi Intézet.
- Sz. n. (1946). Megdőböntő mértékben emelkedett a magzatelhajtások száma. *Világ*, 36(285), 6.
- Szilárd Ö. (1911). A magzatelhajtás jogi és szociális szempontból. *Huszdik század*, 12(1), 161–173.
- Vastagh P. (2017). Alkotmányrevízió 1972: kitörési kísérlet vagy korrekcióspróbálkozás. *Múltunk*, 62(2), 203–244.
- Zakariás K. (2019). Az élethez és az emberi méltósághoz való jog. In Schanda B. & Balogh Zs. (Szerk), *Alkotmányjog – Alapjogok*. (pp. 365–385). Pázmány Press.

A cikkben található online hivatkozások

URL1: *Az abortusz és a zsidó vallás*. <https://www.szombat.org/archivum/az-abortusz-es-a-zsido-vallas>

URL2: *Terhességmegszakítások*. <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/terhesseg-megszl6.pdf>

Alkalmazott jogszabályok

Hatályos Büntetőjogi Szabályok Hivatalos Összeállítása 1952

Sanctio Criminalis Josephina

Tripartitum

2/1956. (VI. 24.) EüM rendelet a terhesség megszakításával kapcsolatos eljárás szabályozásáról

4/1973. (XII. 1.) EüM rendelet a terhességmegszakítás iránti kérelem elbírálásáról

15/1988. (XII. 15.) SZEM rendelet a 76/1988. (XI. 3.) MT rendelet végrehajtásáról

48/1998 (XI. 23.) AB határozat

76/1988. (XI. 3.) MT rendelet a terhességmegszakításról

81/32/1952. EüM utasítás az abortusz elleni küzdelem felvilágosító-nevelőmunkájának megszervezéséről

1004/1953. (II. 8.) MT határozat az anya- és gyermekvédelem továbbfejlesztéséről

1040/1973. (X. 18.) MT határozat a népesedéspolitikai feladatokról

1047/1956. (VI. 3.) MT határozat a terhesség megszakításával kapcsolatos kérdések szabályozásáról és a magzatelhajtás büntetéséről

1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekéről és vétségekről (Csemegei-Kódex)

1946. évi XVI. törvénycikk a magyar köztársaság kormánya részére rendeletek kibocsátására adott felhatalmazásról

1946. évi XXVIII. törvénycikk a Magyar Köztársaság kormánya részére rendeletek kibocsátására adott felhatalmazás meghosszabbításáról

1952. évi II. törvény a büntető törvénykönyv általános részéről

1961. évi V. törvény a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről

1972. évi I. törvény az 1949. évi XX. törvény módosításáról és a Magyar Népköztársaság Alkotmányának egységes szövegéről

1972. évi II. törvény az egészségügyről

1978. évi IV. törvény a büntető törvénykönyvről

1992. évi LXXIX. törvény a magzati élet védelméről

8100-1/1953. EüM utasítás a terhességek kötelező bejelentéséről

8100-2/1953 EüM utasítás a méhüri beavatkozások és a vetélések bejelentéséről és nyilvántartásáról

8100-9/1953. EüM utasítás terhesség megszakításáról

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Tihanyi M. (2024). Adalékok az abortusz büntetőjogi megítélésének történetéhez. *Belügyi Szemle*, 72(10), 1799–1817. <https://doi.org/10.38146/BSZ-AJIA.2024.v72.i10.pp1799-1817>

Nyilatkozatok

Összeférhetetlenség

A szerző nem jelentett összeférhetetlenséget.

Finanszírozás

A szerző nem kapott pénzügyi támogatást a kutatáshoz, a szerzőséghez és/vagy a cikk publikálásához.

Etikai nyilatkozat

Jelen cikkhez nem kapcsolódik adatkészlet.

Nyílt hozzáférésről szóló tájékoztatás

Jelen cikk a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY NC-ND 2.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.0/>) feltételei szerint publikált Open Access közlemény, melynek szellemében a cikk bármilyen médiumban szabadon felhasználható, megosztható és újraközölhető, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje feltüntetésre kerülnek.

Levelező szerző

A cikk levelező szerzője Tihanyi Miklós, aki a Tihanyi.Miklos@uni-nke.hu e-mail címen érhető el.

Az állami és nemzeti jelképek büntetőjogi védelme Európában

Criminal protection of state and national symbols in Europe

Tóth J. Zoltán

Prof. Dr., PhD, dékán, tanszékvezető, egyetemi tanár
Károli Gáspár Református Egyetem,
Állam- és Jogtudományi Kar
toth.zoltan@kre.hu

Absztrakt

Cél: Jelen tanulmány célja annak feltérképezése, hogy Európa országai védik-e a büntetőjog szintjén állami és/vagy nemzeti jelképeiket, büntetik-e az állami jelképek meggyalázóit, és ha igen, e védelem pontosan mely jelképekre terjed ki. Ennek megválaszolása segít annak a mélyebb kérdésnek a megértésében is, hogy mely európai országok tekintik olyan értéknek az állami (és nemzeti) jelképeket, hogy azok különböző jellegű megsértését az ultima ratioként szolgáló büntetőjogi büntetésekkel is szankcionálhatóvá teszik.

Módszertan: Ennek megállapítása érdekében összehasonlítottuk az összes olyan európai állam büntetőjogi szabályozását, amelyekben a büntetőjogi tényállások egy külön kódexként funkcionáló büntető törvénykönyv tárgyi hatálya alá esnek. A módszertani megalapozottság érdekében a különálló Btk.-val (és ezzel együtt kartális alkotmánnyal) nem rendelkező országokat (így az Egyesült Királyságot) kizártuk a vizsgálatból, azonban minden más európai ország szabályozását górcső alá vettük, amelyek földrajzilag (vagy ha földrajzilag nem is, mint például Ciprus vagy Örményország, akkor kulturálisan) Európához tartoznak.

Megállapítások: A kutatás eredményei kezdeti hipotézisünket cáfolták: a jogösszehasonlító vizsgálatból kiderült, hogy Európa országainak döntő többsége, több mint 70%-a védi valamilyen módon az állami (vagy nemzeti) jelképeit, és szűk kisebbségben vannak azon államok, amelyekben a szoros értelemben vett jelképgyalázás semmilyen büntetőjogi védelemben nem részesül.

A szerző a kéziratot magyar nyelven nyújtotta be. Benyújtás: 2024. 05. 28. Átdolgozás: 2024. 08. 15.
Elfogadás: 2024. 09. 17.

Érték: Mindez abban a tágabb kontextusban is figyelmet érdemel, amely Európában az alanyi emberi és alkotmányos jogként érvényesülő véleménynyilvánítási szabadság és a „közösségek méltóságának” nevezett alkotmányos érték között feszülő ellentét feloldásában jelenik meg: valójában a 21. század Európája (a nyugati országokat is beleértve) sem oldódott még el közösségi alapjaitól, és nemcsak alkotmányos szinten deklarálja az államiságot és az államot alkotó nemzet nemzeti identitását kifejező szimbólumokat, hanem azokat (többségében) büntetőjogi védelemben is részesíti.

Kulcsszavak: állami jelképek, nemzeti jelképek, jogösszehasonlítás, összehasonlító büntetőjog

Abstract

Aim: The aim of this study is to find out whether European countries protect their state and/or national symbols at the level of criminal law, whether they punish those who desecrate state symbols and, if so, exactly which symbols are protected. The answer to this question will also help us to understand the deeper question of which European countries consider state (and national) symbols to be of such value that various types of violations of them are punishable by criminal penalties as a last resort.

Methodology: In order to establish this, we compared the criminal law of all European countries in which criminal offences are covered by a criminal code that functions as a separate penal code. For methodological soundness, countries without a separate Penal Code (and thus without a cartel constitution) (such as the United Kingdom) were excluded from the analysis, but all other European countries that are geographically (or if not geographically, such as Cyprus or Armenia, then culturally) part of Europe were examined.

Findings: The results of the research disproved our initial hypothesis: the comparative study showed that the vast majority of European countries, more than 70%, protect their state (or national) symbols in some way, with a small minority of countries where there is no criminal law protection for the strict infringement of symbols.

Value: This is also worthy of attention in the broader context of resolving the conflict in Europe between freedom of expression as a human and constitutional right and the constitutional value of what we call “the dignity of communities”: in fact, the Europe of the 21st century (including the Western countries) has not yet departed from its community foundations and not only declares at constitutional level the symbols expressing the statehood and national identity of the nation that constitutes the state, but also (for the most part) protects them under criminal law.

Keywords: state symbols, national symbols, comparative law, comparative criminal law

A szólásszabadság korlátozhatósága a jelképgyalázzással szembeni fellépés érdekében

Az alkotmányos állami jelképek (ideértve a továbbiakban az alkotmányos védelemben részesített nemzeti jelképeket is) védelme a világ országait tekintve több szinten jelenhet meg. Függetlenül attól, hogy az alkotmány rendelkezik-e az állami jelképekről, azok (majdnem) minden országban megtalálhatók: azoknak van (legalább) zászlója, himnusza és címere, melyekkel kapcsolatban különböző jogágak jogszabályai tartalmazhatnak rendelkezéseket. E rendelkezések is rendkívül különfélék lehetnek, attól függően, hogy az adott országban milyen erős a természetes közösségi kohézió, avagy azt hogyan próbálják politikai alapon létrehozni. Az USA-ban például a hazafias érzelmek kifejezésére (és megteremtésére) szolgálnak az iskolai nap kezdetén tartott, zászló előtti napi fogadalmak (veds össze Kolstø, 2006), ugyanakkor a politikai vélemény tiszteltének (és a szólásszabadság kiemelt társadalmi értéknek tartásának) a jegye, hogy a nemzeti jelképekkel kapcsolatos szólás (amíg az nem jelent „közvetlen és nyilvánvaló veszélyt” a társadalomra, azaz nem uszít gyűlöletre és erőszakos tettekre) nem büntethető.

Az állami jelképek meggyalázása (és ezen belül a gyakorlatban leggyakrabban előforduló esete, a zászlógyalázás) a politikai véleménynyilvánítás, azon belül is a politikai egyet nem értés egy formája, mely általában bármely állami jelkép (vagy specifikusan a zászló) által szimbolizált állammal szembeni ellenérzéseket, vagy egy konkrét, aktuális állami intézkedéssel szembeni tiltakozást jelent, és alapvetően a véleménynyilvánítás szabadságával áll összefüggésben (Duggal & Sridhar, 2006). A zászlóégetés, illetve a zászló vagy más jelképek egyéb módon való megszenségtelenítése a politikai, közéleti szólás körébe tartozó (országoként eltérően megengedett vagy tiltott) cselekmény. Az Egyesült Államokban mindenki által jól ismerten megengedett, mivel a politikai véleménynyilvánítás szabadságából – és az a mögött álló klasszikus liberális politikai filozófiai alapállásból – fakadóan fontosabb társadalmi érdek fűződik a gondolatok terjesztéséhez és a közvélemény befolyásolásának lehetőségéhez, mint a jelkép által megtestesített (de egy demokráciában lényegét tekintve is vitatható) eszmei tartalom védelméhez. E gondolatot mindazonáltal nem a politikai jogalkotás, hanem a bírói alkotmányos felülvizsgálat jogával is rendelkező Legfelsőbb Bíróság juttatta érvényre, több lépésben. A *Stromberg v. State*

of California ügyben¹ mindenekelőtt megteremtette annak lehetőségét, hogy az Első Alkotmánykiegészítés által védett szólásszabadság hatókörét a „konkrét beszédre” kiterjesztette a „szimbolikus beszédre” is. Jóval később, 1969-ben a *Street v. New York* ügyben² egy polgári jogi aktivista halála miatt amerikai zászlót égető állampolgárt szabálysértés jogcímén felelősségre vonó bírói ítéletet semmisített meg,³ de még nem érintve a politikai szólás és a zászlóégetés kapcsolatát és azok ütközésének alkotmányos szempontjait; majd a *Texas v. Johnson* ügyben⁴ konkrétan kimondta, hogy a zászlóégetést mint a politikai szólás eszközt szankcionáló állami törvény alkotmányellenes (Dorsen, 2000; Wood, 1989). Végül az amerikai kongresszus erre adott válaszaként született, szövetségi szintű Flag Protection Act 1989-et is megsemmisítette a *United States v. Eichman* ügyben,⁵ mellyel – általános szólásszabadságpárti gyakorlatából következően – a mai napig megszilárdította a politikai szólás védelmét a nemzeti vagy állami jelképek védelmével szemben (Dry, 1990; Darling, 2004; Dorsen, 2000).

Ezzel szemben Németországban 1990-ben a Német Szövetségi Alkotmánybíróság (Bundesverfassungsgericht) az egyazon napon meghozott ügynevezett német nemzeti zászló-ügyben⁶ és német nemzeti himnusz-ügyben⁷ alkotmányosnak ismerte el a nemzeti jelképek büntetőjogi védelmét, és az azt – konkrét erőszakos cselekedetek elkövetésének vagy arra való felhívásnak a szándéka nélkül is – elkövető személyek megbüntetését. A Bundesverfassungsgericht szerint a szólás sem gyakorolható korlátok nélkül, e korlátokat pedig a szövetségi alkotmány (annak is 5. cikk 2. és 3. bekezdése) maga állítja fel – még ha a konkrét ügyekben a büntetőbíróságok által szankcionált konkrét magatartásokat (egy könyv borítóján egy katonai eskütétel alkalmával magasba tartott zászlót levizelő emberi test kollázsát közszemlére tevő kiadói igazgató cselekményét, illetve egy nürnbergi városi magazinban a német himnuszt társadalmpolitikai megfontolásokból parodizáló szerkesztő cselekményét) a szólás szabadága, azon belül is az annak önálló részjogát jelentő művészeti alkotás szabadsága védelme érdekében aránytalannak is tartotta, és e konkrét büntetőbírósági ítéleteket megsemmisítette (Krüde Wagen, 2002; Bleise, 1992; Saunders, 2017).

1 283 U.S. 359 (1931).

2 394 U.S. 576 (1969).

3 Az alapul fekvő döntés tagállami előzményeit részletesen (Sz. n, 1968).

4 491 U.S. 397 (1989).

5 496 U.S. 310 (1990).

6 104, BverfGE 81 (1990).

7 105, BverfGE 81 (1990).

A nemzeti jelképekkel kapcsolatos szabályozás módjai

Európában tipikusan az alkotmányjogi jellegű (de nem feltétlenül az alkotmánytörvényben megtalálható) normák szabályozzák az állami (és/vagy nemzeti) jelképeket (vagy azok némelyikét), ám miközben az állami címer és a zászló leírása szükségképpen megtalálható az egyes országok belső jogában, már csak azért is, mert a nemzetközi kapcsolatokban szükséges hivatalos érintkezések, események e szimbólumok szabályozása nélkül nem is valósulhatnak meg, addig a himnusz esetében előfordul, hogy annak elismerése pusztán „szokásjogi” alapon történik meg, anélkül tehát, hogy azt hivatalos belső állami szabályok írják elő. Amennyiben pedig rendelkeznek is a himnuszról, az nem olyan részletes, mint a címer és a zászló szabályozása. Ez annál az oknál fogva érthető is, hogy a tipikusan nyelvi, nagy ritkán képi eszközökkel szabályozó, alapvetően írott formában megjeleníthető jogi szabályozás kevésbé alkalmas a himnusok összetett, pontos és precíz leírására, a vokális szimbólumok megjelenítésére (így a himnusok leírása helyett legfeljebb a himnusz lejátszásának szabályozása maradhat a jogra, ennek szükségessége azonban legalábbis megkérdőjelezhető).

Az alkotmányjogi normák mellett a belső jogi szabályozás felölelheti a közigazgatási jellegű normákat (tipikusan a jelképhasználat részleteinek meghatározása tartozhat ide), a polgári jogi normákat (például a védjegykénti levédetés lehetőségeit, esetleg a jelképekkel kapcsolatos személyiségi jogsértések szabályozását), a szabálysértési jogi szabályozást és a büntetőjogi szabályozást is.

Mivel a jelképvédelem legfontosabb aspektusai a büntetőjogi védelem lehetőségei, és mivel jogösszehasonlító kutatásra alkalmas források főként ezen vonatkozásban állnak rendelkezésre, ezért a következőkben Európa országait (a külön Btk.-val nem rendelkező Egyesült Királyság kivételével) tekintjük át, konkrétan (a továbbiakban is, ezzel a rövidített, a hétköznapi kommunikációban is alkalmazott, nem hivatalos elnevezéssel, illetve ezen országokat) Albánia, Andorra, Ausztria, Azerbajdzsán, Belgium, Bosznia-Hercegovina, Bulgária, Ciprus, Csehország, Dánia, Észak-Macedónia, Észtország, Fehéroroszország, Finnország, Franciaország, Georgia, Görögország, Hollandia, Horvátország, Írország, Izland, Kazahsztán, Kirgizisztán, Koszovó, Lengyelország, Lettország, Liechtenstein, Litvánia, Luxemburg, Magyarország, Málta, Moldova, Monaco, Montenegró, Németország, Norvégia, Olaszország, Oroszország, Örményország, Portugália, Románia, San Marino, Spanyolország, Svédország, Svájc, Szerbia, Szlovákia, Szlovénia, Tádzsikisztán, Törökország, Türkmenisztán, Ukrajna és Üzbegisztán büntető törvénykönyvi szabályozását.

A felsorolt 53 európai ország mindegyikében van külön büntető törvénykönyv, mely a büntetőjogi tényállásokat (illetve azok döntő többségét) tartalmazza,⁸ és amely alapján ugyanezen országok jelképvédelemmel kapcsolatos szabályozása elemezhető. Az Egyesült Királyság – e vonatkozásban – tehát azért esik kívül e vizsgálati szemponton, mert nincs egységes büntető törvénykönyve. Mindazonáltal az Egyesült Királyság helyzetét sem indokolt negligálni, így mielőtt az 53, egységes büntető törvénykönyvvel rendelkező ország szabályozását megvizsgálánk, le kell szögezni, hogy az Egyesült Királyságban – ahogyan a common law hagyományait követő országok döntő többségében – az állami vagy nemzeti jelképek megsértését büntetőjogilag nem büntetik.⁹

A jelképvédelem büntetőjogi szintje – az európai helyzet elemzése jogösszehasonlító szempontból

Az elemzett 53 európai ország döntő többségében az állami jelképek megsértését büntetőjogi eszközökkel is szankcionálja;¹⁰ a szólásszabadság csak kevés európai országban terjed ki a hivatalos állami (vagy egyéb védett nemzeti jelképek) meggyalázására. Az európai országok mintegy háromnegyede, 40 ország bünteti legalább egy állami jelkép megsértését, vagy annak jogosulatlan

8 Tipikusan a nemzetközi büntetőjog előírásaiból származó, esetleg a különleges jogrendben elkövetett, vagy az egyéb rendkívüli (például katonai, háborús vagy emberiség elleni) bűntettek maradhatnak kívül az adott állam büntető törvénykönyvének szabályozásán, de előfordul, hogy más, speciális büntető tényállások (például a sajtórendészeti vétségek) is a kódexen kívüli egyéb jogszabályban kapnak helyet.

9 Az Egyesült Királyságban még a nemzeti jelképek köre sincs kodifikálva, így büntetésük eleve fel sem merül. Az Egyesült Államokban a szólásszabadság kifejezetten kiterjed a nemzeti jelképek meggyalázására is, melyet az ottani Legfelsőbb Bíróság gyakorlata alakított ki. Ausztráliában, noha több javaslat is született legalább a zászló védelmére (URL1), ezek nem mentek át az ausztrál törvényhozáson, így a nemzeti jelképek megsértését ott sem büntetik. (A kifinomult ausztrál bírói gyakorlat bemutatásához (Meagher, 2008). Az egyetlen kivétel Új-Zéland, ahol az 1981. évi 47. törvény, a Flags, Emblems, and Names Protection Act 1981 11. § (1) bekezdése bűncselekménynek nyilvánítja az új-zélandi zászló megbecstelenítését. Indiát René David felosztását alapul véve nem tekintjük common law országnak, mert tradicionális, illetve vallási jellegű normái rendkívül eltérő jelleget kölcsönöznek neki (David, 1985). Indiában az ilyen országokban megszokott, a nemzeti jelképeket rendkívül konzervatív módon védő szabályozással találkozhatunk (Kohli, 2010).

10 Erre vonatkozóan – értelemszerűen – nincs nemzetközi jogi tilalom, így azt nem tiltja az Emberi Jogok Európai Egyezménye és az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata sem. (Maga a kérdéskör is az állami szabályozás szintjére tartozik, és eddig nem vetődött fel a büntetőjogi jelképvédelem egyezményellenessége. Az egyetlen ügy, mely érintette e kérdést, a Moszkvai Jehova Tanúi Oroszország elleni ügye, melynek 2010-es döntésében az EJEB annyit állapított meg, hogy az orosz rendes bíróságok hivatkozása a vallási egyesület feloszlásának okaként arra, hogy az gyűlöletet szít az állami jelképekkel szemben, az ügy tényeiből nem következik, azaz megalapozatlan. Ennek alapján (és sok egyéb ok miatt) tehát a vallási szervezet feloszlása egyezményesért. *Moszkvai Jehova Tanúi és mások v. Oroszország* (no. 302/02), 2010. június 10.

vagy más jogellenes cselekmények érdekében történő, eszközkénti használatát,¹¹ míg a vizsgált országok maradéka, 13 ország büntető törvénykönyve nem tartalmaz ilyen büntető tényállást.¹² (Ha ehhez hozzávesszük a külön büntető törvénykönyvvel nem rendelkező Egyesült Királyságot, akkor összesen 14 állam van Európában, mely liberális szabályozásával e vonatkozásban szabad teret enged a szólásnak.)

A szólásszabadság elsőbbségét elismerő országok

Ad I.) Ha az állami jelképek megsértését nem büntető országokat (Andorra, Belgium, Bosznia-Hercegovina, Ciprus, Csehország, Finnország, Hollandia, Írország, Málta, Monaco, Portugália, Románia, Svédország) nézzük, azok meglehetősen vegyes képet mutatnak, és nem tudunk semmilyen szabályszerűséget megállapítani, hogy miért éppen ezekben az országokban nem szankcionálják a jelképsértéseket. Ezen országok közös végeredményt adó büntetőpolitikájának eltérő indokai vannak. Vannak köztük klasszikus „liberális”, szólásszabadságpárti országok (hagyományosan a common law mellett a skandináv jogrendszerek tartoznak e körbe, erre példa Svédország és Finnország, de ide tartozik Hollandia is). Van, ahol emellett egy földrajzilag közeli és/vagy politikailag és kulturálisan meghatározó másik ország hatása mutatkozik meg (például az angol common law szólásszabadságpárti hozzáállása Írország vagy az egykori gyarmat Málta esetében). Vannak olyan országok is, ahol társadalmi és/vagy történelmi okok miatt az egységes államiság kifejeződése nem túl erős, és a belső feszültségek megelőzése érdekében nem tűnt indokoltnak – az esetlegesen azokat megsérteni szándékozók pacifikálása érdekében – az állami jelképek büntetőjogi védelme. Ez a helyzet a nem túl erős „belga” identitással rendelkező Belgium, vagy Ciprus (az ott lakó görögök és törökök közti feszültség szítására alkalmas) – mégoly neutrális – állami jelképeinek büntetőjogi védelme esetében.

11 Ezek a következők (zárójelben az adott ország azon büntető törvénykönyvi szakaszai, melyek az állami jelképek megsértését szankcióval rendelik sújtani): Albánia (268. §), Ausztria (248. §), Azerbajdzsán (324. §), Bulgária (108. §), Dánia (110e. §), Észak-Macedónia (319., 178. és 181. §), Észtország (245. és 249. §), Fehéroroszország (370. §), Franciaország (433-5-1. §), Georgia (343. §), Görögország (155. és 191A. §), Horvátország (349. és 356. §), Izland (95. §), Kazahsztán (372. §), Kirgizisztán (352. §), Koszovó (141. §), Lengyelország (137. §), Lettország (93. §), Liechtenstein (248. és 317. §), Litvánia (127. és 128. §), Luxembourg (232bis. §), Magyarország (334. §), Moldova (347. §), Montenegró (198. és 200. §), Németország (90a. §), Norvégia (165. és 166. §), Olaszország (292-293. és 299. §), Oroszország (329. §), Örményország (331. §), San Marino (338. és 407. §), Spanyolország (543. §), Svájc (270. és 298. §), Szerbia (317., 173. és 175. §), Szlovákia (364. §), Szlovénia (297. §), Tádzsikisztán (342. §), Törökország (300. és 341. §), Türkmenisztán (178. §), Ukrajna (338. és 339. §), Üzbegisztán (215. §).

12 Andorra, Belgium, Bosznia-Hercegovina, Ciprus, Csehország, Finnország, Hollandia, Írország, Málta, Monaco, Portugália, Románia, Svédország.

Hasonló motívum indokolhatta Bosznia-Hercegovina – oktrojált – szabályozását is, ahol szintén a belső feszültségek megelőzése érdekében volt észszerű a három nagy államalkotó nemzet által széttagolt, a kilencvenes évek első felében véres háború sújtotta, jelenleg a nemzetközi közösség erőteljes nyomása alatt egyben lévő szövetségi állam állami jelképeinek megsértését nem bevonni a büntetőjogi szabályozás hatálya alá. [Bár kutatásunk nem terjedt ki egyetlen vizsgált föderáció belső, tagállami szabályozására sem, azt hozzá kell tenni, hogy Bosznia-Hercegovina két tagállama, a Bosznia-hercegovinai Föderáció (a bosnyák-horvát föderáció) és a Bosznia-hercegovinai Szerb Köztársaság egyike sem ismeri a klasszikus jelképvédelmet; a „nemzeti” jelképek megsértését (tehát az állami jelképeket nem) csak gyűlöletbűncselekmény keretében történő (eszköz jellegű) megvalósulásuk esetén büntetik¹³ – hasonlóan egyébként Koszovóhoz.] Mindamellelt egyik hatás sem kizárólagos; ez az indoka annak, hogy más skandináv vagy egyéb északi országok (például Norvégia, Dánia vagy Izland) bünteti az állami jelképek meggyalázását, ahogyan pusztán az államformából vagy az ország méretéből (Monaco és Andorra mellőzi a büntetőjogi szabályozást, San Marino vagy Liechtenstein ismeri) vagy kulturális hasonlóságából (Portugália nem bünteti a jelképsértést, Spanyolország viszont igen) sem vonhatunk le következtetést – már azon túl, hogy az országok egyik vagy másik csoportba tartozása nem vezethető vissza egyetlen, hasonló motívumot jelentő közös okra.

A jelképsértést büntető államok

Ad II.) Ami azon 40 országot illeti, amelyek büntető törvénykönyve bünteti az állami jelképek megsértését, azok meglehetősen vegyes képet mutatnak. Ahogyan említettük, Koszovó kizárólag a nemzeti (és nem az állami) jelképek gyűlölet szítására alkalmas, avagy azt kiváltó meggyalázását szankcionálja,¹⁴ vagyis a szabályozás nem a hagyományos állami jelképvédelem szabályozási körébe illeszthető be, hanem a gyűlöletbűncselekmény üldözésének egy kiterjesztett módjába: ez esetben pusztán a nemzeti kisebbségek (vagy az államalkotó többségi nemzet) elleni gyűlölet egyfajta kifejeződésének explicit büntető törvényi nevesítése történik meg.¹⁵ (Észak-Macedónia, Szerbia és Szlovénia esetében

13 Bosznia-hercegovinai Föderáció büntető törvénykönyve, 163. §, „*Nemzeti, faji vagy vallási gyűlölet, viszály vagy ellenségeskedés szítása*”; Bosznia-hercegovinai Szerb Köztársaság büntető törvénykönyve, 359. §, „*Erőszakra és gyűlöletre uszítás*”.

14 Koszovó (141. §), Szlovákia (364. §).

15 Koszovó büntető törvénykönyve, 141. § („*Viszály és intolerancia szítása*”); Szlovák Köztársaság büntető törvénykönyve, 364. § („*Rendzavaró magatartás*”).

van gyűlöletbűncselekmény is,¹⁶ de van klasszikus jelképvédelem is.) Továbbá Szlovákia a (hazai) állami jelképek megsértését csak garázdaság jellegű bűncselekmények eszközcselekményeként szabályozza és bünteti.¹⁷ Emiatt valójában nem 40, hanem csak 38 európai országot sorolhatunk azok közé, amelyekben hagyományos jelképvédelem (is) létezik.

E 38, „igazi” állami jelképvédelemmel bíró országot öt nagyobb csoportba sorolhatjuk: egy részük (II/A.) csak a saját, alkotmányban szabályozott állami jelképeiket védi; másik részük (II/B.) a saját mellett más államok jelképeit is védelem alá helyezi, de állami szférán kívüli jelképekre már e védelem nem terjed ki; egyes országok (II/C.) a saját állami jelképeik (és/vagy más államok jelképei) mellett nemzetközi szervezetek jelképeinek megsértését is büntetik (ide nem sorolva a háborús bűntetteket, például a vöröskereszttel való visszaélést, mely a nemzetközi háborús jogba ütköző bűncselekmény); bizonyos államok (II/D.) egyéb speciális szabályozással bírnak, azaz a jogi védelmük köre kiterjed további (például föderációkban tagállami) jelképek védelmére is; végül vannak olyan országok, melyek (II/E.) védenek ugyan külföldi állami (vagy egyéb, tipikusan nemzetközi szervezeti) jelképeket, de – érdekes módon – a saját állami jelképeiket nem védik.

(II/A.) 12 állam a saját állami jelképeit, és kizárólag azokat részesíti büntetőjogi védelemben.¹⁸

Mindhárom klasszikus jelkép védelmét felöleli az albán szabályozás, mely a köztársaság és annak jelképei „megalázását” bünteti; a fehérorosz, mely szerint az elkövetési magatartás az állami jelképek „megsértése”; a magyar, mely szintén a nemzeti jelképek megsértését bünteti. Magyarország annyiban speciális, hogy a büntető törvénykönyv a három klasszikus jelkép (amiket az nem „állami”, hanem „nemzeti” jelképeknek nevez) mellett – az új Btk., a 2012. évi C. törvény hatályba lépése, azaz 2013. július 1-je óta – egy rendkívüli, valóban kifejezetten nemzeti jelképet is védelemben részesít, mégpedig a történeti ereklyeként számon tartott Szent Koronát,¹⁹ mely ugyan jellegében nem hasonlít a másik három

16 Észak-Macedónia büntető törvénykönyve, 319. § („*Gyűlölet, viszálykodás vagy intolerancia keltése nemzeti, faji, vallási vagy bármely más diszkriminatív alapon*”); Szerbia büntető törvénykönyve, 317. § („*Nemzeti, faji és vallási gyűlölet és intolerancia szítása*”); Szlovénia büntető törvénykönyve, 297. § („*Gyűlöletre, erőszakra vagy intoleranciára való nyilvános uszítás*”).

17 A Szlovák Köztársaság büntető törvénykönyve, 364. § („*Rendzavaró magatartás*”).

18 Albánia (268. §), Azerbajdzsán (324. §), Fehéroroszország (370. §), Franciaország (433-5-1. §), Georgia (343. §), Kazahsztán (372. §), Kirgizisztán (352. §), Lettország (93. §), Magyarország (334. §), Oroszország (329. §), San Marino (338. és 407. §), Türkmenisztán (178. §).

19 „*Aki nagy nyilvánosság előtt Magyarország himnuszát, zászlaját, címerét vagy a Szent Koronát sértő vagy lealacsonyító kifejezést használ, illetve azokat más módon meggyalázza, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, vétség miatt [...] büntetendő.*” (2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről, 334. §).

jelképhez, de a magyar nemzet történeti (és ebből következő mai alkotmányos) önazonosságát kifejező szimbólum, a közjogtörténet kiemelkedő motívuma, mely a magyar történeti alkotmányfejlődés legfontosabb tana, az úgynevezett Szent Korona-tan alapjául szolgált.²⁰ A nemzeti jelkép megsértése tényállásának alkotmányosságát egyébként – még a régi Btk. hatálya alatt – 2000-ben a magyar Alkotmánybíróság is vizsgálta, és azt a szólásszabadság alkotmányos korlátjaként ismerte el, a szólásszabadság tehát a nemzeti jelkép meggyalázására Magyarországon nem terjed ki.²¹ Kazahsztánban, Lettországon és Türkmenisztánban pedig a három hagyományosan védett állami jelképpel kapcsolatban büntetendő magatartás egységesen e jelképek „megszentségtelenítése”.

A három hazai állami jelképből csak kettőt részesít védelemben Azerbajdzsán,²² Franciaország,²³ Georgia,²⁴ Kirgizisztán,²⁵ az Orosz Föderáció²⁶ és San Marino.²⁷ Franciaország kivételével ezen államok a himnuszot hagyják ki a büntetőjogi védelem köréből (a címet és a zászlót védve), Franciaország ellenben a francia alkotmányban nem is szereplő címet nem védi, csak a zászló és a himnusz „megsértését” bünteti. Speciális a San Marinó-i szabályozás, mely a hagyományos jelképvédelem mellett – a más államokban egyszerű polgári jogi (kereskedelmi jogi, védjegyjogi) vagy közigazgatási jogi szintű szabályozást jelentő – az állami védjegyként történő jogosulatlan kereskedelmi-reklámozási használatot is bünteti.²⁸

20 A Szent Korona-tan az úgynevezett fikciós államtanok Európa-szerte ismert, és egyik elméletileg legkidolgozottabb példája (Eckhart, 1941).

21 Az akkori Btk. (1978. évi IV. törvény) 269/A. §-a szabályozta a „nemzeti jelkép megsértése” deliktumát: „Aki nagy nyilvánosság előtt a Magyar Köztársaság himnuszát, zászlaját vagy címerét sértő vagy lealacsonyító kifejezést használ, vagy más ilyen cselekményt követ el, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, vétség miatt [...] büntetendő.” A 13/2000. (V. 12.) AB határozatban az Alkotmánybíróság e büntető tényállást nem találta alkotmányellenesnek, és kimondta, hogy a nemzeti jelképek (a magyar himnusz, zászló és címer) „az ország külső és belső integritásának alkotmányos szimbólumai, éppen ezért alkotmányos érvek szólnak büntetőjogi védelmük mellett. A nemzeti szuverenitást kifejező és megjelenítő intézmények fokozott közjogi és büntetőjogi védelme az európai jogi kultúrákban alkotmányosan elfogadott, s ez a véleménynyilvánítás szabadságának indokolt korlátja is egyben.” [13/2000. (V. 12.) AB határozat, ABH 2000. 61, 69.] Ahogyan korábban láttuk, illetve látni fogjuk, ez az alkotmányos felfogás jellegében megegyezik azzal, amit a német szövetségi vagy a spanyol alkotmánybíróság gondol a nemzeti jelképek büntetőjogi védelméről, és eltér például az USA liberális, abszolút szólásszabadságpárti felfogásától.

22 „Az Azerbajdzsáni Köztársaság nemzeti zászlajának vagy állami jelképének megsértése.”

23 „Megvetés.”

24 „Az állami címer vagy a nemzeti zászló meggyalázása.” (A himnuszot nem védi, noha az alkotmány azt is megemlíti mint nemzeti jelképet.)

25 „A Kirgiz Köztársaság nemzeti címerének vagy a Kirgiz Köztársaság állami zászlajának meggyalázása.” (A himnuszot nem védi, noha az alkotmányban az is nemzeti jelképként van nevesítve.)

26 „Az Oroszországi Föderáció nemzeti jelvényének vagy az Oroszországi Föderáció állami zászlajának megsértése.”

27 „A köztársaság és jelképeinek megsértése.”

28 San Marino büntető törvénykönyve, 407. § („A köztársaság jelképének jogellenes másolása”).

(II/B.) A saját mellett más államok jelképeit is (de csak állami jelképeket) véd kilenc európai ország büntető törvénykönyve.²⁹ Örményország az „állami jelképek megsértése”, Görögország a „Görög Állam jelképeinek megsértése” és (reciprocitás esetén) a „más állam jelképeinek megsértése”,³⁰ Moldova az „állami jelképek meggyalázása”, Észak-Macedónia „a Macedón Köztársaság jó hírnevének aláásása” és a „külföldi állam jó hírnevének aláásása”, Törökország pedig a „az állami szuverenitás jelképeinek lealacsonyítása” és (reciprocitás esetén) az „idegen állam zászlaja elleni bűncselekmények” keretében mindhárom fő jelképfajtát védi mind a saját, mind a külföldi államok jelképei vonatkozásában. Észak-Macedónia szabályozása annyiban különleges, hogy újságírók számára és más, taxatív módon felsorolt, indokolt esetekben külön mentesülési lehetőséget biztosít a büntetőjogi felelősség alól.³¹

Olaszország,³² Lengyelország³³ és Tádzsikisztán csak a címer és a zászló megsértését bünteti, a himnuszét nem (Olaszország és Lengyelország a külföldi államok jelképeinek megsértését csak reciprocitás esetén). Végül Ukrajna az „állami szimbólumok elleni gyűlöletkeltés” büntetőjogi tényállásával (egyedülként az ezen alcsoportba tartozó kilenc ország közül) eltérő szabályozást ad a hazai és a külföldi állami jelképek védelmi körére, és míg a saját állami jelképek közül mindhármat védi, a külföldi államok jelképei közül csak a zászlót és a címert, azokat is csak akkor, ha hivatalosan lettek kihelyezve. Emellett Ukrajnában az „Ukrajna nemzeti lobogójának jogellenes felvonása folyami vagy tengeri hajón” speciális bűncselekménye is külön büntetendő.

(II/C.) Kilenc országban a hazai (és ebből nyolc országban a külföldi állami) jelképek mellett nemzetközi szervezetek jelképeit is büntetőjogi védelemben részesítik.³⁴ (Nem soroljuk e körbe a háborús bűntettek közé tartozó visszaélést a vöröskereszttel vagy más hasonló jelképekkel, mely minden³⁵ vizsgált euró-

29 Észak-Macedónia (319. § – gyűlöletbűncselekmény; 178. és 181. §), Görögország (155. és 181. §), Lengyelország (137. §), Moldova (347. §), Norvégia (165. és 166. §), Olaszország (299. §), Örményország (331. §), Tádzsikisztán (342. §), Törökország (300. és 341. §) és Ukrajna (338. és 339. §).

30 A 2019 előtt hatályos szöveg lényegileg nagyon hasonló volt a mostanihoz (Billis, 2017).

31 Észak-Macedónia büntető törvénykönyve, 182. §.

32 Vö.: Olaszország büntető törvénykönyve, 292-293. és 299. § („Az állam zászlajának vagy más jelképének megsértése vagy megrongálása”; „Idegen állam zászlajának vagy más jelképének megsértése”). A törvény az egyéb, tovább nem specifikált jelképeket is védi, de csak a képeket.

33 Lengyelország büntető törvénykönyve, 137. §.

34 Észtország (245. és 249. §), Horvátország (349. és 356. §), Liechtenstein (248. és 317. §), Litvánia (127. és 128. §), Montenegró (198. és 200. §), Norvégia (165. és 166. §), Szerbia (173. és 175. §), Szlovénia (163. és 164. §).

35 Néhány ország nem az általános büntető törvénykönyvben, hanem külön törvények vagy kihirdetett nemzetközi egyezmények útján bünteti e cselekményeket.

pai országban bűncselekmény.)³⁶ Az egyetlen ország, mely a hazai állami jelképek mellett külföldi állami jelképek védelmét nem vállalja fel, csak (egyetlen) szupranacionális entitását, Bulgária; az a Bolgár Köztársaság címerének, zászlajának vagy himnuszának megsértése mellett az Európai Unió zászlajának vagy himnuszának megsértését rendeli büntetni.³⁷

Horvátország védi a horvát állami és a külföldi zászló, címer és nemzeti himnusz „nyilvános megszégyenítésnek, megvetésnek vagy durva becsmérésnek való kitételét”, illetve ugyanezen cselekményeket akkor, ha azokat egyes, konkrétan meghatározott nemzetközi szervezetek (nevezetesen az ENSZ, az Európai Unió, az Európa Tanács, a Nemzetközi Vöröskereszt) vagy „más elismert nemzetközi szervezet” ellen követik el.³⁸ Észtországban az a személy büntethető, aki letépi, megrongálja, meggyalázza vagy más módon megsérti Észtország zászlaját, nemzeti címerét vagy az Észt Köztársaság, egy külföldi állam vagy egy (bármely, tovább nem nevesített) nemzetközi szervezet hivatalos jelképét, vagy aki Észtország vagy egy külföldi állam himnuszát meggyalázza.³⁹ Liechtensteinben szintén szankcionálják mind a hazai állami jelképek, mind a külföldi állami jelképek mindegyikének (zászló, címer, himnusz⁴⁰) becsmérését, továbbá az „kormányközi szervezetek” jelképeinek becsmérését is, a büntető törvénykönyvben meghatározott feltételek esetén.⁴¹ Litvániában a hazai jelképek közül szintén mindhárom, a külföldiek közül azonban csak a hivatalosan kihelyezett állami jelképek büntethető, illetve utóbbi feltételekkel büntethető

36 Általában a vöröskereszt, gyakran pluszban a vörös félhold, esetleg „egyéb hasonló” jelképek jogtalan használatát büntetik mint háborús vagy katonai bűncselekményt. Fehéroroszországban nemzetközi szervezetek, semleges vagy ellenséges (!) államok jelképeinek használatát, az azokkal való katonai megtévesztést, Finnországban általánosságban a genfi egyezmények szerinti jelképekkel való visszaéléseket, néhány államban (például Csehországban, Litvániában, Spanyolországban, Szlovákiában) az ENSZ vagy más államok, Koszovóban, Montenegróban és Szerbiában pedig az ENSZ és más hasonló nemzetközi szervezetek jelképeinek jogosulatlan használatát is büntetik.

37 Bulgária büntető törvénykönyve, 108. cikk.

38 Horvátország büntető törvénykönyve, 349. § („*a Horvát Köztársaság jó hírnevének megsértése*”) 356. § („*külföldi állam vagy nemzetközi szervezet jó hírnevének megsértése*”). Speciális eljárási rendelkezésként érvényesül azonban utóbbi bűncselekmény tekintetében az az előírás, miszerint büntetőeljárás csak a Horvát Köztársaság államügyészének jóváhagyása alapján indítható, aki ezt a jóváhagyást annak az államnak, nemzetközi szervezetnek vagy személynek a hozzájárulását követően adhatja meg, aki ellen a bűncselekményt elkövették.

39 Észtország büntető törvénykönyve, 245. § („*az Észt Köztársaság hivatalos jelképeinek megsértése*”) és 249. § („*Külföldi állam vagy nemzetközi szervezet hivatalos jelképeinek becsmérése*”).

40 A himnusz vonatkozásában ugyanakkor különbség van a hazai és a külföldi államok himnuszainak védelme között: míg a liechtensteini himnusz becsmérése általában véve, minden korlátozás nélkül büntethető, addig a külföldi állam himnusza esetében szükséges, hogy erre a cselekményre a himnusz nyilvános eseményen történő lejátszása során kerüljön sor. (Liechtenstein büntető törvénykönyve, 248. és 317. §.)

41 Liechtenstein büntető törvénykönyve, 317. §.

az Európai Unió vagy (bármely) „nemzetközi közjogi szervezet” jelképének a megszenteltetésére is.⁴²

Ugyancsak mindhárom hagyományos jelkép „nevetségessé tétele” büntetendő Montenegróban mind a hazai, mind a külföldi állami jelképek vonatkozásában (speciális rendelkezés azonban, hogy utóbbi cselekmény csak akkor büntetendő, ha a megsértett állam Montenegróval diplomáciai kapcsolatban van); és ugyancsak büntetendő két konkrétan megnevezett szervezet, nevezetesen az Egyesült Nemzetek Szervezete és a Nemzetközi Vöröskereszt (akár azok jelképeinek megsértése útján, akár más módon történő) nevetségessé tétele, továbbá azon nemzetközi szervezetek kigúnyolása is, melyeknek Montenegró a tagja.⁴³ Montenegró azonban – Észak-Macedóniához, és a későbbiekben elemzendő Szerbiához hasonlóan – kimentési lehetőséget biztosít az egyébként tényállászerű magatartás miatti felelősségre vonás alól számos, a szólásszabadság védelmének indokál szolgáló esetben.⁴⁴

Norvégiában nem a „norvég vagy külföldi hivatalos címer, jelzés vagy pecsét” megsértése, kigúnyolása büntetendő, csak a jogosulatlan, megtévesztő használat, a visszaélés, például az állami szerv nevében történő fellépés.⁴⁵ Hasonlóan csak a visszaélésszerű, megtévesztő használat a büntetendő a nemzetközi szervezetek jelképei esetében is.⁴⁶ Szerbiában és Szlovéniában a gyűlöletbűncselekmény keretében büntetett, korábban már bemutatott „nemzeti jelképek megsértése” mellett az állami jelképek hagyományos védelme úgyszintén magában foglalja a hazai mellett a külföldi államok (mindhárom fajta) jelképei elleni cselekmények büntetését és a nemzetközi szervezetek jelképeinek védelmét is, ha bárki „nyilvánosan nevetségessé teszi” (Szerbiában) vagy „nyilvánosan meggyalázza” (Szlovéniában) bármelyiket.⁴⁷ Végül Szerbia (Montenegróhoz

42 Litvánia büntető törvénykönyve, 127. § („állami szimbólum megsértése”) és 128. § („külföldi állam, az Európai Unió, vagy nemzetközi közjogi szervezet jelképeinek a megsértése”).

43 Montenegró büntető törvénykönyve, 198. § („Montenegró hírnevének csorbítása”), 200. § („Külföldi államok vagy nemzetközi szervezetek hírnevének csorbítása”).

44 „Az elkövető nem büntethető az e törvénykönyv 198-200. §-ában meghatározott bűncselekményekért, ha az tudományos, irodalmi vagy művészeti műben, vagy hivatalos feladat, újságírói hivatás, politikai tevékenység gyakorlása, jogvédelem vagy jogos érdekek védelme során kifejtett kritika keretében történt, feltéve, hogy a kifejezés módja vagy egyéb körülmények arra utalnak, hogy az elkövetés nem a lejáratás szándékával valósult meg, vagy ha az elkövető bizonyítja állításának valóságtartalmát vagy azt, hogy megalapozott oka volt hinni az általa állított vagy terjesztett állítás valóságában.” (Montenegró büntető törvénykönyve, 201. §).

45 Norvégia büntető törvénykönyve, 165. § („Egyenruhával, megkülönböztető jelzéssel vagy címmel való visszaélés.”).

46 Norvégia büntető törvénykönyve, 166. § („Nemzetközi megkülönböztető jelzéssel való visszaélés”).

47 Szerbia büntető törvénykönyve, 173. § („Szerbia jó hírnevének csorbítása”) és 175. § („Külföldi állam vagy nemzetközi szervezet hírnevének tönkretétele”); Szlovénia büntető törvénykönyve, 163. § („a Szlovén Köztársaság meggyalázása”) és 164. § („Külföldi ország vagy nemzetközi szervezet becsületének meggyalázása”).

és Észak-Macedóniához hasonlóan) büntethetőséget kizáró okot határoz meg bizonyos, a szólásszabadság védelme érdekében indokolt esetekre.⁴⁸

(II/D.) Van hat olyan ország, ahol nemcsak az adott állam (és/vagy más államok, és/vagy nemzetközi szervezetek) jelképeinek megsértése büntetendő, hanem „belső” (az adott állam államiságának egészét kifejező szuverenitással nem rendelkező) entitások, közösségek, így például tagállamok, autonóm területek, helyi önkormányzatok jelképeinek megsértése is. Ezek közül leggyakrabban a szövetségi mellett a tartományi vagy tagállami jelképek vagy autonóm területek jelképei megsértésének a büntetése. Ausztriában például a szövetségi tartományok (Bundesländer) zászlajának (ha azt nyilvános eseményen vagy a nyilvánosság számára nyitott rendezvényen helyezik ki) vagy himnuszának megsértése (rosszindulatú sértegetése, becsmérése vagy másfajta lealacsonyítása) is bűncselekmény.⁴⁹ Németországban a tagállamok (Länder) zászlaja és himnusza mellett azok címere, sőt a tagállami „színek” is védettek – noha a szövetségi alkotmány pusztán a szövetségi zászló alkotmányos védelmét nevesíti.⁵⁰ Svájcban a svájci nemzeti emblémák elleni támadást büntetik, beleértve a kantonális jelképek elleni támadásokat is. A szövetségi, a kantonális és a külföldi állami zászlót és címet külön kiemelik, de átfogóan bármilyen „svájci nemzeti jelkép” vagy „külföldi állam nemzeti jelképe” megsértése bűncselekmény; ez a védelem tehát a zászlón és a címeren kívüli egyéb, tárgyiasult jelképeket is felöleli, de – jellegéből adódóan – nem terjed ki a himnusz megsértésének szankcionálására.⁵¹

Spanyolországban az autonóm területek jelképeinek védelmére is kiterjed a büntetőjogi szabályozás. Spanyolországban – mint láttuk – eleve az alkotmány is védi az autonóm területek jelképeit, de a büntetőjogi védelem Spanyolország (ti. a spanyol állam és nem az autonóm közösségek) esetében erősebb, mert nemcsak az alkotmányban nevesített zászlóra, hanem minden jelképre kiterjed,⁵² sőt ennek alkotmányosságát a Spanyol Alkotmánybíróság is elismerte. Egy viszonylag friss, 2020. évi döntésben (190/2020.) a spanyol Btk. 543. §-a kapcsán

48 „Nem büntethető az elkövető a 173-175. §-ban meghatározott bűncselekményekért, ha az állítást tudományos, irodalmi vagy művészeti alkotásban, hivatali kötelesség teljesítése, újságírói feladat ellátása, politikai tevékenység, jogvédelem vagy jogos érdekek védelme keretében, meglapozott kritika keretében tette, ha a kifejezés módjából vagy más körülményekből kitűnik, hogy nem becsmérő szándékkal tette, vagy ha bizonyítja állításai valóságtartalmát, illetve azt, hogy alapos oka volt azt hinni, hogy amit állított vagy híresztelt, igaz.” (Szerbia büntető törvénykönyve, 176. §).

49 Ausztria büntető törvénykönyve, 248. § („Az állam és jelképeinek becsmérése”).

50 A Német Szövetségi Köztársaság büntető törvénykönyve, 90a. § („Az állam és jelképeinek meggyalázása”).

51 A Svájci Konföderáció büntető törvénykönyve, 270. § („Támadás a svájci nemzeti jelképek ellen”) és 298. § („Külföldi állam nemzeti jelképei elleni támadás”).

52 Spanyolország büntető törvénykönyve, 543. § („Spanyolország megsértése”).

kimondta, hogy a spanyol zászló kigúnyolásának büntetéssel való fenyegetése nem alkotmányellenes. A konkrét ügyben egy laktanya számára bedolgozó tisztító cég alkalmazottai demonstráltak munkakörülményeik javítása érdekében a civil céggel szemben, melynek részeként a zászlófelvonás alkalmával egy civil dolgozó a spanyol zászlóra tett rendkívül sértő megjegyzést. A büntetést kiszabó jogerős büntetőbírói ítélettel szemben az illető dolgozó alkotmányjogi panaszt nyújtott be, mely ügyben a Spanyol Alkotmánybíróság kimondta, hogy a zászlót mint a spanyol egység szimbólumát alkotmányos módon illeti meg büntetőjogi védelem, a konkrét esetben pedig a zászló kigúnyolása a jelenlévő katonák körében erős megszágyenülésérzést okozott, mégpedig szükségtelenül, mert az nem állt kapcsolatban a civil cég dolgozói munkajogi jogainak védelmével.⁵³ Elvi szempontból a döntés azért jelentős, mert elismerte, ahogyan több más európai ország (például Németország vagy Magyarország) alkotmánybírója is, hogy a nemzeti/állami jelképek védelme a szólásszabadság legitím, alkotmányosan elismert korlátja lehet.

Szintén megkettőződik a jelképvédelemre vonatkozó szabályozás Üzbegisztánban, ahol az üzbég büntető törvénykönyv az Üzbég Köztársaság állami zászlaja, állami jelképe vagy állami himnusza mellett Üzbegisztán autonóm területének, a Karakalpakisztáni Köztársaságnak a saját, önálló hasonló jelképeit is védelemben részesíti.⁵⁴ Végül egész Európában egyedülálló Luxemburg szabályozása, mely az állami mellett az önkormányzati és más hatósági jelképek jogosulatlan (például reklámozási célú) használatát (a megsértését tehát nem), továbbá a nagyhercegi címer jogosulatlan használatát is bünteti. Nincs még egy állam, mely nemcsak a saját vagy tagállamának, autonóm területének, más államoknak vagy nemzetközi szervezeteknek a jelképeit védené a büntetőjog szintjén, hanem az önkormányzati jelképeket is.⁵⁵

(II/E.) Végül két olyan ország létezik, melyek különleges szabályozása alapján a büntetőjog csak külföldi államok/nemzetek és nemzetközi szervezetek (például EU, ENSZ, ET) jelképeit védi, a saját államéit nem. Ezek egyike Dánia. A dán büntető törvénykönyv szerint „*az a személy, aki bármely idegen nemzetet, idegen államot, annak zászlaját vagy bármely más elismert nemzetiségi szimbólumát, illetve az Egyesült Nemzetek Szervezetének vagy az Európa Tanácsnak a zászlaját nyilvánosan megsérti, büntetőjogi felelősségre vonható*”,⁵⁶ de semmilyen hasonló rendelkezés nincs ugyane cselekmények büntetésére akkor, ha azokat a dán állami vagy nemzeti jelképekkel szemben követik el.

53 Az ügýhöz és annak értékeléséhez (Cuenca, 2021).

54 Üzbegisztán büntető törvénykönyve, 215. § („Az állami jelképekkel szembeni tiszteletlenség”).

55 Luxemburg büntető törvénykönyve, 232bis. §.

56 Dánia büntető törvénykönyve, 110 e. §.

A szólásszabadság védelme tehát „udvarias”; ahogyan Izland esetében is (melynek oka lehet, hogy a hazai jelképeket egyik ország alkotmánya sem nevesíti.). Az izlandi büntető törvénykönyv ennek alapján, a dánéhoz nagyon hasonlóan, azt mondja ki, hogy „*az a személy, aki valamely külföldi nemzetet vagy külföldi államot, annak legfőbb tisztségviselőjét, államfőjét, zászlaját vagy más elismert nemzeti jelképét, vagy az Egyesült Nemzetek zászlaját vagy az Európai Unió zászlaját nyilvánosan megsérti, pénzbüntetéssel büntetendő.*”⁵⁷ A jelképvédelem körében az egyetlen különbség, hogy a két, dedikáltan védett nemzetközi szervezet közül az egyik mindkét ország esetében az ENSZ, míg a másik Dánia esetében az Európa Tanács, Izland esetében pedig az Európai Unió (noha Izland nem is tagja az Uniónak); egyébként mindkettő általánosan fogalmaz, és a büntetőjogi jelképvédelmet nem szűkíti le más államok zászlóira, hanem bármilyen, azon állam által államinak (nemzetinek) tekintett jelképre kiterjeszti azt.

Összességében az alkotmányos állami (és csak kis részben a szoros értelemben vett nemzeti) jelképek védelme Európa legnagyobb részében, az európai országok mintegy háromnegyedében érvényesül. Ebből két országban csak gyűlöletbűncselekmény keretében (másik háromban pedig annak keretében is) büntetik,⁵⁸ a legkülönbélebb elnevezésekben. Mindössze három olyan ország van, ahol nem a jelkép megsértését vagy meggyalázását takaró cselekményeket, hanem pusztán a jogosulatlan (például visszaélészerű vagy engedély nélküli kereskedelmi) használatot büntetik (Luxemburg, Norvégia, San Marino).

Az 53. kartális alkotmánnyal és önálló büntető törvénykönyvvel rendelkező ország közül 38-ban van szoros értelemben vett (nem a gyűlöletbűncselekmény vagy a garázdaság eszközcselekményeként szabályozott) jelképvédelmi büntető tényállás. Ebből 36 olyan állam létezik, ahol a hazai állami (vagy nemzeti) jelképek megsértését (vagy csak azokét, vagy azokét is) büntetik,⁵⁹ és csak kettő olyan, ahol nem.⁶⁰ Összesen 21 országban büntetik külföldi állam jelképeinek a megsértését⁶¹ (ebből négyben csak viszonyosság esetén); nemzetközi szervezetek jelképeinek defamatorikus jellegű megsértését 11 ország büntető

57 Izland büntető törvénykönyve, 95. §.

58 Ahogyan arról már szó volt, előbbi körbe Koszovó és Szlovákia, utóbbiba Észak-Macedónia, Szerbia és Szlovénia tartozik.

59 Albánia, Ausztria, Azerbajdzsán, Bulgária, Észak-Macedónia, Észtország, Fehéroroszország, Franciaország, Georgia, Görögország, Horvátország, Kazahsztán, Kirgizisztán, Lengyelország, Lettország, Liechtenstein, Litvánia, Luxembourg, Magyarország, Moldova, Montenegró, Németország, Norvégia, Olaszország, Oroszország, Örményország, San Marino, Spanyolország, Svájc, Szerbia, Szlovénia, Tádzsikisztán, Törökország, Türkmenisztán, Ukrajna, Üzbegisztán.

60 Dánia, Izland.

61 Bulgária, Dánia, Észak-Macedónia, Észtország, Görögország, Horvátország, Izland, Lengyelország, Liechtenstein, Litvánia, Moldova, Montenegró, Norvégia, Olaszország, Örményország, Svájc, Szerbia, Szlovénia, Tádzsikisztán, Törökország, Ukrajna.

szabályozása teszi lehetővé;⁶² tartományok, tagállamok vagy autonóm területek jelképeit öt ország (az állam egészére vonatkozó, illetve szövetségi) büntető törvénykönyve védi.⁶³ Végül egyetlen állam (Luxemburg) teszi lehetővé, hogy municípiumok és egyéb állami szervek jelképeivel való visszaélés is büntethető legyen (bár nem defamatorikus jellegű deliktum, azaz nem azok „meggyalázása” miatt, hanem pusztán azok visszaélésszerű, megtévesztő jellegű használata miatt).

Konklúzió

Összességében az látható, hogy az állami és a nemzeti jelképek tisztelete még a felvilágosodás szülőföldjén, Európában sem tekinthető avíttnak és meghaladottnak, és ezt a tiszteletet a büntetőjogi szabályozás is kifejezi. E hozzáállás tekintetében pedig nagyjából konszenzus uralkodik: a közösségi (állami, nemzeti) jelképek a közösségek fikcionális érdekein keresztül a közösség (állam, nemzet) által összetartott egyének jogait védik, és a közösséghez való viszonyulásukat önmagában megóvandó értéknek tekintik. Mindebből látható, hogy – az individualistább angolszász és common law megközelítéssel szemben – Európa országainak többsége egyensúlyt talált az egyéni jogok (így a szólásszabadság) védelme és a közösségi érdekek megóvása között, mely kifejeződik az állami és nemzeti jelképek büntetőjogi védelme lehetőségében is.

Felhasznált irodalom

Billis, E. (Ed.) (2017). *The Greek Penal Code*. Duncker & Humblot.

Bleise, B. J. (1992). Freedom of Speech and Flag Desecration: A Comparative Study of German, European and United States Laws. *Denver Journal of International Law and Policy*, 20(3), 471–492.

Boyd, M. (1980). National Anthems. In Sadie, S. (Ed.), *The New Grove Dictionary of Music and Musicians* (pp. 46–75). Macmillan.

Cerulo, K. A. (1989). Sociopolitical Control and the Structure of National Symbols: An Empirical Analysis of National Anthems. *Social Forces*, 68(1), 76–99.

Cuenca, A. G. (2021). Current Caselaw Discrepancies in the Protection of National Symbols and State Representatives between the European Court of Human Rights and Spanish Courts: A Vicious Circle. *The Age of Human Rights Journal*, 17, 125–145.

62 Bulgária, Észtország, Horvátország, Liechtenstein, Litvánia, Montenegró, Norvégia, Szerbia, Szlovénia.

63 Ausztria, Németország, Spanyolország, Svájc, Üzbegisztán.

- Darling, K. A. (2004). Flag Burning: *Johnson, Eichman and Beyond*. *Appalachian Journal of Law*, 3, 101–119.
- Dorsen, N. (2000). Flag Desecration in Courts, Congress and Country. *Thomas M. Cooley Law Review*, 17(3), 417–442.
- Dry, M. (1990). Flag Burning and the Constitution. *Supreme Court Review*, 69–103.
- Duggal, K. & Shreyas, S. (2006). Reconciling Freedom of Expression and Flag Desecration: A Comparative Study. *Hanse Law Review*, 2(1), 141–160.
- Eckhart F. (1941). *A szentkorona-eszme története*. Magyar Tudományos Akadémia – Franklin Társulat.
- Halász I. (2014). Az állam és jelképei. In Bende Zs. & Halász I. (Szerk.), *Összehasonlító alkotmányjog* (pp. 31-38). Nemzeti Közszerkesztési Intézet.
- Kohli, S. (2010). Parody of National Anthem. *NUJS Law Review*, 3(2), 215–228.
- Kolstø, P. (2006). National Symbols as Signs of Unity and Division. *Ethnic and Racial Studies*, 29(4), 676–701.
- Krüdewagen, U. (2002). Political Symbols in Two Constitutional Orders: The Flag Desecration Decisions of the United States Supreme Court and the German Federal Constitutional Court. *Arizona Journal of International and Comparative Law*, 19(2), 679–712.
- Levinson, S. (1993). The Flag as a Symbol. In Simoni, M. & Robinson, C. (Eds.), *Flag and the Law: A Documentary History of the Treatment of the American Flag by the Supreme Court and Congress* (pp. 15-20). Hein.
- Meagher, D. (2008). The Status of Flag Desecration in Australian Law. *University of Western Australia Law Review*, 34(1), 73–102.
- Rác L. (2002). Az államecékek és használataik rendje. In Rác L. (Szerk.), *Egyetemes állam-és jogtörténet* (pp. 489-499). HVG-ORAC.
- René, D. (1985). *Major Legal Systems in the World Today*. Third Edition. Stevens & Sons.
- Saunders, K. W. (2017). *Free Expression and Democracy: A Comparative Analysis*. Cambridge University Press.
- Schweitzer G. (2019). Állami és nemzeti jelképek. In Gárdos-Orosz F. & Halász I. (Szerk.), *Bevezetés az alkotmányjogba* (pp. 211-218). Dialóg Campus.
- Sz. n. (1968). Constitutional Law – Freedom of Speech – Desecration of National Symbols as Protected Political Expression. *Michigan Law Review*, 66(5), 1041–1044.
- Wood, J. E. (1989). Making a Nation’s Flag a Sacred Symbol. *Journal of Church and State*, 35(3), 375–380.

A cikkben található online hivatkozás

URL1: *Protection of the Australian National Flag (Desecration of the Flag) Bill 2006. Explanatory Memorandum*. https://www.austlii.edu.au/cgi-bin/viewdoc/au/legis/cth/bill_em/potantfb2006584/memo_0.html

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Tóth J. Z. (2024). Az állami és nemzeti jelképek büntetőjogi védelme Európában *Belügyi Szemle*, 72(10), 1819–1837. <https://doi.org/10.38146/BSZ-AJIA.2024.v72.i10.pp1819-1837>

Nyilatkozatok

Összeférhetetlenség

A szerző nem jelentett összeférhetetlenséget.

Finanszírozás

A kutatás és a tanulmány elkészítése a Közép-Európai Akadémia professzori hálózata (Central European Academy Professors' Network) keretében és támogatásával valósult meg.

Etikai nyilatkozat

Jelen cikkhez nem kapcsolódik adatkészlet.

Nyílt hozzáférésről szóló tájékoztatás

Jelen cikk a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY NC-ND 2.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.0/>) feltételei szerint publikált Open Access közlemény, melynek szellemében a cikk bármilyen médiumban szabadon felhasználható, megosztható és újraközölhető, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje feltüntetésre kerülnek.

Levelező szerző

A cikk levelező szerzője Tóth J. Zoltán, aki a toth.zoltan@kre.hu e-mail címen érhető el.

Mi történik az igazságszolgáltatásban? Hatóságok és bántalmazottak a kapcsolati erőszak színterén

What is happening in the justice system?

Authorities and victims in the environment of domestic violence

Garai Renáta

Dr., PhD, LL.M., tudományos munkatárs, oktató
Országos Kriminológiai Intézet,
Büntető Jogtudományok Osztálya,
Nemzeti Közszolgálati Egyetem,
Rendészettudományi Kar
garai@okri.hu

Absztrakt

Cél: A családon belüli erőszak szankcionálására korábban is volt lehetőség, azonban 2013. július 1. napjától a magyar Btk. önálló bűncselekményi tényállásban és kibővített tartalommal rendelkezik a hozzátartozók sérelmére elkövetett bántalmazásokról. Jelen tanulmány bemutatja a szabályozás lényegét, az elmúlt időszak statisztikai adatait, illetve a jogalkalmazás során felmerült nehézségeket és jó gyakorlatokat. A kapcsolati erőszak bűncselekmény országos joggyakorlatának és tanulságainak összegző ismertetése.

Módszertan: A tanulmány háttérét képező kutatások módszertanát kriminálstatisztikai és jogszabáylelemzés, fókuszcsoporthoz, mélyinterjúk és iratvizsgálatok képezték.

Megállapítások: Számos teendő fogalmazódik meg a jövőre nézve, többek között utóvizsgálat lefolytatása, egységes joggyakorlat kialakítása, ORFK utasítás népszerűsítése, gyermekvédelmi jelzőrendszer felelősségvállalásának növelése, célirányos oktatások és képzések szervezése, szakmai együttműködések és a sértetti felvilágosítás erősítése, a büntetés kiszabási gyakorlat szigorítása, valamint a kommunikációs irányok megváltoztatása szükséges. Jelen

A szerző a kéziratot magyar nyelven nyújtotta be. Benyújtás: 2024. 06. 19. Átdolgozás: 2024. 08. 28.
Elfogadás: 2024. 09. 18.

tanulmány a hatóságok és a sértettek oldaláról mutatja be a legjellemzőbb nehezítő tényezőket.

Érték: A bűncselekményi tényállás számos aspektusból történő összefoglaló elemzése segít levonni a következtetéseket és megtalálni a követendő irányokat.

Kulcsszavak: családon belüli erőszak, gyermekek, bántalmazás, bűncselekmény

Abstract

Aim: Although it was possible to sanction acts falling within the conceptual scope of domestic violence earlier as well, from 1 July 2013, the Hungarian Criminal Code contains an independent criminal offense covering a wide range of abusive behaviours committed against family members. This article presents the essence of the regulation, the statistical data of the past few years, as well as the difficulties and best practices that we can encounter when analysing the application of the law. It's the summary of the judicial practice of the criminal offense of domestic violence.

Methodology: The research methodology behind the study consisted of criminal-statistical and legislative analysis, focus groups, in-depth interviews and case file reviews.

Findings: A number of to-dos are being formulated for the future, including: conducting a follow-up analysis, establishing uniform legal practice, popularizing the relevant instruction of the chief of police, increasing the responsibility of the child protection alert system, organizing targeted trainings, strengthening professional collaborations and providing information for victims, inspiring the imposition of more severe punishments, and a change in communication directions. This study presents the most typical difficulties from the side of the authorities and the victims.

Value: The analysis of the criminal offense from many aspects helps to draw conclusions and find the directions to follow.

Keywords: domestic violence, children, physical and mental abuse, new criminal offense

Jogalkotói akarat: fokozottabb család- és gyermekvédelem

A család biztonságot adó közegéről még a mesterséges intelligencia is azt gondolja, hogy az otthon az a hely, ahol szeretve és támogatva érezhetjük magunkat, mert a családtagok kedves, megértő légkörben, szeretettel és empátiával

fordulnak egymáshoz. Minden családban fontos az egészséges határok felállítása és azok tiszteletben tartása, de mi történik akkor, ha valakiket ez egyáltalán nem érdekel? A családon belüli erőszak számos okra vezethető vissza (alkohol-, drog- és/vagy gyógyszerfüggőség, gyermekkori traumák, fokozott stressz, anyagi nehézségek, ellenőrzési kényszerrel fűszerezett beteges féltékenység, alacsony önértékelés stb.), amelyek idővel a bántalmazó javára kialakult hatalmi pozíció elérésében öltenek testet.

Hazánkban hivatalosan 2006. január 1-jétől létezik az állam által működtetett áldozatsegítési szervezetrendszer, de a támogatások kiépítése már az 1990-es évektől megkezdődött. A bűncselekmények áldozatainak segítéséről és az állami kárenyhítésről szóló 2005. évi CXXXV. törvény (Ást.) olvasatában a sértett minden esetben áldozat, emellett olyan személyekkel is foglalkozik, akik eljárásjogilag nem minősülnek sértettnek. Az áldozatok számára széles körű szolgáltatások érhetőek el, mint az érdekérvényesítés elősegítése, azonnali pénzügyi segély, áldozati státusz igazolása, tanúgondozás; a jogérvényesítésben, az egészségügyi, egészségbiztosítási, szociális ellátások és más állami támogatások igénybevételehez történő segítségnyújtás keretében pedig különösen tájékoztatást, jogi tanácsot, érzelmi, tolmácsolási, fordítási és egyéb segítséget nyújtanak. Az áldozatsegítő eljárások illeték- és díjmentesek (Ást. 4., 17. §). Az Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálat (OKIT), a krízisközpontok, titkos menedékek és átmeneti szállások (integrált védett szálláshelyek), a krízisambulanciák, továbbá az áldozatsegítő szolgálatok és központok széles körben biztosítják a bűncselekmények áldozatává vált személyek célzott segítését és támogatását. Erre is igaz ugyanakkor, hogy csak akkor tudnak bármiféle segítséget nyújtani, ha az érintett hozzájuk fordul és együttműködő, ha a konfliktus spirálját maga is szeretné megszakítani, és döntést hozott a bántalmazótól történő eltávolodás kérdésében.

Előretolt büntetőjogi védelem: kapcsolati erőszak

A határozott jogalkotói fellépés 2013. július 1. napjától immáron a büntetőjog ultima ratio jellegével, önálló bűncselekményi tényállással üzen azoknak, akik a családtagjaikat akár szavakkal, akár kisebb-nagyobb cselekedetekkel bántják. A 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) 212/A. §-ában szereplő kapcsolati erőszak bűncselekmény a hozzátartozók különböző mértékű agresszivitását jeleníti meg, amelyben a jogalkotó egy tudatosan felépített, lépcsőzetes tényállást határozott meg. A magánindítvány előterjesztéséhez kötött (1) bekezdés megállapításának csak addig van helye, amíg a sértett kizárólag a szóbeliség talaján maradó

méltóságsértő, megalázó és (dolog elleni) erőszakos viselkedésről vagy anyagi ellehetetlenítésről számol be akként, hogy többszöri bántalmazás sem irányába, sem a gyermekek sérelmére (még) nem történt. A bántalmazóval közös gyermek másik szülője azzal a kivétellel jelenik meg a törvényben, hogy esetében az együttélés nem feltétel, vagyis a sérelmére akkor is megvalósítható ezen bűncselekmény, ha a bántalmazóval sosem lakott közös háztartásban vagy egy lakásban.

1. számú táblázat

A kapcsolati erőszak bűncselekmény összefoglalása

Lehetséges sértettek	Btk. 212/A. § (1) bekezdés (magánindítványos, szubszidiárius)	Btk. 212/A. § (2) bekezdés (közvérdra üldözendő)
Többletfeltétel: rendszeresség (legalább két alkalom; EBH 2017.B.17), együttélés az elkövetéskor vagy korábban, közös háztartásban vagy egy lakásban		
Gyermekeinek szülője	a) Az emberi méltóságot súlyosan sértő, megalázó és erőszakos magatartás.	a) – Könnyű testi sértés, – tettleges becsületsértés (büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztés).
Egyeneságbeli rokon (szülő, nagyszülő, dédszülő; gyermek, unoka, dédunoka)	b) A közös gazdálkodás körébe vagy közös vagyonaiba tartozó anyagi javak elvonása, és ezzel a sértett súlyos nélkülözésnek kitétele (ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztés).	b) – Súlyos testi sértés, – könnyű testi sértés minősített esetei, – személyi szabadság megsértésének alapesete, – kényszerítés (büntett miatt egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztés).
Egyeneságbeli rokon házastársa (meny, vej, illetve a szülő, nagyszülő többedik házastársa) vagy élettársa (ideértve a bejegyzett élettársat is)		
Örökbefogadó szülő, nevelőszülő (ideértve az együtt élő mostohaasztulót is)		
Örökbe fogadott/nevelt gyermek (ideértve az együtt élő mostohagyermeket is)		
Testvér		
Testvér házastársa, élettársa (sógor, sógornő)	Ehelyütt súlyosabb bűncselekménynek minősülnek tipikusan a kapcsolati erőszak (2) bekezdésében foglalt cselekmények.	
Házastárs, élettárs		
Volt házastárs, volt élettárs		
Házastárs/élettárs egyeneságbeli rokona (anyós, após, házastárs/élettárs gyermeke, unokája)		
Házastárs/élettárs testvére (sógor, sógornő)		
Gondnok, gondnokolt		
Gyám, gyámolt		

Forrás. A szerző saját szerkesztése.

Kiskorú veszélyeztetése vagy gyermekbántalmazás?

Az Országos Kriminológiai Intézetben (OKRI) folytatott többféle tárgyú kutatás és publikáció is rámutatott arra, hogyan függ össze a családon belüli erőszak és a gyermekbántalmazás látenciájának mértéke és a büntető igazságszolgáltatás működése (Solt, 2024). A tételes aktavizsgálatok (Garai, 2021) eredményei

többek között arra hívták fel a figyelmet, hogy a kiskorú veszélyeztetése és a gyermek tényleges bántalmazása gyakran összemosisdik nemcsak a köztudatban, hanem a joggyakorlatban is.

Általában az ismétlődő, időben elhúzódó magatartások folyamatát értékelhetjük kiskorú veszélyeztetéseként, de az megvalósulhat egyszeri, rövid ideig tartó cselekményekkel is, amennyiben közvetlenül veszélyezteti a gyermek bármilyen irányú fejlődését (BH 2023.150.). Amennyiben a hosszabb időn át tartó, folyamatos jellegű, egységbe tartozó elkövetési magatartás (a kiskorú veszélyeztetése) mellett egyetlen részcselekménnyel történik más bűncselekmény elkövetése is (például testi sértés, garázdaság), úgy valóságos – időben, térben elkülönülő – anyagi halmazat jön létre (BH 2022.117.). Úgy tűnik még sokszor kell megismételni a jogalkalmazók számára, hogy a kiskorú veszélyeztetésének eredménye a gyermek testi, értelmi, érzelmi vagy erkölcsi fejlődésének a veszélyeztetése (nem pedig a károsodása, vagy a gyermek konkrét bántalmazása), ezért a bűncselekmény megvalósul akkor is, ha a terhelt cselekménye következtében a sérelemnek csupán a lehetősége áll fenn (BH 2020.319.). Ugyancsak lényeges, hogy a kiskorú veszélyeztetése és a kapcsolati erőszak halmazata valóságos: ha a kiskorú veszélyeztetése úgy történik, hogy emellett a kapcsolati erőszakban foglalt könnyű vagy súlyos testi sértést (vagy annak kísérletét) is elkövetnek vele szemben, akkor a kapcsolati erőszak gyermek sérelmére történő megállapítása sem mellőzhető (BH 2021.127.).

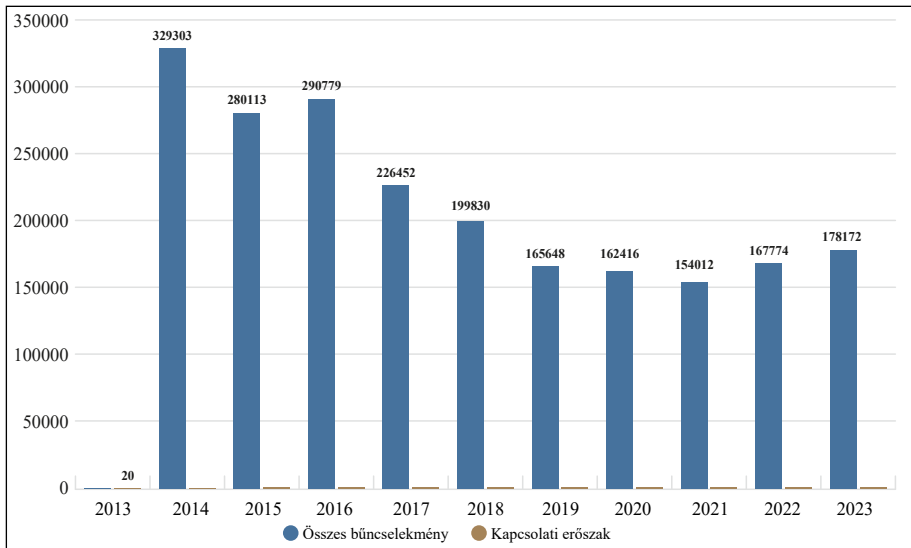
Úgyszintén sötét folt a kiskorú veszélyeztetésének észlelése (és beminősítése) azokban az esetekben, amikor a gyermekek szem- vagy fültanúi más családtagok bántalmazásának, vagyis amikor előttük történnek a kapcsolati erőszakban foglalt erőszakos cselekmények. Az egyik döntés alapjául szolgáló ítéleti tényállás szerint a szülők kapcsolata a terhelt italozó magatartása következtében megromlott, a terhelt kiskorú gyermekeik jelenlétében rendszeresen szidalmazta, illetve heti rendszerességgel bántalmazta is a partnerét (tenyérrel és ököllel ütötte, illetve rugdosta). Mivel a terhelti bántalmazás a kiskorúak jelenlétében (is) történt, a terhelt kiskorú sértettekkel szembeni magatartása érzelmi és erkölcsi tekintetben is veszélyeztette gyermekei fejlődését (négy rendbeli kiskorú veszélyeztetése, egy rendbeli kapcsolati erőszak). A Kúria kifejtette, hogy a terhelt az élettársának a kiskorú sértettek jelenlétében történő bántalmazásával és szidalmazásával, tehát a kapcsolati erőszak büntettségének minősülő cselekménnyel követte el a kiskorú veszélyeztetésének büntetettét. Az alaki halmazatban álló bűncselekményeket egy eljárásban kell elbírálni, a kiskorú veszélyeztetésének önálló elbírálása ezekben az esetekben nem is lehetséges a kapcsolati erőszakot megvalósító cselekmények elbírálása nélkül (16/2017. büntető elvi döntés).

Bűnügyi statisztikai adatok

Amikor ennyiféle családtag és elkövetési magatartás szóba jöhet, bizonyára mindenkit foglalkoztat, hogy mennyi ilyen bűncselekményt regisztrálnak évente?

1. számú ábra

Az összes regisztrált bűncselekmény és a kapcsolati erőszak aránya (2013. 07. 01. – 2023. 12. 31.)

Forrás: Bűnügyi Statisztikai Rendszer (BSR)

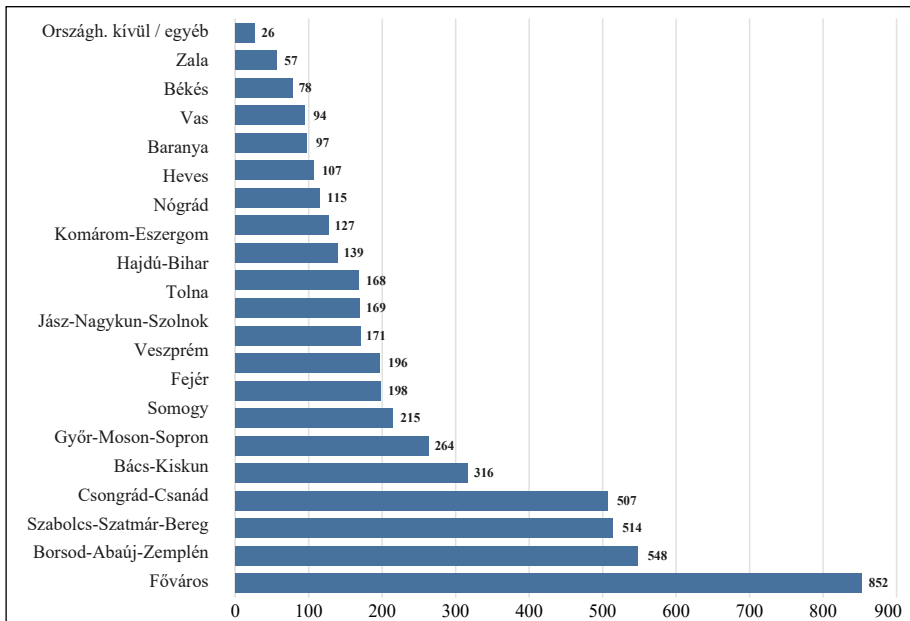
A családon belüli erőszak megbecsülhetetlen mértékű látenciájának hátterét, a „rejtve maradás” okait és a miérteket pontosan ismerjük. De valóban csak ennyien kértek volna segítséget, a hatóságok tényleg ennyi esetről szereztek tudomást? Nyilvánvalóan nem így van, ezért a számok bizony megtévesztőek lehetnek. Mindez sajnálatos módon nemcsak a feljelentési hajlandóság számosságából eredeztethető, hanem sokkal inkább arra vezethető vissza, hogy:

- a régről meghonosodott és mélyen gyökerező szokásjogot („így szoktuk”) nehéz felülírni;
- a hozzátartozók közötti erőszak kezelésével összefüggő rendőrségi feladatok végrehajtásáról szóló 2/2018. (I. 25.) ORFK utasítás ismeretének hiánya tapasztalható;
- az egyes szervezetek és személyek attitűdje erős befolyásoló tényező (feljelentésről/vallomástételről történő lebeszélés, áldozathibáztatás, felesleges munkának titulálás – „úgyis visszamegy” stb.);

- hiányos vagy hibás adminisztrációk érhetőek tetten (az előzménypriorálás miatt kiemelten fontos a rendőri intézkedések pontos rögzítése, de főként a személyek és egyéb adatok felvitele);
- az ideiglenes megelőző távoltartások elrendelése után elmarad a büntetőeljárások megindítása, de leginkább
- a minősítési problémák miatt más bűncselekmények (tipikusan zaklatás, garázdaság, magánlaksértés, testi sértés) mögött találjuk meg a kapcsolati erőszak sértettjeit és elkövetőit.

2. számú ábra

Kapcsolati erőszak regisztrált bűncselekményszáma vármegyéenként összesítve (2013. 07. 01. – 2023. 12. 31.)

Forrás: Bűnügyi Statisztikai Rendszer (BSR)

A mögöttünk álló tíz év összesített adatainak területi megoszlása valamelyest szemlélteti a bűncselekmény „beminősítését” (felismerését) vagy annak elmaradását, ahogyan azt is mutathatja, hogy egyes vármegyékben talán több, míg másutt kevesebb embert bántalmaznak. Sőtényező ez a kérdéskör, ami a hatóságokba vetett bizalomtól a csalódottság és reményvesztettség érzésén át messzi távlatokba vezet, mindenesetre a konkrétumokat kizárólag tételes iratvizsgálatokkal állapíthatjuk meg.

A 2024. évi iratvizsgálatok előszele

A kapcsolati erőszak spektrumán a hatóságok (rendőrség, ügyészség, bíróság), a sértettek (bántalmazottak) és az elkövetők (bántalmazók) más-más érdekek és ellenérdekek mentén mozognak, de érdemes beszélni arról, miként jelenik meg ez a gyakorlatban.

A feljelentéselutasítás, nyomozásmegszüntetés és -elterelés országos teljes mintán (n = 171) végzett aktavizsgálata már 2017-ben feltárta, hogy a nyomozó hatóságok többsége az egész bűncselekményi tényállást magánindítványosnak tekinti, holott a jogalkotó nem véletlenül csak az (1) bekezdésben foglalt kisebb tárgyi súlyú cselekményeknél bízta a sértett jóindulatára az elkövető sorsát. Az OKRI 2024. évi munkaterve alapján országos vizsgálatot folytatunk *A kapcsolati erőszak bűncselekmény jogalkalmazási gyakorlatának utóvizsgálata I. (feljelentés elutasítás, nyomozás megszüntetés)* címmel, melynek során ügyészségi, illetve rendőrségi iratok elemzése történik. Vármegeynkénti bontásban beszereztük az ügyszámos listát és a bűnügyi iratokat, a vizsgált időszak az elmúlt esztendőre, vagyis a 2023. január 1. és 2023. december 31. közötti időszakban lezárt eljárásokra terjed ki (n = 1024).

Sértettek, tanúk, egyéb eljárási szereplők

A bűnügyi iratok tanúsága szerint továbbra is leginkább maguk a bántalmazottak kezdeményezik a büntetőeljárás megindítását, mert igenis szeretnék a bántalmazójuk felelősségre vonását. Gyakran előfordul, hogy közeli rokonok, barátok vagy szomszédok tesznek bejelentést, de emelkedni látszik az észlelő és jelzőrendszeri tagok (például családsegítő és gyermekjóléti központ, pedagógus, jegyző) általi figyelemfelhívások száma is.

Alapvető problémaként detektálható a bántalmazások sűrűségének és az agresszió mértékének növekedése, amelyben a bántalmazónak kiszolgáltatott, önbecsülésében meggyötört, és szó szerint rettegésben élő bántalmazottak reménytelennek érzik a helyzetüket. Hosszú idő, sok-sok bántás és brutalitás eltűrése kell ahhoz, hogy valaki kilépjen a komfortzónájából és a hatóságokhoz forduljon, ráadásul a vallomástétel után tipikusan ugyanazzal a személlyel kell együtt élnie, akit az imént feljelentett. Ekkor talán még nem tudják mekkora darázsfészekbe nyúltak, de azért a felcsillanó reménysugár által hinni akarnak valamiben (vagyis inkább valakiben), hogy segítenek rajtuk, és egyszer majd jobb lesz. De mi történik ezután? Az agresszor rövid időn belül tudomást szerez minderről, aminek egyenes következménye az újabb bántalmazás, az

életveszélyes fenyegetések, s minden eddiginél rosszabb, könyörtelen hétköznapiak jönnek. Érkezik a papír szembesítésre, ismét meghallgatásra vagy pszichológus szakértőhöz kell menni, környezettanulmányt készítenek, megkeresik az óvodát és az iskolát, mindenkit próbálnak leinformálni, adatgyűjtéseket végeznek. Megannyi feladat sorakozik a nyomozási tervben, zajlanak az események. Becsattolták a hangfelvételeket, az SMS és egyéb üzenetváltásokat, a sérülésekről készült fotókat, ambuláns lapokat és látteleket; zavarodottan ugyan, de úgy érzik már mindent elmondtak. Ez viszont még nem elegendő, hiszen csak most kezdődik a nyomozás hosszas bizonyítással: meghallgatják a lehetséges tanúkat, próbálják rekonstruálni a történeteket, amelyeket konkrét dátum szerint, térben és időben orientáltan, kronológiai sorrendben, minden részletre kiterjedően kell előadni. Végláthatatlan spirálként gyűrűzik az egész folyamat, a sértettek pedig egy idő után „befáradnak”, elveszítik a hitüket és a hatóságba vetett bizalmukat, miközben hónapok és évek telnek el, de érdemben még nem segítettek rajtuk senki sem.

Nem ritkán évekre visszamenően kérdezzetük, hogy X és Y napon kik voltak azok a személyek (akár a munkatársai között), akik észlelhették a történeteket. Az egyikük már sokadikára elmondta, hogy a bántalmazások mindig zárt ajtók mögött történtek, majd hozzátette: *„Magát a kérdést is észszerűtlennek tartom, a nyomozás során már négy tanú nyilatkozott arról, hogy a bántalmazásoknál nem voltak jelen, de a sérüléseimet utóbb látták, egyikük még a kórházba is elkísért. Ezen felül a nyomozó hatóság rendelkezésére áll több ambuláns lap, láttelep, traumatológus szakorvos által kiállított orvosi jelentés, amelyek szó szerint tartalmazzák a sérüléseimet...”* (iratvizsgálat anyaga).

Nem meglepő tehát, hogy a bántalmazottak nem értik mennyi az elég, nem tudják elképzelni mi kellhet még a hatóságoknak ezekben az ügyekben. Az interjúk során többen elmondták, hogy a nagyobb sérülések után betegállományba mennek, tágabb környezetüknek nem számolnak be a magánéleti problémáikról, őszi-téli időszakban pedig a ruházat elfedi a nyomokat. A sértettek saját tapasztalataik alapján hiányolják a büntető igazságszolgáltatás áldozatközpontúságát, nehezményezik az eljárások indokolatlan és szerintük semmivel nem magyarázható elhúzódsát.

Az egyik közösségi oldalon egy bizonyítottan bántalmazást elszenvedőket tömörítő zárt csoportban rendre előkerül, hogy a testi és lelki bántalmazások soha nem múlnak el nyomtalanul. *„Arra kellene nevelni a lányainkat, hogy ismerjék fel, ha egy bántalmazó kapcsolatban találják magukat és azonnal meneküljenek. Tegyük félre a sztereotíp női szervilizmust, mert nincs feminizmus, nincs patriarchátus, egalizmus van, vagyis kell, hogy legyen. Az édesanyák szerepe óriási abban, hogy erős, autonóm, másoknak nem kiszolgáltatott kislányokat*

nőkké neveljenek. Mindig lesznek ilyen személyiségű emberek, nekünk pedig az a dolgunk, hogy megtanítsuk a gyermekeinket távol maradni tőlük.” – kommentelte K. Eszter. Azt is írják, hogy az ideológiai elfogultság sokkal inkább gátolja a helyzet valós analizisét, semmint segítene megérteni, így csak megfoghatatlan javaslatok maradnak, elvont, megragadhatatlan, rendszerszintű problémákról. Régi közmondás: ahogyan bánnak veled, úgy éreznek irántad. A lányok leginkább abból mérik le mennyit érnek, ahogyan az édesapjuk bánnik az anyukájukkal és a saját édesanyjával. Az embereknek sokszor generációkra visszamenően nincsen apaképük, így gyermekkorban sincsen mellettük olyan férfi, aki csodálja és támogatja őket, aki iránymutatást ad, akire felnézhetnek. A bennük tátongó űrt ezért mindig mások által kívánják betölteni, ami egyáltalán nem működőképes. Nemcsak a párválasztás sikeressége múlik az apákon, hanem az is, hogy amit csinálok, amiben meg akarom valósítani magam, azt sikerre tudom-e vinni. Ezen a téren is érzik a hiányt, mert az apa az a személy, aki biztosítja a lánya számára, hogy valódi férfimintát látva igazi, erős nővé válhasson. *„Az apa nem mellékszereplő egy lány életében, hanem főszereplő, és így is kell viselkednie. [...] Lányos apának lenni a legjobb dolog a világon, csak fel kell nőni a feladathoz, mert a kis hercegnőkből királynőket kell nevelni. Méghozzá olyanokat, akikről más férfiak is tudják, hogy ők királynők.”* (URL1). Elgondolkodtató sorok ezek, és noha vannak női bántalmazók is, a mérleg az utóvizsgálatban is a férfiak oldalára billen el.

A fentiek ellenpólusaként a sértetti visszakozás, a történetek utólagos elferdítése vagy letagadása, a hatóságok munkájának és a cselekmény bizonyításának ellehetetlenítése, esetlegesen a visszaélészerű joggyakorlás is megjelenik („nem volt igaz, amit mondtam”, „sokszor agresszív, de fizikálisan nem bántott engem és a gyerekeket sem”, „csak idegességemben jelentettem fel” típusú kijelentések). Alapvető érdek fűződik az igazságszolgáltatás zavartalan működéséhez, és hogy csak olyan személlyel szemben folytassanak büntetőeljárást, aki valamilyen bűncselekményt elkövetett. Ezzel szemben, aki más hatóság előtt bűncselekmény elkövetésével hamisan vádol, vagy más ellen bűncselekményre vonatkozó koholt bizonyítékot hoz a hatóság tudomására, büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. A Btk. 268. §-a szerinti hamis vád elkövetésének tipikus formája a feljelentés, amellyel a sértettnek hitt személy egy konkrétan megnevezett személy tekintetében tényközlései által gyanút ébreszt a tényállásszerű, jogellenes és bűnös cselekmény. A vádolás akkor hamis, ha olyan cselekmény megtörténtét állítják, ami nem valósult meg, és a bűncselekmény akkor válik befejezetté, ha a hamis vádat a rendőrség előtt szóban előadják, vagy az ilyen vádat tartalmazó irat, illetve koholt bizonyíték valamilyen formában a hatóság tudomására jut (Hollán, 2021). A hamis

vádolás (hamis gyanúkéltés), vagy a koholt bizonyítékok becsatolása az igazságszolgáltatás elleni bűncselekmények egyike, melynek elkövetéséről maguk a feljelentők nyilatkoznak (elismerik szóban és írásban egyaránt), viszont emiatt megindított büntetőeljárással eddig csak egyetlen ügyben találkoztam. Szorosan ide tartozik, hogy aki hatóságnál büntetőeljárás alapjául szolgáló, tudottan valótlan bejelentést tesz – és a hamis vád esete nem áll fenn –, azonnal a hatóság félrevezetése bűncselekmény elkövetőjévé válik. Mindezek mellett még a rágalmozás (társadalmi megbecsülés és az emberi méltóság sérelme következhet be tényállítás, híresztelés és/vagy ilyen tényre közvetlenül utaló kifejezés használatával) is felmerülhet, továbbá a becsületsértés sem példa nélküli ezekben az ügyekben. Adja magát a kérdés, hogy a feljelentést elutasító vagy az eljárást megszüntető határozattal a kezében mit kezdjen ezzel a ténylegesen ártatlan személy, és hogy a rengeteg időt és energiát felemésztő munka után miért nem szankcionálja ezeket az igazságszolgáltatás rendszere?

A tanúzási figyelmeztetések és kioktatások több oldalon keresztül dokumentáltan megjelennek, ám nem egyszerű dolgozni ezekben az ügyekben, mert a sértetteket támogató és a gyanúsított oldalán felsorakozó tanúk is gyakran feladják a leckét a rendőrségnek. Mindezek mellett a gyanúsított tagadása vagy a vallomástétel megtagadása is furcsa lehet, mert ha bármelyikünket ilyen bűncselekmény elkövetése miatt hallgatnák ki úgy, hogy annak egyetlen mozzanatát sem valósítottuk meg, bizonyára részletes vallomást tennénk, és igyekeznénk mielőbb tisztázni a helyzetet. Azt sem feledhetjük, hogy a bántalmazók nemcsak a gyermekeiket, hanem a partnerüket és más családtagokat is befolyásolni próbálnak, méghozzá a Btk. 276. §-ában szereplő hamis tanúzásra felhívás büntetnének elkövetésén túl a legkülönbözőbb módon, és minden eszközt, fenyegetést, bántalmazást is bevetve törekednek az érintetteket hamis tanúzásra rábírní. Ott az iratokban vannak ezekre adatok és bizonyítékok, viszont a gyakorlatban ezen a fronton is ritkán történnek felelősségre vonások.

Hatóságok (rendőrség, ügyészség)

A rendőrségek által rögzített indokoláshoz tartozó törvénysértő minősítés és elutasítási ok számtalan esetben iratellenes megállapításokat tartalmaz, sokszor fellelhető a helytelen hozzáállás, a félresiklott vagy mellékvágányon futó gyakorlat, vagy éppen a fogalmi tévedések és azok megjelenítése (például magánindítványát visszavonta). A feljelentéselutasítások és eljárásmegszüntetések utóvizsgálatának részeredményei már most aggasztóak, sőt ijesztőek, elkeserítőek, érthetetlenek, és további haladéktalan intézkedéseket igényelnek.

A családon belüli erőszak kontextusában nem elvárható, hogy a bántalmazottak minden sérülés után orvosi dokumentációkat szerezzenek be, és ha ez meg is teszik (mert többször kaptak kedvezőtlen tartalmú határozatot), akkor sem sokat érnek vele. A kapcsolati erőszak színterén – a bűncselekmény jellegeből adódóan – ritkán vannak közvetlen tanúk, ha pedig mégis, ők maguk is mentességi joggal rendelkező hozzátartozók, köztük gyermekek. Az iratokban közvetett tanúk szerepelnek, a fényképfelvételek, SMS vagy Facebook, Messenger üzenetváltások, hangfelvételek és egyéb bizonyítékok becsatolásra kerülnek. Külön kiemelendő, hogy a helyszínen intézkedő rendőröknek a bántalmazó számos esetben elismeri a bűncselekmény elkövetését (vagy azon tetten érik), de az iratokból kitűnően részben sem történik meg a 2/2018. ORFK utasításban foglaltak teljesítése.

A teljesíthetetlen elvárások és a túlbizonyítás kényszere mellett a legnagyobb probléma továbbra is a minősítés körül forog. Az iratokban (és az indokolásban) leírt többszöri bántalmazások ellenére felmerülő, a Btk. 212/A. § (2) bekezdésében foglalt közvádra üldözendő bűncselekmény helyett többszáz iratban tévesen a magánindítványos, nem tettlegességet tartalmazó (1) bekezdés jelenik meg. A pszichikai, a dolog elleni és a személy elleni erőszak között éles különbség van, ezért a hatóságoknak tudomásul kell venniük, hogy már csak egy igen alacsony tűréshatárig nem kötelesek hivatalból eljárni: addig és csak addig határolódhatnak el a családi viszályoktól és bízhatják a sértettre az események további sorsát, amíg a többször elkövetett fizikai értelemben vett bántalmazásra nemleges válasz érkezik tőle. A büntetőeljárás nem kívánságműsor, és ezt a képet tovább árnyalja, hogy egy hivatalból üldözendő bűncselekmény eljárási lépéseit nem a sértett befolyásolja, ezért nincs relevanciája a magánindítványnak sem, ha pedig már előterjesztette, az nem vonható vissza (ahogyan a feljelentés sem, ami önmagában sértetti akarat az eljárás lefolytatása iránt).

Kritikaként fogalmazható meg az is, hogy a teljes nyomozati iratok és az eljárást lezáró döntések összevetése által gyakorta olyan érzésünk lehet, mintha két másik aktát olvasnánk. Egymásnak és a bizonyítékoknak ellentmondó állítások, röviden és egyes részleteiben kiragadott momentumok generálják a törvénysértő határozatokat, és ha ezeket az ügyészség „nem teszi szóvá”, a rendőrség alappal feltételezi, hogy az ügyészség álláspontja a rendőrségével megegyezik.

Megannyi rendőr úgy vélekedik, hogy jobb ezektől az ügyektől gyorsan megszabadulni. Igen ám, de a sértett olyan, mint a bumeráng, ha megint megverik, idővel úgyis visszatér. Lehet azért az ügyekkel „okoskodni”, a nyomozásokat főleg zaklatásban, garázdaságban és a Btk. 164. §-a szerinti „sima” testi sértésben látják célszerűnek elrendelni, így könnyebb lesz megszüntetni, indokolni. Az ügy előadója a kapcsolati erőszakról szót sem ejtve sok esetben rögzíti,

hogy a zaklatás gyanúja merül fel, melynek hullámára néhol az ügyészség is felül azzal, hogy a kettőt összemosva annak tényállási elemeit maga is hiányolja, és a fenyegetés fogalmának bevonásával egyetértve tudomásul veszi, irattározza: „*A Btk. 212/A. § (1) bekezdés a) pontjába ütköző és aszerint minősülő, az emberi méltóságot súlyosan sértő, megalázó és erőszakos magatartás tanúsításával elkövetett kapcsolati erőszak akkor tényállásszerű, ha az elkövető mást rendszeresen és tartósan háborgat. A háborgatás más nyugalmának tolatkodó, zaklató, kapcsolatteremtő magatartással történő megzavarását jelenti...*” (iratvizsgálat anyaga).

Természetesen akadnak bőséggel olyan ügyek, amikor magánindítvány hiánya okán kell lezárni az eljárást (mert például a jelzőrendszeri tag bejelentése után a bántalmazott nem erősíti meg, vagy kifejezetten tagadja a történeteket, illetőleg az eltelt idő miatt az már nem pótolható), miként olyanok is, amikor a cselekmény nem bűncselekmény, vagy a rendelkezésre álló adatok, illetve bizonyítási eszközök alapján tényleg nem állapítható meg bűncselekmény elkövetése. Ezúttal is tisztelet a kivételnek, mert vannak rendőrkapitányságok és ügyészségek, akik nagyon komolyan veszik ezeket, és érezhetően mindent megtesznek annak érdekében, hogy a bántalmazottak biztonságban legyenek, a bántalmazó pedig megkapja méltó büntetését a családtagoknak okozott sérelmek ellensúlyozásaként.

Az ország egyes vármegyéiben rendre felbukkannak a rendőrség határozatának hatályon kívül helyezéséről és az eljárás folytatásáról rendelkező ügyész(ség)i döntések, amelyek indokolásai kiválóan szemléltetik a kapcsolati erőszak bűncselekményének elburjánzott hibás gyakorlatát. A teljesség igénye nélkül az alábbiakban említenék néhány példát.

a) Meglévő magánindítvány

Egyes ügyekben észleli az ügyészség, hogy a nyomozó hatóság határozata és az abban kifejtett jogi álláspont azért törvénytörő, mert a sértett feljelentést tett és kifejezetten kérte az eljárás megindítását, ebből kifolyólag eljárási akadály nem áll fenn, a nyomozás lefolytatása törvényi kötelezettség. Itt kell nyomatékosítani, hogy a Btk. 212/A. § (1) bekezdésében foglaltak esetén a sértett döntési jogosultsága csak a magánindítvány előterjesztésig terjed, onnantól kezdve az eljárás már hivatalból folyik tovább.

b) Hibás minősítés

A rendőrség eljárást lezáró döntései többször azért törvénytörőek, mert a Btk. 212/A. § (2) bekezdés a) pontjába ütköző és a szerint minősülő könnyű testi sértés vétségével és/vagy tetteles becsületsértéssel elkövetett kapcsolati erőszak

büntette megvalósult, ami a határozatokkal ellentétben nem magánindítványra üldözendő cselekmény. Igaz ez akkor is, ha a sértettek utóbb akként nyilatkoznak, hogy magánindítványt mégsem terjesztenek elő, hiszen a közvadas bűncselekmény megítélése szempontjából ennek nincsen jelentősége.

c) Tettleges becsületsértés kizárása

Vannak rendőrségek, akik figyelmét a hatályon kívül helyezésről szóló döntésben kell felhívni arra, hogy a fenti törvényhely alapján minősülő és büntetendő bűncselekményt nemcsak testi sértés vétségével, hanem tettleges becsületsértéssel is el lehet követni. „*A feljelentett személy azon cselekményével, hogy az utóbbi években, amikor elhaladt a sértett mellett, őt rendszeresen leköpte, tettleges becsületsértéseket valósított meg.*” – rögzíti az egyik ügyészség.

d) Rendszeresség hiányára történő utalások

A Kúria iránymutatásának megfelelően az egyik ügyészség szintén írásban jelezte, hogy „*A feljelentett személy azon cselekménye, miszerint április, augusztus és október hónapokban az élettársát leköpte, tettleges becsületsértéseket valósított meg. A rendszeresség megállapításához legalább két elkövetés szükséges és egyben elegendő, tehát a három különböző alkalommal megvalósuló cselekmény kimeríti a rendszeresség kritériumát.*”

e) Egység–halmazat

A kialakult joggyakorlat alapján az egység–halmazat körében a tényállásban szereplő rendszeresség egységet keletkeztet, vagyis az ugyanazon passzív alany sérelmére elkövetett rendszeres (legalább két alkalom) tettleges becsületsértés, testi sértés, személyi szabadság megsértése vagy kényszerítés nyomán a bűncselekmény egy rendbeli lesz. A megvalósítás szempontjából közömbös, hogy az elkövetés nem azonos, hanem különböző tényállásokat merít ki (így például tettleges becsületsértést, majd könnyű testi sértést), azonban ha a többféle magatartás közül valamelyik súlyosabban minősül, akkor egységesen a súlyosabban minősülő fordulatot kell megállapítani. Az egyik ügyészség felhívta a rendőrség figyelmét arra, hogy „*Jelen eljárásban megállapítást nyert, hogy a feljelentésben megjelölt időszakban több alkalommal rendszeresen történt bántalmazás B. Miklós részéről a sértett irányába, mely bántalmazások nem minden esetben végződtek sérülésekkel. Az viszont minden kétséget kizáróan megállapítható, hogy az ütlegetések a tettleges becsületsértés szintjét elérték.*” A nyomozó hatóság határozata egyebek miatt is törvénytörő volt, ami úgyszintén hatályon kívül helyezést eredményezett.

Konklúziók, tanulságok

A családon belüli erőszak és a gyermekbántalmazás jogi és erkölcsi értelemben is elítélendő. A jogalkotó ennek talaján követi a konfliktusfolyamat egyre durvábbá válását és annak fázisait (Ázsoth, 2023), ezáltal a kapcsolati erőszak Btk.-ba iktatásával zéró tolerancia figyelhető meg. A törvényi tényállások megalkotása mögött mindig társadalmi szükségletek és kriminálpolitikai célok rejlenek, de a gyakorlatban miért kell megvárni, hogy tragédiák történjenek? Az áldozatvédelmi szakterület gyakorta kommunikálja, hogy a jogalkalmazás csak egy-egy szeparált cselekményt vizsgál, amiből persze nem ismerhető meg az erőszak dinamikája és nem áll össze a bántalmazás folyamata. Szomorúan kell konstatálnunk mindezeket, mert éppen az egyes cselekményeket összekötő, azok hatását objektíve erősítő köztes időszakban telítődik a félelem, a szorongás és a megaláztatás periódusa, és kiváltképpen az időben elkülönülő magatartások alapozzák majd meg a rendszerességet. Tetézi a problémát, hogy a jogilag megragadható epizódok jellemzően kisebb tárgyi súlyúak, ezért nem érik el a hatósági beavatkozás (büntetőeljárás) szintjét, vagy onnan gyorsan „kihullanak”. Az otthoni erőszakosságok mezején az áldozatok sem tudják elkülönülten kezelni az egyes bántalmazásokat (összefolynak az események), és az igazságszolgáltatás bármennyire tőlük várja a bizonyítékok szolgáltatását, erre olykor sem racionálisan, sem élethelyzetükből adódóan nem képesek (URL2).

Kevés olyan bűncselekmény van, amelynél az érdekek és ellenérdekek ütközése ilyen módon és mértékben van jelen, ettől függetlenül a rendszeres gyermekbántalmazás kapcsolati erőszakot és nem kiskorú veszélyeztetését valósít meg, a törvényes minősítések mellett pedig valamennyi jogalkalmazó részéről elköteleződés várható el. Senkit nem bántva vagy megbántva, de ez így biztosan nem maradhat:

- magánindítvány megkövetelése egy közvadra üldözendő bűncselekmény esetében,
- előterjesztett magánindítvány vagy feljelentés ellenére magánindítvány hiánya okán történő megszüntetések,
- magánindítvány vagy feljelentés visszavonására utaló megjegyzések, iratellenes megállapítások, sértetti félretájékoztatások,
- közvetlen bizonyítékok megkövetelése a rendelkezésre álló közvetett bizonyítékok helyett,
- a megelőző ideiglenes távoltartások és a büntetőeljárások össze nem érése statisztikailag igazolható,
- a bizonyítás irányát is megváltoztató, téves minősítésekből eredő, gyakran törvénysértő eljárást lezáró döntések.

A gyermek-, ifjúság- és családvédelem területén az ügyészség feladatai is összetettek, a veszélyeztetett alanyi körre figyelemmel pedig kiemelt jelentőségűek. A hozzátartozók közötti erőszak miatt alkalmazható távoltartás bíróság általi elrendelése hullámzó képet mutat (2020: 198, 2021: 213; 2022: 198), ugyanakkor az ezzel kapcsolatos ügyészi fellépések száma 2022-ben (1867) az előző évhez képest 7,7%-kal, 2020-hoz (1649) viszonyítva pedig 13,2%-kal emelkedett (URL3). A társadalomban és a jogalkalmazásban egyaránt tudatosítani kell ennek az erőszak típusnak a specialitásait, de mindenekelőtt azt kell megérteni, hogy az áldozatok sokszorosan függő helyzetben vannak, az elkövetők pedig kontrollra törekvő, birtoklási vágytól fűtött személyek. Az államnak minél hamarabb el kell nyernie a bántalmazottak bizalmát, de ez csak akkor teljesedhet be, ha kézzel fogható módon érzékelik a családon belüli erőszakból adódó speciális védelmet (Domokos, 2024). Az elmúlt időszakban napvilágot látott kutatások eredményei nagyban hozzájárulhatnak a kapcsolati erőszak bűncselekményének és jelenségének mélyebb megértéséhez, ennek olvasztótégelyében pedig a rendészeti szakgimnáziumok és felsőoktatási intézmények képzési rendszerének fejlesztéséhez (Héra, 2022).

Ezen a ponton még nem látni az utóvizsgálat végeredményét, de majd, amikor arról hitelt érdemlően a rendőrség és az ügyészség felsővezetése előtt is számot kell adni, egyikünk sem lesz könnyű helyzetben. Hangsúlyozni szeretném, hogy most sem bántani, hanem segíteni jöttem. Személyes érintettség okán belülről is jól ismerem a rendőrséget és az igazságszolgáltatás rendszerét, ekként tudatában vagyok a forrás- és kapacitáshiánynak, a leterheltségnek és a fluktuációnak, ahogyan átlátom a humán erőforrásban és az ügýtípusokban rejlő nehézségeket is. Mindezek a tényezők viszont nem gátolhatnak meg minket az élethosszig tartó tanulás melletti elköteleződés, a segíteni akarás és a jogrendszerbe vetett bizalom visszaszerzésében, amelyhez először nem kell mást tenni, mint belenézni a bántalmazottak, köztük is a gyermekek szemébe. Én hiszem, hogy együtt, egy irányba nézve sikerülhet törvényesebbé, szebbé és jobbá tenni ezt az egészet.

Felhasznált irodalom

16/2017. büntető elvi döntés (Kúria).

Ázsoth Sz. (2023). A családon belüli erőszak büntetőjogi aspektusai. *Büntetőjogi Szemle*, 12(1), 3–7.

Bírósági Határozat 2020.319.

Bírósági Határozat 2021.127.

- Bírósági Határozat 2022.117.
Bírósági Határozat 2023.150.
Domokos A. (2024). A kapcsolati erőszak áldozatai. *Belügyi Szemle*, 72(1), 27–39. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2024.1.2>
Garai R. (2021). *A kapcsolati erőszak „szövődményei” – egy nővum hatása és joggyakorlata*. PhD értékezés. Károli Gáspár Református Egyetem.
Héra G. (2022). A kapcsolati erőszak eseteinek rendőri kezeléséről. *Belügyi Szemle*, 70(8), 1627–1640. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.8.3>
Hollán M. (2021). Az igazságszolgáltatás elleni bűncselekmények. In Blaskó B., Hollán M., Madai S., Pallagi A. & Polt P. (2021). *Büntetőjog Különös rész I.* (pp. 419–475). Rejtjel Kiadó.
Solt Á. (2024). A rejte maradt gyermekbántalmazás és a gyermekvédelmi (és igazságszolgáltatási) rendszer működése közötti összefüggés. *Belügyi Szemle*, 72(4), 559–576. <https://doi.org/10.38146/bsz-ajia.2024.v72.i4.pp559-576>

A cikkben található online hivatkozások

- URL1: *Apák és lányaik – Jó kapcsolat egészséges önbecsülés*. <https://gravidaoptima.hu/apak-es-lanyaik-jo-kapcsolat-egeszseges-onbecsules/>
URL2: *Családon belüli és párkapcsolati erőszak*. <https://aldozatokjogai.hu/csaladon-beluli-es-par-kapcsolati-eroszak/>
URL3: *A legfőbb ügyész országgyűlési beszámolója az ügyészség 2022. évi tevékenységéről*. <https://ugyeszseg.hu/wp-content/uploads/2023/09/vegleges-beszamolo-alairassal.pdf>

Alkalmazott jogszabályok

- 2/2018. (I. 25.) ORFK utasítás a hozzátartozók közötti erőszak kezelésével összefüggő rendőrségi feladatok végrehajtásáról
2005. évi CXXXV. törvény a bűncselekmények áldozatainak segítéséről és az állami kárenyhítésről
2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

- Garai R. (2024). Mi történik az igazságszolgáltatásban? Hatóságok és bántalmazottak a kapcsolati erőszak színterén. *Belügyi Szemle*, 72(10), 1839–1856. <https://doi.org/10.38146/BSZ-AJIA.2024.v72.i10.pp1839-1856>

Nyilatkozatok

Összeférhetetlenség

A szerző nem jelentett összeférhetetlenséget.

Finanszírozás

A szerző nem kapott pénzügyi támogatást a kutatáshoz, a szerzőséghez és/vagy a cikk publikálásához.

Etikai nyilatkozat

Jelen cikkhez nem kapcsolódik adatkészlet.

Nyílt hozzáférésről szóló tájékoztatás

Jelen cikk a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY NC-ND 2.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.0/>) feltételei szerint publikált Open Access közlemény, melynek szellemében a cikk bármilyen médiumban szabadon felhasználható, megosztható és újraközölhető, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje feltüntetésre kerülnek.

Levelező szerző

A cikk levelező szerzője Garai Renáta, aki a garai@okri.hu e-mail címen érhető el.

A büntetés-végrehajtási döntések alkotmányossági értékelése, megítélése, figyelemmel a büntetés-végrehajtási kreditrendszer bevezetésére

Evaluation and assessment of the constitutionality of penitentiary s, in the light of the introduction of the penitentiary credit system

Czine Ágnes

Prof. Dr., PhD, tanszékvezető, egyetemi tanár
Károli Gáspár Református Egyetem,
Állam- és Jogtudományi Kar
czine.agnes@kre.hu

Absztrakt

Cél: A büntetés-végrehajtási határozatok alkotmánybírószági értékelésének szempontrendszere.

Módszertan: leíró, dokumentum- és tartalomelemzés.

Megállapítások: Az Alkotmánybírószágról szóló törvény 27. §-ának első fordulata szerint az érdemi döntés, így alkotmányjogi panasz tárgya lehet a büntetőeljárásban hozott döntések közül a vád tartalmi elbírálásáról, illetve a büntetőjogi felelősségről szóló határozat, vagyis az ügydöntő határozatok közül a bűnösséget megállapító és a felmentő ítélet. Az ügydöntő végzések – a tárgyalás mellőzésével hozott végzés és az eljárást megszüntető végzés – nem tekinthetők az Alkotmánybírószágról szóló törvény szerinti érdemi döntésnek. Azonban ezek a határozatok is vizsgálhatók alkotmányjogi panasz keretében, mert megfeleltethetők az Alkotmánybírószágról szóló törvény 27. §-a második fordulatának, a bírósági eljárást befejező egyéb döntésnek.

Érték: Eddig nem született olyan tudományos cikk, amely elemezte volna, hogy a büntetés-végrehajtási bíró által hozott határozatok közül a 2013. évi CCXL. törvény legutóbbi módosításait (2023. évi XCVII. törvény) követően, mely határozatok támadhatóak alkotmányjogi panasszal.

A szerző a kéziratot magyar nyelven nyújtotta be. Benyújtás: 2024. 06. 05. Átdolgozás: 2024. 09. 10.
Elfogadás: 2024. 09. 18.

A tanulmány arról ad képet, hogy az Alkotmánybíróság milyen vizsgálati szempontokat alkalmaz a büntetés-végrehajtási határozatok befogadása és elbírálása során. Egyben rögzíti azokat az alkotmánybírósági teszteket, amelyeket az évek során alkalmazott. Az Alkotmánybíróság gyakorlatát jeleníti meg a büntetés-végrehajtási ügyekben, amely ügyeket részben az Alaptörvény hatályba lépése előtt, részben azt követően bírálta el. A büntetés-végrehajtás keretében bevezetett kreditrendszer alapján hozott határozatok elemzése abból a szempontból, hogy ezek a határozatok alkotmányjogi panasszal támadhatóak-e.

Kulcsszavak: büntetés-végrehajtási határozatok, kreditrendszer, alkotmányjogi panasz, alkotmánybírósági teszt

Abstract

Aim: Criteria for the evaluation by the Constitutional Court of s on the execution of sentences.

Methodology: Descriptive, documentary and content analysis.

Findings: According to the first turn of Article 27 of the Law on the Constitutional Court, the decision on the merits, i.e. the decision on the substance of the charge and the decision on criminal responsibility, i.e. the decision on the guilt and the acquittal, can be the subject of a constitutional complaint. The final s – the order not to proceed to trial and the order terminating the proceedings – cannot be considered as s on the merits within the meaning of the Constitutional Court Act. However, these s can be examined in the context of a constitutional complaint, because they correspond to the second turn of Article 27 of the Constitutional Court Act, the other decision ending the court proceedings.

Value: So far, no academic article has been published that analyses which s of the prison judges can be challenged by a constitutional complaint following the latest amendments to Act CCXL of 2013 (Act XCVII of 2023).

The study gives an overview of the investigative criteria applied by the Constitutional Court in the reception and assessment of s on the execution of sentences. It also records the tests that the Constitutional Court has applied over the years. It presents the Constitutional Court's practice in prison cases, some of which it decided before and some after the entry into force of the Fundamental Law. An analysis of the s taken under the credit system introduced in the framework of the penitentiary system, from the point of view of whether these s can be challenged by means of a constitutional complaint.

Keywords: prison s, credit system, constitutional complaint, Constitutional Court test

Bevezetés

A büntetés-végrehajtás keretében megvalósuló fogva tartás során számos alapjog és Alaptörvényben biztosított jog gyakorlásának a kérdése merül fel (Czine, 2023). Ezen alapjogok érvényesülését az Alkotmánybíróság széles jogvédelmi eszköztár birtokában képes vizsgálni. A releváns alkotmánybíróági határozatok pedig jól mutatják, hogy ezeket a hatásköröket a testület a végrehajtás különböző aspektusait érintő alkotmányjogi kérdések megválaszolása és alkotmányossági aggályok elosztatása érdekében már számos alkalommal gyakorolta.

Az Alkotmánybíróaságról szóló 2011. évi CLI. törvény (Abtv.) rendelkezései teremtik meg a jogszabályi alapját annak, hogy az Alkotmánybíróaság valamely jogszabályi rendelkezés vagy bírósági döntés Alaptörvénnyel való összhangját a szabadságvesztés végrehajtásának a kontextusában vizsgálja. Ennek kereteit az Abtv. II. fejezetében szabályozott, az Alkotmánybíróaság feladat- és hatáskörébe tartozó eljárásokra és jogkövetkezményekre irányadó szabályok határozzák meg.

Az Alkotmánybíróaság működésének korai időszakától kezdődően folyamatosan irányt mutat döntéseiben az állam és az állami szervek számára azért, hogy a büntetőjogi jogkövetkezmények végrehajtása – korábban az Alkotmányból, majd – az Alaptörvényből fakadó követelményekkel összhangban álljon. Azon alkotmánybíróasági határozatok listája, amelyek ezen jogkövetkezmények végrehajtását érintő döntést tartalmaznak, nem tekinthető terjedelmesnek. Azokat áttekintve mégis kirajzolódik egy konkrét alkotmányos követelményrendszer.

Az alkotmánybíróasági vizsgálatok szempontjai

Az Alkotmánybíróaság már korai – a büntetés-végrehajtási bíró határozatai elleni jogorvoslati joggal összefüggő – döntéseiben kijelölte a büntetés-végrehajtás alkotmányossági vizsgálatának szempontjait.

Az 5/1992. (I. 30.) AB határozatban megállapította, hogy a büntető hatalom az egyént érintően legmarkánsabban a büntető felelősségre vonás e szakaszában érvényesül. *„Kétségtelen, hogy az alapvető emberi jogokba való beavatkozás jogalapját a büntetőeljárásban meghozott jogerős ítélet teremti meg, a tényleges korlátozás, a beavatkozás azonban a végrehajtás menetében történik. Az egyének helyzetében jogilag ugyan az elítélés, ám ténylegesen a végrehajtás ténye váltja ki az érzékelhető változást.”* (ABH 1992. 27., 31.).

Az Alkotmánybíróaság a büntetőjogi szankció alkotmányos értelemben vett tartalmát és rendeltetését a 30/1992. (V. 26.) AB határozatában fogalmazta meg elsőként. Azon túl, hogy megállapította: a büntetőjog a jogi felelősségi rendszerben

az ultima ratio, az Alkotmánybíróság döntésében azt is rögzítette, hogy a büntetőjogi jogkövetkezmény az emberi jogokat, szabadságjogokat szükségképpen, rendeltetésénél fogva korlátozza (ABH 1992. 167., 176.).

A 13/2001. (V. 14.) AB határozat indokolásában az Alkotmánybíróság kifejtette továbbá, hogy „[a]z elítélt nem tárgya a büntetés-végrehajtásnak, hanem alanya, akinek jogai és kötelezettségei vannak. [...] A büntetés-végrehajtás alkotmányos kereteinek szélső értékeit egyrésztől az emberi méltósághoz, a személyi biztonsághoz való jog, másrésztől a kínzásnak, a kegyetlen, embertelen, megalázó bánásmódnak és büntetésnek tilalma jelöli ki. Ezen belül a jogállamiságból, valamint az alapvető jogok lényeges tartalmának korlátozására vonatkozó alkotmányos tilalomból vezethető le, hogy a büntetések és az intézkedések végrehajtása címén az állam milyen mértékben avatkozhat az egyén életébe, korlátozhatja alapjogait és szabadságát” (ABH 2001. 177., 193.).

A büntetés-végrehajtási tárgyú alkotmánybírósági vizsgálatokban irányadó tesztek

A büntetés-végrehajtási jogi tárgyú ügyekben alkalmazandó alkotmányossági mércét és teszteket érintően a testület gyakorlata működésének a kezdetétől következetes. Büntetőjogi tárgyú határozataiban következetesen hangsúlyozza továbbá az Alkotmánybíróság, hogy az adott magatartás büntetendővé nyilvánításával szemben támasztható követelményeket (szükségesség-arányosság tesztje, normavilágosság és az önkényes jogértelmezés lehetőségének kizárása) a büntetőjogi szankció vonatkozásában is érvényesnek tekinti. [Részletesen például: 30/1992. (V. 26.) AB határozat, ABH 1992. 167., 176.; 58/1997. (XI. 5.) AB határozat, ABH 1997. 348., 352.; 18/2000. (VI. 6.) AB határozat, ABH 2000. 117., 130., 131.; 47/2000. (XII. 14.) AB határozat, ABH 2000. 377., 380.; 13/2001. (V. 14.) AB határozat, ABK 2001. május, 226., 238.] Így a büntető anyagi jogi rendelkezés alkotmányossági kontrollja keretében kidolgozott tesztek és követelmények a büntetés-végrehajtási jogi tárgyú vizsgálatokban is irányadók és alkalmazandók.

Ezzel összhangban rögzítette az Alkotmánybíróság már újabb gyakorlatában, az Alaptörvény hatályba lépését követően, hogy a büntetőhatalom jogállami gyakorlásának további ismérve, miszerint a büntetőjogi felelősségre vonás egészére – a büntethetőség feltételeitől kezdve a büntetés végrehajtására vonatkozó szabályokig – ugyanazok az alkotmányos követelmények érvényesek. A büntetőjog alkotmányos garanciarendszere által szabott korlátok pedig ezen büntetőjogi felelősségi rendszer valamennyi elemére és intézményére vonatkoznak.

Ennek megfelelően a büntető jogkövetkezményekre, illetőleg azok végrehajtására a büntető felelősségre vonás egész folyamatára alkalmazandó alkotmányos elveket kell irányadónak tekinteni. Például: 3116/2016. (VI. 21.) AB határozat, Indokolás [27].

Az Alkotmánybíróság gyakorlata büntetés-végrehajtási tárgyú ügyekben

A kapcsolódó döntéseket áttekintve megállapítható, hogy az Alkotmánybíróság jogvédelmi palettája rendkívül széles. A büntetés-végrehajtás feletti kontrollgyakorlás keretében a testület eszköztárának az elemeit már számos alkotmányossági kérdés megválaszolására alkalmazta.

Az Alkotmánybíróság gyakorlata az Alaptörvény hatályba lépése előtt

A testület eljárásának sokszínűségét mutatják az alábbi ügyek az Alaptörvény hatályba lépését megelőző időszakból.

A 13/2001. (V. 14.) AB határozatban¹ az Alkotmánybíróság az akkor hatályos, a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. törvényerejű rendeletet módosító jogszabály vizsgált rendelkezései kapcsán megállapította, hogy alkotmányellenes volt – egyebek mellett – az elítélt sajtó útján történő nyilatkozattételének konkrét korlátozása a közbiztonság, mások jóhírneve vagy személyhez fűződő jogainak védelme, a bűnözés megelőzése, a szolgálati titok és egyéb bizalmas adat közlésének megakadályozása érdekében.

Az 569/B/1999. AB határozat² (2002. október 7.) a büntetés-végrehajtási intézetekben fogva tartottak érdekvédelmi szervezete létrehozásának lehetőségét és feltételeit vizsgálta, annak kapcsán nem tárt fel alkotmányellenességet.

1 Az Alkotmánybíróság a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. törvényerejű rendeletet módosító, az Országgyűlés 2000. december 5-i ülésnapján elfogadott törvény 1. §-ával beiktatott 37/B. § (1) bekezdéséről, továbbá a 2. §-ával beiktatott 118. § (6) bekezdésének és a 3. § (2) bekezdésével módosított 122. § (3) bekezdésének a 37/B. §-ra utaló részéről megállapítja: alkotmányellenes az elítélt, az előzetesen letartóztatott, illetve az elzárást töltő elkövető sajtó útján történő nyilatkozattételének korlátozhatósága a közbiztonság, mások jóhírneve vagy személyhez fűződő jogainak védelme, a bűnözés megelőzése, a szolgálati titok és egyéb bizalmas adat közlésének megakadályozása érdekében.

2 Az akkor hatályos, a büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. törvényerejű rendelet 36. § (5) bekezdésének f) pontja és (6) bekezdésének b) pontja alkotmány-ellenességének vizsgálatáról

A 248/B/1998. AB határozat (2003. június 17.) alapjául szolgáló alkotmánybíróági eljárás középpontjában a jogerősen elítéltek esetében a szabadságvesztés fokozatának megváltoztatásával kapcsolatos szabály³ állt. Az indítványozó a védelemhez való jog sérelmére alapította állításait, ám azokkal összefüggésben alaptörvény-ellenesség nem volt megállapítható.

A 132/2008. (XI. 6.) AB határozat szerint az Országgyűlés az alapvető jogok korlátozására előírt törvényi szabályozási szint sérelmét okozó, mulasztásban megnyilvánuló alkotmányellenességet idézett elő azáltal, hogy nem rendelkezett a büntetés-végrehajtási szervezet által végrehajtott motozás szabályairól.

Mulasztásban megnyilvánuló alkotmányellenességet vizsgált a 369/E/2009. AB határozat (2009. december 14.) is, méghozzá azzal összefüggésben, hogy az előzetesen letartóztatott a büntetés-végrehajtási intézetben miként gyakorolhatja a választójogát⁴. A vizsgálat eredményeként a testület a választójog gyakorlását érintően nem állapított meg alkotmányellenességet.

Az egészségügyről szóló törvény rendelkezését⁵ vetette össze az Alkotmányból fakadó követelményekkel a 386/B/2005. AB határozat (2011. április 11.). Az Alkotmánybíróság megállapította, hogy a támadott szabályozás, amely a szervadományozást fogvatartottak esetében kizárólag közeli hozzátartozókra korlátozta, megfelelt az arányosság követelményének.

Az Alkotmánybíróság az elítéltek által végzett munka díjazására vonatkozó különböző jogszabályi rendelkezések alkotmányosságát több határozatában vizsgálta, így például a 176/B/1990. AB határozatban (1990. június 12.), a 461/B/1990. AB határozatban (1990. június 12.), a 684/B/2001. AB határozatban (2004. december 7.). Kifejtette, hogy „*a munkához, és a foglalkozás szabad megválasztásához való alapjog érvényesülése nem kizárt, hanem nagymértékben korlátozott az elítéltek esetében. A korlátozás kiterjed az alapjog pozitív és negatív oldalára egyaránt: az elítélt nem választhat tetszése szerinti foglalkozást, nem állhat tetszése szerinti munkaviszonyban, ugyanígy korlátozott a munkavégzés elutasításának, megtagadásának a joga is. [...]. A jogalkotó azonban szükségesnek látta törvényi szinten [...] rögzíteni azokat az alapelveket, amelyekről nem lehet eltérni. Az érintett rendelkezések szerint [...] az elítélt munkáját az általános bérezési elvek figyelembevételével kell díjazni*” (684/B/2001. AB határozat, ABH 2004. 1545., 1551.). Erre figyelemmel a 470/B/2006. AB határozatban (2011. május 17.) megállapította, hogy a támadott jogszabályi

3 Az akkor hatályos, a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. törvényerejű rendelet 7. §-a.

4 A szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól szóló 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet akkor hatályos 248. §-át.

5 Az 1997. évi CLIV. törvény akkor hatályos 206. § (4) bekezdése.

rendelkezés⁶ nem tartalmaz az elítéltek munkáltatásának általános elveire vonatkozó, valamint a munkához és a foglalkozás megválasztásához való jogot lényegesen korlátozó szabályokat.

A büntetés-végrehajtási tárgyú ügyek számokban

Ha az Alkotmánybíróság kereső rendszerében rákeresünk a „büntetés-végrehajtás” kifejezésre a döntések indokolásában, az alábbi számokat kapjuk:

1. számú táblázat

Az Alkotmánybíróság ügyszámai

Összesen: 72 db AB döntés			
Alaptörvény hatályba lépése (2012. 01. 01.) óta 36 db AB döntés			
17 db határozat		19 db végzés	
12 db TÜ		24 db öttagú tanács	
12 db határozat	0 db végzés	5 db határozat	19 db végzés

Forrás. A szerző saját szerkesztése.

Ha az 1. számú táblázat szerinti 36 db 2021. január 1-je, vagyis az Alaptörvény hatályba lépése óta született ügyet tartalmilag elemezzük, 25 db olyan ügyet tudunk kiválasztani, amelyek fókuszában valójában büntetés-végrehajtási jogi témájú alkotmányossági vizsgálat állt. Ezen ügyek között négy olyat is be tudunk azonosítani, amelyek az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatti kártalanításhoz kapcsolódó kifogáson alapultak. Ez egy további olyan ügycsoport, amit mindenképp meg kell említeni.

Az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatti kártalanítás jogintézményt 2017. január 1-jével léptette hatályba a törvényalkotó. Ennek előzménye az volt, hogy az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) (Czine, Szabó & Villányi, 2008) a megelőző időszakban több olyan ítéletet hozott, amely elmarasztalta Magyarországot az Emberi Jogok Európai Egyezménye (Egyezmény) 3. cikkének⁷ megsértése miatt, elsősorban a büntetés-végrehajtási intézetek zsúfoltsága miatt nem megfelelő elhelyezési körülményekre hivatkozva (Boda, 2021). Az EJEB 2015. március 10-én hozta meg vezető ítéletét a Varga és társai kontra Magyarország ügyben (Czine et al., 2008) a börtönzsúfoltságot kifogásoló

6 A szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól szóló 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet akkor hatályos 124. § (2) bekezdése.

7 Senkit sem lehet kintzárni, vagy embertelen, megalázó bánásmódnak, vagy büntetésnek alávetni.

panaszokról, melyben hazánkat az egyezményesértő fogvatartási körülmények megszüntetésére, valamint hatékony preventív, illetve kompenzációs jogorvoslat kialakítására hívta fel. A jogalkotó a helyzet megoldására alkotta meg az utalt kártalanítást (Boda, 2021). Meg kell jegyezni, hogy ezt a szabályozást a jogalkotó utóbb újragondolta, és 2021. január 1-jei hatállyal jelentősen módosította.

Ha az Alkotmánybíróság kereső rendszerében rákeresünk a „kártalanítás” tárgyszóra, 57 olyan döntést találunk, amelyben ezt a kifejezés szerepel. Ezen döntéseket áttekintve 28 db olyan döntést tudunk kiválasztani, amelyek az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatti kártalanítás jogintézménnyel kapcsolatosak. Ezek közül húsz határozat és csak a maradék hét végzés. Tehát az adott ügycsoportban az érdemi vizsgálatok aránya kifejezetten magas.

Ha az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatti kártalanítással összefüggő döntéseket összeszámoljuk a fent említett, további büntetés-végrehajtással kapcsolatos ügyekkel, azt látjuk, hogy az Alaptörvény hatályba lépése óta mintegy 50 olyan eljárás folyt az Alkotmánybíróság előtt, amelyek ezt a jogterületet érintették.

A továbbiakban az érdemi eljárások köréből szeretnék néhány példát kiemelni.

Az Alkotmánybíróság gyakorlata az Alaptörvény hatályba lépését követően

Az első érdemi kapcsolódó döntés röviddel az Alaptörvény hatályba lépését követően született. A fogvatartottak egészségügyi ellátásáról szóló jogszabállyal összefüggésben folytatott eljárás eredményeként a 30/2013. (X. 28.) AB határozatban az Alkotmánybíróság alaptörvény-ellenességet állapított meg, és a támadott szabályok⁸ megsemmisítéséről rendelkezett. Az Alkotmánybíróság alapvetően azt az indítványi elemet vizsgálta, amely szerint Alaptörvénybe ütközőnek minősül az, hogy a törvényhozási tárgykörbe tartozó szabályozást a jogalkotó a fogvatartottak egészségügyi önrendelkezési jogának korlátozását illetően rendeletbe foglalta (Indokolás [27]). Döntését arra alapította, hogy az emberi méltósághoz való alapjog részjogosítványaként megjelenő egészségügyi önrendelkezési jog korlátozásának eseteit érintően fennáll a törvényi szintű szabályozás alkotmányos követelménye. Mivel ezen követelménynek a támadott rendelkezések nem feleltek meg, helye volt azok megsemmisítésének (Indokolás [34]).

8 A fogvatartottak egészségügyi ellátásáról szóló 5/1998. (III. 6.) IM rendelet akkor hatályos 4. § (3) bekezdése és 5. §-a.

Súlyos jogkövetkezmény megállapításával zárult az Alkotmánybíróság azon eljárása, amely a fogvatartottakkal kapcsolatos bánásmód egyik elemét, a büntetés-végrehajtási intézetben történő elhelyezésük mikéntjét érintő szabályozást⁹ vizsgálta. A 32/2014. (XI. 3.) AB határozatban a testület az adott jogszabályi rendelkezés megsemmisítésén túl annak nemzetközi szerződésbe ütközését is megállapította. A döntés indokaként rögzíti a határozat, hogy „*a támadott rendelkezés a 2010-es módosítását követően – tekintettel arra, hogy lehetővé teszi a fogvatartottak elhelyezését olyan zárkában is, amelyben a minimálisan megkövetelt mozgástér nem biztosított – nem felel meg*” a – határozatban taglalt – nemzetközi követelményekből és az Alaptörvényből fakadó elvárásoknak sem (Indokolás [56]). Az Alkotmánybíróság a rendelkezést 2015. március 31-i hatállyal, tehát pro futuro semmisítette meg.

Néhány további példa az Alkotmánybíróság újabb gyakorlatából

A 3254/2019. (X. 30.) AB határozatban a testület bírói kezdeményezés elutasításáról rendelkezett. Az indítvány az elítéltek személyiségi jogával összefüggő jogérvényesítési lehetőségek korlátozottságát kifogásolta. Ám ezeket a kifogásokat az Alkotmánybíróság nem tekintette megalapozottnak.

A 3265/2021. (VII. 7.) AB határozatban az Alkotmánybíróság alkotmányjogi panasz indítványt utasított el. Az indítványozó a fokozatváltásra irányadó jogszabályi rendelkezéssel összefüggésben az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdése szerinti jogállamiságból fakadó jobbiztonság egyik konkrét követelménye, a visszaható hatályt tilalma megsértését állította. Ezt az AB szintén nem találta alaposnak.

A 3322/2022. (VII. 21.) AB határozat ugyancsak alkotmányjogi panasz elutasításáról szól. Az indítványozó a levelezésre irányadó szabályokat támadta azok módosítását követően. Előadta, hogy míg a 2021. január 1. napját megelőző, korábbi szabályozás normaszövegében szerepelt a „*nyomtatvány (pl.: könyv, katalógus, újság, folyóirat)*” szövegrész, addig az újonnan hatályba lépett szabályozás szövegéből ez hiányzik. Mindezek alapján a hatályos rendelkezés szerint már nincs lehetőség levélben többek között például tankönyvet, jogszabályt, döntvényt és egyéb nyomtatványt küldeni a fogvatartottak részére. Az indítványozó sérelmeit az AB az Alaptörvény XXVIII. cikk (3) bekezdése szerinti védelemhez való joggal összefüggésben vizsgálta, és azokat ugyancsak nem találta megalapozottnak.

9 A szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól szóló 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet akkor hatályos 137. § (1) bekezdése.

A kártalanítással kapcsolatos döntéseket érintően azt érdemes kiemelni, hogy az Alkotmánybíróság az új szabályok bevezetését és alkalmazását jellemzően az Alaptörvény B) cikk bekezdéséből fakadó visszaható hatály tilalmának az érvényesülése szempontjából vizsgálta.

Elsőként a 3295/2018. (X. 1.) AB határozatban állapította meg, hogy „*a Bvtv. új, az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatti kártalanításra vonatkozó – és a konkrét esetben alkalmazott – szabályai kizárólag jogot megállapító jogszabálynak minősülnek, amelyek nem hordoznak hátrányos tartalmat, a hatálybalépést megelőző időre nem állapítanak meg kötelezettséget, kötelezettséget nem tesznek terheesebbé, valamint nem vonnak el és nem korlátoznak jogot, illetve nem nyilvánítanak valamely magatartást jogellenessé, jogalakító hatásuk csak a jövőre nézve van.*” (Indokolás [30]). A döntésben a testület úgy ítélte meg, hogy „*a kártalanítási igényt elbíráló, az indítványozó által támadott jogszabályok visszamenőleges hatályúként nem értelmezhetők, mivel a kártalanítás szempontjából lezárt jogviszonyok alapján rendelkeznek kártalanítási összeg jövőbeni kifizetése iránti kötelezettségről vagy a kártalanítási igény elutasításáról.*” (Indokolás [31]). Ezért megállapította, hogy a vizsgált bírói jogértelmezés nem sértette az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdését, és az alkotmányjogi panaszt elutasította.

A 3087/2020. (IV. 23.) AB határozatban és a 3335/2019. (XII. 6.) AB határozatban a testület bírói döntés megsemmisítéséről rendelkezett, méghozzá mindkét esetben azért, mert a kártalanítási kérelem elbírálása során a bíróságok nem az Alaptörvény 28. cikkében foglalt értelmezési kötelezettség szerint jártak el, amikor az indítványozó korábbi kérelmét formális okból elutasító büntetés-végrehajtási bírói döntéseket „*ítélt dolognak*” minősítették. Annak következtében pedig, hogy a bíróságok a korábbi végzések ügydöntő jellegét és anyagi jogerőre képességét tévesen ítélték meg, az alkotmányjogi panasszal támadott végzésekben sem vizsgálták meg érdemben az indítványozók kártalanítási kérelmét. Ezáltal a bíróságok eljárása elvonta az indítványozókat a törvényes bíróhoz való joguktól, ezért helye volt a támadott bírósági határozatok megsemmisítésének.

A 3129/2022. (IV. 1.) AB határozatban pedig az Alkotmánybíróság azt az alkotmányjogi panasz indítványt utasította el, amely kifogásolta, hogy a 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról (Bv. tv.) módosított szabályai megszüntették a kártalanítási összeg ügyvédi letéti számlán keresztül történő elszámolásának a lehetőségét. Az Alkotmánybíróság a konkrét esetben megvizsgálta az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdéséből fakadó visszaható hatály tilalma, valamint a kellő felkészülési idő követelményének a megsértését. Szintén vizsgálta a szerződési szabadság sérelmét. Azonban az indítványozó

kifogásait egyik vonatkozásban sem tekintette alaposnak, és az indítvány elutasítása mellett döntött.

Álláspontom szerint a fenti példák jól szemléltetik, hogy az Alkotmánybíróság döntései mostanáig a szabadságvesztés számos szegmensét érintették. A szabályozás állandó változása pedig alkalmat teremt arra, hogy az Alkotmánybíróság e tevékenységét egyre szélesebb körben, a szabadságvesztés mind több aspektusát érintően gyakorolhassa.

Alkotmányjogi panasszal támadható büntetés-végrehajtási döntések

Azt, hogy milyen büntetés-végrehajtási jogi döntésekkel szemben lehet alkotmányjogi panasszal fordulni az Alkotmánybírósághoz az Abtv. 27. §-a alapján a testület eddig átfogó jelleggel nem elemezte. A kapcsolódó döntések áttekintésével ugyanakkor a testület következetes gyakorlatának a képe rajzolódik ki az alábbiak szerint.

A kérdés kapcsán kiindulásként meg kell jegyezni, hogy a büntetőjogi jogkövetkezmények végrehajtásával összefüggő döntések meghozatalára részben az ítélembíróság, részben a büntetés-végrehajtási bíró rendelkezik hatáskörrel. Ennek a különbségtételnek az adott kérdés megválaszolása szempontjából is van jelentősége.

A büntetőeljárásban születő döntésekhez kapcsolódóan a 3002/2014. (I. 24.) AB végzés ad iránymutatást. Ebben a végzésben az Alkotmánybíróság az 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról (Be.) és az Abtv. szabályainak az összevetésével értelmezte, hogy a büntetőeljárásban hozott határozatok közül melyek azok, amelyek alkotmányjogi értelemben az Abtv. 27. §-a¹⁰ szerinti alkotmányjogi panasz tárgyai lehetnek.¹¹ A döntés tételmondata szerint „*az Abtv. 27. § első fordulata szerinti érdemi döntés, így alkotmányjogi panasz tárgya lehet*

10 „Az Alaptörvény 24. cikk (2) bekezdés d) pontja alapján alaptörvény-ellenes bírói döntéssel szemben az egyedi ügyben érintett személy vagy szervezet alkotmányjogi panasszal fordulhat az Alkotmánybírósághoz, ha az ügy érdemében hozott döntés vagy a bírósági eljárást befejező egyéb döntés a) az indítványozó Alaptörvényben biztosított jogát sérti, és

b) az indítványozó a jogorvoslati lehetőségeit már kimerítette, vagy jogorvoslati lehetőség nincs számára biztosítva.” (Indokolás [12]).

11 „Mindezek alapján a Be. szabályainak együttes értelmezéséből az következik, hogy az ügy érdeméről szóló döntésnek elsősorban azon határozatok tekinthetők, amelyek a büntetőjogi főkérdés, a vád tartalmi elbírálásáról szólnak. Az ügy érdeméről rendelkező határozatok köre azonban nem feltétlenül esik egybe az ügydöntő határozatok fogalmával. Az ügydöntő végzések ugyanis »érdemben« lezárják a büntetőeljárást, jogerőre képesek, azonban a büntetőjogi felelősség tekintetében nem tartalmaznak az ítéletben foglaltakkal egyenértékű tartalmú döntést, így nem minősülnek az ügy érdemében hozott határozatnak.” (Indokolás [18]).

a büntetőeljárásban hozott döntések közül a vád tartalmi elbírálásáról, illetve a büntetőjogi felelősségről szóló határozat, azaz az ügydöntő határozatok közül a bűnösséget megállapító és a felmentő ítélet. Az ügydöntő végzések – a tárgyalás mellőzésével hozott végzés és az eljárást megszüntető végzés – nem tekinthetők az Abtv. szerinti érdemi döntésnek, azonban ezek a határozatok is vizsgálhatók alkotmányjogi panasz keretében, mert megfeleltethetők az Abtv. 27. § második fordulatának, a bírósági eljárást befejező egyéb döntésnek.” (Indokolás [21]). Ezen teszt alkalmazásával jutott arra a következtetésre az Alkotmánybíróság a konkrét végzésben, hogy a büntetőeljárás folyamán hozott, kényszerintézkedések elrendeléséről, fenntartásáról és megszüntetéséről szóló határozatok nem tartozhatnak bele az ügyek érdemében hozott végső döntések és a bírósági eljárást befejező egyéb döntések fogalmába, ezért azok alkotmányjogi panaszszal nem támadhatók (Indokolás [24]). Hasonló következtetésre jutott a testület a 3390/2022. (X. 12.) AB végzésben a szabadságvesztés végrehajtásának a megkezdésére engedélyezhető halasztás iránti kérelmet elbíráló ítélőbírói döntés kapcsán.

A büntetés-végrehajtási bíró (bv. bíró) által hozott döntések kapcsán jelentősége van annak, hogy a bv. bíró egyes kérdésekben felülvizsgálati fórumként jár el, míg más kérdésekben saját hatáskörben hoz döntést.

A Bv. tv. 24. §-a értelmében a végrehajtásért felelős szerv határozata ellen, ha e törvény így rendelkezik, a büntetés-végrehajtási bíróhoz címzett bírósági felülvizsgálati kérelemnek van helye. A büntetés-végrehajtási bíró bírósági felülvizsgálati eljárásban hozott határozata ellen – a törvényben meghatározott kivétellel – fellebbezésnek nincs helye.

Továbbá a Bv. tv. 50. §-a szerint a bv. bíró a törvényben meghatározott eljárása során az ügy érdemében – saját hatáskörben – ügydöntő végzést hoz, amely ellen, a törvény eltérő rendelkezése hiányában, fellebbezésnek van helye. A jogerőre emelkedést követően továbbá ezen döntésekkel szemben a Be. alapján felülvizsgálati indítvány nem terjeszthető elő, de a Be. szerinti törvényesség érdekében bejelentett jogorvoslat nyújtható be.

A bv. bíró döntéseivel szemben előterjeszthető alkotmányjogi panaszok vizsgálatakor az Alkotmánybíróság a fent utalt 3002/2014. (I. 24.) AB végzésből és arra épülő gyakorlatából indult ki. Elsőként a 3005/2020. (II. 4.) AB végzésben állapította meg, hogy a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségének utólagos megvizsgálása érdekében lefolytatott eljárás a Bv. tv. 50. §-a szerint olyan bv. bírói eljárás, amelyben a bíróság végzéssel határoz. A végzéssel szemben a jogorvoslati lehetőség biztosított, továbbá a végső határozat jogerőre képes, tehát mindezekre figyelemmel egy önálló bírósági eljárásnak tekinthető. Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint ezért az Abtv. 27. § második fordulatában

meghatározott feltételnek megfelel, így ellene alkotmányjogi panaszt lehet benyújtani (Indokolás [26]). Ezt a megközelítést a testület utóbb megerősítette, lásd például: 3333/2020. (VIII. 5.) AB végzés (Indokolás [9]). Hasonló következtetésre jutott a testület a 3301/2022. (VI. 24.) AB végzésben a reintegrációs őrizet¹² elrendelésére irányuló kérelmet elbíráló bv. bírói döntést kapcsán. Azt ugyancsak olyan döntésnek tekintette, amely ellen alkotmányjogi panasz előterjeszhető.

Az utalt végzések alapján tehát a bv. bírónak a Bv. tv. 50. §-a szerinti, saját hatáskörben hozott jogerős végzései az Abtv. 27. § alapján olyan bírósági döntések, amelyek ellen alkotmányjogi panasszal lehet élni.

Ezt követően a 3376/2023. (VII. 27.) AB végzésben a testület a bv. bíró által hozható döntéseket egy fenyítést kiszabó fegyelmi határozat bírói felülvizsgálata kapcsán elemezte. A 3301/2022. (VI. 24.) AB végzés megállapításaiból kiindulva az Alkotmánybíróság úgy ítélte meg, hogy „*adott esetben a büntetés-végrehajtási bíró felülvizsgálati eljárás során hozott határozata olyan, a büntetés-végrehajtási ügyet lezáró döntés, mely az Abtv. 27. §-a értelmében az eljárást lezáró egyéb döntésnek minősül, így alkotmányossági vizsgálat tárgya lehet*” (Indokolás [13]-[14]).

A végzés értelmében tehát a bv. bíró felülvizsgálati eljárás során hozott, vagyis a Bv. tv. 24. §-án alapuló határozata is olyan, a büntetés-végrehajtási ügyet lezáró döntések, melyek ellen helye van alkotmányjogi panasz előterjesztésének.

12 187/A. § (1) Ha a büntetés céljának megvalósulása ilyen módon is biztosítható, a feltételes szabadságra bocsátás esedékessége, illetve ennek kizárása vagy kizártsága esetén a szabadulás várható időpontja előtt reintegrációs őrizetbe helyezhető az az elítélt, aki azt vállalja és gondatlan bűncselekmény elkövetése miatt ítélték szabadságvesztésre, vagy ha szándékos bűncselekmény elkövetése miatt ítélték szabadságvesztésre, akkor

a) nem a Btk. 459. § (1) bekezdés 26. pontjában meghatározott személy elleni erőszakos bűncselekmény miatt ítélték el,

b) első ízben ítélték végrehajtható szabadságvesztésre vagy visszaesőnek nem minősülő bűnismétlő, és

c) öt évet meg nem haladó tartamú szabadságvesztést tölt.

2. számú táblázat

A büntetés-végrehajtási eljárások típusai a kreditrendszer vonatkozásában

Eljárás típusa	Felülvizsgálati fórumként jár el	Saját hatáskörben hoz döntést
Jogszabályi alapja	Bv. tv. 24. §	Bv. tv. 50. §
Bv. bíró hatásköre	A végrehajtásért felelős szerv határozata ellen (például: fegyelmi határozat felülvizsgálata)	A törvényben meghatározott eljárása során saját hatáskörben (például: a feltételes szabadságra bocsátás, reintegrációs őrizet)
Jogorvoslati lehetőség	– A felülvizsgálati kérelem 72. § (1) bekezdés a) pontja szerinti elutasítása esetén (ha az elkészült, a törvényben kizárt vagy nem a jogosulttól származik) a határozattal szemben az általános szabályok szerint van helye jogorvoslatnak. – Minden egyéb esetben fellebbezésnek nincs helye.	– Fellebbezésnek van helye, azt a törvényszék másodfokú tanácsa bírálja el. – Jogerőre emelkedést követően a Be. alapján felülvizsgálati indítvány nem terjeszthető elő, de a Be. szerinti törvényesség érdekében bejelentett jogorvoslat nyújtható be.
Alkotmányjogi panasz előterjeszthető-e?	Igen [például: 3376/2023. (VII. 27.) AB végzés]	Igen [például: 3005/2020. (II. 4.) AB végzés, 3301/2022. (VI. 24.) AB végzés]

Forrás. Alkotmánybírósági adatbázis 2024. május.

Álláspontom szerint a bv. bírónak mind a saját hatáskörben, mind a felülvizsgálati fórumként hozott határozatai olyan döntésnek minősülnek, amely ellen az Abtv. 27. §-a alapján alkotmányjogi panasz előterjeszthető.

A fogvatartottak osztályozásának és kategorizálásának új rendszere

A Bv. tv. 97. §-a értelmében a szabadságvesztést továbbra is a büntetés-végrehajtási szervezet hajtja végre. A végrehajtás ugyanakkor a bíróság által meghatározott végrehajtási fokozat alapján meghatározott, úgynevezett kategóriákban történik.

A kategória definícióját a Bv. tv. 82. §-a a 6. pontban rögzíti.¹³ Eszerint a „*kategória: az egyéniesítés alapelve alapján működtetett végrehajtási környezet, amely igazodik az elítélt visszaesési és fogvatartási kockázatához, magatartásához,*

13 2013. év CCLX.tv. 82.§8. : kreditrendszer: az elítélt magatartása, együttműködési készsége és a reintegrációs tevékenység keretében nyújtott teljesítménye alapján számított kreditértékeken alapuló előmeneteli rendszer, amelyben a szabadságvesztés tartamához igazodóan rögzítésre kerül azon kreditpontok száma, amelynek összegyűjtése esetén az elítélt a kezdeti besoroláshoz képest átkerülhet egy kedvezőbb kategóriába, és amelyhez mérten az elítélt által megszerzett és a tőle levont kreditpontok számértéke határozza meg a kategóriák közötti előre- vagy visszasorolását.

együttműködési készségéhez, és amely az elítélt szükségleteihez igazodó reintegrációs programok biztosításával szolgálja az egyéni bűnmegelőzési célok megvalósítását.”

A törvényjavaslatához fűzött jogalkotói indokolás szerint az új szabályozás egy átláthatóbb fogvatartotti besorolási rendszert alakít ki a mostani rezsimrendszer helyett, amely mögött hatékonyabban érvényesülni tud a progresszivitás elve (Vókó, 2020). Az új besorolási rendszerben a jelenlegi kilenc rezsim helyett egy egyszerűbb, ötfokozatú kategóriarendszer lesz az alapja a szabadságvesztés végrehajtási rendjének. Az elítéltek biztonsági és fogvatartási kockázatára is reagáló kategóriarendszer lehetővé teszi a büntetés-végrehajtási szervezet személyi állományának hatékony, a fogva tartás biztonságának fenntartásához rugalmasan igazodó beosztását, és segíti a bv. intézeti férőhelyek optimalizált kihasználását. A cél egy komplex, az elkövetett bűncselekményt, az elítéltek társadalmi veszélyességét, együttműködési készségét a jelenlegi struktúránál erőteljesebben tükröző, a büntetési célokat hatékonyan érvényre juttató, a büntetés-végrehajtás kontrollmechanizmusait és a motivációs eszköztárát fejlesztő struktúra létrehozása.

Az új szabályok értelmében a fogvatartottat a szabadságvesztés megkezdésekor kategóriába sorolják.¹⁴ Ez az ügynevezett kezdeti kategóriabesorolás.¹⁵

A kategóriák számozása I.-től V.-ig terjed. Alapja az elítélt kockázatelemzési vizsgálata, amelyet – a Bv. tv.-ben meghatározottak szerint – a Központi Kivizsgáló és Módszertani Intézet vagy a Befogadási és Fogvatartási Bizottság (BFB) végez.

A kockázatelemzési vizsgálat szakmai háttérét a Kockázatelemzési és Kezelési rendszer¹⁶ adja, amelyet az elmúlt évek szakmai és szoftveres fejlesztései alkalmassá tesznek arra, hogy a kategória-besorolások alapját képezzék. Az új szabályozás meghatározza a besorolási szempontrendszer elemeit is. Az első besorolás határozza meg az elítélt elhelyezését és az életkörülményeket meghatározó kezdeti kategóriát, az ítéletben meghatározottak figyelembevételével.

A kategória-besorolás utóbb, a fogva tartás időtartama alatt módosítható. Erre az új szabályok szerinti kreditrendszer alapján van lehetőség.

14 Bv. tv. 92. § (1) A Központi Kivizsgáló és Módszertani Intézet (a továbbiakban: KKMI) és agglomerációs szervezeti egységei a Kockázatelemzési és Kezelési Rendszer alapján elvégzik az e törvényben meghatározott elítéltek kockázatelemzési, valamint a reintegrációs programok kiválasztását és egyéb döntéseket elősegítő vizsgálatát.

15 Bv. tv. 95. § 10. ponthoz fűzött törvényi indokolás: A BFB a kezdeti kategória-besorolás előtt az elítéltet meghallgatja, azonban a kreditpontok megadásáról való döntés, a kreditpontok összesítése és ezek alapján a kategória-besorolás megváltoztatása olyan tevékenységek, amelyek nem igénylik az elítélt meghallgatását.

16 Bv. tv. 82. § 3. kockázatelemzési és kezelési rendszer: az elítélt visszaesési és fogva tartási kockázatának a felmérése, értékelése és kezelése érdekében kialakított és működtetett szakmai rendszer.

A törvényjavaslathoz fűzött jogalkotói indokolás szerint új motivációs eszközként jelenik meg a szabályozásban a kreditrendszer, amelynek célja, hogy az elítéltek egyes kategóriák közötti váltásához egy objektív alapokon nyugvó, kiszámítható és átlátható keretet adjon. A kezdeti besorolást követően az elítélt kreditpontokat gyűjthet és ez alapján kedvezőbb kategóriába kerülhet, vagy pontvesztés esetén a kategóriában visszasorolására kerülhet sor. A kreditrendszerben az elítélt magaviseletét, együttműködési készségét, reintegrációs tevékenységben való részvételét értékeli. Ez a motivációs rendszer erősíti az elítélt felelősségvállalását, érdekeltté teszi a végrehajtás rendjének megtartásában és a reintegrációs terv megvalósításában, mindez pedig azzal jár, hogy a jogkövető magtartás pozitív elismerést nyer, az egyéni büntetési célok megvalósulását segíti.

A kreditrendszer fogalmát a Bv. tv. 82. §-a szintén rögzíti a 8. pontban: az elítélt magatartása, együttműködési készsége és a reintegrációs tevékenység keretében nyújtott teljesítménye alapján számított kreditértékeken alapuló előmeneteli rendszer, amelyben a szabadságvesztés tartamához igazodóan rögzítésre kerül azon kreditpontok száma, amelynek összegyűjtése esetén az elítélt a kezdeti besoroláshoz képest átkerülhet egy kedvezőbb kategóriába, és amelyhez mérten az elítélt által megszerzett és a tőle levont kreditpontok számértéke határozza meg a kategóriák közötti előre- vagy visszasorolását.

A kategóriák közötti váltás az elítélt életrendje megváltozásának lehetőségét teremti meg. Lényegét tekintve ugyanis a kategóriák főbb tartalmi elemei határozzák meg a szabadságvesztés végrehajtási rendjét.

Ugyanakkor a fogva tartás biztonságának fenntartása érdekében az egyes kategóriákon belül az elítélt egyéni kockázatértékelése alapján az elítélt őrzésére, felügyeletére, ellenőrzésére, a zárkaajtó zárva tartására, bv. intézetben belüli mozgására, látogatóknak biztonsági fülkében vagy rácson keresztül történő fogadására, közös kulturális vagy sportrendezvényen, vallási szertartáson való részvételére, külső munkahelyen történő foglalkoztatására, az intézet elhagyására, az elítélt előállítására, szállítására vonatkozó biztonsági előírások szigorúbbak lehetnek.

Példaként említhető az az esetet, ha az elítélt végrehajtási fokozathoz igazodó kezdeti kategória-besorolása a kockázatelemzési vizsgálat eredménye alapján:

- a) fogházfokozat esetén, ha az elítéltet első alkalommal ítélték szabadságvesztésre, amelynek a tartama az egy évet nem haladja meg I. kategória,
- b) az a) pontban meghatározottakon kívül fogházfokozat esetén II. vagy III. kategória,
- c) börtönfokozat esetén III. vagy IV. kategória,
- d) fegyházfokozat esetén IV. vagy V. kategória lehet.

Ilyen módon a végrehajtási fokozatok a jövőben a kezdeti besorolás meghatározásában kapnak döntő szerepet.

A jogalkotó a kategorizálás korlátait is meghatározta. Így ha a szabadságvesztés végrehajtási fokozata

- fegyház, az elítélt I. kategóriába történő előresorolására,
- fegyház, az elítélt V. kategóriába történő visszasorolására – kiemelkedően súlyos fegyelemsértés esetének kivételével – nem kerülhet sor.

További korlátozó rendelkezés irányadó a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést töltő elítéltre: az V. kategóriába kell sorolni, az I. vagy a II. kategóriába történő előresorolása kizárt, továbbá a IV. vagy a III. kategóriába történő előresorolása esetén sem engedélyezhető számára látogató intézetben kívüli fogadása, kimaradás vagy eltávozás, és külső munkáltatásba nem vonható be.

A kreditek megszerzésére és elvesztésére irányadó szabályt is tartalmaz a Bv. tv. (99. §). Eszerint a szabadságvesztés végrehajtása során az elítélt jogszabályban meghatározottak szerint a magatartása, az együttműködési készsége és a reintegrációs tevékenységben való részvétele függvényében kreditpontokat, továbbá kiemelkedő teljesítménye alapján plusz kreditpontokat szerezhet, illetve fenyítése függvényében kreditpontokat veszíthet, amely a kategóriák közötti előresorolását vagy visszasorolását eredményezi.

Az elítélt által a végrehajtás alatt megszerzendő, előmenetelt biztosító kreditpontok számát és a kategória-előresorolás lehetséges időpontját, valamint az időpont megjelölésével a szerzett, a levont, illetve a felfüggesztett kreditpontok számát a fogvatartotti nyilvántartásban rögzíteni kell. A BFB az elítélt által szerzett és a tőle levont kreditpontokat hathavonta összesíti. Ha az összesítési időszakban megszerzett vagy tőle levont kreditpontjai alapján az elítélt kategóriaváltása szükséges, arról a BFB soron kívül dönt.

Garanciális rendelkezés a Bv. tv. 100. §-ában: a bv. intézetnek biztosítani kell, hogy az elítélt

- megismerhesse a számára lehetséges kategória-előresorolás időbeli ütemezését,
- információval rendelkezzen az aktuális kreditpontjairól,
- a kreditpontjaiban bekövetkező változást nyomon követhesse,
- számára megállapítható legyen, hogy hány kreditpont megszerzése szükséges a kategória szerinti előresorolásához,
- elvesztése eredményez kategória szerinti visszasorolást.

Ezek a rendelkezések biztosítják, hogy az elítélt tisztában legyen a kreditrendszer fogva tartására gyakorolt hatásaival.

Az egyes kreditpontok tekintetében egyedi panasz benyújtásának nincs helye. Az elítélt jogérvényesítéséhez kapcsolódó lehetőség ugyanakkor, hogy az elítélt

- a kreditpont-összesítési időszakot,
- a kategória-előresorolás lehetséges időpontját,
- a kategória-visszasorolását követő 15 napon belül kérelmet nyújthat be a BFB-hez,¹⁷ hogy vizsgálja meg, hogy az általa megszerezhető kreditpont meg nem adása vagy a tőle való kreditpontlevonás, illetve annak mértéke megalapozott-e.

Az új szabályozás a kategóriaváltással összefüggésben négy esetkörben biztosítja a bírósági felülvizsgálati kérelem benyújtásának lehetőségét is, amelyek vizsgálata az alkotmányjogi panaszokkal összefüggésben releváns. Ezek közül fontos kiemelni az alábbiakat:

- ha a bv. szerv a kezdeti kategória besorolásnál a Bv. tv. által az adott végrehajtási fokozathoz kapcsolt két kategóriánál eggyel szigorúbb kategóriát állapít meg, továbbá
- a kockázatelemzés alapján történő kategória visszasorolás esetére,
- a bv. intézet parancsnoka általi azonnali kategória visszasorolása esetére
- végül a kreditpontszámítás vizsgálatáról hozott határozattal szemben.

Az említett négy új ügytípus közös sajátja, hogy az elsőfokú határozatot a büntetés-végrehajtási intézet hozza meg, mely ellen a bírósági felülvizsgálati kérelem előterjeszhető. A bv. bíró határozatával szemben – ahogyan a többi felülvizsgálati hatáskörben hozott döntés ellen sem – további jogorvoslatnak nincs helye.

A négy esetkör kapcsán általánosan megállapíthatjuk, hogy az új szabályozás azon esetekben biztosítja a bírósági felülvizsgálat új lehetőségét, amikor a büntetés-végrehajtási intézet a kategóriabesorolást érintő határozatában a fogvatartottra hátrányosan kíván eltérni a törvény által meghatározott keretektől. Ezeknek az eseteknek azért van jelentősége, mert ezek a bírósági döntések lehetnek olyanok, amelyeket a velük szemben előterjesztett alkotmányjogi panasz indítványok esetében majd szükséges megvizsgálni abból a szempontból, hogy ellenük az Abtv. 27. §-a alapján helye van-e alkotmányjogi panasz előterjesztésének.

Az Alkotmánybíróságnak a bv. bíró határozataival szembeni alkotmányjogi panaszok kapcsán kialakított eddigi – fent ismertetett – gyakorlata arra enged

17 2013. évi CCXL. tv. 96. §-hoz fűzött indokolás: „A büntetés-végrehajtási szervezetnek a Befogadási és Fogvatartási Bizottságon keresztül lehetősége van arra, hogy az elítélt személyiségének, magatartásának fejlődését rendszeres időszakonként megvizsgálja, és az egyes fokozatokon belül ennek megfelelően állapítsa meg, hogy az életrend milyen meghatározottsága indokolt az elítélttel szemben. A törvény jogállami elveknek megfelelően megteremt az elítélt jogorvoslati jogát a BFB döntésével szemben.”

következtetni, hogy ezekben az esetekben az alkotmányjogi panaszok befogadásának helye lehet.

Összegzés

Az Alkotmánybíróság döntései eddig a szabadságvesztés számos területét érintették. A szabályozás állandó változása pedig alkalmat teremt arra, hogy az Alkotmánybíróság ezen tevékenységét egyre szélesebb körben, a szabadságvesztés mind több aspektusát érintően gyakorolhassa.

Véleményem szerint – az Alkotmánybíróság eddigi gyakorlatát is figyelembe véve – a bv. bírónak mind a saját hatáskörben, mind a felülvizsgálati fórumként hozott határozatait olyan döntésnek tekintheti, amely ellen az Abtv. 27. §-a alapján alkotmányjogi panasz előterjeszhető.

Az új osztályozási és kreditrendszer új esetkörökben teremt meg a bírósági felülvizsgálat lehetőségét a bv. bíró számára. Az Alkotmánybíróságnak a bv. bíró határozataival szembeni alkotmányjogi panaszok kapcsán kialakított eddigi – fent ismertetett – gyakorlata arra enged következtetni, hogy ezekben az esetekben az alkotmányjogi panaszok befogadásának helye lehet.

Felhasznált irodalom

Boda Z. (2021). A büntetőeljárás és a büntetésvégrehajtási törvény szerinti kártalanítás összehasonlító elemzése. *JURA*, 27(3), 102–125.

Czine Á. (2023). A strasbourgi emberi jogi bíróság esetjogának megjelenése a magyar Alkotmánybíróság határozataiban. *Magyar Jog*, 70(7-8), 409–414.

Czine Á., Szabó S. & Villányi J. (2008). *Strasbourgi ítéletek a magyar büntetőeljárásban*. HVG ORAC.

Vókó Gy. (2020). Nemzetközi elvárások hatása a büntetések végrehajtására – összehasonlító elemzés. *Ügyészek Lapja*, 27(4-5), 100–108.

Alkalmazott jogszabályok

5/1992 (I. 30.) AB határozat

5/1998. (III. 6.) IM rendelet. a fogvatartottak egészségügyi ellátásáról

6/1996. (VII. 12.) IM rendelet – a szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól

13/2001 (V. 14.) AB határozat

18/2000 (VI. 6.) AB határozat
30/1992 (V. 26.) AB határozat
30/2013 (X. 28.) AB határozat
32/2014 (XI. 3.) AB határozat
47/2000 (XII. 14.) AB határozat
58/1997 (XI. 5.) AB határozat
132/2008 (XI. 6.) AB határozat
176/B/1990 (1990. június 12.) AB határozat
248/B/1998 (2003. június 17.) AB határozat
369/E/2009 (2009. december 14.) AB határozat
386/B/2005 (2011. április 11.) AB határozat
461/B/1990 (1990. június 12.) AB határozat
470/B/2006 (2011. május 17.) AB határozat
569/B/1999 (2002. október 7.) AB határozat
684/B/2001 (2004. december 7.) AB határozat
1979. évi 11. törvényerejű rendelet. a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról
1997. évi CLIV. törvény az egészségügyről
1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról
2011. évi CLI. törvény az Alkotmánybíróságról
2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról
2023. évi XCVII. törvény büntetőjogi tárgyú és ehhez kapcsolódóan egyéb törvények módosításáról
3002/2014 (I. 24.) AB határozat
3005/2020 (II. 4.) AB határozat
3087/2020 (IV. 23.) AB határozat
3116/2016 (VI. 21.) AB határozat
3129/2022 (IV. 1.) AB határozat
3254/2019 (X. 30.) AB határozat
3265/2021 (VII. 7.) AB határozat
3295/2018 (X. 1.) AB határozat
3301/2022 (VI. 24.) AB határozat
3322/2022 (VII. 21.) AB határozat
3333/2020 (VIII. 5.) AB határozat
3335/2019 (XII. 6.) AB határozat
3376/2023 (VII. 27.) AB határozat
3390/2022 (X. 12.) AB határozat
Magyarország Alaptörvénye

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Czine Á. (2024). A büntetés-végrehajtási döntések alkotmányossági értékelése, megítélése, figyelemmel a büntetés-végrehajtási kreditrendszer bevezetésére. *Belügyi Szemle*, 72(10), 1857–1877. <https://doi.org/10.38146/BSZ-AJIA.2024.v72.i10.pp1857-1877>

Nyilatkozatok

Összeférhetetlenség

A szerző nem jelentett összeférhetlenséget.

Finanszírozás

A szerző nem kapott pénzügyi támogatást a kutatáshoz, a szerzőséghez és/vagy a cikk publikálásához.

Etikai nyilatkozat

Jelen cikkhez nem kapcsolódik adatkészlet.

Nyílt hozzáférésről szóló tájékoztatás

Jelen cikk a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY NC-ND 2.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.0/>) feltételei szerint publikált Open Access közlemény, melynek szellemében a cikk bármilyen médiumban szabadon felhasználható, megosztható és újraközölhető, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje feltüntetésre kerülnek.

Levelező szerző

A cikk levelező szerzője Czine Ágnes, aki a czine.agnes@kre.hu e-mail címen érhető el.

Az anyanyelv használatának joga és annak érvényesülése a magyar büntetőeljárásokban

The right to language assistance and its enforcement in Hungarian criminal procedures

Dobrocsi Szilvia

Dr. PhD, egyetemi docens
Károli Gáspár Református Egyetem,
Állam- és Jogtudományi Kar
dobrocsi.szilvia@kre.hu

Absztrakt

Cél: A tanulmány egyik célja az anyanyelv használatának jogára vonatkozó hazai és nemzetközi szabályozás áttekintése annak érdekében, hogy megállapítsuk az irányadó elvárásokat e területen. A szabályozás megfelelősége azonban nem feltétlenül jelenti azt, hogy a gyakorlatban is megfelelően érvényesülnek a nyelvhasználatra vonatkozó szabályok. További cél ezért a kapcsolódó joggyakorlat áttekintése.

Módszertan: A tanulmány részben a hatályos hazai jogszabályok és vonatkozó emberi jogi és európai uniós instrumentumok áttekintésén keresztül vizsgálja az irányadó elvárásokat. A gyakorlati érvényesülést az Alkotmánybíróság határozatainak és a magyar bíróságok esetjogának elemzésén keresztül vizsgálja.

Megállapítások: A hatályos magyar büntetőeljárás törvény részletesen rendelkezik az anyanyelv használatának jogáról, valamint a tolmács és fordító igénybevételének lehetőségéről. Az Emberi Jogok Európai Egyezménye és az EU vonatkozó irányelve is foglalkozik ezen alapjoggal. Ezeket a jogi instrumentumokat áttekintve megállapítható, hogy a hatályos magyar szabályozás lényegesen többet biztosít az anyanyelv használatának jogával kapcsolatban, mint amit az európai szabályok megkövetelnek. Az Alkotmánybíróság következetes gyakorlata a tisztességes eljárás egyik részelemét képező fegyverek egyenlősége elvének fontos követelményeként tartja számon a nyelvhasználat jogát. A bírósági

A szerző a kéziratot magyar nyelven nyújtotta be. Benyújtás: 2024. 07. 05. Átdolgozás: 2024. 09. 11.
Elfogadás: 2024. 09. 19.

esetjog elemzéséből kiderül, hogy a büntetőeljárásokban a nyelvhasználattal összefüggő kérdéseket érdemben viszonylag ritkán kifogásolják az érintettek. **Érték:** Az anyanyelv használatának elve a büntetőeljárás egyik alapelve. Az anyanyelv használatának biztosítása alapvető jelentőségű a büntetőeljárás tisztességének érvényesítése terén. Összeségében az anyanyelv használatához való jog gyakorlati érvényesítése megfelel a jogszabályokban és az Alkotmánybíróság gyakorlatában meghatározott elvárásoknak, de e körben további és folyamatos vizsgálat indokolt.

Kulcsszavak: büntetőeljárás, anyanyelv használatának joga, tolmács és fordító a büntetőeljárásban, fegyverek egyenlőségének elve

Abstract

Aim: The goal of this study is to review Hungarian and international legal instruments in order to assess the relevant standards in this field. Enacting proper legal regulations, however, does not necessarily mean that the requirements of language assistance are also enforced in practice. Another goal, therefore, is the review of the relevant caselaw.

Methodology: This study reviews the relevant standards through the review of the relevant Hungarian legal regulations, as well as of the applicable human rights and EU legal instruments. The practical enforcement of the right to language assistance is analysed through the caselaw of the Hungarian Constitutional Court and regular courts.

Findings: The present Hungarian Criminal procedure code defines the right to language assistance and the use of translator and interpreter in details. The European Convention on Human Rights and the relevant Directive of the EU also regulate this right. After examining the relevant legal standards it becomes apparent that the present Hungarian legal regime provides more rights and offers a higher level of protection than what is required by the European standards. The consistent jurisprudence of the Constitutional Court considers the right to use mother tongue a crucial element of the equality of arms, an essential part of the right to fair trial. The caselaw of courts show that though there are some cases in which appeals also concern the use of mother tongue, the vast majority of these claims are not relevant for the merits of the case.

Value: The right to translation and interpretation is one of the main principles of criminal procedure. The right to language assistance is crucial for ensuring fair trial. In summary, the enforcement of the right to use one's mother tongue meets the standards provided for in legal regulations and the jurisprudence of the Constitutional Court, but in this field continuous analysis is required in order to ensure compliance at all times.

Keywords: Hungarian criminal procedure, right to language assistance, translator and interpreter in criminal procedure, equality of arms

Tézisek

Az anyanyelv használatának elve a büntetőeljárás egyik alapelve. A büntetőeljárás tisztességességéhez fűződő követelmény nem teljesíthető akkor, ha az anyanyelv használatának elve nem érvényesül megfelelően. Az ember elsősorban az anyanyelvén képes a büntetőeljárásban és általánosságban a jogi eljárásokban részt venni, hiszen az anyanyelvén tudja a legjobban kifejezni magát.

A hatályos magyar büntetőeljárás törvény részletesen rendelkezik az anyanyelv használatának jogáról, valamint a tolmács és fordító igénybevételének lehetőségéről. Az Emberi Jogok Európai Egyezménye és az EU vonatkozó irányelve is foglalkozik ezen alapjoggal.

Ezeket a jogi instrumentumokat áttekintve megállapítható, hogy a hatályos magyar szabályozás lényegesen többet biztosít az anyanyelv használatának jogával kapcsolatban, mint amit az európai szabályok megkövetelnek.

Bár az anyanyelv használatának joga az 1896. évi XXXIII. törvénycikk a bűnvádi perrendtartásról (Bp.) óta jelen van a hazai büntetőeljárás szabályozásban, hosszú idő alatt érte el a mai tartalmát. Kialakításában és értelmezésében az Emberi Jogok Európai Egyezményének szövege és az Emberi Jogok Európai Bíróságának, valamint az Alkotmánybíróságnak a gyakorlata meghatározó. A jogesetek elemzése során kiderült, hogy az anyanyelv használatának jogával összefüggő érdemi kifogások ritkán merülnek fel a büntetőeljárásokban.

Az anyanyelv használatának jogáról

Az anyanyelv használatának elve a büntetőeljárás egyik alapelve. A büntetőeljárás tisztességességéhez fűződő követelmény nem teljesíthető akkor, ha az anyanyelv használatának elve nem érvényesül megfelelően. Az anyanyelv az a nyelv, amelyet az ember gyerekkorában a szüleitől vagy a környezetétől megtanul, amelyet mindennapi élete során természetes módon képes használni, amellyel kapcsolatban nem igényel tolmácsolást vagy fordítást, és amelyen a gondolatait a legkönnyebben képes kifejezni (Kontra, 2021).

Az ember elsősorban az anyanyelvén képes a büntetőeljárásban és általánosságban a jogi eljárásokban részt venni, hiszen az anyanyelvén tudja a legjobban kifejezni magát.

Hatályos jogunkban az anyanyelv használatának jogát számos jogi instrumentum biztosítja. Az egyik legfontosabb jogforrás a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (Be.), amely több rendelkezésében foglalkozik az anyanyelv használatának jogával.

A büntetőeljárás alapelvei között deklarálja, hogy a büntetőeljárás nyelve a magyar, de azt is hozzáteszi, hogy a Magyarországon élő, törvényben elismert nemzetiségek tagjai az eljárásban a nemzetiségi anyanyelvüket használhatják. A törvény kifejezetten kijelenti, hogy a magyar nyelv nem ismerete miatt senkit nem érhet hátrány a büntetőeljárásban, és mindenki jogosult a saját anyanyelvét, valamint nemzetiségi vagy regionális kisebbségi nyelvét használni a büntetőeljárásban. Továbbá azt is lehetővé teszi, hogy ne ezeket, hanem egy, az érintett személy által megjelölt nyelvet használja az eljárásban részt vevő. Fontos rendelkezés az, hogy a büntetőeljárásban a hallássérült, illetve a siketvak személy is jogosult segítséget kérni, jelnyelvet használni, jeltolmácsot igénybe venni.¹

A büntetőeljárás törvény az anyanyelv használatának jogát elsősorban a tolmácson és a fordítón keresztül igyekszik érvényre juttatni. Fontos minőségi követelmény, hogy lehetőség szerint a jogi szaknyelv megfelelő ismeretével rendelkező tolmácsot kell kirendelni.² A tolmács és a fordító a szakértőkre vonatkozó szabályok szerint jár el a büntetőeljárásban.³ A Be. meghatározza a tolmács jogait, amelyek magukban foglalják a büntetőeljárás során lefolytatott egyes eljárási cselekményeken való részvétel jogát, illetve ennek kötelezettségét. Védelemben részesítik a tolmácsot akkor, ha a büntetőeljárásban való részvétele miatt a személye, élete, testi épsége veszélyben forogna. A tolmács és fordító díja a bűnügyi költség része.

Nagyon fontos rendelkezés e körben, hogy a tolmács és a fordító díja, bár a bűnügyi költség része, mégis az államot terheli,⁴ hiszen a terhelt nem kötelezhető semmilyen díj megtérítésére, ami abból keletkezett, hogy a törvényben, az Alaptörvényben, illetve különböző emberi jogi egyezményekben meghatározott alapvető jogát gyakorolta.

Az Alaptörvény XXIX. cikk (1) bekezdése akként rendelkezik, hogy a Magyarországon élő nemzetiségeknek joguk van az anyanyelvhasználathoz, illetve az azon való oktatáshoz, kultúra ápolásához. Ebbe beletartozik a büntetőeljárásban való nyelvhasználat is.

Az anyanyelv használatának jogáról az Emberi Jogok Európai Egyezményének (Egyezmény) 6. cikke is rendelkezik. Ez a rendelkezéscsoport a tisztességes

1 Be. 8. §.

2 Be. 78. § (1) bekezdés.

3 Be. 201. §.

4 Be. 576. § (1) bekezdés b) pont.

eljárás elvének sajátosságait és követelményeit határozza meg. Harmadik pontjában deklarálja, hogy minden bűncselekménnyel gyanúsított személynek joga van legalább arra, hogy a legrövidebb időn belül tájékoztassák olyan nyelven, amelyet megért, és a legrészletesebb módon az ellene felhozott vád természetéről és indokairól, valamint ingyenes tolmács álljon rendelkezésére, ha nem érti vagy nem beszéli a tárgyaláson használt nyelvet.⁵ Fontos megjegyezni, hogy az Egyezmény a bűncselekménnyel gyanúsított személyről szól, vagyis az ő jogaként határozza meg az anyanyelvhasználatot. Az itt megfogalmazott kötelezettség elsősorban a szóbeli tájékoztatásra, vagyis tolmácsolásra vonatkozik.

A fordításról, a fordítás kötelezettségéről az Egyezmény nem rendelkezik. Követelményrendszere szűkebb, mint amit a magyar eljárási törvény meghatároz és lehetővé tesz, hiszen itt elsősorban a terheltről van szó, illetve a vádról, míg a magyar büntetőeljárási törvény nem szűkíti a jogosultak körét a terheltre, és nemcsak a vádról, annak indokairól kell tájékoztatni, hanem mindenről, ami az eljárásban fontos lehet.

További fontos jogforrás a büntetőeljárás során igénybe vehető tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogról szóló 2010/64/EU irányelv (Irányelv).

Ez az Irányelv az egész Európai Unióra kiterjedő minimum szabályokat határoz meg a büntetőeljárás során igénybe vehető tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogról ([URL 1](#)). Rendelkezései szerint költségmentesen kell biztosítani a tolmácsolást a büntetőeljárás nyelvét nem beszélő vagy nem értő terheltek részére, elsősorban a kihallgatás, a terhelte és a védő közötti lényeges találkozások, valamint valamennyi bírósági és egyéb lényeges meghallgatás során.

Ez a tisztességes eljárás követelményeinek érvényesítéséhez mindenképpen szükséges. Ha személyesen nem lehetséges a tolmácsolás, kommunikációs technológia is alkalmazható, úgy mint videokonferencia, telefon vagy internet, kivéve, ha a tisztességes eljárás biztosításához a tolmács fizikai jelenlétére szükség van.

Az Irányelv 3. cikke a lényeges iratok fordításához való jogról rendelkezik. Kimondja, hogy a büntetőeljárás nyelvét nem értő terheltek részére biztosítani kell a védelmük szempontjából lényeges iratok írásbeli fordítását. Az Irányelv szerint ide tartozik a szabadságelvonásról szóló bármely határozat, a vád vagy vádirat, valamint az ítélet. Nagyon fontos, hogy az írásbeli fordítást észszerű határidőn belül kell a terheltek rendelkezésére bocsátani. Az illetékes hatóságok eseti alapon határoznak bármely egyéb irat lefordításáról, és természetesen

5 Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény 6. cikk (3) a) és e) pontok.

a terheltek is kérhetik bármilyen további lényeges dokumentum lefordítását. Kifejezetten deklarálja azt, hogy a tolmácsolási és fordítási költségek az eljárás kimenetelétől függetlenül a tagállamokat terhelik.

Rendelkezik továbbá a tolmácsolás és a fordítás minőségéről, és a tagállamok kötelezettségévé teszi azt, hogy konkrét intézkedéseket hozzanak annak biztosítása érdekében, hogy a tolmácsolás és a fordítás megfeleljen az Irányelvben meghatározott minőségi követelményeknek.

A minőségi követelmény azt jelenti, hogy a fordítás és tolmácsolás minőségének elégségesnek kell lennie a tisztességes eljárás garantálásához. Az Irányelv továbbá sürgeti a tagállamokat, hogy létrehozzák a megfelelő képesítéssel rendelkező független fordítók és tolmácsok nyilvántartását is, valamint kötelezi a tagállamokat arra, hogy a tolmácsolást és fordítást illetően titoktartási kötelezettséget határozzanak meg.

Ezeket a jogi instrumentumokat áttekintve megállapítható, hogy a hatályos magyar szabályozás lényegesen többet biztosít az anyanyelv használatának jogával kapcsolatban, mint amit az európai szabályok megkövetelnek. A Be. szerint mindenkinek joga van az anyanyelv használatához, ennek megfelelően nemcsak a terhelt, hanem a tanú, a sértett, illetve az eljárás bármely más résztvevője használhatja az anyanyelvét. Ebben segíteni kell őt tolmács, illetve fordító hivatalból történő kirendelésével, vagy ha a törvény szerint a hivatalbóli kirendelés nem kötelező, akkor kérelemre rendeli ki a hatóság a tolmácsot és a fordítót.

Az anyanyelv használata jogának változásai a magyar büntetőeljárás fejlődése során

A magyar büntetőeljárás fejlődését áttekintve érdemes visszanyúlnunk az 1840-es évekig, amikor a reformkor nyelvújító mozgalma az általános nyelv megújításán túl a jogi szaknyelv megújítására is kísérletet tett (Dobrocsi, 2023).

A büntetőeljárás szabályok kodifikációja során egyértelmű volt, hogy a törvény a magyar nyelvet fogja a büntetőeljárás nyelveként megjelölni. Arra is számított ugyanakkor a jogalkotó a reformkorban számításba vett adatok alapján, hogy az eljárás résztvevőinek egy része nem a magyar nyelvet fogja beszélni, illetve anyanyelveként megjelölni. Éppen ezért már az 1868. évi XLIV. törvény hatályba lépésével is biztosította azt, hogy a nemzetiségi nyelveket a nemzetiségek tagjai használhassák az eljárásokban. Néhány évtizeddel később a jogalkotó a bíró kötelezettségévé tette azt, hogy nemzetiségi nyelven megtanuljon, éppen annak érdekében, hogy a büntetőeljárásokban megfelelően tájékoztatni tudja a terhelteket a felmerülő kérdésekről, és az anyanyelv használatának jogát

megfelelően érvényesíthesse. Ha a bíró két éven belül nem tanult meg valamely nemzetiségi nyelven, akkor elbocsátották állásából.⁶

A Bp. számos rendelkezésében szövelt az anyanyelv használatának jogáról, illetve igyekezett biztosítani annak érvényesítését.

A Bp. a terhelt anyanyelvhasználati jogáról rendelkezett. A kézbesített határozat a fogva lévő egyén előtt, kérésére felolvasandó és neki anyanyelvén megmagyarázandó. A Bp. azt is rögzítette, hogy a kihallgatott és a közreműködő egyének előtt a jegyzőkönyvet fel kell olvasni, és ha ezek az állam nyelvét nem értik, akkor a jegyzőkönyv tartalmát olyan nyelven kell velük közölni, amit értenek. Ennek megtörténtét és a tudomásulvételt jegyzőkönyvbe kell iktatni. Hogyha a kihallgatást foganatosító hatóságnak nincs jártassága a terhelt által használt nyelvben, akkor előlegesen megesketendő tolmácsot kell alkalmazni.⁷ Ha a terhelt süket, de olvasni tud, akkor írásban kell nyilatkoztatni, ha néma, de írástudó, akkor pedig írásban adja a feleletet. Hogyha ilyen módon nem lehet nyilatkoztatni, akkor a kérdéseknek és a terhelt feleleteinek tolmácsolására olyan egyén alkalmazható, aki meg tudja értetni magát a terhelttel. Ez a jeltolmácsolásra vonatkozó szabályozás elődjének is tekinthető.⁸ Az eljáró személyek, a védő, a képviselők, illetve hatósági személyek a magyar nyelvet kellett használni, viszont a terhelt mindenképpen az anyanyelvén szólalhatott meg, illetve az anyanyelvén kellett megmagyarázni neki az eljárás lényegét, illetve a különböző jegyzőkönyveket és egyéb iratokat le kellett neki fordítani, és a kihallgatását is tolmács útján kellett lefolytatni.

A bűnvádi perrendtartás több mint ötven éven át hatályban volt. Az anyanyelv használatára vonatkozó szabályok nem változtak benne.

Az 1951. évi III. törvény (II. Bp.), a második bűnvádi perrendtartás egyértelműen rendelkezett az eljárás nyelvéről, illetve a nyelvhasználattal kapcsolatban. Kijelentette, hogy az eljárás nyelve a magyar, azonban a magyar nyelv nem tudása miatt senkit hátrány nem érhet. Mindenkinek joga van arra, hogy az eljárás folyamán mind szóban, mind írásban az anyanyelvét használja.⁹ Úgy rendelkezett, hogy ha a meghallgatandó személy magyarul nem beszél, és az általa használt nyelvben az eljáró hatóságnak nincs kellő jártassága, a meghallgatásnál tolmácsot kell alkalmazni.

A korábbi szabályozáshoz képest újdonságként tartalmazta azt, hogy tolmácsot kell alkalmazni akkor is, ha süket vagy néma személy meghallgatása írásban nem lehetséges. Ez megint csak a jelnyelvi tolmácsra vonatkozott. A II. Bp.

6 1924. évi II. törvénycikk a közhivatalokban a kisebbségi nyelvek ismeretének biztosításáról 1. §.

7 Bp. 140. §.

8 Uo.

9 II. Bp. 8. §.

kifejezetten kijelentette, hogy a tolmácsra, a szakértőkre vonatkozó rendelkezéseket kell alkalmazni.¹⁰ Ez azért fontos, mert a tolmács így nem egyszerűen az eljárás egyik segítő résztvevője volt, hanem eljárási pozíciót kapott, jogait és kötelezettségeit meghatározták, és a mulasztásának is következményei lettek.

A szabályozást követő 1962. évi 8. tvr. (I. Be.), valamint az 1973. évi I. törvény (II. Be.) szó szerint ugyanezeket a rendelkezéseket tartalmazta.

Jelentős változást hozott a rendszerváltozást követően kodifikált, az ezredforduló előtt nem sokkal elfogadott 1998. évi XIX. törvény (III. Be.), amely az anyanyelv használatáról több helyen rendelkezett. Elsődlegesen a büntetőeljárásra vonatkozó alapelvek között deklarálta azt, hogy a büntetőeljárás nyelve a magyar, a magyar nyelv nem tudása miatt senkit nem érhet hátrány. A már korábban is rögzített alapvető jogot az anyanyelv szóbeli és írásbeli használatára természetesen megőrizte, ám kiegészítette a regionális vagy nemzetiségi nyelv használatának jogával, valamint úgy rendelkezett, hogy ha az érintett személy a magyar nyelvet nem ismeri, az általa ismertként megjelölt más nyelvet is használhatja.¹¹ Ezzel a III. Be. tulajdonképpen jelentősen kiterjesztette az anyanyelv használatának jogát, annak spektrumát, és több más nyelvet is bevont a nyelvhasználat körébe. Rendelkezett arról is, hogy a hatóság köteles gondoskodni minden, a törvény szerint kézbesítendő irat fordításáról,¹² kivéve, ha arról az érintett kifejezetten lemondott.¹³ Ez volt az első olyan büntetőeljárási törvényünk, amely valóban részletes eljárási jogi szabályozást adott a tolmácsról és a jeltolmácsról. Kijelentette, hogy bár a tolmács költsége bűnügyi költség – annak megfizetésére elítélése esetén a terhelt köteles – az anyanyelv használatához fűződő költségek megfizetése minden esetben az államot terhelte.¹⁴ Ha nem a terhelt oldalán merült fel az anyanyelv használatának szükségessége, hanem valamely más, az eljárásban részt vevő személy oldalán, akár a sértett, akár a tanú vagy bármilyen más személy kapcsán, és ott kellett a hatóságnak tolmácsot, fordítót kirendelni, alkalmaznia, akkor ez a költség a bűnügyi költség részeként hagyományos módon a terheltet terhelte. Tehát csak a saját anyanyelvének használatához kapcsolódó költségeket nem kellett kifizetnie a terheltnek, a többiekét igen. Ugyancsak meghatározta azt, hogy a tolmács és a fordító – a tanúkhöz hasonlóan – személyi védelemben részesíthető akkor, hogyha a tolmácsolás miatt az élete, testi épsége, egészsége közvetlen veszélyben forogna.¹⁵

10 II. Bp. 61. §.

11 III. Be. 9. § (1)-(2) bekezdés.

12 Uo. (3) bekezdés.

13 Ez utóbbi rendelkezés a 2006. évi LI. törvény 5. §-ával, 2006. július 1-jével került be a III. Be-be.

14 III. Be. 339. § (2) bekezdés.

15 III. Be. 98. § (1) bekezdés.

Az 1998. évi XIX. törvény 2018. június 30-ig hatályban volt. Az azt felváltó 2017. évi XC. törvény (Be.) kodifikációja már a 2010-es évek elején elkezdődött, de végül a törvény hatályba lépésére csak 2018. július 1-jén került sor. A rendelkezéseiről a fentiekben esett szó.

A Be. hatályba lépését megelőző években, 2015–2017-ben az ország a tömeges bevándorlás okozta válsághelyzettel nézett szembe,¹⁶ amelynek során tömegek lépték át Magyarország déli határát, gyakran megvalósítva ezzel a tiltott határátlépést, illetve a határárral kapcsolatos bűncselekményeket. E helyzet jelentősen megterhelte a déli országrész bíróságait ([URL2](#); [URL3](#)), és ennek megoldására hozta létre – 2015-ben – a jogalkotó a határárral kapcsolatos bűncselekmények esetén lefolytatandó eljárás speciális szabályait.¹⁷

A III. Be. XXVI/A. fejezetében rögzített eljárás külön eljárás, ami azt jelenti, hogy az általános büntetőeljárás szabályokat az ott foglalt eltérésekkel kellett alkalmazni. Eltérések pedig voltak bőven. Elsősorban az eljárások egyszerűsítése és gyorsítása érdekében fogalmazott meg a jogalkotó könnyítéseket, eltéréseket az általános szabályoktól.¹⁸

A jogszabálmódosítás szövegében az egyik megoldás a gyorsításra az volt, hogy ezekben a büntetőügyekben a büntetőeljárás törvény fordításra vonatkozó rendelkezéseit nem tette irányadóvá a jogalkotó, vagyis a vádirat fordításától, valamint az ítélet és az ügydöntő végzés vonatkozó részének fordításától a hatóságok ezen ügyek esetében eltekintettek. Ez azért problémás, mert a vád és a határozatok ismerete az eljárásban való részvételhez nélkülözhetetlen, és éppen ezért az eljárás tisztességességét jelentősen sérti az, ha a terhelt fordítás-hoz való jogát a hatóságok nem érvényesítik (Bérces, 2017).

Az anyanyelv használatának elve a tisztességes eljárás része, és annak háttérbe szorítása még a gyorsítás igényével sem indokolható. Bár ezekben az eljárásokban is kötelező tolmács jelenléte, és a tolmács a tárgyaláson lefordítja a vádat, majd az ügydöntő határozatot a terhelt számára, ám ilyen helyzetben a tisztességes eljárás követelménye jelentős csorbát szenved. A terhelt csak a tárgyaláson ismeri meg a vád tartalmát, hiszen ha meg is kapja előzetesen, a vádirat olyan nyelven készül, amit ő maga nem ismer. Éppen ezért a tárgyalásra sem tud felkészülni, és a védelemhez való jogát nem tudja megfelelően gyakorolni. A tolmácsolás követelménye ugyanakkor megmaradt, ami nagyon fontos a tisztességes eljárás szempontjából, de a gyakorlatban mérhetetlen terheket rótt a hatóságokra ([URL2](#)).

¹⁶ 2015. évi CXL. törvény jogalkotói indokolása.

¹⁷ Beiktatta a 2015. évi CXL. törvény 25. §-a, hatályos 2015. szeptember 15-től.

¹⁸ 2015. évi CXL. törvény jogalkotói indokolása.

Szerencsére a Be. kodifikációja során a jogalkotó felismerte a fordítással összefüggő szabályozási problémát, és nem tartotta indokoltnak a korlátozás fenntartását. A Be. CVII. fejezete, amely az *Eljárás határozással kapcsolatos bűncselekmény esetén* címet viseli, a 833. §-ban rendelkezik a nyelvhasználatról: „*A terhelt a vádirat, illetve az ítélet lefordításáról lemondhat.*”

Ez azt jelenti, hogy az új törvény a terhelt döntésétől teszi függővé a fordításhoz való jog érvényesítését. Ez üdvözlendő, és sokkal inkább szolgálja az anyanyelv használatának követelményeit és a tisztességes eljárás érvényesítését. Egyébként ezzel meglehetősen sokan éltek is, ugyanis nem feltétlenül kaptak letöltendő szabadságvesztést, és mentek is tovább más európai országok felé, tehát nem feltétlenül várták meg például az ítélet lefordítását. Tolmács használata ezekben az eljárásokban is természetesen kötelező volt. A szövegezés azonban nem feltétlenül szerencsés, hiszen a törvény az ítélet lefordításáról szól, ám az ügydöntő végzés fordításáról nem rendelkezik. Pontosabban arról nem rendelkezik, hogy a terhelt az ügydöntő végzés lefordításáról is lemondhat. Ennek megfelelően az ügydöntő végzést kötelező lefordítani. Talán szerencsésebb lenne az, hogyha a törvény azt tartalmazná, hogy a terhelt az ítélet és az ügydöntő végzés írásban történő lefordításáról lemondhat.

Az anyanyelv használata elvének érvényesülése jogesetek alapján

A kutatás során az elméleti vizsgálódás és a jogtörténeti visszatekintés mellett a bírósági gyakorlat vizsgálatára is sor került. Az anonimizált határozatokat tartalmazó bírósági határozatok gyűjteménye több mint 900 határozatot rejt, amelyek valamilyen módon kapcsolódnak az anyanyelv használatához való joghoz, és foglalkoznak a tolmács, a fordító eljárásával, illetve a terhelt anyanyelvhasználathoz való jogával. A bírósági határozatok gyűjteménye anonimizált formában elérhető online. A mintegy 900 határozat jelentős része jogorvoslati eljárásban született döntés.

Ezek részben olyan ügyek, amelyekben a büntetőeljárásban eljáró hatóságok tolmácsot, fordítót jelöltek ki annak érdekében, hogy a terhelt vagy más személy az anyanyelvét megfelelően használhassa a büntetőeljárásban. Olyan ügyek is vannak köztük, amelyben éppen a tolmács vagy fordító kirendelésének hiányát kifogásolták.

A határozatok alapján megállapítható, hogy az elsőfokú eljárásban a terheltek, a védők ritkán emelnek kifogást a tolmácsolás és fordítás megvalósításával, menetével, valamint a tolmács vagy fordító személyével kapcsolatban. Jogorvoslati

kérelmükben azonban rendszeresen előkerül a tolmács, illetve a fordító munkájára való utalás, valamint a hatóságok eljárásának kifogásolása.

Mind a másodfokú, mind a harmadfokú, illetve felülvizsgálati eljárásban hozott határozatokban védői vagy terhelti jogorvoslati kérelem alapján lefolytatott eljárások tárulnak a kutató elé, amelyekben a bíróság vizsgálta az anyanyelv használatának érvényesülését. A megvizsgált esetekben arab, román, ukrán, holland, kínai, angol, német, urdu, litván, orosz nyelvű tolmácsok, fordítók dolgoztak, de további nyelvek is előfordulhatnak a döntésekben. A jogorvoslati kérelmekben előforduló visszatérő problémák a következők: 1) a tolmácsot túl későn rendelték ki, vagy nem volt elérhető az eljárásban; 2) nem értette a tolmácsot a terhelt; 3) megkérdőjelezték a tolmács szaktudását, vagyis minőségi problémák merültek fel a tolmácsolással kapcsolatban; és 4) bűnügyi költség megállapítása.

Az, hogy a tolmácsot túl későn rendelték ki, jellemzően olyan problémakört érintett, hogy az eljárás kezdetén, amikor a terhelt első nyilatkozatát tett, akkor nem állt még rendelkezésre tolmács. Ez előfordulhatott amiatt, mert olyan különleges nyelven kellett tolmácsolni, amihez nem tudtak a hatóságok gyorsan tolmácsot keríteni, illetve az is előfordulhat, hogy a tolmácsot egyszerűen nem eljárászerűen rendelték ki, nem volt megfelelő a tolmácsolási, tolmácsolással kapcsolatos eljárás.

Ha nem értette a tolmácsot a terhelt, az azt jelentette, hogy megértési nehézségei támadtak, vagy a tolmácsot valami egyéb okból nem fogadta el. Többször felmerült továbbá az a kifogás, hogy magyar anyanyelvű terhelt igényelt volna tolmácsot, amit a büntetőeljárás szabályok szerint nem rendelhetek ki neki.¹⁹

Több esetben megkérdőjelezték azt, hogy a tolmács ért-e a joghoz, a büntetőjoghoz, és tulajdonképpen a tolmácsolás minőségét vonták kétségbe.²⁰

A negyedik témakör, amire az átvizsgált esetek egy része vonatkozott, az a bűnügyi költség megállapítása. Fontos megjegyezni, hogy a bűnügyi költséggel kapcsolatos vizsgálódást jellemzően nem a védő vagy terhelt kérte a jogorvoslati kérelmében, hanem a bíróság maga vizsgálta meg az alapul szolgáló eljárást, és döntött arról, hogy az alsóbb szintű bíróság a bűnügyi költséget a tolmácsolási, fordítási díj vonatkozásában megfelelően állapította-e meg.

Összességében kijelenthető, hogy a vizsgált esetek tekintetében alig volt olyan ügy, amelyben a jogsértést vagy az eljárási szabályszegést megállapította volna a bíróság. Az esetek jelentős részében elutasította a fellebbezést, illetve felülvizsgálati kérelmet.

19 Lásd például Kúria Bfv.1030/2020/8.

20 Lásd például Kúria Bfv.501/2022/10.

A felülvizsgálati kérelmeket a Kúria jellemzően amiatt utasította el, mert a tolmácsolás, fordítás minőségével, illetve a tolmács, fordító eljárásával kapcsolatos kérdések nem képezhetik felülvizsgálat alapját, hiszen nem szerepelnek a Be. 649. §-ában felsorolt felülvizsgálati okok között.²¹ Ezzel együtt a Kúria minden alkalommal megvizsgálta azt, hogy a terhelt, illetve a védő kifogása a tolmács eljárására vonatkozóan mennyire alapos vagy alaptalan, de még ha alaposnak is tartotta legalább részben a kifogásokat, az az ügy érdemét többnyire nem érintette, és ezért a Kúria a felülvizsgálati indítványt elutasította.

Ez egyébként jellemző a harmadfokú bíróság eljárására is, ugyanis a terhelti védői fellebbezések nyomán a bíróság minden esetben megvizsgálta az alsóbb szintű bíróság eljárását, megvizsgálta azt, hogy a tolmács rendelkezésre állt-e, megvizsgálta a tolmács és fordító kirendelésének körülményeit, és jellemzően nem adott igazat a fellebbezőnek.

Néhány esetet érdemes áttekinteni annak érdekében, hogy képet kapjunk arról, milyen szempontból merülhetnek fel kérdések a tolmácsolással összefüggésben.

Az első ügyben²² a hangtechnikai szakértő szakvéleményét támadta meg a terhelt a fellebbezésében, és előadta, hogy a hangtechnikai szakértő nem volt tolmács, nem beszélte azt a nyelvet, amin fel kellett ismernie az ő, illetve más személyek hangját. Előadta továbbá, hogy véleménye szerint a tolmácsnak anyanyelvi szinten kellett volna románul, albánul, szerbül tudnia, mert ilyen nyelveken hangzott el beszéd az érintett hanganyagban. A bíróság azonban megállapította, hogy a kérdéses eljárásban nem a szöveg tartalmáról volt szó, nem kellett tolmácsot kirendelni, hanem az elhangzó hangok felismerése volt a lényeg, és ehhez nem kellett tudnia a szakértőnek azt, hogy tartalmilag miről esett szó.

A második esetben²³ a védő kifogásolta, hogy a terhelti figyelmeztetés nem az eljárási szabályoknak megfelelően történt, nem tisztázták a tolmács érdektelenségét, továbbá nem a belga nemzetiségű terhelt anyanyelvén, flamand nyelven tolmácsolt a tolmács, hanem hollandul. A bíróság megvizsgálta az eljárást és megállapította, hogy az első időszakban valóban nem volt elérhető tolmács, viszont a terheltet nem is hallgatták meg tolmács nélkül, hanem felhívták a nagykövetséget, és telefonos tolmácsolás segítségével, eseti tolmáccsal igyekeztek meghallgatni őt. Az ekkor eljáró tolmácsot valóban nem figyelmeztették az eljárási követelményekre, azzal, hogy nem is kirendelt tolmácsként járt el. Ezután már megfelelően kirendeltek tolmácsot, de valóban nem flamandul, hanem egyébként a terhelt által deklaráltan értett holland vagy német nyelven tolmácsolt.

21 Lásd például Kúria Bfv.818/2018/9.

22 Fővárosi Ítéletábla 3.Bf.10/2007/32. szám.

23 Pécsi Ítéletábla, mint másodfokú bíróság Bf.I.163/2010/15. szám.

A bíróság ez esetben megállapította, hogy valóban történt kisebb jelentőségű formai jellegű, relatív eljárás szabálysértés a tolmács működésével kapcsolatban, ám úgy vélte, hogy ezek az eljárás érdemi részére nem voltak kihatással, és éppen ezért nem találta megalapozottnak a fellebbezést.

Egy további ügyben²⁴ a terhelt a fellebbezésében megkérdőjelezte a bűnügyi költség fizetésének kötelezettségét, ugyanis a sértett kapcsán kellett jeltolmácsot igénybe venni, és ennek a jeltolmácsnak a díját a terheltnek kellett viselnie, hiszen ez a bűnügyi költség része. A terhelt kifogásként előadta, hogy az anyanyelv használatának jogából fakadó költségeket nem neki kell viselnie, és a jeltolmács alkalmazását az eljárásban indokolatlannak tartotta. A bíróság megvizsgálta az iratokat és megállapította, hogy a sértett vallomása fontos eszköz az eljárásban, és mivel a sértett másképp nem tudott nyilatkozatot tenni és részt venni az eljárásban, így indokolt volt a jeltolmács alkalmazása. A bíróság azt is kifejtette, hogy mivel nem a terhelt érdekében történt a tolmács alkalmazása, így nem hivatkozhat arra, hogy a tolmácsolás költségeit nem kell megfizetnie. A jeltolmács díja a bűnügyi költség része, és elítélése esetén azt a terhelt fizeti.

A negyedik jogeset²⁵ egy speciális helyzetre vonatkozik. A Kúria harmadfokon azt állapította meg, hogy súlyos eljárás szabályszegés történt, ugyanis a terhelt beszéd fogyatékos, beszédképtelen személy volt, agyvérzést kapott korábban, és azért nem volt képes kommunikálni, és nem rendeltek ki neki jeltolmácsot. Nem tudott nyilatkozatot tenni, nem tudott megfelelően kommunikálni, és megállapította a Kúria, hogy a másodfokú tárgyaláson nem vett részt jeltolmács, és ezzel tulajdonképpen megfosztották a terheltet attól a lehetőségtől, hogy érdemben részt tudjon venni a másodfokú tárgyaláson, és hogy egyébként az anyanyelvét, illetve olyan nyelvet használjon, vagy olyan módon tudjon kommunikálni, ami a hatékony eljárási részvételt lehetővé teszi.

A Kúria azt állapította meg, hogy az ítéletábra olyan személy nélkül tartotta meg a másodfokú tárgyalást, akinek a részvétele kötelező lett volna. Ez a személy a jeltolmács, éppen ezért abszolút eljárás szabályszegés miatt hatályon kívül helyezte a határozatot, és új eljárásra utasította az ítéletábrát.

Az anyanyelv használatának jogával a Kúria elvi döntésekben is foglalkozott.

A külföldi ítélet érvénye nem ismerhető el, ha annak meghozatala során a Be. alapvető szintű rendelkezései nem érvényesültek, ez esetben ugyanis hiányzik az a feltétel, hogy a külföldön folyamatban lévő eljárás összhangban van a magyar joggal.²⁶ Az elismerendő határozat alapjául szolgáló eljárásban a tárgyaláson

24 Debreceni Ítéletábra Bf.I.526/2016/10. szám.

25 Kúria Bfv.II.760/2015/7.

26 EBH 2013 B20.

a fogva lévő és az eljárás nyelvét nem ismerő magyar terhelt érdekében védő és tolmács nem vett részt. Ezért a külföldön folyamatban volt eljárás, nem állt összhangban a magyar joggal. Éppen ezért nem volt Magyarországon elismerhető.

A Kúria megállapításai szerint fontos továbbá, hogy a magyar anyanyelvű terheltet nem illeti meg az anyanyelv használatának joga alapján az a jogosultság, hogy részére a büntetőeljárás iratait más nyelvre lefordítsák. A nem magyar anyanyelvű terheltnek írásban szükséges lefordítani a büntetőügy lényeges iratait, így a szabadságelvonásról szóló határozatot, a vádiratot és minden ügydöntő határozatot. A nem magyar anyanyelvű terheltet a védőjével való kommunikáció alatt a védekezéshez szükséges megbeszélés érdekében igénybe vett tolmácsköltség nem terhelheti, azt az államnak kell megfizetnie.²⁷

Az anyanyelvhasználat jogával az Alkotmánybíróság is részletesen foglalkozott számos határozatában. Ezek a döntések alkotmányjogi panasz alapján folytatott eljárásokat zártak le, valamennyi esetben elutasítva az alkotmányjogi panaszt. Az Alkotmánybíróság részletesen elemezte az anyanyelv használatának jogát és a büntetőeljárásban eljáró hatóságok ennek érvényesítéséhez kapcsolódó kötelezettségeit. Kulcskérdésként, visszatérően merült fel az eljárási iratok lefordításának kötelezettsége.

Az Alkotmánybíróság a 3295/2021. (VII. 22.) AB számú határozatában kifejtette, hogy a „*tisztességes eljáráshoz való jog részjogosítványát képező fegyveregyenlőség elve, a védelemhez való jog, valamint a jogorvoslathoz való jog [...] szorosan kapcsolódik az anyanyelv használatáról szóló rendelkezésekhez*”. Az Alkotmánybíróság elemezte a Be. fordításra és tolmácsolásra vonatkozó szakaszait, az 1/2013. számú büntető elvi döntés és az Irányelv rendelkezéseit, az EJEE vonatkozó szakaszait és a saját határozatait. Végül „*az anyanyelvhasználattal összefüggésben fenntartotta azt a következetesen képviselt álláspontját, hogy az Alaptörvényből és a vonatkozó nemzetközi elvekből is az következik, hogy csak a lényeges, releváns büntetőeljárési iratokat kell lefordítani. Az EJEB, valamint a hazai bírósági gyakorlat alapján lényegesnek számít mindenképpen a szabadságelvonásról szóló határozat, a vád, vádirat, illetve az ügydöntő határozat.*”

Az Alkotmánybíróság – saját gyakorlatát összefoglalva – ugyancsak megállapította, hogy „*az anyanyelvhasználat az eljárás tisztességességének követelményéhez, azon belül is különösen a fegyveregyenlőség elvéhez, illetve a védelemre való felkészüléshez szükséges idő és eszközök biztosításának alkotmányos követelményéhez kapcsolódik.*”²⁸ Nem következik azonban belőle a nyomozati

27 1/2013. számú büntető elvi döntés.

28 3244/2018 (VII. 11.) AB határozat.

iratok teljes körű lefordításának kötelezettsége. A tolmácshoz és fordítóhoz való jog biztosításával kapcsolatban az Alkotmánybíróság megállapította, hogy „*feltétlen hatályon kívül helyezést eredményező eljárási szabálysértésnek minősül, ha a nem magyar anyanyelvű terheltet pusztán arról nyilatkoztatják, hogy érti-e a magyar nyelvet, arról nem, hogy kívánja-e az eljárás során az anyanyelvet használni. A tolmács biztosítása, illetve az iratok lefordítása a magyar nyelvet ugyan beszélő, de nem magyar anyanyelvű terhelt részére, különösen, ha azt a terhelt vagy védője indítványozza, [...] a terhelt joggyakorlását mozdítja elő és mint olyan, a tisztességes eljárás követelményéből fakad.*”²⁹

Következetes az álláspontja azzal kapcsolatban, hogy az alapjogi védelem szintje nem lehet alacsonyabb, mint az Emberi Jogok Európai Egyezményében meghatározott minimum sztenderdek. Az Alkotmánybíróság az anyanyelv használatának jogát, mint az eljárás tisztességességéhez kapcsolódó alapvető követelményt vizsgálja, és összevetve az Emberi Jogok Európai Egyezményének szövegét, illetve a már említett európai uniós irányelvnek a szövegét az Alkotmánybíróság visszatérően mindig megállapítja azt, hogy nincs kötelezettség arra, hogy a büntetőeljárásban valamennyi iratot lefordítsanak, hanem elegendő a leglényegesebb iratokat. Egyébként ez a büntetőeljárás törvény szerint is a vádiratot jelenti, valamint az ügydöntő határozatokat.

Időnként természetesen az egyes jegyzőkönyvek fordítása is szükségessé válhat, de ezek fordítására a terhelt vagy a védők kérésére kerülhet sor, tehát ezek nem fordítandók hivatalból, hanem csak kérelemre. Kérelemre egyébként szinte bármit lefordíthat a terhelt, a teljes iratanyag fordítását nem fogja jóváhagyni, engedélyezni a hatóság, de akkor, hogyha egyes további iratokat szeretne megkapni a saját anyanyelvén, akkor annak az eljárásokban és az áttekintett ügyek szerint sincs egyébként akadálya. Az Alkotmánybíróság azt is leszögezi, hogy mind az Emberi Jogok Európai Egyezménye, mind az Irányelv tekintetében az elsődleges elvárás a szóbeli tolmácsolás. Tehát itt alapvetően nem az a lényeg, hogy az iratanyagot megkapja a saját anyanyelvén a terhelt. Itt a lényeg az, hogy kompetensen, értőn, aktívan képes legyen részt venni a büntetőeljárásban, ki tudja fejezni a saját akaratát, tehát nyilatkozatot tudjon tenni, bizonyítást tudjon folytatni, és valóban aktív résztvevőként legyen jelen az elne folytatott eljárásban. Éppen ezért az állandóan rendelkezésre álló tolmács az esetek nagy részében kielégíti az anyanyelv használatának elvét azzal, hogy a legfontosabb iratokat le kell fordítani.³⁰

29 3362/2022 (VII. 25.) AB végzés.

30 Legutóbb összefoglalóan lásd: 3109/2024. (III. 22.) AB határozat.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága is foglalkozik a tisztességes eljárás elvével, és azon belül az ingyenes tolmácsolással, illetve az anyanyelv használatával összefüggő kérdésekkel. Magyarország kapcsán nem került elé olyan ügy, amelyben a büntetőeljárásban érintett terheltek ezzel összefüggésben nyújtottak volna be panaszt. A teljes esetjogát tekintve is csak néhány olyan ügygel foglalkozott a bíróság, amely a tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogot érintette büntetőügyek tekintetében.³¹

Összességében megállapítható, hogy az irányadó hazai szabályozás és az anyanyelv használatával foglalkozó európai emberi jogi és európai uniós rendelkezések teljeskörűen biztosítják az anyanyelv használatának jogát és annak részjogosítványait. A bírói gyakorlat elemzéséből kiderül, hogy a bíróságok a tisztességes eljáráshoz való jog lényegi elemének tekintik a nyelvhasználattal összefüggő jogok tényleges érvényesülését. A jogesetkből megállapítható továbbá, hogy a jogorvoslati kérelmekben az anyanyelv használatának jogával összefüggésben viszonylag ritkán emeltek kifogást. Ezeket a bíróság minden esetben megvizsgálta, de csak elenyésző számú esetben látta bizonyítotttnak a jog megsértését. Összeségében az anyanyelv használatához való jog gyakorlati érvényesítése megfelel a jogszabályokban és az Alkotmánybíróság gyakorlatában meghatározott elvárásoknak.

Felhasznált irodalom

Alkotmánybíróság 3244/2018 (VII. 11.) AB határozata

Alkotmánybíróság 3295/2021. (VII. 22.) AB számú határozata

Alkotmánybíróság 3362/2022 (VII. 25.) AB végzése

Bérces V. (2017). A határozással kapcsolatos bűncselekményekre vonatkozó eljárási szabályokról – de lege ferenda. *Eljárásjogi Szemle*, 2(2), 45–52.

Debreceni Ítéltábla Bf.I.526/2016/10. számú határozata

Dobrocsi Sz. (2023). A büntetőjog nyelve – változások a változatlanóságban. *Glossa Iuridica*, 10(3), 79–91. <https://doi.org/10.55194/GI.2023.3.4>

Fővárosi Ítéltábla 3.Bf.10/2007/32. számú határozata

Kontra M. (2021). Megjegyzések az anyanyelv fogalmáról. *Fórum Társadalomtudományi Szemle* 21(1), 23–30.

Kúria 1/2013. számú büntető elvi döntése

Kúria Bfv.II.760/2015/7. számú határozata

31 Hermi v. Olaszország, Vizgirda v. Szlovénia, Kamasinski v. Ausztria, Isop v. Ausztria, Brozicek v. Olaszország.

Kúria Bfv.501/2022/10. számú elvi döntése
Kúria Bfv.818/2018/9. számú elvi döntése
Kúria Bfv.1030/2020/8. számú elvi döntése
Kúria EBH 2013 B20. számú határozata
Pécsi Ítéltábla Bf.I.163/2010/15. számú határozata

A cikkben megjelenő online hivatkozások

URL1: *Az Európai Parlament és a Tanács 2010/64/EU irányelve.* <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:32010L0064>
URL2: *Ügyészégi Szemle 1(2).* <https://ugyeszsegiszemle.hu/pdf/2016-02.pdf>
URL3: *Beszámoló a bíróságok 2016. évi ügyforgalmáról.* https://birosag.hu/sites/default/files/2018-09/tajekoztato_elemzes_a_2016._evi_birosagi_ugyforgalomrol.pdf

Alkalmazott jogszabályok

1868. évi XLIV. törvénycikk a nemzetiségi egyenjogúság tárgyában
1896. évi XXXIII. törvénycikk a bűnvádi perrendtartásról
1924. évi II. törvénycikk a közhivatalokban a kisebbségi nyelvek ismeretének biztosításáról
1951. évi III. törvény a büntető perrendtartásról
1962. évi 8. törvényerejű rendelet a büntető eljárásról
1973. évi I. törvény a büntetőeljárásról
1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról
2006. évi LI. törvény a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény módosításáról
2015. évi CXL. törvény egyes törvényeknek a tömeges bevándorlás kezelésével összefüggő módosításáról
2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról
Az Európai Parlament és a Tanács 2010/64/EU irányelve
Emberi Jogok Európai Egyezménye
Magyarország Alaptörvénye

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Dobroczi Sz. (2024). Az anyanyelv használatának joga és annak érvényesülése a magyar büntetőeljárásokban. *Belügyi Szemle*, 72(10), 1879–1896. <https://doi.org/10.38146/BSZ-AJIA.2024.v72.i10.pp1879-1896>

Nyilatkozatok

Összeférhetetlenség

A szerző nem jelentett összeférhetetlenséget.

Finanszírozás

A szerző nem kapott pénzügyi támogatást a kutatáshoz, a szerzőséghez és/vagy a cikk publikálásához.

Etikai nyilatkozat

Jelen cikkhez nem kapcsolódik adatkészlet.

Nyílt hozzáférésről szóló tájékoztatás

Jelen cikk a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY NC-ND 2.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.0/>) feltételei szerint publikált Open Access közlemény, melynek szellemében a cikk bármilyen médiumban szabadon felhasználható, megosztható és újraközölhető, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje feltüntetésre kerülnek.

Levelező szerző

A cikk levelező szerzője Dobrocsi Szilvia, aki a dobrocsi.szilvia@kre.hu e-mail címen érhető el.

Megjegyzések a nyomozás körüli „időutazás” régi és újabb állomásaihoz

Comments on the preceding and recent stages of „time travelling” through the legislation of investigation

Tóth Mihály

DSc., professor emeritus
HUN-REN Társadalomtudományi Kutatóközpont,
Jogtudományi Intézet
Károli Gáspár Református Egyetem,
Állam- és Jogtudományi Kar
toth.mihaly@kre.hu

Absztrakt

Cél: A tanulmány a nyomozás szabályozásának évszázados hazai tanulságait veti össze az aktuális előírások céljával és érvényesülésével. Azt vizsgálja, hogy a kezdeti tapasztalatok szerint mennyire teljesültek a várakozások.

Módszertan: A nyomozás előkészítő, sokszor azonban a további eljárást determináló szerepe a célszerűség, hatékonyság és törvényesség összhangjának erősítése érdekében mind a szabályozás, mind a gyakorlat számára új megközelítést igényel.

Megállapítások: Ennek megfelelően került sor a nyomozást megalapozható előkészítő eljárás szabályozására, a felderítés és a vizsgálat megkülönböztetésére. A felosztás következetes elvi alapon, a feladatkörök világos elhatárolása mentén történt, a gyakorlatban azonban nem problémamentes működést eredményezett. Mindez kihatott az ügyési felügyelet és irányítás eszközeire, módszereire és intenzitására is.

Érték: A tanulmány következtetése, hogy a felderítés önállóságának erősítése nem zárja ki, sőt indokoltá teheti már ebben a fázisban is az ügyész aktívabb szerepvállalását. Ugyanakkor a nyomozás két szakasza közötti határ átjárhatóbbá tétele segítheti az elkövetők differenciált felelősségre vonásának lehetőségét, reális igényét is.

A szerző a kéziratot magyar nyelven nyújtotta be. Benyújtás: 2024. 07. 12. Átdolgozás: 2024. 09. 09.
Elfogadás: 2024. 09. 23.

Kulcsszavak: előkészítő eljárás, nyomozás, felderítés, vizsgálat

Abstract

Aim: This study compares the centuries old domestic lessons of the regulations of investigation with the goals and implementation of the current rulings. It examines to what extent the initial experiences of the new rulings have met the expectations.

Methodology: The preparatory character of the investigation, that often determines the subsequent procedure, requires a new approach both to legislation and to jurisprudence to strengthen the concord of practicality, effectiveness and legality.

Findings: Legislation of the preparatory procedure establishing the investigation, as well as the differentiation between the detection and examination phase were carried out with this purpose. The distinctions were made on consistent theoretical basis, with clear delineation of responsibilities, nevertheless it did not result a problem-free operation in practice. This had an impact on the tools, methods and intensity of the prosecution's supervisory and control powers.

Value: The study concludes that strengthening the independence of detection phase shall not exclude, but indeed justify a more active role of the prosecution service already in this phase of the proceedings. At the same time, creating a less rigid boundary between these two phases of the investigation could facilitate the possibility for a more differentiated prosecution of the offenders, and a more realistic need thereof.

Keywords: preparatory procedure, investigation, detection phase, examination phase

Katona Géza professzor évtizedekkel ezelőtt e folyóirat hasábjain kritikusan tekintette át a nyomozás szerepére, feladataira vonatkozó fejlődés egyes állomásait (Katona, 2001). Egyes megállapításai ma is tanulságosak. Amikor a következőkben akkori felvetéseihez és az aktuális fejleményekhez fűzök néhány megjegyzést, születésének közelgő centenáriumán az ő emléke előtt is tisztelgek.

Évszázadok kísérleteinek rövid áttekintése

A bűncselekmények nyomainak kutatása – a bűn feltárása, körülményeinek tisztázása mint az eredményes bűnüldözés alapvető feltétele – hazánkban is egyidős az államszervezet kialakulásával.

Magyarországon a bűncselekmények miatti felelősségre vonás első lépéseinek már a 11. századtól, Árpád-házi királyainktól kezdve törvényben előírt szakasza volt az előzetes nyomozásként is felfogható eljárás. Szent László egyik *Dekrétumában* például ez olvasható: „*Ha valaki ellopott jószágga nyomán vagyon, küldje követét előre a faluba, hová a nyom vezet, nehogy a falubeliek az ő barmaikat kihajtván, eltapodják a keresett nyomot; a mit ha általkodottan megcselekednének, fizessenek meg az elveszett jószágért. Ha pedig a falubeliek előbb kihajtották az ő barmaikat, hogynem a követ elérkezett volna, akkor a nyomozók házról-házra motozzanak, a mint nekik tetszik. Ha valakinek valamije elveszett, vigyen alkalmas tanukat a jószág nyomozására, a hol azt lenni gondolja; és ha mások tiltanak őt a nyomozástól, próbáltassanak meg a tiltók, és ha vétkesek lesznek, vesszenek mint tolvajok; ha pedig megtisztulnak, fizessenek a tilalomért ötvenöt pénzzel. Ha vitézek az ő ispánjok ösztönzéséből vetnek akadályt a nyomozásnak, fizessen értek ötvenöt pénzt az ispán és annak utána próbáltassék meg*” (Márkus, 1900a).

Mindezt részletesen értelmezni felesleges, a szabályok elsősorban az ekkor még szinte kizárólagosan számottevő vagyonnak minősülő jószágok elhajtásának, gyakorlatilag eltulajdonításának nyomait igyekeztek biztosítani, ezek hiányában pedig „szemlére”, „kutatásra” adtak lehetőséget.

Lajos király már 1351-ben rendelkezett a súlyos bűnügyek tisztázásához szükséges tanúvallomásoknak a „*király, nádor, vagy bíró rendelkezése alapján*”, a megye nemeseinek e célból összehívott gyűlése során történő beszerzéséről (Márkus, 1900a). Később Zsigmond „*az országlakosok gyakori panasza*” és „*személyes tapasztalatai*” alapján előírta, hogy előzetesen alaposan ki kell vizsgálni az olyan eseteket, amelyben „*valaki földeket elfoglal, javakat rabol el, erdőket vág ki, embereket öl, ver, vagy sebesít meg, házakra, birtokokra tör, azokat pusztítja.*” Ennek érdekében a megyék ispánjai, szolgabírái csak azután hozhattak ítéletet, hogy a sértetteket és károsultakat, továbbá a „*szomszédokat, a határosokat és a megye nemeseit*” tanúként kihallgatták. A vallomást a szentek ereklyéinek érintésével és a szent korona iránti hűségre tett esküvel kellett megerősíteni (Márkus, 1900a).

Az akkor „hatalmaskodásnak” minősített bűncselekmények „kipuhatolásának” részletesebb szabályozására a következő évszázadokban sem került sor, de például már II. Mátyás fellépett az ilyen perekben szükséges „bizonyágtételek egybeszerzésének” megakadályozóival szemben, s a törvényekben később is felbukkantak egyes, az igazságügyi rendszer fokozatos kialakulásához kapcsolódó részletszabályok a bűncselekményt érintő panaszok felderítésének, előzetes kivizsgálásának módjáról.

Kétségtelen, hogy a jobbágyok elleni szokásos sommás, szóbeli per a földesúri bíróságok önkényes, íratlan szabályai szerint zajlott, s hogy a nemesi kiváltságok

az előkelő származásúak bűncselekményeinek már előzetes felderíthetőségét is erősen korlátozták. Igaz, már Werbőczy *Hármaskönyve* is lehetőséget nyújtott súlyos esetekben és tetten éréskor nemesek elfogására is (Márkus, 1900c). I. Lipót 1687. évi XIV. törvénycikke pedig ehhez azt tette hozzá, hogy az ilyen gonosztevőket „*büntettük világos és elegendő előzetes felderítése után*” rögtön elfoghassák és további elővizsgálat nélkül a törvény rendjének megtartásával, kellő büntetéssel sújthassák (Márkus, 1900b). A bűncselekmények nyomainak kipuhatolását (egyfajta rendészeti természetű „előzetes eljárást”) egyébként már I. Ferdinánd 1548. évi L. törvénycikke negyedévenként kötelezővé is tett.

Átfogóbb szabályozást tartalmazó törvények hiányában az előzetes vizsgálat fontosabb eljárási szabályairól a különböző jogkönyvek próbáltak iránymutatást adni, elsősorban III. Ferdinánd 1656-os *Forma processus iudicii criminalis, seu praxis criminalis* című, a Corpus Juris függelékévé is vált szabályzata, később – számos kérdésben – Kitonich János *Directio Methodica* című kézikönyve (Kitonich, 1619).¹ Ezek azonban – mai szóhasználattal – erősen „korlátozott terjesztésű”, kis példányszámban rendelkezésre álló kezdetleges „módszertani útmutatók” voltak, s nem tudták felülmúlni az olykor országgrészenként eltérő tartalmú szokásjogot. A kifejezetten kriminális kérdéseket érintő fejtegetések is jórészt kimerültek az egyes bizonyítási eszközök és eljárások (főként a kínvallatás) feltételeinek, módjának taglalásában.

A következő évszázadok vizsgálati eljárásának mindinkább kötötté váló formájáról – amely számos bűncselekmény esetén bizonyos eljárási cselekményeket a terhelt vallatásától függetlenül is kötelezően előírt – Katona Géza és Pusztai László monográfiáiban olvashatunk (Katona, 1977; Pusztai, 1977). A 18. század elejétől általánossá vált a feljelentés alapján indult vizsgálat, melyet a megyei szolgabíró és egy mellé kirendelt esküdt végzett, nem nemesek ügyeiben pedig az úriszék ügyvédje. Ennek eredménye alapján döntött a törvényszék a perbefogásról vagy az eljárás megszüntetéséről. 1861-től a rendi kiváltságok megszűnésével a szóbeli per vált általánossá, amely gyakran az előzetes vizsgálat adatainak bírói megerősítésére korlátozódott.

Érdeemes megemlíteni, hogy a 19. század elejétől felélénkült jogirodalmi tevékenység legkiválóbb képviselőinek munkáiban már felbukkan az előzetes vizsgálat szakaszokra bontása is.

1 A Kászoni János fordításában 1650-ben Lőcsén magyarul is megjelent könyv elsősorban a ma magánjogi jellegűnek tekintett jogviták rendezésének célszerűnek vélt és elfogadott szabályait gyűjtötte egybe, de ekkor (s még sokáig) a büntető perek is a polgári perek elintézésének szabályai szerint zajlottak. A könyv tartalmazza például a terhelt (alperes) körözésére (III. fejezet), a nyomozásra (VI. fejezet), vagy a szemlére és tanúkihallgatásokra vonatkozó eljárási szabályokat.

Vuchetich Máttyás 1819-ben, még latin nyelven kiadott tankönyve II. részének 33. §-ában ez olvasható: „A bűnügyi vizsgálat [...] kétfélére tagozódik, az első az általános, amelyben általánosan vizsgálják, vajon bűncselekmény történt-e, és ha igen, ki által; a másik a speciális (különös) melyet meghatározott személy ellen folytatnak, aki ellen valószínűségen alapuló gyanú állapítható meg, nevezetesen, hogy bűncselekményt követett el. A különös vizsgálat (inkvizíció) az általánosvizsgálaton nyugszik, és ez az előbbit mindig megelőzi.” (Vuchetich, 2007).

Az első magyar büntető eljárási törvény, az 1900. január elsején hatályba lépett 1896. évi XXXIII. tc. a bűnvádi perrendtartásról (Bp.) e felfogás és egyes külföldi minták alapján már tett egy kísérletet a nyomozás kettéosztására. A mai értelemben inkább felderítésnek tekinthető nyomozást az ügyész rendelkezése alapján a rendőrség végezte,² a vizsgálat csak súlyosabb esetekben (például öt évi, vagy ennél súlyosabb szabadságvesztéssel történő fenyegetettség vagy kifejezett ügyészi indítványra) volt kötelező, és a vizsgálóbíró hatáskörébe tartozott. A Bp. 83. §-a a nyomozás feladatának azoknak az adatoknak a kipuhatólását és megállapítását tekintette, melyek a vád emelése vagy nem emelése kérdésében a vádló tájékoztatására szükségesek.

Néhány nappal a törvény hatályba lépése előtt jelent meg a 130.000/99. B.M. számú körrendelet a nyomozó rendőri hatóságok és közegek számára. Az első „nyomozati utasítás” részletes ismertetése helyett érdemes felidézni az ügyészség és rendőrség kapcsolatát szabályozó 9. §-hoz fűzött magyarázatot: „Az érintkezés alaki kérdésénél sohasem szabad a rendőr hatóságoknak és közegeknek megfélemleniük először arról, hogy amint már fentebb is megjegyeztük, a nyomozás ura a kir. ügyész, a kinek tájékoztatására teljesítettük tulajdonképpen az egész nyomozat. [...] Ő tudja legjobban, hogy tájékoztatására mi szükséges és mi nem, s ezért természetes, hogy az ő utasítása vagy megkeresése az irányadó, még akkor is, ha a rendőri hatóság főnöke más nézetet volna.” (Magyar, 1900). A királyi ügyészség emellett a nyomozás sikere érdekében minden hatóságtól felvilágosítást és értesítést kérhetett.

A gyanút megalapozható „előkészítő”, vagy hasonló, a nyomozást megelőző eljárás elismerése ekkor még nem vetődött fel, az volt az álláspont, hogy „a nyomozás elrendelését indokolja a legtávolabbi gyanú is. Ily esetben azonban különös gonddal kell őrködni afelett, hogy a nyomozást a kellő tapintattal

2 E szabályozást megelőzően komoly vita folyt arról, hogy a nyomozás és vizsgálat tekintetében a francia-belga mintát követő igazságügyi rendőrséget (Police judiciaire) hozzanak-e létre, vagy maradjon meg a nyomozás az egységes rendőri szervezeten belül. Végül győzött az az álláspont, hogy a bűnügyi nyomozás elválasztása a rendőrség általános örökösdi és rendészeti tevékenységétől, a rendőrséget „a leghatékonyabb fegyverétől fosztaná meg.”

és titoktartás mellett foganatosítsák. Az elrendelő határozat is figyelmeztesse a nyomozó hatóságot, hogy bűncselekmény elkövetésének csupán lehetőségéről van szó” (Auer & Mendelényi, 1932).

A nyomozás és a – fakultatív – vizsgálat tartalmilag számos átfedést mutatott, a két intézmény elhatárolása mégis úgy volt lehetséges, hogy a nyomozás elsősorban az elsődleges adatok megszerzésére, a tényállás és a tettes személyének körvonalazására szorítkozott, a vizsgálat pedig az így körvonalazódó gyanút tovább erősítette, a főtárgyaláson szükséges döntéshez mérten konkretizálta. A nyomozás előkészítő, de egyben gyakran determináló hatását a korabeli szerzők egyöntetűen kiemelték. Dietz Károly és Farcádi Sándor László például hangsúlyozta: „*Amit a nyomozás nem tud kipuhatolni, megállapítani, az a legtöbb bűnperben homályos, megfejtetlen marad, mert a nyomozás az a könnyen mozgó, gyors elhatározású és gyorsan cselekvő, mindent kutató, felhajtó és napfényre hozó szerve a bűnvádi eljárásnak*”, ami „*megveti a bűnper alapját, hordja össze a szükséges és összes anyagot, de dönti is el a legtöbb esetben magának a bűnpernek a sorsát.*” (Dietz & Farcádi, 1918). Rövidesen világossá vált az is, hogy a bírói vizsgálat – túl azon, hogy kétségtelen garanciális jelleget kölcsönzött a tárgyalás előkészítésének – olykor merőben formálisan, körülményesen zajlott, s alig tett egyebet, mint a nyomozás megismétlése.

Magyarországon mégis csak 1951-ben szűnt meg a bírói elővizsgálat, s jött létre – legalábbis formai értelemben – a sokáig egységes „nyomozás”, amit az ügyész vagy az ügyész rendelkezése alapján a rendőrség teljesített. A nyomozás egységes szabályozását nem érintette az 1954. évi V. tv. előírása, mely szerint „*Ha a nyomozóhatóság elegendő adattal rendelkezik annak megállapításához, hogy ki követte el a bűncselekményt, ennek a személynek terheltként való felelősségre vonásáról indokolt határozatot köteles hozni. A határozatnak tartalmaznia kell a terhelt személyi adatait és a bűncselekmény rövid leírását.*” (91/B. §). Megjegyzem, hogy már a nyomozás elrendelése indokolt határozattal történt, s e körülményes bürokrácia törvényes látszatot kölcsönzött a tartami szempontból törvényesnek nem tekinthető eljárásoknak is.

Bócz Endre szerint minden esetre ettől az időtől mondhatjuk, hogy „*a kriminalisztikai értelemben vett, alapvetően rendszeti természetű adatgyűjtés és az eljárásjogi szabályozás alá vont nyomozás szimultán érvényesült, és a rendszeti szervek hatáskörébe került.*” (Bócz, 2011).

Az 1973. évi I. törvény – a „*vétségi eljárásra tartozó ügyekben folytatott nyomozás*” némi egyszerűsítésén túl – nem hozott lényeges változást. Ezt az időszakot erőteljes – lényegében irányításnak is felfogható – proaktív ügyészi nyomozásfelügyelet, gyakran közvetlen beavatkozás jellemezte (Nyilasi, 1985).

Az 1998. évi XIX. törvény a nyomozást továbbra is az eljárás ügyészi szakasztól elkülönülten szabályozott mellőzhetetlen részének tekintette, amely változatlanul egységesként kezelte a részben rendészeti típusú felderítő és az értékelő mozzanatokot is magában foglaló vizsgálati tevékenységet. A sűrűsödő bírálatok hatására valamelyest változott ugyan a nyomozás funkcióját, s az ügyész és a nyomozó hatóság kapcsolatát érintő felfogás, ennek processzuális konzekvenciáit azonban a jogalkotás csak fokozatosan vonta le.

Katona Géza az ezredfordulót követően okkal tette szóvá, hogy „*anakronisztikus és téves az a koncepció, amely az egyes bűnügyekben folytatott nyomozást és annak részcelemekényeit elszigetelt mozzanatokként képzeli el, amelyet tetszés szerint végezhet a nyomozó vagy az ügyész*” (Katona, 2001). Ettől kezdve felerősödtek azok a hangok, amelyek az ügyész és a nyomozó hatóságok kapcsolatának újragondolását, a nyomozás nagyobb önállóságának elismerését követelték.

Koncepcionális szempontok: vissza a Bp. szelleméhez – korszerűbb formában

Az újabb reform során világossá vált, hogy törvényi szinten is indokolt levonni a nyomozás kriminalisztikai és jogi rendeltetése közötti különbség konzekvenciáit. Láttuk, hogy elsősorban kriminalisztikai értelemben a nyomozás általában a felderítést jelenti: bűncselekmény (tág értelemben vett) nyomainak összegyűjtését, rögzítését, rendszerezését, a tettes személyének felkutatását. Ezzel szemben a vizsgálat voltaképpen a (már korábban is zajló) nyomozás továbbfejlesztése, olyan eljárási cselekmények sorozata, amely a megalapozott gyanú esetén az ezzel szembesült terhelt felelőssége szempontjából releváns bizonyítékok értékelését, a megfelelő további eljárás kiválasztását és lefolytatását célozza, vagyis a szűkebb értelemben vett ügyre és terheltre konkretizált igazságszolgáltatás kereteinek megteremtését, előkészítését vagy érvényesítését. Ha az utóbbi szakasz az előzőre épül is, ha a kapcsolat szoros is, nem teljesen azonos a céljuk, ennek megfelelően az eszköz- és feltételrendszerük sem.

Ennek elfogadása a történelmi előzmények ismeretében nem volt újdonság. A Bp. elveivel annak idején szakító több mint fél évszázados koncepció „nyomozásként” voltaképpen (csak) vizsgálati tevékenységet szabályozott, a nyomozást önálló, a bírósági eljárással azonos jelentőségű szakaszként fogta fel, annak hangsúlyozásával, hogy a nyomozás is bizonyítási folyamat (Gödöny, 1968; Barna, 1971). Nehéz volt azonban azt igazolni, hogy ennek a bizonyításnak ki a címzettje (kinek bizonyítanak) és milyen relevanciával, hacsak nem tekintjük az ügyész döntési helyzetbe hozását is „bizonyításnak”. Az ezen kívül

eső tevékenységek egy részét (például az adatgyűjtést, a megfigyelést, az informátorok igénybevételét, vagy akár a bűnüldözési célú leplezett eszközök – lehallgatások – alkalmazását stb.) nem a büntetőeljárás törvény, hanem vagy alacsonyabb szintű jogszabályok (akár utasítások), vagy később a rendőrségi, nemzetbiztonsági törvény szabályozta, jóllehet ezek is bizonyítási eszközt produkálhattak.

Az említett ellentmondásokat a szemlélet változásával a jogalkotó fokozatosan próbálta feloldani. Bár még a korábbi törvény is egységesen tartalmilag vizsgálatnak tekinthető „nyomozást” szabályozott, az egyes „felderítő jellegű” cselekmények törvényben történő megjelenése – például a titkos adatszerzés szabályai vagy nyomozó hatóság egyéb adatszerző tevékenységének intézménye – már tágitotta a hagyományos eljárás hatókörét.

A hatályos, 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról célja e tapasztalatok nyomán az volt, hogy mind a terminológiát, mind a struktúrát tekintve egységes, ugyanakkor világosan tagolt, áttekinthető rendszert alkosson, korszerűbb tartalommal visszatérve a bűnvádi perrendtartás alapgondolatához, de elkerülve a korábbi hibákat is. Ennek megfelelően a törvény a bírósági eljárást megelőző processzust három részre osztotta:

- a gyanú megállapítását vagy kizárását célzó előkészítő eljárásra,
- a megállapított gyanú alapján folyó felderítésre és
- a felderítés során megalapozottá tett gyanú alapján végzett vizsgálatra.

Az ügyész ebben – a mindvégig érvényesülő törvényességi felügyelete mellett – a harmadik szakaszban jut az eljárás további sorsát tekintve is érdemi, ügydöntő jogkörhöz.

A hatályba lépés óta eltelt (részben tanulási, részben „bejáratási”) időszak végleges következtetést talán még nem tesz lehetővé, azt azonban igen, hogy megfogalmazzuk: mennyiben teljesültek a várakozásaink, és esetleg hol, mit kellene korrigálnunk.

Az előkészítő eljárás helykeresése

A nyomozás megalapozását célzó előzetes eljárást nehezen tudtuk beilleszteni a processzus rendszerébe. Sokan, sokszor értekeztek a „gyanú gyanújának” megfoghatatlanságáról, jobb esetben önkényes értelmezhetőségéről (Finszter & Korinek, 2018; Bárándy & Enyedi, 2018; Horgos, 2020), kétségeimnek magam is hangot adtam (Tóth, 2018; 2020). Már az eljárási szakasz elnevezése is aggályos: „előkészítő eljárás”. Azt sugallja, hogy a nyomozásokat szükségszerűen,

vagy legalábbis rendszerint elő kell készíteni, ami azért sem szerencsés, mert mint tudjuk, ebben a limitált, kivételesnek tekinthető eljárási szakaszban lényegében csak adatgyűjtés zajlik, jelentős részben leplezett eszközök révén. A törvény azonban e szóhasználatral arra utal, hogy a nyomozásokat nálunk általában titkos adatszerzéssel, leplezett eszközökkel szokták „előkészíteni”. Nem kivételesen indokolható lehetőséget szabályoz, hanem mintegy azt sugallja, hogy „aki él, az gyanús”. Ezt elkerülendő helyesebb lett volna talán a törvény kilencedik részének azt a címet adni, hogy *Nyílt és titkos adatgyűjtés a nyomozás elrendelését megelőzően*.

Mindez azonban persze nem csak terminológiai kérdés. Gyakran magának az eljárási szakasznak a tartalmi alapja sem könnyen értelmezhető, hiszen szinte merőben önkényesen dönthető el, hogy ennek során „ki és mi jöhet szóba”, mi teszi olyanná a gyanút igazolni sem képes esetköröket, hogy azok mégis elérik, szükségessé teszik a vizsgálatukat.³ A kezdeti erőteljesebb kritikák ellenére, azonban be kellett látnunk, hogy a jogalkotónak sajnos nemigen volt más lehetősége, ha – egyébként helyesen – meg akarta szüntetni a büntető eljárás keretein kívül zajló bűnüldözési célú titkos információgyűjtéseket. Csak egy új, előzetes eljárási szakasznak a beiktatása révén vált lehetővé a kivételesen indokolt bűnügyi célú titkos lehallgatások, kutatások és ellenőrzések büntető eljárásba integrálása.

Ez a megoldás tehát egyrészt formailag profiltisztítást, feladatkoncentrációt célozott (tartozzon minden a büntető eljárási törvényre, ami valóban oda való), másrészt tartalmi igényt testesített meg: a büntetőjogi szempontból releváns eszközök törvényi keretek közötti alkalmazását a büntetőeljárás előkészítő szakaszának törvényes folyásáért felelős ügyész felügyelje.

Bócz Endre ennek várható nehézségeire már a törvény tervezetének ismeretében utalt: „*A bűncselekmény – érdemben megalapozatlan – gyanúja fogalmilag körülírható jelenség. A tervezet szerint – helyesen – ez elegendő a nyomozás elrendeléséhez; a büntetőeljárás előkészítő eljárás útján történő megindításához pedig ennél kevesebb – a meghatározott körbe eső valamely bűncselekmény gyanújának gyanúja? – is elegendő, hiszen ilyenkor a feladat éppen az, hogy eldöntsék: tényleg van-e gyanú. Am azzal, hogy ezt a fázist is az ügyesség felügyelete alá utalja, teljesül az a nem új keletű – de heves ellenállással fogadott – igény, hogy az ún. 'titkosszolgálati' módszerek büntetőeljárásbeli alkalmazására is terjedjen ki az ügyészi felügyelet.*” (Bócz, 2016; URL2). Ezt az igényt egyébként a törvény indokolása is egyértelműen megfogalmazza.

3 Talán az állítható, hogy olyan esetekben vetődhet fel a gyanú gyanúja, amikor egyes, egyébként köznap történések olyan szokatlan, kétséges formában jellenek meg (például igazolhatatlannak látszó túlköltekezések, a korábbi életvitellel nem magyarázható tranzakciók, életvitel), amelyek további reálisan beszerezhető adatok birtokában jogellenes cselekmény lehetőségét vethetik fel.

Az érdemi ügyészi felügyelet egyelőre mégis jórészt csak elvi lehetőség maradt. Egyre inkább kiütközik, hogy az előkészítő eljárások gyakorlatilag érdemi kontroll nélkül folynak. A kéthavonta történő „beszámolás” nem teremti meg ennek feltételeit. Csökkent annak lehetősége is, hogy az ügyész a nyomozó hatóságok adatszerzésének engedélyezése körében gyakoroljon felügyeletet, minthogy a 2017. évi XC. törvény például a vám- és adóhatóságtól történő adatszerzés ügyészi engedélyhez kötését erre irányuló határozott kérésre (a túlzott bürokráciát és nehézkességet sérelmező panaszoknak engedve) meg is szüntette [a 262. § (1) bekezdésének a) és b) pontját hatályon kívül helyezte]. Ha pedig leplezett eszközt alkalmaznak, annak meglehetősen mechanikus engedélyezése a végrehajtás mikéntjére nem terjed ki. Az előkészítés során évi többeszes nagyságrendben alkalmazott leplezett eszközök (URL1, 33. számú táblázat) tényleges alkalmazása, eredményei a sűrke zónába tartoznak, mert egyszerűen nincs intézményes eszköz az esetleges hibák, jogsértések, túlkapások kiderülésére.⁴

Ráadásul ma már – az eredeti jogalkotói szándéktól eltérően – a Belügyminisztérium kezdeményezésére történt törvénymódosítások folytán ismét végezhető gyakorlatilag szinte parttalanul bűnüldözési célú titkos információgyűjtés büntető eljárási kereteken kívül is. Alig fél évvel az eljárási törvény hatályba lépése után született egy olyan törvénymódosítás,⁵ mely a rendőrségi törvény alapján ezt megint lehetővé teszi. Ezt azzal indokolták, hogy a rendőrség

4 Pedig a törvény világosan és szigorúan fogalmaz: az ügyészt az előkészítő eljárás elrendelését követően az alkalmazni kívánt leplezett eszközökről és eljárási cselekményekről 24 órán belül, a beszerzett adatokról pedig kéthavonta tájékoztatni kell [(344. § (3) bekezdés)]. Nyilván mindez azért előírás, hogy az ügyész érdemi lehetőséget kapjon a leplezett eszköz alkalmazásának ellenőrzésére. Az előkészítő eljárással, a nyomozás felügyeletével és irányításával, valamint a befejező intézkedésekkel kapcsolatos ügyészi feladatokról szóló 9/2018. (VI. 29.) LÜ utasítás azonban csak az ügyészi engedélyhez kötött leplezett eszközök körében írja elő azt, hogy az ügyészség fokozottan ellenőrizze azok alkalmazásának szükségességét, arányosságát és célszerűségét, szükség esetén hívja fel a nyomozó hatóságot az alkalmazás indokainak kiegészítésére [17. § (2) bekezdés].

Attól tartok a bírói engedélyhez kötött (tehát az alapvető jogokba igazán súlyosan beavatkozó) titkos eljárások kapcsán mindez háttérbe szorul. Nem kizárt, hogy ennek oka az a – szerintem téves – értelmezés, hogy mivel ezeknek az eszközöknek a célszerűségét, arányosságát, indokoltságát az engedélyezés során a nyomozási bíró dönti el, itt az ügyésznek nincs további feladata, hiszen amit a bíró egyszer engedélyezett az nyilván törvényes.

Úgy gondolom azonban, az alkalmazás törvényessége nem korlátozható az engedélyezésre. Ki kell terjedjen az eszköz igénybevételének folyamatos ellenőrzésére, az indokok változatlanlanságának vizsgálatára, s arra is, hogy azok alkalmazása az alakuló, formálódó tényállás birtokában (tehát folyamatában is) megfelel-e a fokozatosság, célszerűség, arányosság követelményeinek. Ha egy meghallgatás feltételei korábban fennálltak, egyáltalán nem biztos, hogy az három hónappal később, merőben más információk birtokában, a relevancia esetleges módosulása esetén továbbra is indokolt. Ennek megítélése pedig nem a nyomozási bíró feladata (nem is lehet az övé, hiszen neki nem kell időről-időre bemutatni az iratokat, és beszámolni az ügy állásáról), hanem a felügyeletet gyakorló ügyész joga és egyben kötelessége.

5 A rendőrségről szóló 1994. XXXIV. törvény 2018. évi CXXI. törvénnyel beiktatott, 2019. január 1. napjától hatályos 72. § (1a) bekezdése.

egyszersmind jócskán kibővített hatáskörrel felruházott belső elhárítása „észelhet olyan büntető eljárásra tartozható élethelyzeteket”, amelyek jóllehet még a gyanú gyanújának szintjét sem érik el – hiszen ha elérnék előkészítő eljárás keretében minden további nélkül vizsgálhatóak lennének –, mégis „igen veszélyesek lehetnek”, indokolt lehet ezért már az előkészítő eljárás előkészítéseként, titkos információgyűjtés keretében titkos eszközöket igénybe venni. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy feladtuk a büntető eljárási keretek kínálta elvi tisztaságot, s legalábbis kikezdtük az egyébként is nehezen igazolható előkészítő eljárás egyedüli lehetséges indokát is. A „gyanú gyanújának gyanújával” végképp nem lehet mit kezdeni.

Az összes titkos információgyűjtések száma folyamatos növekedés után 2022-ben már meghaladta a leplezett eszközök számát. (Rendőri eljárásokban ebben az évben az ORFK adatai szerint 3872 leplezett eszközzel szemben 4096 titkos információgyűjtés történt.)

A felderítés és a vizsgálat „összebékítésének” szükségessége

Az új Be.– mint az indokolás tartalmazza – „a felelősségi körök és ehhez kapcsolódó eszközrendszerek világos elhatárolása” érdekében külön szabályozza a felderítést és a gyanúsított bevonásával kezdődő vizsgálatot. A felderítés és a vizsgálat tehát egységesen a nyomozás része, a vizsgálati rész bűncselekménnyel megalapozottan gyanúsítható személy kihallgatásával kezdődik.

Az első szakaszban az ügyészség csak mintegy külső ellenőrzést, gyakorol, kizárólag törvénysértés észlelése esetén intézkedik, rendelkezési joga nincs. A másodikban a nyomozó hatósággal együttműködve, annak munkáját szükség esetén közvetlenül irányítva, a büntető eljárás kimenetelét, a már felelősségre vont személy(ek) további sorsát érintő intézkedéseket végez.⁶

Az új felfogás annak a nyomozó szervek által régen hangoztatott igénynek is megpróbált eleget tenni, ami – mint korábban már utaltam rá – a rendőri és a pénzügyőri nyomozások nagyobb önállóságának biztosítását már évtizedek óta, elsősorban a nyomozó szervek részéről szorgalmazta.

6 A törvény hatályba lépésének időszakában ezt a koncepcionális változást a korábbi évtizedek elveit és gyakorlatát alakító és alkalmazó szakemberek sem fogadták el (vagy nem ismerték fel) egyöntetűen. Nyíri Sándor például azon a véleményen volt, hogy az ügyészség az új Be. szerint is „*irányítja a nyomozó hatóságok tevékenységét, a nyomozást (a felderítést és a vizsgálatot), és rendelkezik a nyomozásról*” (Nyíri, 2018). Igaz, amikor ezt megfogalmazta, az ügyészségről szóló törvény 17. §-át – amely tényleg ezt tartalmazta – még nem igazították a Be. már elfogadott rendelkezéseire. A 2019. január 1-jétől hatályba lépett módosítás az ügyész rendelkezési jogát már az Útv.-ben is csak a vizsgálati szakaszra korlátozta.

A felderítéssel szemben megfogalmazott mind gyakoribb kifogás, hogy elhúzódik, nincs tudatos, tervszerű koncepció az e szakasz során alkalmazott nyomozási cselekmények körének, sorrendjének, idejének meghatározásában. Sokszor nehéz a nyomozó hatóságok számára a relevancia, a bizonyítás körének helyes felismerése, eldöntése, ami korábban, az ügyészséggel való szorosabb együttműködés rendszerében megoldott vagy legalábbis megoldható volt. Gondot okoz tehát az érdemi vizsgálati szakasz szakszerű és időszerű előkészítése.

Sajnos annak is vannak jelei, hogy ezzel kapcsolatban az ügyészség elhárítja magától a felelősséget, arra hivatkozva, hogy a törvény értelmében a gyanú konkretizálásának folyamatában érdemben, kifejezett törvénysértés észlelése nélkül nem kell, egyesek szerint nem is szabad részt vennie.⁷

Mindannyian hallhattunk a legfőbb ügyésztől olyan parlamenti válaszokat is, hogy ne az ügyészségen kérjék számon egyes felderítési szakban lévő nyomozások elhúzódását, s a vádhatóságnak például nincs köze ahhoz sem, ha gyanúsítottkénti felelősségre vonást a nyomozó hatóság nem tart indokoltnak. Eszerint a megalapozott gyanú meglétének megítélése, s az ennek körében hozott negatív döntés nem törvényességi kérdés.⁸

Mindez sajátos helyzetet teremthet: a kihallgatás indokoltságát, tehát a megalapozott gyanú meglétét a nyomozó hatóság önállóan dönti el, azt viszont, hogy e döntés esetleg helytelen volt, utóbb – általában gyanúsítás miatt bejelentett panasz folytán – az ügyészség. Fel kell tennünk a kérdést, elhatárolható-e és elhatárolandó-e ilyen mereven a felderítési és az erre épülő vizsgálati szakasz?⁹

7 Ennek tartalmi kérdéseit tekintve kezdetben mintha kissé bizonytalan lett volna az ügyészi gyakorlat is. Született olyan ügyészi állásfoglalás mely szerint „*az ügyészségnek a nyomozás felderítési szakaszában kizárólag törvényességi felügyeleti jogot biztosít, amely mindenképpen utólagos beavatkozást foglal magába, míg a vizsgálati szakban a gyanúsított büntetőjogi felelősségének bizonyítása érdekében az irányítási jogkör az ügyészség részéről kezdeményező szerepvállalást jelent.*” Egy másik állásfoglalás viszont azt tartalmazza, hogy „*A Be. rendelkezéseinek helyes értelme szerint tehát az ügyészség a felderítés során is lehet proaktív szerepe, értékelheti a nyomozás hatékonyságát a valóságghú tényállás-megállapítási kötelezettség szempontjából, és a kötelezettség megsértése esetén intézkedési kötelezettsége van a nyomozó hatóság felé.*” (Emlékeztető a Be. alkalmazásának egyes kérdéseiről. Legfőbb Ügyészség LFNIGA 142/2019.)

8 A 8. számú lábjegyzetben említett Emlékeztetőben olvasható állásfoglalás ugyan ezt is vitatja. Eszerint „*A felügyeleti jogkörben az ügyészség megállapíthatja, hogy a gyanúsított kihallgatásának elmaradása törvénysértő, azonban ezt megelőzően köteles tájékozódni a nyomozó hatóságnál az elmaradás okáról. A törvénysértés orvoslására irányuló felhívásban az ügyészség határidőt is megjelölhet.*” Az állásfoglalásban írtak gyakorlati alkalmazása azonban kérdéses.

9 Tegyük hozzá e kétfajta tevékenység bizonyos fokú kettéválasztása az egységes nyomozás koncepciója idején is elfogadott volt (akár szervezeti szinten is). A rendőrségen belül hosszú időn keresztül külön szervezeti egységek, a bűnüldözési részlegek végezték a felderítést, és a vizsgálati osztályok a nyomozás második szakaszát. Volt is mindig kisebb-nagyobb súrlódás, egymásra mutogatás. De az ügyészi felügyeletet tekintve nem volt merev szétválasztás, mert ezt nem is látták sem célszerűnek, sem lehetségesnek. Ha folytak is viták a nyomozás „felügyeletének” és „irányításának” részben eltérő tartalmáról, az ügyészi döntések nyomozás elrendelését követő relevanciáját érdemben nem lehetett vitatni. Világos volt ugyanis, hogy az elrontott, rossz irányt vett, hiányos felderítést utóbb nem lehet, vagy nagyon nehéz korrigálni.

Hiszen az ügyészség az Alaptörvény szerint azért is alkotmányos felelősséggel tartozik, hogy üldözze a bűncselekményeket, s ne csak már meggyanúsított személyek további sorsáról döntsön.

S bár az eljárás „szakaszolásának” egyik deklarált célja az „időszerűség” javítása volt, e formálisan biztosított önállóságnak az lett az ára, hogy a nyomozás elhúzódik, sokszor nincs tudatos, tervszerű koncepció az e szakasz során alkalmazott nyomozási cselekmények körének, sorrendjének, idejének vagy olykor céljának, tartalmának meghatározásában. Íme egy elgondolkodtató kimutatás:

1. számú táblázat

A nyomozások átlagos időtartama

A Be. előtti öt évben (év, a napok száma)	A Be hatályba lépése utáni öt évben (év, a napok száma)
2013: 98	2018: 134
2014: 108	2019: 169
2015: 115	2020: 195
2016: 112	2021: 225
2017: 110	2022: 226
5 év átlaga: 109 nap	5 év átlaga: 190 nap

Forrás. Az ENYÜBS 2013–2022 adatai alapján a szerző saját szerkesztése.

A különbség öt év átalgában csaknem három hónap, átlagosan ennyivel hosszabbak lettek tehát a nyomozások. Vannak szélsőségesebb „eredmények” is, a BRFK-n például 2017-hez képest 2022-re több mint két és félszeresére nőtt a nyomozásokra fordított átlagos idő (130-ról 331 napra).

Igaz, a felderítés átlagos időtartamánál jóval meredekebben emelkedett a vizsgálatra fordított átlagos napok száma, ebben azonban nyilván közrejátszott az is, hogy a vizsgálat során kellett pótolni vagy korrigálni bizonyos, a felderítés alatt elmaradt, illetve hiányos cselekményeket. Ez megítélésem szerint részben a felderítés „magára hagyásával” is magyarázható. Sokszor nehéz a relevancia, a bizonyítás körének helyes felismerése, eldöntése, ami korábban, az ügyészséggel való szorosabb együttműködés rendszerében megoldott vagy legalább megoldható volt. Gondot okoz tehát az érdemi vizsgálati szakasz szakszerű és időszzerű előkészítése, s ez az egész ügy időigényességét (a vizsgálat hosszát is) determinálhatja.

Gyakran maga a nyomozó hatóság is igényelné az ügyészség érdemi, operatív tanácsait, javaslatait a felderítés során (ez az ügy bizonyíthatóságát, várható perspektíváit tekintve egyébként az ügyészség érdekeit is szolgálná), ám törvénysértés hiányában a felderítésbe való beavatkozást a törvényre hivatkozva elhárítják. (Pedig a jogalkotónak ilyen célja nem volt.)

Nem a felderítés bizonyos fokú, egyébként magától értetődő részbeni önállósága ellen érvelek. Azt a szemléletet és felfogást kifogásolom, hogy ez egyben az ügyészség szükségszerű távolságtartását kell jelentse. Nem kell határozat építeni a felderítés és a vizsgálat közé, ha az átjárhatóságot biztosító információs és ellenőrzési pontok megfelelőbben működnek. A gyakorlat már a törvény hatályba lépése után röviddel indokoltan kritizálta az ügyészi közreműködés felderítés és vizsgálat közötti merev elválasztását. Hangot kapott olyan vélemény, mely szerint „*az ügyészségnek a felderítés során nem korrigálnia, hanem segítenie kellene a nyomozó hatóság munkáját. Érthetetlen az is, hogy a jogalkotó miért nem biztosította legalább annak a lehetőségét, hogy a nyomozó hatóság állásfoglalás-kérése esetén az ügyészség érdemi – akár kötelező, akár ajánlás jellegű – iránymutatást adjon [...] A nyomozó hatóság önállóságát növelhette volna úgy is a jogalkotó, hogy közben az ügyészséget nem teszi az eljárás passzív szemlélőjévé.*” (Antal, 2019). Még a korábbi Be. végnapjaiban megfogalmazódott az a nyomozás kettéosztásával is nagyrészt érvényes következtetés, hogy az ügyész és a nyomozó hatóság szakmaközi együttműködése mindkét szerv számára „létszükséglet” (Hevér, 2017).

A 2020. évi XLIII. törvény egy egyetlen szavas módosítással mintha ebbe az irányba tett volna óvatos lépést. Az eredeti szabályok szerint a felderítés során az ügyész törvényességi felügyeleti jogkörében csak törvénytörtő határozatok hatályon kívül helyezésére volt jogosult. A módosítás szerint lehetősége van az ilyen határozat érdemi megváltoztatására is [Be. 26. § (2) bekezdés c) pont]. Ez kétségtől mintha növelné a törvényességi felügyelet kapcsán gyakorolt aktív jogosultságok lehetőségét.

Nehezen megmagyarázható ellentmondás az is, hogy a megalapozott gyanú megléte a nyomozó hatóság mérlegelésén múlik (lényegében ő dönti el, hogy kiből lesz gyanúsított, s mikor), ezt viszont az ügyészség – utólag, panasz folytán – felülmérlegelheti, hiszen az már a vizsgálat része. Vajon indokolt-e ilyen esetben a merev hatásköri határokhoz ragaszkodni? Ezt enyhítendő, megítélem szerint nem ellentétes a jogalkotó szándékával, s az időszerűségnek is jót tenne, ha az ügyész adott esetben – különösen erre irányuló igény esetén – határozottabb felelősséget vállal a felderítés eredményességéért, állást foglal a gyanú konkretizálásának kérdésében is, s ha gyakorlattá nem is, minden esetre gyakoribbá válik, hogy például már a terhelt első kihallgatáskor jelen van és kilásba helyez bizonyos határozatokat vagy intézkedéseket.

Felhasznált irodalom

- Antal D. G. (2019). Az ügyészség és a nyomozó hatóság viszonya az új büntetőeljárásról szóló törvény alapján. *Közjogi Szemle*, 12(4), 43–47.
- Auer Gy. & Mendelényi L. (1932) *A bűnvádi eljárási jog. Általános rész. Nyomozás és vizsgálata (A BP I-XII. fejezete)*. Athenaeum.
- Barna P. (1971). *A bűnüldözés elvi kérdései*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Bárándy G. & Enyedi K. (2018). Leplezett eszközök és titkos információgyűjtés, avagy az új büntetőeljárás törvény margójára. *Büntetőjogi Szemle*, 7(1), 97–104.
- Bócz E. (2011). Adatgyűjtés, felderítés, nyomozás. *Belügyi Szemle* 59(4), 61–79.
- Dietz K. & Farcádi S. L. (1918). *A nyomozás alapelvei*. Pátria Irodalmi Vállalat és Nyomdai Rt.
- Finszter G. & Korinek L. (2018) Az eltűnt gyanú nyomában. *Belügyi Szemle*, 66(3), 104–122.
- Gödöny J. (1968). *Bizonyítás a nyomozásban*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Hevér T. (2017). Gondolatok az ügyész és a nyomozóhatóság kapcsolatáról. *Magyar Jog*, 67(5), 305–317.
- Horgos L. (2020). Az állam büntetőhatalma és a gyanú változásai a megalapozástól a remélt bizonyosságig. *Magyar Jog*, 70(3), 155–161.
- Katona G. (2001). Időutazás a nyomozás körül. Rédei Miklós A nyomozási eljárás nehézségei című könyve kapcsán. *Belügyi Szemle*, 49(12), 100–107.
- Katona G. (1977). *Bizonyítási eszközök a XVIII–XIX. században. A kriminalisztika magyarországi előzményei*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Kitonich, J. (1619). *Directio methodica processus iudicarii iuris consuetudinarii, incltyi Regni Hungariae. Tyrnaviae*.
- Magyar I. (1900). *A bűnügyi nyomozás tárgyában a nyomozó rendőri hatóságok és közegek részére 130.000/99. B. M. számú körrendelettel kiadott utasítás magyarázata*. Országos Központi Községi Nyomda Részvény-társaság.
- Márkus D. (Szerk.) (1900a). *Magyar Törvénytár 1000-1526*. Franklin.
- Márkus D. (Szerk.) (1900b). *Magyar Törvénytár 1657-1740*. Franklin.
- Márkus D. (Szerk.) (1900c). *Magyar Törvénytár . Werbőczy: Hármaskönyv*. Franklin.
- Nyilasi Gy. (1985). Az ügyészi nyomozás feletti felügyelet eszközei, módszerei és azok fejlődése. In Nagy L. (Szerk.). *Jogász szövetségi Értekezések*. Magyar Jogász Szövetség.
- Nyiri S. (2018). A nyomozó hatóságok és az ügyészség kapcsolata a büntetőeljárásról szóló törvényben. *Belügyi Szemle*, 66(6), 5–16.
- Pusztai L. (1977). *Szemle a büntető eljárásban*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Tóth M. (2018). Néhány megjegyzés az új büntetőeljárás törvényhez. *Belügyi Szemle*, 66(3), 55–71.
- Tóth M. (2020). Az új törvény első éve: hosszú és kanyargós út, a túlteljesítés és a visszarendezés között. In Domokos A. (Szerk.). *Az új büntetőeljárás törvény első tapasztalatai a gazdasági bűncselekmények felderítése és bizonyítása kapcsán* (pp. 11–24). Patrocinium Kiadó.

Vuchetich M. (2007). *A magyar büntetőjog rendszere. II. könyv. Gyakorlati büntetőjog*. Magyar Hivatalos Közlönykiadó.

A cikkben található online hivatkozások

URL1: *Ügyészségi statisztikai tájékoztató, 2022*. <https://ugyeszseg.hu/wp-content/uploads/2023/11/buntetojogi-szakag-2022.-ev.pdf>

URL2: *Bócz Endre: Pragmatikus szemléletváltás*.
<https://ujbtk.hu/bocz-endre-pragmatikus-szemleletvaltas/>

Alkalmazott jogszabályok

9/2018. (VI. 29.) LÜ utasítás az előkészítő eljárással, a nyomozás felügyeletével és irányításával, valamint a befejező intézkedésekkel kapcsolatos ügyészi feladatokról
130.000/99. B.M. számú körrendelet a nyomozó rendőri közegek és hatóságok részére
1896. évi XXXIII. törvénycikk a bűnvádi perrendtartásról
1954. évi V. törvény a büntető perrendtartásról szóló 1951. évi III. törvény módosításáról
1973. évi I. törvény a büntetőeljárásról
1994. évi XXXIV. törvény a Rendőrségről
1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról
2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról
2018. évi CXXI. törvény egyes belügyi tárgyú és más kapcsolódó törvények módosításáról
2020. évi XLIII. törvény a büntetőeljárásról szóló törvény és más kapcsolódó törvények módosításáról

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Tóth M. (2024). Megjegyzések a nyomozás körüli „időutazás” régi és újabb állomásaihoz. *Belügyi Szemle*, 72(10), 1897–1913. <https://doi.org/10.38146/BSZ-AJIA.2024.v72.i10.pp1897-1913>

Nyilatkozatok

Összeférhetetlenség

A szerző nem jelentett összeférhetetlenséget.

Finanszírozás

A szerző nem kapott pénzügyi támogatást a kutatáshoz, a szerzőséghez és/vagy a cikk publikálásához.

Etikai nyilatkozat

Jelen cikkhez nem kapcsolódik adatkészlet.

Nyílt hozzáférésről szóló tájékoztatás

Jelen cikk a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY NC-ND 2.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.0/>) feltételei szerint publikált Open Access közlemény, melynek szellemében a cikk bármilyen médiumban szabadon felhasználható, megosztható és újraközölhető, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje feltüntetésre kerülnek.

Levelező szerző

A cikk levelező szerzője Tóth Mihály, aki a toth.mihaly@kre.hu e-mail címen érhető el.

The impact of economic, social and health crises on victims of domestic violence

Andrea Domokos

Prof. Dr., head of deans office, director of institute, professor and head of department
Károli Gáspár University of the Reformed Church in Hungary,
Faculty of Law
domokos.andrea@kre.hu

Abstract

Aim: The situation of victims of domestic violence and partner abuse becomes even more serious in crisis situations. There have been and are ongoing conflicts in the world, which have been scrutinised by economists, sociologists, criminologists, health professionals and lawyers alike in recent years. The latest related research worldwide provides a lot of important new information that can help prepare for the problem and provide professionally competent answers.

Methodology: A selection of research conducted in different parts of the world. Summary reports were prepared to shed light on similarities and differences.

Findings: It is clear from the processed literature that the individual forms of violence are connected in crisis situations and pose an even greater danger. Violence at the macro level, such as war, also increases violent conflict at the micro level. The crises caused by the fear of COVID, the lockdown, war conflicts, hunger, and the climate disaster spill over into family homes and make the victims of domestic violence and partner abuse even more vulnerable. Most of the processed materials analyse research born after COVID. The COVID–19 epidemic also provided many lessons regarding the management and prevention of the economic effects of future natural disasters and the associated increased domestic violence.

Value: Analyses point to relationships that need further research and evaluation. In the future, macro- and micro-level violence research must be continued, common global results must be aggregated, and complex, global solutions

English-language republication. The Hungarian version of this article was published in *Belügyi Szemle* 2024, issue 10. DOI link: <https://doi.org/10.38146/BSZ-AJIA.2024.v72.i10.pp1771-1783>

must be developed. International organisations must continue to collect data and provide clear guidelines to public bodies and social organisations for the joint management of macro- and micro-level problems.

Keywords: crisis situations, domestic violence, victims, macro- and micro-level violence

Introduction

Europe was an island of peace after the collapse of the Soviet system, a textbook example of the ‘end of history’. All the violent conflicts that were taking place in other parts of the world (sometimes even at our borders) seemed distant, we felt that they were not dangerous for us, that they could not apply to us. This idyllic state of affairs was first questioned by the COVID panic, immediately followed by Russian aggression, which brought back memories of World War II. In this environment, it would be irresponsible for researchers to maintain a closed mindset. We need to explore conflict zones outside Europe and prepare to live with conflicts that will drastically change our lives. The need to find solutions to criminal threats in crisis situations has already been suggested (Deres, 2022). The COVID epidemic and war conflicts all teach us that international preparedness and action is essential in crises that cross national borders (Deres, 2023). The potential consequences of environmental scarcity must also be prepared for at the international level. The problem of migration is also a constant source of tensions, generating strong ethnic divisions and social and cultural conflicts. Global environmental problems can lead to gang wars within countries and tensions between states, even escalating into war (Domokos, 2012).

Health crisis, economic vulnerability and domestic violence

Both domestic violence and violence against women are systemic, cross-border violations of fundamental rights and serious crimes that must be prevented and prosecuted (URL1). COVID-19 has exacerbated the problem of domestic violence. Violence has intensified and/or become more serious in this crisis situation (URL2).

There has been a large amount of research and publications on conflicts caused by mental and economic stress. The European Parliament has also addressed the question of the extent to which the COVID-19 epidemic has affected different

members of society, to what extent they have become multiple victims. The pandemic has exacerbated structural gender inequalities, particularly for girls and women from disadvantaged groups. Neither the EU nor the Member States were prepared for the global crisis and the economic and social impossibility that followed. The resolution states that the Member States have failed to tackle violence against women and girls. Neither in their emergency response plans, nor in their preparations for future global crises, have they included plans for measures to prevent violence against women. They therefore call on Member States to set up safe and flexible emergency alert systems to help support services work in a coordinated way. The resolution also calls on member states to share national legislation and best practices on dealing with relationship violence. In the framework of the *'Next Generation EU'*, Member States are called upon to take measures to restore social, economic and gender equality for women who were disadvantaged during the COVID–19 epidemic. These actions are particularly relevant in the areas of employment and gender-based violence (URL3).

There have been papers in economics and sociology that have explored the relationship between the COVID–19 epidemic and the conflict situations that followed. From December 2019 to July 2023, the virus infected 692 million people worldwide, resulting in 6.9 million deaths. The studies made it clear that during the epidemic, people had to cope with increasing mental health problems and economic hardship. During the epidemic, inequality increased, and health and social systems collapsed. Studies have shown that these challenges have led to more conflict at both the individual and societal levels (Subhasish & Senjuti, 2023).

Following the COVID–19 epidemic, online violence against women and intimate partner violence have also become increasingly common (URL4). According to the data from the World Health Organization (WHO), by 2021, one in three women worldwide will have been a victim of physical or sexual violence by a partner or another person at least once in their lifetime (URL5).

The WHO responded quickly to the violence caused by COVID–19, developing a global strategy to prevent violence against women and children. According to the WHO, more attention needs to be paid to vulnerable groups of women, including women with disabilities, who are at increased risk of domestic violence. For them, accessing services and providing care at home was even more difficult under COVID–19. Similarly, particular attention should be paid to displaced women, refugees and women in conflict-affected areas. They are even more vulnerable due to their poor social and health situation. The WHO recommends that health facilities make information on locally available services widely available (e.g. emotional support and emergency helplines, shelters).

Humanitarian organisations should also organise support for women and children who have suffered violence and collect data on violence against women in preparation for COVID–19 (URL6).

According to the WHO, the COVID–19 pandemic has reinforced a number of negative phenomena. It has led to increased levels of anxiety, depression, excessive alcohol consumption and domestic violence (URL7).

The United Nations Women (UN Women) has highlighted that violence against women and children has also worsened during the Ebola epidemic, with an increase in human trafficking, sexual exploitation and child marriage and sexual abuse (URL8).

The so-called ‘shadow pandemic’, i.e. the domestic violence epidemic in the shadow of COVID–19, has appeared not only in economically underdeveloped countries, but also in rich countries. Research has shown an increase in suicidal tendencies and depression, in addition to an increase in domestic violence. Both women and men were affected by anxiety about their personal safety (URL9).

It is important to look at the often different findings and experiences of different countries.

In Portugal, domestic violence during the pandemic affected both sexes and all age groups. According to the responses to the online questionnaire, the abuser was the partner or ex-partner in 47.3% of cases, a parent or foster parent in 17.8%, a child or foster child in 8.9%, a sibling or step-sibling in 1.4%, and a person currently living with the victim in 2.7%. 21.9% of victims did not say who the abuser was. 13.0% of the abuse was verbal, 1.0% sexual and 0.9% physical. The study highlights that a high proportion of victims of verbal abuse were male. The authors call for further research into the vulnerability of male victims. They also pointed out that many elderly victims reported sexual abuse (Gama, Pedro, De Carvalho, Guerreior, Duarte, Quintas, Matias, Keygnaert & Dias, 2021).

An Australian study showed that during the COVID–19 epidemic, domestic violence victims had higher economic insecurity than their partners. Victims’ financial insecurity was also often greater than that of the abusive partner. Those who experienced economic hardship during the COVID–19 epidemic were more likely to experience physical, sexual and economic abuse. The COVID–19 epidemic caused acute economic stress in the community and domestic violence was also perpetrated by people who had not previously engaged in abusive behaviour within their families (URL10).

According to the UN Refugee Agency, the situation of refugee women has worsened during the COVID–19 epidemic. Not only did their financial position deteriorate, but they were also at increased risk of gender-based violence. The Agency cited Syria and Venezuela as examples (URL11).

In Sri Lanka, researchers have also emphasised that domestic violence can affect anyone, regardless of age, gender, social status, sexual orientation, religion, education or economic background. Domestic violence can occur in a variety of relationships, including couples living together, married couples or even separated partners. In Sri Lanka, data on violence against women and girls in 2019 was collected by the Department of Statistics. It shows that Sri Lankan women suffered twice as much violence from their partners (17.4%) as from strangers (7.2%). Similarly, sexual violence from partners (6.2%) is higher than violence from others (4.1%) ([URL12](#)).

In Argentina, an increase in domestic violence was also observed when women and their partners were quarantined. Compared to the period before the pandemic closures, verbal violence increased by 12%, sexual violence by 35% and physical violence by 23% in 2020. Three main phenomena were identified as the cause. The first is the inability to escape from the abuser. The second is social isolation, which has also contributed to mental health problems and increased alcohol consumption. The third was deprivation ([URL13](#)).

War conflicts and violence against women - Rape is cheaper than bullet

Sexual violence in war was first declared a war crime in the 1949 Geneva Convention. The Rome Statute of the International Criminal Court of 17 July 1998 classifies many forms of sexual violence as crimes against humanity and war crimes. The Istanbul Convention applies to all crimes of violence against women in times of peace and armed conflict ([URL4](#)).

András Hárs gives a precise overview of when wartime sexual crimes constitute genocide, war crimes or crimes against humanity. He describes not only the development of the regulation of sexual crimes as international crimes, but also the practice of international criminal courts. He also quotes Navathem Pillay's statement in which Pillay states that rape is not a trophy of war ([Hárs, 2022](#)).

The term 'conflict-related sexual violence' (CRSV) has been used by the UN since 2000 to refer to cases of rape committed during an armed conflict ([URL14](#)). Eight years later, a resolution states that armed conflict-related sexual violence is a tactic of warfare that in itself threatens the maintenance of international peace and security ([URL15](#)). A UN Security Council resolution on conflict-related sexual violence was also adopted in 2009 ([URL16](#)). The Stop Rape Now initiative ([URL17](#)) is a network of UN agencies. It aims to prevent rape from being used as a war strategy. The UNDP (United Nations Development Programme)

Global Programme on Strengthening the Rule of Law in Conflict and Post-Conflict Situations has helped to strengthen national capacity to end impunity for gender-based violence in 20 conflict and post-conflict countries ([URL16](#)).

The Security Council also sought answers on how to hold perpetrators of sexual violence in armed conflict accountable at national level ([URL18](#)).

The first perpetrator to be convicted of ‘conflict-related sexual violence’ by the ICC in 2016 was a Congolese warlord ([URL19](#)).

Gender-related violence during and immediately after the war has also been collected by some women’s NGOs. The first important finding of their research was that there is still little information available to social scientists on the phenomenon of violence and changes in crime during global crises. In developing their research methodology, they encourage a rigorous investigation to understand the causes in more depth. A global analysis must of course take into account the different characteristics of different parts of the world. In any case, the common feature is that the increasing violence in global crises primarily affects inherently vulnerable groups, including minorities and women. Given the increasingly global nature of crises, the study of deviant and criminal behaviour that changes during these crises should also be the subject of international comparative and multidisciplinary research ([URL20](#)).

In many countries, even in times of peace, the regulation and prevention of domestic violence and gender-based violence was not sufficient. When there is a risk of conflict, the number of such cases increases, as the different forms of violence are interlinked and reinforce each other. Regulation must be strengthened even in times of peace, and we must be prepared for even more serious problems in times of crisis. Violent conflicts give rise to new forms of behaviour, making rape even more violent. This is due to stress, trauma, insecurity and the widespread acceptance of rape as a common form of behaviour among soldiers.

There is also another area in which women’s sexual freedom is violated in conflict or in situations of danger, and this phenomenon is hardly mentioned. In such cases, women are not forced to have sex by physical violence, but rather by peacekeepers or aid workers abusing their power to distribute food and medicine ([URL21](#)).

In 2021, NATO issued guidance on what NATO personnel should do in the event of ‘sexual violence in armed conflict’. Data collection and mandatory reporting are among these tasks ([URL22](#)).

The UN Secretary-General’s report for 2023 examined the situation of ‘conflict-related sexual violence’. The term includes all forms of sexual violence, such as sexual slavery, forced prostitution, forced pregnancy, forced abortion, forced sterilisation, forced marriage, etc. The report for the year 2022 mentions

the situation in the Democratic Republic of Congo, Ethiopia, Haiti, South Sudan, among others. It also addresses the issue of wartime sexual violence in Ukraine, stating that it was a form of torture and inhuman treatment of civilians and prisoners of war (URL23).

It is also important here to review the findings and experiences in each country.

The war on the territory of the former Yugoslavia taught us many sad lessons about the vulnerable position and multiple victimisation of women. It should be emphasised here as well, however, that the victims of sexual violence were not only women, but also men. UN reports have recorded data on gender-based violence since the beginning of the war, with around 25,000 women, girls and men sexually abused. Sexual violence is characterised by a high latency rate, so this rate only represents the number of recorded cases.

The judgments of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY) and the judgments of the Court of Bosnia and Herzegovina made it clear that sexual violence was systemic and institutionalised, used as an instrument of war and ethnic cleansing. This was an attempt to ensure that minority populations in the area fled their own homelands and never returned to their homes. These judgments declared sexual violence a crime against humanity, a war crime and genocide. Previously, it was common to regard rape by the victors as a 'side-effect' of war, and societies have come to accept that this is one way in which the victor expresses his or her subjugation of the vanquished (URL19).

A very important finding of the researchers in the Colombian armed conflicts is that micro- and macro-level violence cannot be separated. When wars are fought, members of society who are already oppressed, such as women, are more exposed to violence. It is taken as a fact that wars and armed conflicts involve gender-based violence against women, thus reflecting the overall status of women in society. If domestic violence and partner abuse were given more social attention, women would not be so vulnerable to gender-based violence in times of war. Researchers call for an appropriate response to domestic violence that would change the social mindset and provide women with a broader range of tools to defend themselves against gender-based violence during armed conflict (Svallfors, 2023).

In Ukraine, 160,000 more domestic violence cases were registered in the first half of 2023 than in the same period in 2021. This represents an increase of 54%. The number of unregistered cases that remain latent could reach the same figure. Ongoing fighting, deprivation and housing problems increase the overall level of stress, leading to an increase in violence within Ukrainian families. Ukrainian civil society immediately took the necessary steps to support the victims, but their limited resources have not allowed them to achieve any major results.

From the territories occupied by the Russian army, there were reports similar to those we had already experienced in the war in the former Yugoslavia. The sexual ‘defeat’ of the enemy is part of the war. After the outbreak of the war, Pramila Patten, UN Special Envoy, stated that in these situations the role of the victim of sexual violence is treated as secondary. Once again, I think it is important to note that, although women are a much higher proportion of the victims of sexual violence in these cases, this does not mean that there are not male victims. This is also stated in the UN report ([URL24](#)).

Summary thoughts

In crisis situations, the different forms of violence are interlinked and pose an even greater threat. Macro-level violence, such as war and pandemics, spill over into the family home and make women, men and children victims of domestic violence and partner abuse even more vulnerable. The COVID–19 epidemic has also provided many lessons for the management and prevention of the economic impacts of future natural disasters and the increased domestic violence associated with them. Past and current experiences of war conflicts also need to be further researched and evaluated. In the future, research on violence at macro and micro levels should be continued, common findings at global level should be aggregated and complex global solutions should be developed. International organisations should continue to collect data and provide clear guidelines to public authorities and social organisations. In addition to providing timely responses to old and new crisis situations, states and international organisations must also address another ongoing challenge. Equal rights must be guaranteed in family and partnership relations. This requires a broad range of education and training, alongside legal and institutional guarantees. In the European Union, all professionals working with victims of gender-based violence and members of law enforcement agencies should receive appropriate training to ensure that justice is done ([URL4](#)).

References

Domokos, A. (2012). Kriminológia és büntetőpolitika Magyarországon a globális kihívások korában [Criminology and criminal policy in Hungary in the era of global challenges]. *Jog-Állam-Politika*, 4(2), 3–12. <https://dx.doi.org/10.6084/m9.figshare.25285147>

- Deres, P. (2022). Kiberbiztonság, kiberbűnözés – Helyzetkép a Covid–19-pandémia időszakából [Cybersecurity, cybercrime – A snapshot of the Covid–19 pandemic]. *Kriminológiai Tanulmányok*, 59, 29–46.
- Deres, P. (2023). Bűnüldözési prioritások az Európai Unióban [Crime prevention priorities in the European Union]. *Kriminológiai Tanulmányok*, 60, 62–82. <https://doi.org/10.58655/KT.60.2023-4>
- Gama, A., Pedro, A. R., De Carvalho, M. J. L., Guerreior, A. E., Duarte, V., Quintas, J., Matias, A., Keygnaert, I. & Dias, S. (2021). Domestic Violence during the COVID–19 Pandemic in Portugal. *Portuguese Journal of Public Health*, 38(Suppl. 1), 32–40. <https://doi.org/10.1159/000514341>
- Hárs, A. (2022). Szexuális bűncselekmények mint nemzetközi bűncselekmények az egyes nemzetközi büntetőtörvényszékek gyakorlatában – különös tekintettel a Nemzetközi Büntetőbírórság ítéleteire [Sexual offences as international crimes in the jurisprudence of certain international criminal tribunals – with particular reference to the judgments of the International Criminal Court]. *Állam- és Jogtudomány*, 63(4), 47–63. <https://doi.org/10.51783/ajt.2022.4.04>
- Subhasish, M. C. & Senjuti, K. (2023). The interrelationship between the COVID–19 pandemic and conflict behavior: A survey. *Journal of Economic Surveys*, 38(4) 1473–1489. <https://doi.org/10.1111/joes.12587>
- Svallfors, S. (2023). Hidden Casualties: The Links between Armed Conflict and Intimate Partner Violence in Colombia. *Politics & Gender*, 19(1), 133–165. <https://doi.org/10.1017/S1743923X2100043X>

Online links in the article

- URL1: *Az Európa Tanács egyezménye a nőkkel szembeni erőszak és a kapcsolati erőszak elleni küzdelemről és azok megelőzéséről: az EU csatlakozása.* https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2023-0047_HU.html
- URL2: *The Impact of COVID-19 on Crime: a Systematic Review.* <https://link.springer.com/article/10.1007/s12103-023-09746-4>
- URL3: *P9_TA(2021)0024. A Covid19 okozta válság és a válságot követő időszak nemi dimenziója. Az Európai Parlament 2021. január 21-i állásfoglalása a Covid19 okozta válság és a válságot követő időszak nemi dimenziójáról (2020/2121(INI)) (2021/C 456/18).* <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021IP0024>
- URL4: *Az Európa Tanács egyezménye a nőkkel szembeni erőszak és a kapcsolati erőszak elleni küzdelemről és azok megelőzéséről: az EU csatlakozása.* https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2023-0047_HU.html
- URL5: *The Impact of COVID-19 Pandemic on Intimate Partner Violence (IPV) Against Women.* <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/27551938231185968>
- URL6: *Levels of domestic violence increase as COVID-19 pandemic escalates.* <http://www.emro.who.int/violence-injuries-disabilities/violence-news/levels-of-domestic-violence-increase-as-covid-19-pandemic-escalates.html>

- URL7: *The rise and rise of interpersonal violence – an unintended impact of the COVID-19 response on families.* (WHO 2020). <https://reliefweb.int/report/world/rise-and-rise-interpersonal-violence-unintended-impact-covid-19-response-families>
- URL8: *COVID-19 and ending violence against women.* <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2020/04/issue-brief-covid-19-and-ending-violence-against-women-and-girls>
- URL9: *Domestic Violence During the COVID-19 Pandemic: A Systematic Review.* <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/15248380211038690>
- URL10: *Economic insecurity and intimate partner violence in Australia during the COVID-19 pandemic.* <https://www.aic.gov.au/sites/default/files/2022-05/economic-insecurity-and-ipv-in-australia-during-the-covid-19-pandemic.pdf>
- URL11: *The COVID-19 Pandemic Impact on Refugees.* <https://www.womensrefugeecommission.org/crisis-response/covid-19/>
- URL12: *Escalation of Domestic violence against Girls and Women in SL.* https://www.defence.lk/Article/view_article/27532
- URL13: *Domestic violence against women during the Covid-19 pandemic: A scoping review.* <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2665910722000226>
- URL14: *Az ENSZ Biztonsági Tanácsának 1325. sz. határozata (2000).* <https://www.un.org/shestandsforspeace/content/united-nations-security-council-resolution-1325-2000-sres1325-2000>
- URL15: *Az ENSZ Biztonsági Tanácsának 1820. sz. határozata (2008).* <https://www.un.org/shestandsforspeace/content/united-nations-security-council-resolution-1820-2008-sres18202008>
- URL16: *Mit tesz az Egyesült Nemzetek a nőkkel és lányokkal szemben elkövetett erőszak ellen?* https://unis.unvienna.org/pdf/factsheets/UNiTE_WhatWeDo_hu.pdf
- URL17: *UN Action Against Sexual Violence in Conflict (UN Action): Stop Rape Now.* <https://www.stoprapienow.org/>
- URL18: *Az ENSZ Biztonsági Tanácsának 2106. sz. határozata (2013).* <https://www.un.org/shestandsforspeace/content/united-nations-security-council-resolution-2106-2013-sres21062013>
- URL19: *They came together not to be silenced. Gender-based violence in conflict & the role of women's rights organisations.* <https://kvinnatillkvinna.org/wp-content/uploads/2023/08/The-Kvinna-till-Kvinna-Foundation-they-came-together-not-to-be-silenced-gender-based-violence-in-conflict-the-role-of-womens-rights-organisations.pdf>
- URL20: *Az ENSZ Biztonsági Tanácsának 2467. sz. határozata (2019).* <https://www.un.org/shestandsforspeace/content/united-nations-security-council-resolution-2467-2019-sres24672019>
- URL21: *Preventing and responding to gender-based violence during the war and in post-war settings. Experiences and recommendations of women's NGOs.* <https://www.osce.org/files/f/documents/d/2/530695.pdf>
- URL22: *NATO Policy on Preventing and Responding to Conflict-Related Sexual Violence.* https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_184570.htm
- URL23: *Conflict-related sexual violence - Report of the Secretary-General (S/2023/413).* <https://www.un.org/sexualviolenceinconflict/wp-content/uploads/2023/07/factsheet2022-2.pdf>

URL24: *Ukraine's Battle Against Domestic Violence*. <https://cepa.org/article/ukraines-battle-against-domestic-violence/>

Reference of the article according to APA regulation

Domokos, A. (2024). The impact of economic, social and health crises on victims of domestic violence. *Belügyi Szemle*, 72(10), 1915–1925. <https://doi.org/10.38146/BSZ-AJIA.2024.v72.i10.pp1915-1925>

Statements

Conflict of interest

The author has declared no conflict of interest.

Funding

The author received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

Ethics

No dataset is associated with this article.

Open access

This article is an Open Access publication published under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY NC-ND 2.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.0/>), in the sense that it may be freely used, shared and republished in any medium, provided that the original author and the place of publication, as well as a link to the CC License, are credited.

Corresponding author

The corresponding author of this article is Andrea Domokos, who can be contacted at domokos.andrea@kre.hu.

Evaluation and assessment of the constitutionality of penitentiary decisions, in the light of the introduction of the penitentiary credit system

Czine Ágnes

Prof. Dr., professor and head of department
Károli Gáspár University of the Reformed Church in Hungary,
Faculty of Law
czine.agnes@kre.hu

Abstract

Aim: Criteria for the evaluation by the Constitutional Court of decisions on the execution of sentences.

Methodology: Descriptive, documentary and content analysis.

Findings: According to the Section 27 (1) of the Act on the Constitutional Court, the decision on the merits, i.e. the decision on the substance of the charge and the decision on criminal responsibility, or the decision on the guilt and the acquittal, can be the subject of a constitutional complaint. The final decisions – the order not to proceed to trial and the order terminating the proceedings – cannot be considered as decisions on the merits within the meaning of the Constitutional Court Act. However, these decisions can be examined in the context of a constitutional complaint, because they correspond to the Section 27 (1) of the Constitutional Court Act, the other decision ending the court proceedings.

Value: So far, no academic article has been published that analyses which decisions of the penitentiary judges can be challenged by a constitutional complaint following the latest amendments to Act CCXL of 2013 (Act XCVII of 2023).

The study gives an overview of the investigative criteria applied by the Constitutional Court in the reception and assessment of decisions on the execution of sentences. It also records the tests that the Constitutional Court has applied over the years. It presents the Constitutional Court's practice in prison cases, some

English-language republication. The Hungarian version of this article was published in *Belügyi Szemle* 2024, issue 10. DOI link: <https://doi.org/10.38146/BSZ-AJIA.2024.v72.i10.pp1857-1877>

of which it decided before and some after the entry into force of the Fundamental Law. An analysis of the decisions taken under the credit system introduced in the framework of the penitentiary system, from the point of view of whether these decisions can be challenged by means of a constitutional complaint.

Keywords: prison decisions, credit system, constitutional complaint, constitutional court test

Introduction

The exercise of a number of fundamental rights and rights guaranteed by the Fundamental Law arise in the course of detention in the context of the execution of sentences (Czine, 2023). The Constitutional Court has a wide range of legal protection instruments at its disposal to examine the exercise of these fundamental rights. The relevant Constitutional Court decisions show that these powers have been exercised by the Court on a number of occasions in order to answer constitutional questions and to address constitutional concerns regarding various aspects of enforcement.

The provisions of Act CLI of 2011 on the Constitutional Court provide the legal basis for the Constitutional Court to examine the conformity of a legal provision or a court decision with the Fundamental Law in the context of the execution of a custodial sentence. The framework for this is laid down in the Constitutional Court Act Chapter II for the Constitutional Court, which governs the procedures and legal consequences falling within the scope of the Constitutional Court's duties and powers.

From the early days of its operation, the Constitutional Court has consistently provided guidance to the state and state authorities to ensure that the enforcement of criminal law sanctions is in line with the requirements of the Constitution and later the Fundamental Law. The list of decisions of the Constitutional Court which contain rulings on the enforcement of these legal consequences cannot be considered extensive. However, a review of them reveals a specific set of constitutional requirements.

Aspects of Constitutional Court investigations

The Constitutional Court has already in early decisions – in the context of the right to appeal against decisions of the penitentiary judge – set out the criteria for the constitutionality of the prison system.

In its Decision 5/1992 (I.30.) AB, it stated that the criminal power affecting the individual is most markedly exercised at this stage of the criminal conviction. *‘There is no doubt that the legal basis for interference with fundamental human rights is created by the final judgment handed down in the criminal proceedings, but the actual restriction, the interference, occurs in the course of the execution. It is the conviction, in legal terms, but the actual execution which makes the perceptible difference to the situation of the individual’.*¹

The Constitutional Court formulated the constitutional content and purpose of criminal sanctions for the first time in its Decision 30/1992 (V.26.) AB. In addition to stating that criminal law is the ultima ratio in the system of legal liability, the Constitutional Court also stated in its decision that the legal consequence of criminal law necessarily, by its very purpose, restricts human rights and freedoms.²

In the reasoning of the Decision 13/2001 (V.14.) AB, the Constitutional Court further explained that *‘the prisoner is not the object of the execution of the sentence, rather he is the subject of it, who has rights and obligations. [...] The right to human dignity and personal security on the one hand, and the prohibition of torture and cruel, inhuman or degrading treatment or punishment on the other, are the extreme values of the constitutional framework of the penitentiary system. The extent to which the state may interfere in the life of the individual and restrict his fundamental rights and freedoms by means of the execution of punishments and measures is derived from the rule of law and the constitutional prohibition on restricting the essential content of fundamental rights’.*³

The tests to be applied in Constitutional Court inquiries into the penitentiary system

As regards the constitutionality yardstick and tests to be applied in matters of prison law, the practice of the Court has been consistent from the beginning of its operation as follows. Furthermore, in its decisions on criminal law, the Constitutional Court has consistently stressed that the requirements that may be applied to the criminalisation of conduct (the necessity-proportionality test, the clarity of the rules and the exclusion of the possibility of arbitrary interpretation of the law) are also valid for criminal penalties.⁴ Therefore, the tests and

1 Decision 5/1992 (I.30.) AB.

2 Decision 30/1992 (V.26.) AB.

3 Decision 13/2001 (V.14.) AB.

4 For details see e.g. Decision 30/1992 (V.26.) AB, Decision 58/1997 (XI.5.) AB, Decision 18/2000 (VI.6.) AB, Decision 47/2000 (XII.14.) AB, Decision 13/2001 (V.14.) AB.

criteria developed in the context of the control of the constitutionality of a substantive criminal law provision are also relevant and applicable in the context of the examination of the law of imprisonment.

In accord with this principle, the Constitutional Court has already stated in its more recent practice, after the entry into force of the Fundamental Law, that a further criterion of the exercise of penal power under the rule of law is that the same constitutional requirements apply to the entire criminal liability, from the conditions of criminal liability to the rules governing the enforcement of the sentence. The limits imposed by the constitutional guarantee system of criminal law apply to all the elements and institutions of this criminal liability system. Accordingly, the constitutional principles applicable to the whole process of criminal liability must be considered to govern the criminal penalties and their enforcement (e.g. Decision 3116/2016 (VI.21.) AB, Reasoning).

The Constitutional Court's practice in penitentiary system matters

A review of the relevant decisions shows that the Constitutional Court has a very wide range of legal protection. In the context of its exercise of control over the penitentiary system, it has already used the elements of its toolbox to answer a number of constitutional questions.

The practice of the Constitutional Court before the entry into force of the Fundamental Law

The following cases from the period before the entry into force of the Fundamental Law illustrate the diversity of the Court's practice.

In Decision 13/2001 (V.14.) AB,⁵ the Constitutional Court ruled, in relation to the provisions of the law amending Decree-Law 11 of 1979 on the execution of sentences and measures in force at the time, that: the specific restriction on

5 *'The Constitutional Court has ruled on Article 37/B(1) of the Act amending Decree-Law No 11 of 1979 on the enforcement of sentences and measures, inserted by Article 1 of the Act adopted by Parliament on 5 December 2000, and on Article 118(6) of the Act inserted by Article 2 and Article 122 of the Act inserted by Article 3(2), as amended by Article 3(2). § Article 3(3), which refers to Article 37/B, states that it is unconstitutional to restrict the right of a convicted person, a person under arrest or a person serving a sentence to make statements to the press in order to protect public safety, the reputation or personal rights of others, to prevent crime, to prevent the disclosure of official secrets or other confidential information.'*

the right of a convicted person to make statements through the press in order to protect public security, the reputation or personal rights of others, to prevent crime, to prevent the disclosure of official secrets and other confidential information was unconstitutional.

The Decision 569/B/1999 (7 October 2002) AB⁶ examined the possibility and conditions for the establishment of an interest organisation for prisoners in penitentiary institutions, and did not find any unconstitutionality in this respect.

The Constitutional Court proceedings underlying the Decision 248/B/1998 (17 June 2003) AB focused on the rule⁷ concerning the change of the degree of imprisonment for those convicted with final sentence. The petitioner based his allegations on the violation of the right of defence, but no violation of the constitution could be established in connection with them.

According to Decision 132/2008 (XI.6.) AB, the Parliament had created an unconstitutionality by omission failing to provide for the rules of search by the penitentiary organisation, which violated the level of regulation prescribed by law for the restriction of fundamental rights.⁸

Unconstitutionality by omission was also examined in Decision 369/E/2009 (14 December 2009) AB, in the context of how a person previously arrested can exercise his right to vote in a penitentiary.⁹ As a result of the examination, the panel found no unconstitutionality in the exercise of the right to vote.¹⁰

The provision of the Health Care Act¹¹ was compared with the requirements of the Constitution in Decision 386/B/2005 (11 April 2011) AB. The Constitutional Court found that the contested legislation, which limited organ donation to close relatives of prisoners, complied with the proportionality requirement.¹²

The Constitutional Court has examined the constitutionality of various legal provisions on the remuneration of work performed by prisoners in several decisions, such as Decision 176/B/1990 (12 June 1990) AB, Decision 461/B/1990 (12 June 1990) AB, Decision 684/B/2001 (7 December 2004) AB. The Court explained that *'the exercise of the fundamental right to work and to free choice of occupation is not excluded, but is severely restricted in the case of convicted persons. The restriction covers both the positive and the negative aspects of the*

6 On the examination of the unconstitutionality of Article 36(5)(f) and (6)(b) of Decree-Law No 11 of 1979 on the execution of sentences and measures in force at the time.

7 Article 7 of Decree-Law No 11 of 1979 on the enforcement of sentences and measures in force at the time.

8 Decision 132/2008 (XI.6.) AB.

9 Section 248 of 6/1996 (VII.12.) decree of Minister of Justice (hereinafter: MJ) on rules for the enforcement of custodial sentences and provisional detention at the time.

10 Decision 369/E/2009 (14 December 2009) AB.

11 Act CLIV of 1997 in force at the time.

12 Decision 386/B/2005 (11 April 2011) AB.

*fundamental right: the prisoner may not choose the occupation of his choice, may not be employed in the employment of his choice, and the right to refuse or refuse to work is also restricted. [...] However, the legislator saw the need to lay down in law [...] the principles from which no derogation is possible. According to the provisions concerned, [...] the work of a convicted person must be remunerated in accordance with the general principles of remuneration’.*¹³ In the light of this, Decision 470/B/2006 (17 May 2011) AB¹⁴ held that the contested legislative provision¹⁵ does not contain rules on the general principles of the employment of convicted persons and does not substantially restrict the right to work and the right to choose one’s occupation.

Penalty cases in numbers

If you look up the term ‘penitentiary’ in the Constitutional Court’s search engine, you will find the following figures:

Table 1
Case numbers of the Constitutional Court

In total: 72 AB decisions			
36 AB decisions since the entry into force of the Fundamental Law (01.01.2012)			
17 decisions taken		19 orders	
12 grace period		24 councils of five members	
12 decisions	0 order	5 decisions taken	19 orders

Note. The Author’s own edition.

If we analyse the content of the 36 cases in the table since 01 01 2021, i.e. since the entry into force of the Fundamental Law, we can select 25 cases that actually focused on a constitutional investigation on the subject of prison law. Among these cases, we can identify 4 that were based on an objection relating to compensation for housing conditions that violated fundamental rights. This is another group of cases that should definitely be mentioned.

The legal institution of compensation for accommodation conditions that violate fundamental rights was introduced by the legislator on 1 January 2017. This follows the decision of the European Court of Human Rights (ECtHR)(Czine,

13 Decision 684/B/2001 (7 December 2004) AB.

14 Decision 470/B/2006 (17 May 2011) AB.

15 Decree 6/1996 (12 VII) MJ on rules for the enforcement of custodial sentences and provisional detention at the time.

Szabó & Villányi, 2008) a number of judgments in the previous period which found against Hungary under Article 3 of the European Convention on Human Rights (the Convention) violations,¹⁶ mainly on grounds of inadequate accommodation conditions due to overcrowding in prisons (Boda, 2021). On 10 March 2015, the ECtHR delivered its leading judgment in the case of Varga and Others v. Hungary (Czine, Szabó & Villányi, 2008) on complaints of prison overcrowding, calling on Hungary to end the unconstitutional detention conditions and to develop effective preventive and compensatory remedies. The legislator designed the compensation referred to resolve this situation (Boda, 2021). It should be noted that this regulation has recently been reconsidered by the legislator and significantly amended with effect from 1 January 2021.

If you search the Constitutional Court's search engine for 'compensation', 57 decisions will be found in which this term is used. By reviewing these decisions, we can select 28 decisions relating to the legal instrument of compensation for accommodation in breach of fundamental rights. Of these, 20 decisions and only the remaining 7 orders. Thus, the proportion of substantive inquiries in this group of cases is particularly high.

If we add together the decisions on compensation for housing conditions that violate fundamental rights with the other cases related to the execution of sentences mentioned above, we see that since the entry into force of the Fundamental Law, there have been about 50 cases before the Constitutional Court in this area of law.

In the following, I would like to highlight some examples of substantive proceedings.

The practice of the Constitutional Court after the entry into force of the Fundamental Law

The first substantive related decision was taken shortly after the entry into force of the Fundamental Law. As a result of the proceedings in connection with the legislation on the health care of prisoners, the Constitutional Court found an infringement of the Fundamental Law in Decision 30/2013 (X.28.) AB and ordered the annulment of the challenged rules.¹⁷ The Constitutional Court essentially examined the element of the petition according to which the legislator's enactment of a regulation on the restriction of the right of prisoners to health

¹⁶ *'No one shall be subjected to torture or to inhuman or degrading treatment or punishment.'*

¹⁷ Then in force Decree 5/1998 (6 III) MJ on the health care of prisoners.

self-determination in a decree, which falls within the scope of the legislation, is contrary to the Fundamental Law. The Court based its decision on the fact that there is a constitutional requirement to regulate at the level of the law in cases where the right to health self-determination, which is a fundamental right to human dignity, is restricted. Since the contested provisions did not comply with this requirement, they had to be annulled.

The Constitutional Court's procedure concerning the rules¹⁸ governing the treatment of prisoners, the way in which they are accommodated in prisons, has resulted in a serious legal consequence. In Decision 32/2014 (XI.3.) AB, the Court, in addition to annulling the legal provision in question, also found that it was contrary to an international treaty. As grounds for the decision, the decision states that *'the contested provision, following its amendment in 2010, does not comply with the requirements of international standards and the Fundamental Law, in view of the fact that it allows detainees to be placed in cells in which the minimum required space for movement is not guaranteed'*.¹⁹ The Constitutional Court annulled the provision with effect from 31 March 2015, i.e. pro futuro.

Some further examples from recent Constitutional Court practice

In Decision 3254/2019 (X.30.) AB, the Court ruled on the rejection of a judicial initiative. The motion complained about the limited possibilities of enforcement of the right to privacy of the convicted persons. However, the Constitutional Court considered these objections to be unfounded.

In its Decision 3265/2021 (VII.7.) AB, the Constitutional Court dismissed the petition for a constitutional complaint. The petitioner alleged a violation of one of the specific requirements of legal certainty deriving from the rule of law under Article B para. (1) of the Fundamental Law, namely the prohibition of retroactivity, in connection with the legal provision governing the change of grade. The Court also found this to be unfounded.

Decision 3322/2022 (VII.21.) AB also rejects the constitutional complaint. The petitioner challenged the rules governing correspondence following their amendment. He submitted that while the previous legislation before 1 January 2021 contained the wording *'printed matter (e.g. book, catalogue, newspaper, periodical)'*, the wording of the new legislation did not. In the light of the above,

18 Decree 6/1996 (12 VII) MJ on rules for the enforcement of custodial sentences and provisional detention at the time.

19 Decision 32/2014 (XI. 3.) AB.

it is no longer possible, under the current regulation, to send textbooks, legislation, rulings and other forms to prisoners by letter. The Court examined the petitioner's claims in the context of the right to defence under Article XXVIII (3) of the Fundamental Law and also found them to be unfounded.

With regard to the decisions on compensation, it is worth highlighting that the Constitutional Court has typically examined the introduction and application of the new rules from the perspective of the non-retroactivity of Article B of the Fundamental Law.

Firstly, the Decision 3295/2018 (X.1.) AB held that *'the new rules of the Prison Enforcement Act on compensation for housing conditions that violate fundamental rights – and applied in the specific case – are only legal rules establishing rights, which do not contain any negative content, do not establish any obligation for the period prior to entry into force, do not make any obligation more onerous, and do not withdraw or restrict any right or declare any conduct unlawful, and have a law-making effect only for the future'*.²⁰ In the decision, the Court held that *'the legislation challenged by the applicant, which is the subject of the compensation claim, cannot be interpreted as having retroactive effect, since it provides for an obligation to pay compensation in the future or for the rejection of a claim for compensation on the basis of legal relations which have been closed for the purposes of compensation.'*²¹ It therefore held that the judicial interpretation of the law at issue did not infringe Article B(1) of the Fundamental Law and dismissed the constitutional complaint.

In Decision 3087/2020 (IV.23.) AB and Decision 3335/2019 (XII.6.) AB, the Court annulled a judicial decision, in both cases because the courts did not act in accordance with the obligation of interpretation under Article 28 of the Fundamental Law when they classified the decisions of the penitentiary judges rejecting the petitioner's previous application as 'adjudicated matter'. As a consequence of the fact that the courts erred in their assessment of the decisive nature and substantive validity of the earlier judgments, the judgments challenged in the constitutional complaint did not examine the merits of the applicants' claim for compensation. In so doing, the procedure of the courts deprived the applicants of their right to a legal judge and the contested court decisions were therefore liable to be annulled.

In Decision 3129/2022 (IV. 1.) AB, the Constitutional Court rejected a petition for a constitutional complaint which objected that the amended rules of

20 Decision 3295/2018 (X. 1.) AB.

21 Decision 3295/2018 (X. 1.) AB.

the Prison Enforcement Act had abolished the possibility of settling the compensation amount through a lawyer's escrow account. The Constitutional Court examined in the specific case the violation of the non-retroactivity requirement under Article B(1) of the Fundamental Law and the requirement of sufficient time to prepare. It also examined the infringement of the freedom of contract. However, it did not consider the petitioner's objections to be well-founded in any of these respects and decided to dismiss the petition.

The above examples illustrate, in my view, that the Constitutional Court's decisions have so far affected many aspects of imprisonment. The constant changes in the legislation provide the opportunity for the Constitutional Court to exercise this activity in an ever wider range of areas, covering more and more aspects of deprivation of liberty.

Penitentiary decisions that may be challenged in a constitutional complaint

The Court has not yet comprehensively analysed the decisions of the penitentiary system against which a constitutional complaint may be lodged with the Constitutional Court under Section 27(1) of the Constitutional Court Act. However, a review of the relevant decisions gives a picture of the consistent practice of the Court, as follows.

As a starting point, it should be noted that the decisions on the enforcement of criminal penalties are taken partly by the sentencing court and partly by the judge of the penitentiary. This distinction is also relevant to the answer to the question in the case in point.

For guidance on decisions in criminal proceedings, see Decision 3002/2014 (I.24.) AB. In this Decision – 3002/2014 (I.24.) AB – the Constitutional Court interpreted by comparing the rules of the Criminal Procedure Act²² and the Constitutional Court Act²³ which decisions in criminal proceedings are subject to

22 Act XIX of 1998.

23 Act CLI of 2011.

constitutional complaint²⁴ under Section 27²⁵ of the Constitutional Court Act.²⁶ According to the wording of the decision, *'a decision on the merits within the meaning of the first turn of Section 27 of the Constitutional Court Act, and thus a constitutional complaint may be made against a decision on the merits of the charge or a decision on criminal liability, i.e. a decision finding guilt or acquittal. The final decisions – the order not to hear the case and the order terminating the proceedings – cannot be considered as decisions on the merits within the meaning of the Constitutional Court Act, but they can be examined in the framework of a constitutional complaint, because they correspond to the second turn of Section 27 of the Constitutional Court Act, other decisions terminating the judicial proceedings.'*²⁷ Applying this test, the Constitutional Court concluded in the specific order that decisions to order, maintain or terminate coercive measures taken in the course of criminal proceedings cannot be included in the concept of final decisions on the merits of cases and other decisions ending judicial proceedings and therefore cannot be challenged in a constitutional complaint. A similar conclusion was reached in Decision 3390/2022 (X.12.) AB in relation to the decision of the judge hearing an application for a postponement of the commencement of the sentence of imprisonment.

In relation to the decisions taken by the penitentiary judge, it is significant that the penitentiary judge acts as a review forum in some matters, while in others he or she decides on his or her own authority.

Pursuant to Section 24 of the Prison Enforcement Act,²⁸ an application for judicial review against a decision of the body responsible for enforcement may be made to the penitentiary judge, if this Act so provides. There is no right of appeal against a decision of the penitentiary judge in a judicial review procedure, except as provided by law.

24 *'On the basis of all the above, it follows from the combined interpretation of the rules of the Criminal Procedure Code that decisions on the merits of the case are primarily those decisions which deal with the main criminal law issue, the substantive assessment of the charge. However, the scope of decisions on the merits of the case does not necessarily coincide with the concept of a decision on the substance of the case. Decisions on the substance of the case conclude the criminal proceedings 'on the merits' and have the force of res judicata, but do not contain a decision on the substance of the case equivalent to that of the judgment as regards criminal liability, and are therefore not considered to be decisions on the merits.'*

25 *'Under Article 24(2)(d) of the Fundamental Law, the person or organisation concerned in an individual case may lodge a constitutional complaint with the Constitutional Court against a judicial decision that is contrary to the Fundamental Law, if the decision on the merits of the case or any other decision that has terminated the court proceedings.'*

26 Act CLI of 2011.

27 Decision 3002/2014 (I.24.) AB.

28 Act CCXL of 2013.

In addition, under Section 50 of the Prison Enforcement Act²⁹, in the course of the proceedings provided for by the Act, the penitentiary judge shall, in his or her own discretion, issue a decision on the merits of the case, against which, unless otherwise provided by law, there is no right of appeal. Furthermore, once these decisions have become legally enforceable, no petition for review under the Criminal Procedure Act may be brought against them, but an appeal may be lodged in the interests of legality under the Criminal Procedure Act.

When examining the constitutional complaints against the decisions of the penitentiary judge, the Constitutional Court started from the above-mentioned Decision 3002/2014 (I.24.) AB and its practice based on it. First of all, in its Decision 3005/2020 (II.4.) AB, it stated that the procedure for the subsequent examination of the possibility of conditional release is a penitentiary judge procedure under Section 50 of the Penitentiary Act,³⁰ in which the court decides by order. The possibility of appeal against the order is guaranteed, and the final decision is enforceable, so in view of all these factors it can be considered an independent judicial procedure. In the Constitutional Court's view, it therefore fulfils the condition laid down in the second sentence of Section 27 of the Constitutional Court Act and can therefore be the subject of a constitutional complaint.³¹ This approach has subsequently been confirmed by the Court, see e.g. Decision 3333/2020(VIII.5.) AB. A similar conclusion was reached by the Constitutional Court in Decision 3301/2022 (VI.24.) AB in relation to a decision of a penitentiary judge on an application for reintegration detention.³² It also considered it as a decision against which a constitutional complaint could be lodged.

Thus, on the basis of the orders referred to, the final decisions of the penitentiary judge made under Article 50 of the Penitentiary Act, on his own authority, are court decisions against which a constitutional complaint may be lodged pursuant to Section 27 of the Constitutional Court Act.

29 Act CCXL of 2013.

30 Act CCXL of 2013.

31 Decision 3005/2020 (II. 4.) AB.

32 *'Article 187/A (1) If the purpose of the sentence can be achieved in this way, a convicted person who undertakes to do so and has been sentenced to imprisonment for the commission of a reckless offence or; if sentenced to imprisonment for the commission of a deliberate offence, may be placed in reintegration detention before the due date of his or her release on parole or; if this is excluded or not possible, before the expected date of his or her release, if they*
a) was not convicted of a crime of violence against a person as defined in Section 459(1)(26) of the Criminal Code,
b) was sentenced for the first time to a custodial sentence to be served or is a non-repeat offender; and
(c) is serving a term of imprisonment not exceeding five years.'

Subsequently, in Decision 3376/2023 (VII.27.) AB, the panel analysed the decisions that can be taken by a penitentiary judge in the context of a judicial review of a disciplinary decision imposing a punishment. On the basis of the findings of Decision 3301/2022 (VI.24.) AB, the Constitutional Court held that ‘*in a given case, the decision of a penitentiary judge in the course of a review procedure is a decision closing the penitentiary case, which, pursuant to Section 27 of the Constitutional Court Act, constitutes another decision closing the procedure and may therefore be subject to constitutional review*’.³³

According to the order, therefore, the decisions of the penitentiary judge made during the review procedure, i.e. decisions based on Article 24 of the Penitentiary Act, are also decisions closing the penitentiary case, against which a constitutional complaint may be lodged.

Table 2

Types of prison procedures in relation to the credit system

<i>Type of procedure</i>	Acts as a review forum	Makes a decision on its own authority
<i>Legal basis</i>	Article 24 of Act CCXL of 2013	Article 50 of Act CCXL of 2013
<i>Competence of the penitentiary judge</i>	Against a decision of the body responsible for enforcement (e.g.: review of a disciplinary decision)	In the course of the procedure laid down in the law, in its own discretion (e.g.: conditional release, reintegration detention)
<i>Legal remedies</i>	<ul style="list-style-type: none"> – In the event of a rejection of a request for review under Article 72(1)(a) (if it is out of time, excluded by law or not from the rightholder), the decision may be appealed against in accordance with the general rules – In all other cases, there is no right of appeal 	<ul style="list-style-type: none"> – The appeal is heard by the Appeals Court Chamber – After the finality of the decision, no motion for review may be filed under the Criminal Procedure Act, but an appeal may be filed for the purpose of the law under this Act
<i>Whether a constitutional complaint can be lodged</i>	Yes (e.g. Decision 3376/2023 (VII.27.) AB)	Yes (e.g. Decision 3005/2020 (II.4.) AB, Decision 3301/2022 (VI.24.) AB)

Note. Constitutional Court database May 2024.

In my view, the decisions of the penitentiary judge, both in his or her own capacity and as a review forum, constitute a decision against which a constitutional complaint may be lodged under Section 27 of the Constitutional Court Act.

33 Decision 3301/2022 (VI. 24.) AB.

A new system for classifying and categorising prisoners

Under Article 97³⁴ of the Penitentiary Act, imprisonment continues to be carried out by the penitentiary organisation. However, the execution is carried out in so-called categories based on the degree of execution determined by the court.

The definition of this category is set out in Section 82 of the Penitentiary Act, Section 6.³⁵ According to this, the category is: an enforcement environment based on the principle of individualisation, which is adapted to the risk of recidivism and imprisonment, the behaviour and the cooperation of the prisoner and which serves the individual crime prevention objectives by providing reintegration programmes adapted to the needs of the prisoner.

According to the legislative explanatory memorandum to the Act, the new legislation will create a more transparent system of prisoner classification, replacing the current regime, which will allow the principle of progressivity to prevail more effectively (Vókó, 2020). The new classification system will replace the current nine regimes with a simpler five-tier system of categories as the basis for the enforcement of custodial sentences. The categorisation system, which also responds to the security and detention risks of prisoners, will allow for an efficient allocation of prison staff, flexibly adapted to the need to maintain security of detention, and will help to optimise the use of prison capacity. The aim is to create a complex structure that reflects the crime committed, the social threat posed by the offenders and their willingness to cooperate more strongly than the current structure, effectively enforces the aims of punishment, and improves the control mechanisms and motivational tools of the prison service.

Under the new rules, a prisoner will be placed in a category at the start of the period of imprisonment.³⁶ This is the so-called initial category classification.³⁷

34 Act CCXL of 2013.

35 *'Credit system: a system of progression based on the number of credits calculated on the basis of the prisoner's conduct, cooperation and performance in the framework of reintegration activities, which determines the number of credits, in proportion to the duration of the imprisonment, which, if accumulated, may be transferred to a more favourable category than the initial one, and in relation to which the number of credits acquired by the prisoner and deducted from him shall determine his advancement or demotion between categories.'*

36 *'Article 92(1) The Central Institute of Investigation and Methodology and its agglomeration units shall carry out, on the basis of the Risk Analysis and Management System, risk analysis of convicted persons as defined in this Act, as well as the examination of convicted persons to facilitate the selection of reintegration programmes and other decisions.'*

37 *Statutory Explanation to Article 95, point 10: 'The Admission and Detention Committee shall hear the prisoner before the initial classification, but the decision to award credits, the aggregation of credits and the change of classification on that basis are activities which do not require a hearing of the prisoner.'*

The categories are numbered from I to V. It is based on a risk assessment of the prisoner, carried out by the Central Institute for Investigation and Methodology or the Commission for Admission and Detention, as defined in the Penitentiary Act.

The technical background for the risk analysis assessment is the Risk Analysis and Management System,³⁸ which has been developed in recent years in terms of both technical and software developments, making it suitable as a basis for category classifications. The new regulation also defines the elements of the classification criteria. The first classification defines the initial category determining the placement and living conditions of the sentenced person, taking into account the sentence.

The category classification can be changed later, during the period of detention. This is possible under the credit system under the new rules.

According to the legislative explanatory memorandum to the Act, the credit system is introduced as a new motivational tool, aimed at providing a predictable and transparent framework for the transfer of sentenced persons between different categories, based on objective criteria. After the initial classification, the prisoner can accumulate credits and be placed in a more favourable category or, if he loses points, be reclassified in a worse category. The credit system assesses the prisoner's behaviour, their willingness to cooperate and their participation in reintegration activities. This system of motivation strengthens the prisoner's sense of responsibility, makes them interested in maintaining the order of execution and in implementing the reintegration plan, and helps to achieve individual penal objectives by giving positive recognition to good behaviour.

The concept of a credit system is also set out in Section 82 of the Prisons Act in point 8: a progression system based on the number of credits calculated on the basis of the convict's conduct, cooperation and performance in the context of reintegration activities, which fixes, in accordance with the duration of the imprisonment, the number of credits which, if accumulated, may be transferred to a more favourable category than the initial one, and in relation to which the number of credits acquired by the convict and deducted from them determines their advancement or demotion between categories.

The change between categories creates the possibility of a change in the life of the convicted person. In essence, it is the main content of the categories which determines the way in which the custodial sentence is implemented.

38 *'Article 82 (3) Risk assessment and management system: a professional system designed and operated to assess, evaluate and manage the risk of recidivism and detention of a prisoner.'*

At the same time, in order to maintain the security of detention, the security requirements within each category may be stricter, based on the individual risk assessment of the prisoner, for the guarding, supervision, control, keeping the locked door closed, movement within the prison, receiving visitors in a security booth or through a bar, participation in a common cultural or sporting event, religious services, employment in an outside workplace, leaving the prison, production and transport of the prisoner.

An example is the case where the initial categorisation of a prisoner according to the level of enforcement is based on the results of a risk assessment:

- (a) in the case of a level 1 prison degree, if the convicted person is sentenced for the first time to a term of imprisonment of less than one year Category I,
- (b) in the case of imprisonment at a level other than those specified in (a), category II or III,
- (c) in the case of a level 2 prison sentence, category III or IV,
- (d) category IV or V in the case of a level 3 prison degree.

In this arrangement, the enforcement grades will in future play a decisive role in determining the initial classification.

The legislator has also defined the limits of categorisation. Therefore, if the enforcement level of a custodial sentence

- level 3 prison, the sentenced person is to be upgraded to category I,
- level 1 prison, the prisoner may not be reclassified to category V, except in cases of very serious misconduct.

A further restrictive provision applies to prisoners serving life imprisonment: they must be reclassified in category V and may not be reclassified in category I or II. Even if he is upgraded to category IV or III, he shall not be allowed to receive visitors outside the institution, to be absent or on leave, or to engage in outside employment.

There is also a rule on the acquisition and loss of credits in the Penitentiary Act § 99. Accordingly, during the execution of a custodial sentence, a prisoner may, in accordance with the law, acquire credits according to their conduct, their cooperation and their participation in reintegration activities, and may also acquire additional credits for their outstanding performance, or lose credits according to their punishment, which will result in their being promoted or demoted between categories.

The number of progress credits to be acquired by the prisoner during the enforcement period and the possible date of advancement to a new category, as well as the number of credits acquired, deducted or suspended, shall be recorded

in the prisoner's record. Every six months, the Committee on Admission and Detention shall record the total number of credits earned and deducted by the prisoner. If, based on the credits acquired or deducted during the aggregation period, a prisoner needs to be reclassified, the Committee on Admission and Detention shall take an extraordinary decision.

Guaranteeing provision in § 100 of the Penitentiary Act: the penitentiary institution must ensure that the convicted person

- to be informed of the timetable for possible category advancement,
- information on his current credits,
- be able to follow-up on changes in his credits,
- be able to determine how many credits are needed to be promoted to a higher category,
- loss of credits will result in downgrading to a lower category.

These provisions ensure that the prisoner is aware of the implications of the credit system for their detention.

No individual complaints may be lodged in relation to individual credits. The possibility, related to the enforcement of the convicted person's rights, of

- the credit accumulation period,
- the possible date of category advancement,
- their category reclassification

may submit a request to the Committee on Admission and Detention³⁹ to examine whether the failure to award or the deduction of credit points or the extent of the deduction is justified.

In the context of the change of category, the new legislation also provides for the possibility to apply for judicial review in four areas, which are relevant to the examination of constitutional complaints.

Of these, it is important to highlight the following:

- if the penitentiary authority, in the initial classification of the category, establishes a category one stricter than the two categories linked by the Penitentiary Act to the given level of execution,
- in the case of downgrading on the basis of a risk analysis,
- in the case of immediate downgrading by the commander of the penitentiary institution,
- finally, against the decision to examine the credit scoring.

39 Explanation to Article 96 of Act CCXL of 2013: *'The penitentiary organisation, through the Admission and Detention Committee, has the possibility to periodically examine the development of the personality and behaviour of the prisoner and to determine accordingly, within each stage, the determination of the life order that is justified for the prisoner. In accordance with the principles of the rule of law, the Act establishes the right of the sentenced person to appeal against the decisions of the Admission and Detention Committee.'*

A common feature of these four new types of cases is that the first instance decision is taken by the penitentiary institution, against which an application for judicial review can be made. No further appeal is possible against the decision of the penitentiary judge, nor against any other decision taken under the review jurisdiction.

In general, the new legislation provides for a new possibility of judicial review in cases where the prison intends to deviate from the statutory framework in its decision on the classification of a prisoner. These cases are significant because these court decisions may be the type of decisions which, in the event of a constitutional complaint being lodged against them, will need to be examined to determine whether a constitutional complaint can be lodged against them under Section 27 of the Constitutional Court Act.

The above-mentioned practice of the Constitutional Court in relation to constitutional complaints against decisions of penitentiary judges suggests that in these cases there may be room for admission of constitutional complaints.

Summary

So far, the Constitutional Court's decisions have affected many areas of imprisonment. Constant changes in the legislation provide an opportunity for the Constitutional Court to exercise this activity in an increasingly broader field, covering more and more aspects of deprivation of liberty.

In my view, the Constitutional Court, having regard to its practice to date, may regard decisions taken by a penitentiary judge, both in their own capacity and as a reviewing court, as decisions against which a constitutional complaint may be brought under Section 27 of the Constitutional Court Act.

The new classification and credit system creates new areas of judicial review for penitentiary judges. The Constitutional Court's practice to date in relation to constitutional complaints against decisions of penitentiary judges, as described above, suggests that in these cases there may be room for admission of constitutional complaints.

References

- Boda, Z. (2021). A büntetőeljárás és a büntetésvégrehajtási törvény szerinti kártalanítás összehasonlító elemzése [Comparative analysis of compensation under the Code of Criminal Procedure and the Penal Enforcement Act]. *JURA*, 27(3), 102–125.

- Czine, Á. (2023). A strasbourgi emberi jogi bíróság esetjogának megjelenése a magyar Alkotmánybíróság határozataiban [The case law of the Strasbourg Court in the decisions of the Hungarian Constitutional Court]. *Magyar Jog*, 70(7-8), 409–414.
- Czine, Á., Szabó, S. & Villányi, J. (2008). *Strasbourggi ítéletek a magyar büntetőeljáráásban* [Strasbourg judgments in Hungarian criminal proceedings]. HVG ORAC.
- Vókö, Gy. (2020). Nemzetközi elvárások hatása a büntetések végrehajtására – összehasonlító elemzés [The impact of international standards on the enforcement of sentences – a comparative analysis]. *Ügyészek Lapja*, 27(4-5), 100–108.

Laws and Regulations

- 5/1998 (6 III) decree of Minister of Justice on the health care of prisoners
- 6/1996 (12 VII) decree of Minister of Justice on rules for the enforcement of custodial sentences and provisional detention
- Act CCXL of 2013 on the enforcement of sentences, measures, certain coercive measures and detention for offences
- Act CLI of 2011 about the Constitutional Court
- Act CLIV of 1997 of Health Care
- Act XCVII of 2023 amending other laws on criminal law and related matters
- Act XIX of 1998 on Criminal Procedure
- Decision 5/1992 (I.30.) AB Constitutional Court
- Decision 13/2001 (V.14.) AB Constitutional Court
- Decision 18/2000 (VI.6.9 AB Constitutional Court
- Decision 30/1992 (V.26.) Constitutional Court
- Decision 30/2013 (X.28.) Constitutional Court
- Decision 32/2014 (XI.3.) Constitutional Court
- Decision 47/2000 (XI.14.) Constitutional Court
- Decision 58/1997 (XI.5.) Constitutional Court
- Decision 132/2008 (XI.6.) Constitutional Court
- Decision 176/B/1990 (12 June 1990) AB Constitutional Court
- Decision 248/B/1998 (17 June 2003) AB Constitutional Court
- Decision 3116/2016 (VI.21.) AB Constitutional Court
- Decision 369/E/2009 (14 December 2009) AB Constitutional Court
- Decision 386/B/2005 (11 April 2011) AB Constitutional Court
- Decision 461/B/1990 (12 June 1990) AB Constitutional Court
- Decision 470/B/2006 (17 May 2011) AB Constitutional Court
- Decision 569/B/1999 (7 October 2002) AB Constitutional Court
- Decision 684/B/2001 (7 December 2004) AB Constitutional Court
- Decision 3002/2014 (I.24.) AB Constitutional Court

Decision 3005/2020 (II.4.) AB Constitutional Court
Decision 3087/2020 (IV.23.) AB Constitutional Court
Decision 3129/2022 (IV.1.) AB Constitutional Court
Decision 3254/2019 (X.1.) AB Constitutional Court
Decision 3265/2021 (VII.7.) AB Constitutional Court
Decision 3295/2018 (X.1.) AB Constitutional Court
Decision 3301/2022 VI.24.) AB Constitutional Court
Decision 3322/2022 (VII.21.) AB Constitutional Court
Decision 3333/2020 (VIII.5.) AB Constitutional Court
Decision 3335/2019 (XII.6.) AB Constitutional Court
Decision 3376/2023 (VII.27.) AB Constitutional Court
Decision 3390/2022 (X.12.) AB Constitutional Court
Decree-Law No 11 of 1979 on the enforcement of penalties and measures
The Fundamental Law of Hungary

Reference of the article according to APA regulation

Czine, Á. (2024). Evaluation and assessment of the constitutionality of penitentiary decisions, in the light of the introduction of the penitentiary credit system. *Belügyi Szemle*, 72(10), 1927–1946. <https://doi.org/10.38146/BSZ-AJIA.2024.v72.i10.pp1927-1946>

Statements

Conflict of interest

The author has declared no conflict of interest.

Funding

The author received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

Ethics

No dataset is associated with this article.

Open access

This article is an Open Access publication published under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY NC-ND 2.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.0/>), in the sense that it may be freely used, shared and republished in any medium, provided that the original author and the place of publication, as well as a link to the CC License, are credited.

Corresponding author

The corresponding author of this article is Ágnes Czine, who can be contacted at czine.agnes@kre.hu.

KÖZLÉSI FELTÉTELEK

A Belügyi Szemle/Academic Journal of Internal Affairs (AJIA), (nyomtatott ISSN 2062-9494 és online ISSN 2677-1632) havonta megjelenő, lektorált, magyarországi és nemzetközi jogtudománnyal, közigazgatással, államtudományokkal, kriminológiával, valamint biztonsági és rendészeti tudományos kutatásokkal foglalkozó tudományos folyóirat.

A Belügyi Szemle a <https://belugyiszemlejournal.org/> folyóirat-szerkesztő rendszer alkalmazáson keresztül fogadja a szerzőktől a kéziratokat.

A beküldött közlemény visszaigazolása során a Szerkesztőség tájékoztatja a szerzőket a beküldött kézirat befogadásáról és várható megjelentetéséről. A Szerkesztőség a beérkezett kéziratokat szakmai és tudományos szempontokból lektoráltatja, és fenntartja a jogot a kéziratok stilizálására, korrigálására, tipografizálására.

Részletes szerzői útmutató az alábbi URL linken olvasható: <https://belugyiszemlejournal.org/index.php/belugyiszemle/libraryFiles/downloadPublic/2>

A Szerkesztőség másodközlést nem vállal.

A Belügyi Szemle/Academic Journal of Internal Affairs (AJIA) kiadványban megjelent cikkek nem tükrözik a Szerkesztőség álláspontját, azok tartalmáért való felelősség minden esetben a szerzőket terheli.

Az etikai nyilatkozat, valamint a közzétételi visszaélésekre vonatkozó nyilatkozat az alábbi URL linken olvasható: <https://belugyiszemlejournal.org/index.php/belugyiszemle/libraryFiles/downloadPublic/10>

A cikkek a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY-NC-ND 2.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.0/>) feltételei szerint publikált Open Access közlemények, melynek szellemében a cikkek bármilyen médiumban szabadon felhasználhatók, megoszthatók és újraközölhetők, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje feltüntetésre kerülnek.

A nyílt hozzáférésről szóló nyilatkozat az alábbi URL linken olvasható: <https://belugyiszemlejournal.org/index.php/belugyiszemle/libraryFiles/downloadPublic/7>

Telefonszám: +36 (26) 795-922; BM: 24-626

Email: szerkesztoseg@belugyiszemle.hu

Web: <https://belugyiszemlejournal.org/>

A borítóképet tervezte és szerkesztette: Dr. Szabó Csaba

A FOLYÓIRAT INDEXELÉSE

A Belügyi Szemle/Academic Journal of Internal Affairs (AJIA), (nyomtatott ISSN 2062-9494 és online ISSN 2677-1632) havonta megjelenő lektorált magyarországi és nemzetközi jogtudománnyal, közigazgatással, államtudományokkal, kriminológiával, valamint biztonsági és rendészeti tudományos kutatásokkal foglalkozó tudományos folyóirat, amelynek székhelye Budapest (Magyarország).

Az AJIA egy nyílt hozzáférésű folyóirat, amelyet jelentős tudományos adatbázisokban indexelnek a cikkek felfedezhetőségének és hivatkozásának maximalizálása érdekében. Az AJIA követi a [COPE magatartási kódexében](#) felvázolt publikációs etikával kapcsolatos legjobb gyakorlatokat. A szerkesztők azon dolgoznak, hogy az első benyújtást követően időben meghozzák a döntéseket, valamint az azonnali online közzétételt, ha egy kéziratot közzétételre elfogadnak.

A cikkek a megjelenést követően azonnal és ingyenesen hozzáférhetők a nyilvánosság számára. A cikkek végleges változata azonnal feltehető egy intézményi adattárba, amennyiben a cikk tartalmaz egy hivatkozást a <https://belugyiszemlejournal.org/index.php/belugyiszemle> oldalon közzétett eredeti cikkekre. Minden publikált cikk a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 4.0 Unported License alá tartozik.

A folyóiratot indexeli

Ára: 530 Ft

